İstanbul gezi yazıları -III- 1992-93

Mustafa Kutlu

BOĞAZİÇİ

Gezi

THG
427895
TOF

DERGÂH

ISBN: 978-6258437034

Kapak Fotoğrafı: Ahmet Yakupoğlu

İstanbul gezi yazıları - III - 1992-93

BOĞAZİÇİ

Mustafa Kutlu

İstanbul gezi yazıları - III - 1992-93: Boğaziçi'nin
yayın hakları Dergâh Yayınları'na aittir.

Dergâh Yayınları: 979
Sertifika No: 49170
Türk Edebiyatı-Gezi: 20
Mustafa Kutlu Dizisi: 47
ISBN: 978-625-8437-03-4
1. Baskı: Ocak 2022

Dizi Kapak Tasarımı: Mustafa Kutlu
Kapak Uygulama: Ayşe Nurgül Kabasakal
Sayfa Düzeni: E. Gökçe Aksoy

Basım Yeri: Ana Basın Yayın Gıda İnş. Tic. A.Ş.
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad.
2622. Sok. No: 6/13
Bağcılar / İstanbul
Tel: [212] 446 05 99
Matbaa Sertifika No: 52729

Kapak Basım Yeri: Hanlar Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tel: [212] 324 08 82

Cilt: Güven Mücellit & Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tel: [212] 445 00 04

Dağıtım ve Satış: Ana Yayın Dağıtım
Molla Fenari Sokak Yıldız Han No: 28 Giriş Kat
Tel: [212] 526 99 42-43 Faks: [212] 519 04 21
Cağaloğlu / İstanbul

Mustafa Kutlu

İstanbul gezi yazıları - III - 1992-93

BOĞAZİÇİ

Gezi

DERGÂH YAYINLARI

Klodfarer Cad. Altan İş Merkezi No: 3/20 34122 Sultanahmet / İstanbul
Tel: [212] 518 95 79-80 Fax: [212] 518 95 81
www.dergah.com.tr / bilgi@dergahyayinlari.com

SUNUŞ

İstanbul gezi yazılarını niçin kaleme aldığımı daha önce yayımlanan iki kitabımda (*Topkapı'dan Topkapı'ya* ve *Haliç ile Çepeçevre İstanbul*) anlatmıştım.

Bu çabayı biraz daha açarak niyetimi netleştirmek istiyorum.

Bu şehirde yirmi yıl yaşadıktan sonra bir gün dehşet içinde "İcadiye'nin, Tavukuçmaz'ın, Selamsız'ın, Çıksalın'ın" nerede olduğunu, oralara nasıl gidebileceğimi bilmediğimi farkettim.

Sora sora gidilir elbet.

Doğru, çeşitli yerlerde bu semtlerin adını okuyor, başkalarından duyuyor, bulundukları yeri çıkarmaya çalışıyordum.

Bunlara Ayrılık Çeşmesi'ni, Sarmaşık Cami ve Tekkesi'ni, sur kapılarını, konakları, hamamları, kiliseleri ve mezarlıkları daha binlerce unsuru ekleyince; bunca yıldır oturduğum şehrin cahili olduğumu anladım.

Gülü tarife ne hacet.

Bu şehir Devlet-i Âliye'nin payitahtıdır. Bu şehirden bîhaber olmak ecdadından, medeniyetinden, kültüründen, irfanından, sanatından, inancından,

ahlâkından, zerafetinden, nezaketinden hâsılı kendinden bîhaber olmak demektir.

İstanbul'a gitmek bir bakıma "kendine gelmek"tir.

Elbette insan yaşadığı mekân (tabiat) ve kullandığı eşya ile sağlıklı bir münasebet kurmalıdır. Yaşadığı şehri tanımayan, eşya ile sağlıklı münasebet geliştiremeyen insanlar komşuları, hemşehrileri, hatta akrabaları ile dahi doğru ve yararlı ilişkiye geçemez. Hemşehrilik duygusu ve hukuku doğmaz. Kazanım ve paylaşım hususunda bencillik öne çıkar ve içinde oturanlar şehri âbad edecek yerde berbat etmeye başlar.

İstanbul'u öncelikle bir hikâye yazarı olarak gezdim. Tarihçi olmadığım gibi tarih yazmıyorum. Bahsettiğim semtler ve binalar hakkında çok değerli etütler bulabilirsiniz. Lakin yine de gezilerin nirengi noktalarını tarihî yapılar çiziyor. Bir ikindi vakti hiç görmediğim ve girmediğim bir caminin bahçesinde oluyorum. Cemaatle tanışıp konuşuyorum. Kalabalık sokaklardan, harap evler ve bahçelerden, yeni inşa edilmekte olan semtlerden geçiyorum. "Yaşayan İstanbul" bütün karmaşası ile beni içine çekiyor. Öteden beri Türkiye'de gördüğüm *toplumsal değişim* İstanbul ölçeğinde ilgi odağımı oluşturuyor. İstanbul Türkiye'de yaşanan değişimi bütün çıplaklığı ile gözler önüne seriyor. Ülkemizin ve insanımızın nereden nereye geldiğini apaçık görüyorsunuz. Sonu tarifsiz acılar ve kederlere varsa bile nasıl bir çıkmazın içine doğru yürüdüğümüz anlaşılıyor. İzmit'ten Tekirdağ'a uzanan koca bir kördüğüm.

Bu kitapta dünyanın, ülkemizin ve İstanbul'un en güzel köşesi "Boğaziçi" yer alacak.

İstanbul'u gezmenin âdabı Eyüp Sultan'dan başlamaktır denilmiş. O vazifeyi ikinci kitapta (*Haliç ile Çepeçevre İstanbul*) yaptık. Şimdi dahi yine ruhaniyeti olan bir mekândan hareket edeceğiz.

Efendim, burası Rumeli yakasında bulunan "Yahya Efendi Dergâhı"dır. İlk adımı "Besmele" ile atıyoruz. Bidayeti hayrolanın nihayeti de hayrolur inşallah.

*

İstanbul gezi yazılarının bu üçüncü kitabını 29 yıl sonra baskıya hazırlarken önce yazdığım "Sunuş"a ekleyecek bir şey bulamadım.

Ancak öteki kitapların girişlerinde de belirttiğim gibi bu gezi yazılarının en büyük eksikliği "fotoğraf" oldu. Acemilik, ihmalkârlık ne derseniz deyin. Fotoğraf bu tür metinlerde esası teşkil eder.

Bunu bildiğimden olacak Boğaz gezisi için arkadaşım *İbrahim Kalın*'dan (Şimdi Cumhurbaşkanlığı sözcüsü) makinesini ödünç alarak bazı fotoğraflar çekmiştim. Çoğu silik ve bozuk çıkmış. Eh ilk kez fotoğraf çekiyordum, olacak o kadar. Yine de belge olsun diye bazılarını kitaba koydum.

İlaveten, Ekrem Işın ile beraber Kanal 7 televizyonu için çektiğimiz "İstanbul Tekkeleri" belgeselinden birkaç fotoğraf da ekledim.

Mustafa Kutlu
15 Mayıs 2021 - Başakşehir

İçindekiler

Yahya Efendi Dergâhı, 11
Huzur ve Sükûnun Işığı, 16
Ortaköy'e Doğru..., 24
Star-Mekân Ortaköy, 28
Köprünün Altı ve Defterdar Burnu, 37
Bebek, 46
Bebek-Hisar Arası, 55
Serin Serviler Altında, 64
Rumeli Hisarı ve Pop Müzik, 73
Baltalimanı Sahilsarayı, 82
Zamanın Sesleri, 91
Mirgûn Bağçesi'nden Emirgan'a, 96
İstinye Körfezi, 104
Yeniköy'ün İhtişamı, 109
Bir Otelin Gölgesinde..., 126
Kireçburnu ve Sinagrit, 134
Mekân Şuuru ve Yenileşme, 143
Büyükdere Çayırı, 148
Piyasa Caddesi, 156
Sarıyer'de Ye Böreği, İç Suyu, 161
Sarıyer'in Suları, 169
Telli Baba ve Rumeli Kavağı, 177
Boğaziçi: Son İstanbul, 181
Boğaz'ın İki Yakası ve Boğaziçi Yasası, 185
Anadolu Kavağı, 189
Yağmurda Beykoz, 201

Tokat Bahçe'nin Esrarı, 212
Mecidiye veya Beykoz Kasrı, 216
İncirliköy ve Paşabahçesi, 224
Çubuklu Efsanesi, 231
Körfezdeki Dalgın Su, 238
Güzelce Hisar, 249
Göksu'da Bir Gümüş Servi, 256
Göksu'dan Küçüksu'ya, 260
Kandilli Yüzerken Uykularda..., 264
Mavi ile Yeşilin Buluştuğu Yer, 274
Kaymak Mustafa Paşa Camii Bahçesinde, 281
Çengelköy'de Baharı Karşılamak, 285
Çengelköyü'nde Tarih, 289
Havuzbaşı'nda Bir Tekke, 297
Küplüce'nin Trajik Güzelliği, 302
Beylerbeyi'nde Zaman, 311
Boğaziçi'nde İskele Kahveleri, 320
Nakkaş Baba Mezarlığı, 329
Cami, Kilise ve Sinagog Yan Yana: İşte Kuzguncuk, 333

YAHYA EFENDİ DERGÂHI

Otobüs *Yıldız Parkı*'nda durdu. İnip yolun sol tarafına geçiyorum. Yıldız Camii'nin bitişiğinde Arnavut kaldırımlı tenha bir yokuş beni kendisine çekiyor.

Gece yağan yağmurla ıslanan taşlar, aralarında boy veren küçümen çimenler ile tertemiz görünüyor. Arnavut kaldırımı denen yol döşeme usulünün ne kadar tutarlı ve güzel olduğunu, hele ki İstanbul'un küçük meydan ve yokuşlarına ne kadar yakıştığını düşünüyorum. Taşın granit matlığı, gri dokusu, sabit ve metin duruşu, saflığı ve sessizliği bana İstanbul ve diğer Anadolu şehirlerindeki taş yapıları hatırlatıyor. Ecdadımız ömrü uzun olsun diye inşa ettiği bütün yapılarda malzeme olarak taşı kullanmış. Ulu Mimar Sinan'dan sonra günümüzün değerli mimarlarından *Turgut Cansever*'in taşa verdiği önemi daha iyi anlıyorum (Bu konu için bk. *Dergâh*, S. 29, Temmuz 1992, "Mustafa Armağan: Taşın simyası").

İki yandaki bahçe duvarları üzerinden ıhlamurlar, çitlembik ve erik dalları, sarmaşıklar yola doğru

eğiliyor. Yeşil yapraklar ile gri taşlar kucaklaşıyor. İstanbul'un yokuşlarını yazan *Cahit Kayra* nedense "Yahya Efendi Çıkmazı"nı atlamış.

Sokak girişinin başında şaşırtıcı bir durum var. Sağ yandaki tabelada *Yahya Efendi Sokağı*, sol yandaki tabelada *Yahya Efendi Çıkmazı* yazılı. Ve bu iki tabela kendilerini oraya çakanlara tebessüm ederek bakışıyor. Hangisi doğru acaba?

Issız yokuşa vuruyorum kendimi...

Sol yanda Yıldız Camii'nin ilginç minaresi yükseliyor.

Yahya Efendi Dergâhı'nın girişinde, yol üzerinde sağda bir akmayan çeşme yer alıyor. Kitabesi şöyle:

Sebil üzre bina ettim bu aynı
Ola ki selsebil ola aynı
Tarik üzre kemer içinde bu âb
Cihanın gencine fetheyledi bâb
Gelen âram kılsın bu kemerde
Açıp ibret gözün baksın ki bu merde
Bina tarihi bu inşalar olsun
Konup içenlere sıhhalar olsun

Ah bu yokuş başlarında susamışlara su veren sebiller! Ah bu artık akmayan çeşmeler! Bilmem ki o güzel çeşmeyi akıtmanın bir kolayı yok mudur? Hele barajların iyice dolduğu şu 1992 yazında.

Efendim gördüğünüz gibi bu defaki gezimize âdâba uygun olarak bir ulu zâtı ziyaret ederek başlıyoruz. *Yahya Efendi Dergâhı*'na besmele ile girip, kabirleri ziyaret edeceğiz, mescitte iki rekat namaz kıldıktan sonra, bu gezimizi hayırlara vesile etsin diye Cenab-ı

Hakk'a yalvaracağız, dualar edeceğiz. Ola ki bu himmet ile Boğaz'ın fethi bize de açılır...

Şeyh Yahya Efendi, babası Şamlı Ömer Efendi Trabzon'da kadı iken 1495 yılında doğdu. O yıllarda Yavuz Sultan Selim Trabzon valisi idi. Oğlu Kanuni Sultan Süleyman da aynı yıl doğmuştu. Şehzade Süleyman'ın annesi Hafsa Sultan'ın sütü az olduğundan Kadı Ömer Efendi'nin eşi Afife Hatun Kanuni Süleyman'a sütannelik yaptı. Böylece Kanuni Süleyman ile Yahya Efendi süt kardeşi oldular.

Yahya Efendi ilk tahsilini Trabzon'da yaptı, daha sonra İstanbul'a geldi, Zembilli Ali Cemalî Efendi'den ders gördü. 1526 senesinde İstanbul Canbaziye Medresesi'nde müderris oldu. Şiirlerinde de "*Müderris*" mahlasını kullanmıştır. Daha sonra Hacı Hasanzâde, Efdaliye, Mustafa Paşa, Sahn-ı Seman medreselerinde görev aldı.

Kanuni'nin büyük oğlu Şehzade Mustafa'yı Konya Ereğlisi civarındaki ordugâhta boğdurması ve annesi Gülbahar Hatun'u saraydan çıkarması üzerine memlekette bir matem havası esmişti. Yahya Efendi bu teessür içinde, padişaha olan yakınlığını da göz önünde tutarak Gülbahar Hatun'un yeniden saraya alınması için padişaha bir mektup yazdı. Kanuni bu mektup üzerine Yahya Efendi'yi önce azletti sonra yevmî elli akçe ile tekaüte ayırdı (1553).

Yahya Efendi bu olaydan sonra inzivaya çekildi. Bugünkü dergâhın arsasını alarak oraya bir bina inşa ettirdi, geniş bir vakıf kurdu. Üveysî olan Yahya Efen-

di zamanın devlet erkanından, esnaf ve tüccardan çok itibar görmüştür. Bilhassa Karadeniz'e çıkan gemiciler (Müslüman ve Hıristiyan) önce onu ziyaret edip hayır duasını alırdı. II. Selim'in kendisine büyük hürmeti vardı. Ara sıra saraya davet ederek sohbetinde bulunurdu. Tıp ilminde de şöhreti vardı. Kanuni'nin kızı Mihrimah Sultan'ın tedavisinde başarı göstermişti.

Kendisinden sonra dergâh mensupları Nakşî yoluna gitmişlerdir. Âşık Çelebi tezkiresini hazırlarken kendisinden şiir istemiş o da aşağıdaki beyti vermiş:

Hep gelenler yana yana geldi gitti dünyadan
Şimdi nevbet bana değdi döne döne yanayım

Yahya Efendi 1570 senesi Kurban Bayramı gecesi 79 yaşında vefat etti, cenaze namazını Şeyhülislâm Ebussuud Efendi kıldırmıştır.

Dergâhın bulunduğu mahalle II. Selim bugünkü türbe ve camiyi yaptırmış, II. Mahmut ve Abdülmecit zamanlarında tamir görmüştür. Son ihya ve tamir, Pertevniyal Valide Sultan ile II. Abdülhamit tarafından yaptırıldı.

Dergâh civarında ayrıca bir "Şehzadeler Türbesi" bulunmakta, burada bazı şehzade ve kadın sultanlar gömülüdür. Türbede medfun bulunan zevatın bir kısmı: (Ön sıradan ve cami tarafından başlamak üzere) 1. Yahya Efendi, 2. Kanuni'nin kızı Efendi hazretlerinin manevi evladı Tasasız Raziye Sultan, 3. Hatice Sultan, 4. Ahmet Bedrettin Efendi, 5. Şeyh İbrahim Efendi (Şeyhin büyük oğlu), 6. Afife Hatun (Şeyhin validesi).

Yahya Efendi hakkında oluşan menkıbeler Mehmet Dâi adlı bir şair tarafından kaleme alınmıştır (Yazması: Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Kit. Nu: 4592. Bu menakıp İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Mehmet Yılmaz tarafından yapılan bir tez çalışması ile Latin harflerine çevrildi, 1977). Ayrıca hakkında yayımlanmış bir menakıp daha vardır: *Menakıb-ı Beşiktaşî Müderris Yahya Efendi* (Mehmet Nuri İbnü'ş-şeyh Hasan Hüsnü, 1896).

HUZUR VE SÜKÛNUN IŞIĞI

Yahya Efendi Dergâhı'nın kemerli avlu kapısına vardığımda ilk gözüme çarpan türbe eşiği önünde oynayan beş-altı yaşlarında bir oğlan çocuğu oldu. Ağabeyi eşiğe oturmuş sessizce küçüğün kendi hâlindeki uğraşını seyrediyordu.

Bir an bu çocuk safiyetinin bu dergâhlara ne kadar yakıştığını düşündüm. Gönül âyinesini çizdirmeyen, pas tutmuş gönülleri de arıtmaya çalışan dergâhlar asırlardır insanlara manevi ışığı taşıyıp duruyor. Çocuk beni fark edince durdu. Hiç ummadığım bir biçimde beyaz dişlerini parlatıp, gamzelerini çukurlaştırarak güldü. Bu gülüşün gölgesinde serin taşlığı geçtim. Avluya ayak atınca sanki bütün gürültü sona eriyor, şehrin uğultusundan kurtuluyorsunuz.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nin (Dergâh Yayınları) on beş yıl süren çalışması (yazım olarak) sona erdiğinde verilmiş bir sözü, bir ahdi yerine getirmek için Yahya Efendi'ye gitmiştik. Kadim dost *İsmail Kara* ile birlikte. Mescitte bulunduğumuz sırada içeriye birkaç takım elbiseli ve resmi tavırlı zat

girdi. Saf tutup namazlarını kıldılar. Bir süre sonra bunlardan birinin o yıllarda Devlet Bakanı olan *Cemil Çiçek* olduğunu fark ettik. Hiç tanımamakla birlikte bir genç bakanın İstanbul'a gelişinde sessiz sedasız, şamataya kapılmadan iki yakını ile beraber Yahya Efendi'ye gelip namaza durması doğrusu bizi çok etkilemişti. Bu etkiden olacak çıkışta dergâhın çeşmesinden akan, fakat son yıllarda kesilmiş olan Hamidiye suyunu sorduk. Görevliler Bakan'a suyun yukarıda villalar inşa eden Alarko sahibi İzak Alaton tarafından kesilmiş olabileceğini ileri sürdüler. Cemil Bey bu durumla ilgileneceğini söyleyip ayrıldı. Mütevazı tavırlı genç bakan yine acaba İstanbul'a uğradığında dergâhı ziyaret ediyor mu?

Bu defa mescitte yalnızım...

Kıble duvarında bulunan pencerelerden ikisi açık. İçeriye serin rüzgârlar doluyor, boğaz havasını estiriyor. Bir tutam gün ışığı yerdeki yeşil halıları aydınlatıyor. Gün ışığı huzmesi içinde milyonla toz zerreciği sanki edebî bir semaya kalkmış gibi dönüp duruyor. Bu toz zerreleri ile kâinata atılmış insanoğlunun aczi arasında garip bir rabıta kuruyorum.

Eskiden hayırseverlerin bağışları ile gelen halılar cami ve mescit zeminlerini çiçek bahçesine döndürürlerdi. Doğrusu bu çeşitlilik, eski ile yeninin bir arada durması, sahiplerini hatırlatır olması bu mekânlara bir zenginlik olarak yansıyordu. Son devir uygulamaları bunu kaldırdı. Artık cami ve mescitlerin zemini tek renk (çoğu kez yeşil) fabrika iş halılarla kaplanıyor. Bu biteviyelik doğrusu bir

düzen ve intizam sağlıyor ama kazanılmış bir zenginliğe de son veriyor. Burada da aynı uygulama var. Yerdeki yeşili solmuş halı dergâhın diri havasına hiç uygun değil.

Tavandaki avize bolluğuna değinmeliyim. Birkaç klasik Osmanlı işi avizenin dışındakiler hem uydurma hem de lüzumsuz. Şirin ahşap yapıyı bazı güzel levhalar süslüyor. Türbenin mescide açılan demir parmaklıklı bölümü önünde bir bağış kutusu görülüyor. Bu da çok sakil bir durum. "Boş geçmeyelim beyler" der gibi sanki.

Girişi, dönüşleri, koridorları, müştemilatı ile bakımlı bir yer Yahya Efendi Dergâhı. Mescit önünde sıralanan kabirler de enteresan. Öte dünyaya göç etmiş kimselerin hâlen yaşayanlarla iç içe olması, onlarla neredeyse arkadaşça bakışması kayda değer.

Yahya Efendi Dergâhı Kabristanı'nda Ekrem Işın ile beraber (1996). Fotoğraf Kanal 7 televizyonu için çektiğimiz "İstanbul Tekkeleri" belgeselinden alındı.

Sessizlik, huzur ve sükûna gark olmuş bir hâlde çıkıyorum.

Yahya Efendi Kabristanı'nda oldukça zengin çeşitli ve işlemeli eski mezar taşları var. Bir yandan da bunlara karışan yeni tip mezarlar. Bahçeyi çınar, ıhlamur, çitlembik ağaçları; birkaç erik ve ceviz, sarmaşıklar, serviler süslüyor. Sıkışık düzen defin yapıldığından yeni tip mezarlıklarda gördüğümüz şatafatlı mermerlere rastlayamıyoruz. Eski taşlar sağa sola yatmış, bazıları yerinden oynamış, bazıları büsbütün sahibini yitirmiş, bir köşede mahzun duruyor.

Kıble duvarı dibinde ilginç bir taş: Abdülhay Ali Efendi, Nakşî/Kadirî/Üveysî/Hüseynî. Taşın bir yanından uzanan çelik direk ve başında bir alem. Böylesini hiç görmemiştim. Öte tarafta yazılmış ve fakat henüz yerine konmamış bir yeni taş: II. Abdülhamit torunu Şehzade Mehmet Selim Efendi kızı Emine Nemika Sultan (6 Eylül 1969). Latin harfleri ile çok kötü bir istif. "Allah bâkî"nin iki yanında beceriksiz bir el tarafından çizilmiş iki kötü lale.

Şimdi birer sanat şaheseri olan taşlar ile Nemika Sultan'a nasip olan bu nevzuhur mermeri varın siz kıyas edin. İşte zaman, işte devran. Diyeceksiniz ki, ölüp gitmişler işte; mezar taşları öyle olsa ne olur, böyle olsa ne olur.

Yok efendim, yok... Kazın ayağı öyle değil...

Bir kere mezarlıklar boşverilecek mekânlar değil. İstanbul ahalisi ölüleri ile bir arada yaşamıştır asır-

lardan beri. Böylece dünya ve ahıret, hayat ve ölüm birbirinden kopmamıştır. Zaten İslâm öncelikle insan macerasını, hayatı ve ölümü, öte dünyayı, hesap gününü birbirine bağlamak üzere vazetmiştir. Biz bu mezar taşlarına baka baka kendi sonumuzu hatırlar, kendimizi hesaba çeker, yaşarken bir muhasebe yaparız. Elbette ki bu muhasebeyi yapmak için gireceğimiz mekânlar, bakacağımız ve dikeceğimiz taşlar mânidar olmalıdır. Mezarlıklarda, o taşlar üzerindeki beyit ve mısralarda bütün bir hayat görüşünün hikmetli mısraları barınmaktadır.

Şiirler ve menkıbeler...

Yahya Efendi hakkında bilinen menkıbelerden biri de onun zaman zaman Hızır aleyhisselam ile görüştüğü şeklindedir. Hatta bunu işiten Kanuni Süleyman bizzat Hz. Hızır'ı görmek istemiş, şeyh de "kısmetse o da olur" şeklinde cevap vermiştir.

Bir gün Kanuni ile Şeyh tebdil-i kıyafet, kayıkta bulunurken Salıpazarı'nda kayığa alelacele biri daha biner. Padişah nedense bu mavi şalvarlı temiz yüzlü kişiye ilgi göstermez, elini uzatarak denizle oynamaya başlar. Şeyh ise sükûtu tercih etmiştir. Bu sırada padişahın yüzüğü denize düşer, ancak Kanuni bunu kayıkta bulunanlara hissettirmez. Varılacak yere geldiklerinde kayıkta bulunan o yabancı zat elini denize sokarak padişahın yüzüğünü çıkarır,

ikisinin de şaşkın bakışları arasında yüzüğü verir ve aniden kaybolur.

Hünkâr Yahya Efendi'ye "Şeyhim kimdi bu adam, ben pek dikkat etmedim" deyince Yahya Efendi, "Öteden beri görmek istediğiniz Hızır aleyhisselam idi" diye cevap vermiştir.

Başka bir menkıbe Balaban adlı bir Rum çobanına aittir. Bu zatın dergâh civarındaki tepelerde otlattığı koyunlardan biri kaybolur. Durumu Şeyh'e anlatırlar, Şeyh o civara kadar gelmiş olan Balaban'ı tekkeye davet eder. Balaban dağ-tepe dolaşmaktan yorulmuştur. Adamın önüne ekmek, tereyağı ve bal koyarlar. Şeyh:

İşte sana tereyağı, mumlu bal ve taze nan
Dilersen yağa ban dilersen bala ban

beyti ile kendisine iltifat eder. Bu arada "balaban" tevriyesi çok denk düşmüştür. Az sonra Şeyh'in himmeti ile koyunlar bulunur. Balaban o sevinç ile kendisine doğru gelen koyunlardan birinin tekkeye kurban edilmesini niyaz eder ve peşinden Müslüman olur. Bunun üzerine Yahya Efendi:

Subh u dem iki ganem menzile mihman geldi
Her görenler dediler tekkeye kurban geldi.

beyti ile başlayan gazelini okur.

Yine Rum gemicilerden biri Trabzon'dan İstanbul'a gelirken yolda müthiş bir fırtınaya tutulur. Batma tehlikesi baş gösterdiğinde gemici Yahya Efendi'yi hatırlar. Daha önce gemicilerin Şeyh'i hep ziyaret

ederek hayır duasını aldıklarını zikretmiştik. Bu Rum da o sıkışık durumda Efendi'yi hatırlamıştır.

Daha sonra fırtınayı atlatıp İstanbul'a kavuştuğunda Şeyh'i ziyaret ederek bir küp şarap hediye getirir. Orada bulunanlar durumdan şüphe ederek ne getirdiğini sorarlar. Rum saf saf "şarap" getirdiğini belirtir. Şeyh hemen duruma müdahale ederek görevlilerden bir tas rica eder. Rum'un küpünden önce kendisi bir tas doldurup içer, sonra orada bulunanlara ikram eder. Herkes şaşkınlık içindedir. Çünkü kendilerine verilen taslarda şarap yerine nar şerbeti bulunmaktadır. Rum, Şeyh'in bu açık kerameti karşısında imana gelip Müslüman olur.

Yahya Efendi Dergâhı'nın mezarlık kısmında yukarıya doğru tırmanıyorum. Yol üzerinde bir levha: "Makam-ı Süreyya"...

Sola doğru işaret eden oku takip ederek demir parmaklıklarla çevrili birkaç mezarın önüne geliyorum. Yerler mermer kaplı, etraf temiz, demir parmaklıklar dibinde birkaç plastik bidon duruyor. Belli ki bu makamı ve bu zatları bilenler orayı temiz tutuyor.

Sağda mermer üzerine Latin harfleri ile iki kitabe:

1. Tarikat-ı Kadiriye celilesinin dördüncü piri
AHMET SÜREYYA EMİN hazretleri (1848-1923)
Dünyada ilk seri ateşli topun mucidi
Posta ve Telgraf Nezareti Meclisi idare azasından.

Onun altında aynı yazı ile ikinci levha:

2. MEHMET ALİ ÖZKARDEŞ (1895-1980)
İlk Türk telemprimör makinasının mucidi
Posta Telgraf Genel Müdürlüğü İstanbul Fen Başmüfettişlerinden.

Demir parmaklıklı Makam-ı Süreyya'nın kıbleye bakan kısımlarına bazı mermer levhalar monte edilerek üzerlerine şiirler, kıtalar yazılmış. İşte onlardan biri:

Sanma yahu biz şu yerde tıkılıp kalmışlarız
Âdetullaha uyup bir lahzacık dalmışlarız
Ârif-i kâmil isen fehmeyle nutkumdan bizi
Kırk gün ancak eğlenip seyrana emr almışlarız

Gayemiz bir mezarlık şiirleri antolojisi yapmak değil. Ama şurası var ki bu kabirlere bakarak nasıl bir toplum yapısına, haritasına, karmaşasına sahip olduğumuz çıkarılabilir. Kimlerle birlikte yaşıyoruz, hangi anlayışlar ile komşuyuz. Böyle düşününce binlerle mizaç, binlerle eğilim, tutku, âdet, inanç sökün edip geliyor.

Biz geçmişten bütün bunları tevarüs ediyoruz. Posta idaresinden bir Ahmet Avni Konuk çıkıp geliyor o muazzam *Fususu'l-Hikem* şerhi ile, üstelik gösterişsiz ve nümayişsiz. Bir başka zaman demiryollarından bir zat zuhur ediyor.

Yahya Efendi Dergâhı benzeri diğer dergâhlar gibi bu dağdağalı şehrin ortasında bir huzur ve sükun adası. Başımız sıkıştığında, stres altında, sıcaktan bunaldığımızda gidilecek bir park değil orası. Orası ruhun dinleneceği, kendini bulacağı, insanın geçip giden hayatı hakkında ciddi bir muhasebe yapacağı yerlerden biri.

ORTAKÖY'E DOĞRU...

Sağ yanımda Denizcilik Anadolu Lisesi. Bu "Anadolu Lisesi" uygulaması bakalım maarif tarihimize neler kazandıracak? Eski bir öğretmen olarak doğrusu merak ediyorum. Hele Taşra Anadolu Liseleri'nin bir kısmını düşündüğümde endişeleniyorum. Bizim milli eğitim siyasetimiz uzun süredir politik gayeler uğruna "bir müdür, bir mühür" ile nice mektepler açtı, nice fiyaskolar ile karşılaştı. Umarım ülkenin ücra köşelerindeki liseler teşvik uygulamaları ile şimdi birer enkaz gibi duran fabrika kalıntılarına benzemez. İngilizce öğrenme merak ve gayreti kadar keşke Türkçe öğrenmeye de çalışsak.

Çocuk kolej mezunu, İngilizce biliyor diye kasılıp geziyor, şu metni bari Türkçeye çevir diyorsunuz, maalesef Türkçesi yetersiz, çeviriyor ama, kuş dili.

İki yanı ağaçlı yolda Ortaköy'e doğru ilerliyorum. Sahilde Galatasaray, Kabataş Liseleri'ne ait binalar. Bu binalar eski *Feriye Sarayları*'ndan arta kalan yapılardır. Üç kısım olan bu saraylarda kışlık dairesi

bulunmayan ve padişahın uygun gördüğü hanedan mensupları otururdu.

Binaların caddeye bakan müştemilatlarında artık pek hayır kalmamış. Bu ahşap binalar zamanın tahribatına karşı bir derece dayanabilmiş. O dökme pencere demirleri bile eriyip gitmiş. Zaman içinde bunlar da restore edilir elbet. Nitekim Kabataş Lisesi'nin bitimindeki boş arsada büyük bir inşaat faaliyeti var. Avluya girip sormak istiyorum.

İnşaatı yürütenlerden bir kısmı çardak altında öğle yemeği için nevale düzüyor. Genç irisi bir delikanlı salatalık soyuyor, masada domates ve peynir.

"Burada ne yapılıyor böyle?" diye soruyorum. Sandalyede oturan şöyle bir yarım dönerek "Ohooo, abi burada bir değil birkaç inşaat var" diyor. Bir kere eski *Feriye Karakolu* ayniyle yeniden yapılıyormuş. Beride kanalizasyon için koca bir çukur. Eğilip bakıyorum başım dönüyor. Yine Kabataş Lisesi için ek binalar da yapılıyormuş.

Çırağan Sarayı inşaatının bitirilmesi yörenin nasibini iyice açtı denebilir. Sahil pırıl pırıl yapılarla donatılıyor, eski yangın yerleri bayındır kılınıyor. Ancak sahildeki bu parıltıya kıyas ile cadde tarafı tam bir ihmal örneği. Eskimiş ahşap yapılar, hisar gibi abus duvarlar, karşı yanda ne idüğü belirsiz gecekondu misali yerler. Bir de bu bölgede yolun genişletilmesi düşünülebilir. Yayalara ayrılan kısım çok dar, yağmurlu günlerde burada yürüyenlerin hâli haraptır, caddeden geçen araçların sıçrattığı sular altında şekilden çıkar insan.

Ortaköy'de bizi bir afiş karşılıyor.

Afişte imam, papaz, haham ve galiba belediyeden biri var. Bunlar el ele verip Ortaköy'ün imarına çalışmayı sembolize ediyor. Gerçekten de son birkaç yıl içinde Ortaköy Meydanı böyle bir ilgiye mazhar oldu.

İstanbul'un kozmopolit yapısına örnek olarak bir âhenk ile elden geçirilen Ortaköy Meydanı öne çıkarıldı.

En eski adı *Argion* olan Ortaköy, Bizans devrinde *Ayios Fokas* adını almış. (Bugün cadde üzerinde aynı adı taşıyan bir Rum kilisesi var). Ayios Fokas Manastırı İmparator Makedonyalı Basil tarafından yaptırılmış.

Ortaköy Rum, Yahudi, Ermeni ve Türklerin birlikte yaşadıkları bir yer olarak biliniyor. *Evliya Çelebi* de bu köyü "Hıristiyan yatağı" olarak tarif eder. Çelebi'nin verdiği bilgilere göre II. Süleyman devrinde Defterdar Paşa (İbrahim olacak) sahilde bir cami bina ettiğinden, diğer Türk büyükleri de yalılar yaptırmıştır. Ortaköy deresinin iki yanında ve sahilde bağlı bahçeli saraylar bulunmaktadır. Belli başlı yalılar arasında şunlar vardır: Baltacı Mahmut Paşa, Şekerci Yahudi, Mimar Mustafa, Safiye Sultan, Ekmekçizade Ahmet Paşa, Cıgaloğlu Mahmut Bey, Kara Hasanoğlu, Çelebi Kethüda, Nakkaş Paşa.

Yine Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilere göre köyde pek çok Yahudi evi ve meyhane ile iki yüz kadar dükkân bulunmaktadır.

Lukas İncicyan (1758-1833) Ortaköy Rumlarının kilise ve mezarlıklarının iskele yakınında olduğunu yazar, yine ona göre *enginar* ilk defa Yahudiler tarafından Avrupa'dan getirtilerek Ortaköy'de yetiştirilmeye başlanmıştır.

Ortaköy'ün bugünkü gibi dolup taşmadığı günlerde, yani henüz bir entel-mekân olmadığı zamanlarda ben de zaman zaman sahildeki kahvelere uğrayan biri idim. Ama ben şimdi hâlen mevcut olup işleyen çay bahçelerine değil, caminin solunda, şimdi iskelet hâlinde harabesi duran binanın önünde, denizin üzerine doğru uzanmış bir kahveye dadanmıştım. Genellikle sabahları tenha, öğleden sonra kalabalık olurdu. Galiba içinde "kanarya" geçen *Yoksulluk İçimizde* hikâyesini de orada yazdımdı. Şüphesiz bir sahil çocuğu değilim ben, deniz hep ürkütücü gelmiştir bana. Ama Boğaz'a vurulmamak elde değil galiba, Boğaz'ı ilk yudumladığım yerlerden biri de Ortaköy oldu bu yüzden. O günlerde insanlar bazı yerleri benimsiyor, bazı yerleri keşfediyor, bazı yerleri dostlarına tavsiye edebiliyordu henüz. Mahremiyet kaybolmamıştı daha.

STAR-MEKÂN ORTAKÖY

Bugünkü Ortaköy Meydanı 1980 sonrasında oluştu. Daha doğrusu 80 sonrasının tüketime dönük atılımları ile paralel bir yapılanmaya sahne oldu. Bu işin esası hakim sermaye-hakim kültür sultası altında tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de ABD "hayat tarzı"nın benimsenmesidir. Kapitalizm kılcal damarlarımıza kadar yayıldı. Aynı yıllarda bol sayfalı, kuşe kâğıda basılı, magazin ve sansasyona dayalı renkli dergiler piyasayı tutmak çabasında idiler. Renkli televizyon onlara eşlik ediyordu, zamanla kanal sayısını artırdı. Peşine özel TV yayınları sökün etti.

Serbest piyasa ekonomisi gökdelenlerden pizza salonlarından tatil alışkanlıklarına kadar her alanı egemenliği altına alıyordu. Mevcut bakir değerler, tabiat parçaları, keşfedilmemiş alanlar bulunuyor; çağdaş anlamda dizayn ediliyor, fizibilitesi çıkarılıyor, finanse ediliyor ve pazarlanıyordu. Bodrum ve Marmaris örneği bu atılımın en uç noktasını teşkil etmiştir.

Aynı yıllarda süper-starlar yaratıldı, süper-gösteriler yapıldı.

Blucin ve hamburger, kola ve pop müzik her yandan fışkırmaya başlamıştı. Reklamcılık sektörü hızla yükseliyordu.

Tüketimi körükleyen zihniyet esas olarak kitleyi devreye sokmak amacında idi. O muhafazakâr ve direnen kitleyi... Bir avuç meraklının, bir kısım değerbilirin ne kıymeti olabilirdi ki? Tüketim geniş kalabalıklara yayılmalıydı. Taklit Conversler, taklit Levislar, taklit gülücükler, taklit yürüyüşler ile yukarıda planlanan satış, aşağılara doğru itilmeye başladı. Medyalar azınlığın alışkanlığını çoğunluğa taşımak için didinip durdu. Yeme-içme, oturup-kalkma, mizah, edebiyat, ideoloji, giyim-kuşam, hayatın türlü alışkanlıkları, mekânlar ve arabalar bu çalkantının dekorunu teşkil ediyordu. Bu çalkantılı yıllarda ne şehirli ne köylü denilebilecek kalabalıklar arabeske sarıldı, onu bir kimlik edinerek devrin hükümetleri ile vatan sathına yaydı. Bir tavrı satarsınız, bir alışkanlığın reklamını yaparsınız. Bunda size bir imaj yardımcı olur. Bu imaj bir yerde "hayatın gerçek tadı", bir yerde "doğa ve tarih" olur.

İşte Ortaköy de böylece bir yeniden değerlendirme sürecini yaşadı. Antikacılar, sanatçılar, ressamlar, sinemacılar, eski kitap meraklıları, nostaljik takılanlar, azınlık özellikleri, İstanbul âşıkları vb. gibi kimse ve çevreler tarafından, o bölgeye yatırım yapanlarca öne çıkarıldı. Kitlenin dikkati çekildi ve kalabalık malın başına toplandı.

Şimdi özellikle Pazar günleri Ortaköy'ün dar sokaklarında kurulan tezgâhlarda el işi kolyeler, resimler ve kitaplar, eski plaklar, giyim eşyaları, ayakkabılar, cam eşyalar vb. gibi özenle hazırlanmış malların satıldığı büyük bir pazar var.

İnsanlar bu pazarı görmeye gidiyor, biraz da alışveriş yapıyor. Ama asıl gaye *orada olmak*, o havayı teneffüs etmiş bulunmaktır. Bu bir statü meselesidir artık. Ortaköy'e takılabilmek veya takılamamak. Fırında patates atıştırmak da cabası.

Ortaköy şimdi bir star.

"O şimdi asker" kabilinden bir şöhreti var. Bunu küçümsemek kimin haddine. Arabesk'in kuralları resmî görüşleri dahi tahtından indirecek, bankalar ve bankerler fırtına gibi esecek, dört eğilimi birleştiren partiden geriye ne kalacak?

Zamanla gözden düşer o da. Meyhaneler salaş olur, tezgâhlar bir bir toplanır. Para o sırada mutlaka bir başka yeri keşfetmiştir. Şimdi artık bu eski sevgilinin gitmek zamanıdır. O yine balıkçılara, cami önünde bekleşen ihtiyarlara, simitçilere ve bir iki mekânsıza kalmıştır.

Önümüzdeki günlerin star-mekânı neresi olabilir?

Bilinmez ki? Balat da olabilir, Eyüp'teki Feshane civarı da olabilir. Kitapçıları şöyle bir dolaşıp henüz fazla kalabalık olmayan kahvelerden birine çöktüm. Garson avına atılan avcı kuş gibi tepeme dikildi. Getirdiği çay felaket. Yetmezmiş gibi aradan beş dakika geçmeden ve içip içmeyeceğimi sormadan

bir bardak daha getirip burnuma dayıyor: Ya içersin, ya gidersin.

Parasını ödeyip kalktım, Ortaköy Camii'ne doğru yürüdüm. Meydanı süsleyen ağaçlar (Dişbudak, akasya, çınar, bir iki söğüt ve kavak) hayli yorgun. Uzun süren inşaat veya bakımsızlık onları kuruyacak hâle getirmiş. Zemini parke taş ile kaplamışlar. Sahile sıralar koymuşlar. Ortaköy İskele binası bize Osmanlı'dan kalan son ahşap-minyatür yapılar örneği bembeyaz parıldayıp duruyor. Bu beton asrında korkum odur ki biri kalkıp bunları modernize etmeye çalışır.

Meydanın ortasında –nereden bulmuşlarsa– bir de dökme demir Hamidiye sularına ait çeşme koymuşlar. O da başka bir minyatür. Dört yanına eski rakamlarla tarihler asmışlar, birbirini tutmuyor (Varsın tutmasın antik bir görüntü veriyor ya). Çocuklar koca musluğa uzanıp akan suya bulanıyor, haminneler telaşlanıyor.

Bir çeşme de gazinoların sol yanında. Galiba cami ile birlikte inşa edilmiş, kitabesi çok yüksekte seçemiyorum, Mecidiye çeşmesi olmalı. En güzel tarafı her iki çeşmenin de akıyor olması.

Denize doğru yürüyorum, banklardan birine oturup bakıyorum. Deniz, İstanbul'un her yanında olduğu gibi çöplerden nasibini almış. Bu nezih (!) mekânın önünde türlü kokular çıkararak pet şişeler, naylon topları, mısır koçanları, eski ayakkabı tekleri ve kedi leşleri ile uzanıp gidiyor.

Çok geçmez ikindi serini ile birlikte uzak semtlerden pazar konukları akın etmeye başlar. Kalabalık tıkış, tıkış, bağırtılar, kahkahalar ve kulak patlatan müzik arasında fırında patateslerini kemirerek Ortaköy'ün entel havasını solumaya başlar. Bir mineli ayna alınır, bir resme göz atılır, biraz post-modernizmden falan konuşulur, biten ve başlayan sevdalar anlatılır, şenlik sürer.

Cami, ezan ve cemaat

Tophane'de *Nusretiye* (1826) sonra *Dolmabahçe* ve *Ortaköy* camileri Türk-ampir üslubunun uygulandığı tek kubbeli yapılardır. Bu camilerin en göze görünür özelliği ince ve zarif minareleri. Ayrıca son cemaat yeri üzerinde ufak bir kasır biçiminde yapılan padişaha ait bölümler dikkat çekiyor.

Ortaköy Camii (asıl adı Büyük Mecidiye Camii. İnşa tarihi 1855) önündeki sıralarda cemaat –hemen hepsi yaşlı, emekli– ezanı bekliyor. Onların yanından geçip camiye giriyorum. Son cemaat mahalli ile asıl cami arasındaki kalın direk ve alçak kemerler bu yapıların en biçimsiz kısımları. Yerde yine o mahut solgun ve tekdüze yeşil halılar. Her yan boydan boya pencere. Boğazın firuze sularından yansıyan gün ışığı, mekânı parıltıya boğuyor. Bu batılı hava estiren camiler için herhâlde en güzel yer deniz kıyısı. Öyle ya, mesela böylesine bir cami Ümraniye veya

Ortaköy Camii. İnce, kalem gibi minare, dantel misali işlenmiş gövde. Boğaz'ın firuze sularına yakışan elmas bir yüzük taşı.

Güngören gibi iç kısımlarda inşa edilmiş olsaydı, bu kadar manidar ve aydınlık olmazdı.

Ezan okunuyor ve cemaat umduğum hilafına camiyi doldurmaya başlıyor. Meydandaki kahvelerde çaylarını içip sohbete dalanlar kıpırdamıyor bile. İşte bizim en büyük meselemiz. Ezan üzerlerine dalga dalga yayıldığı hâlde bu kalabalığa niçin ulaşamıyor ve niçin onları harekete geçiremiyor? Müslümanlar burun buruna oturdukları bu kardeşlerine karşı acaba nasıl bir tebliğ uygulamalılar? Herhâlde ora-

daki bütün insanları dinsiz-imansız kabul edemeyiz. O zaman arada bir iletişim kopukluğu var demektir. Bu iletişimi sağlamak ve bunun için kafa yormak en başta gelen iş olmalı.

Namazdan sonra meydanı terk edip asıl Ortaköy'e, dere içine doğru yöneliyorum. Sağ yanda hemen caddenin üzerinde bir hamam var. Hem kadınlara hem erkeklere. İstanbul'da faal olan hamamların sayısı gün geçtikçe azalıyor. Gezilerim sırasında Eğrikapı-Ayvansaray arasında çok küçük ve sevimli bir hamama rastlamış, giriş kapısı üzerinde nefis bir talik yazı ile şu beyti okumuştum:

Taharetle erer Hakka erenler
Şifa bulur bu hamama girenler

İnşallah yanlış hatırlamıyorum, çünkü hafızam oldukça zayıftır. İkinci gidişimde (bir ay sonra idi) o güzel hamamı kapanmış gördüm. Reşadiyeli olan sahibi zaten hep zararına çalıştığını söylemişti. Şimdi Ortaköy'de faal bir hamam görmek sevindirici.

Semt içinde tek tük eski yapı var. Ama bu ahşap evler miadını doldurmuş gibi. *Bulgurcu Sokak* hariç. Bir ayrıcalık var orada. Sokağın bir yanı baştan başa eski ama harap evlerle süslü. Galiba korunuyor burası.

İstanbul'da korunacak o kadar sokak ve o kadar ev var ki? Aslında bu korumacılık meselesini bütün Türkiye sathında düşünmek gerekir. Genellikle korumaya alınmış evlerin sahipleri bu işe para yetiştiremiyor, atadan kalan bina gözlerinin önünde

eriyip gidiyor. Eh, devlet ise örnek binaları, büyük eserleri bile yaşatmaktan aciz. Bir gün bakıyorsunuz nadide bir konak, Boğaz'da eski bir yalı cayır cayır yanıvermiş.

Caddenin ucuna Dereboyu Camii'ne kadar gittim. Yaz Kur'an Kursları'ndan çıkan başörtülü küçük kızlar önüm sıra yürüyor. Güneş yakıcı, ara sokaklara, yokuşlara vurmamı engelliyor. Tam bu sırada tezgâhında dut satan adamla karşılaşıyorum. Göz göze geliyoruz. Tezgâhın bir yanı beyaz, öte yanı karadut. İri çekirdekli dutlar bunlar. Galiba daha ilerilerden, hâlâ bir köşede kurumadan, kesilmeden kalabilmiş bir eski dut ağacından silkelenip getirilmiş.

Bizim oralarda bu çekirdekli dutu yemezler. Üstelik rengi de pek beyaz değil, toza bulanmış besbelli. Hepimizin hayatında bir dut ağacı vardır, duttan düşüp kolunu bacağını kırma vardır. Yaz önünde ilk olgunlaşan meyve olarak hepimizi karşılar dut. Bu meyveyi dalından koparıp yemek esastır. Silkeleyip yere düşünce diriliğini kaybeder. Ah yıllar var ki, ağacına çıkıp, dalını eğip dut yememişiz. Hayatımızı zenginleştiren, bize mevsimleri, çiçekleri, yaprakları ve toprağı, çocukları, yeni doğmuş buzağıları, bütün sevdiklerimizi hatırlatan âyetleri ne çabuk unuttuk. Onlarla aramıza hangi çelik perdeler gerildi?

Adam heyecanla bakıyor bana, dut alacağımı sanıyor. Ben ise duta bir mazi penceresinden yaklaşı-

yorum. Orada, o beyaz lekeler ve yeşil yapraklar arasında bütün bir çocukluk günlerinin yekpâre zamanı konuşuyor.

Sonra derin bir yeis içinde kendimi ara sokaklara atıyorum. İri lakin metruk gibi görünen bir Ermeni kilisesinin yanından geçiyorum. Kadınlar daracık balkonlarda yün yıkıyor. Aman Allahım, yün yıkıyorlar!

Balkonda yün yıkanır mı hiç?

İşte bizi esir alan apartmanlar, daracık mekânlara tıkan medeniyet, asfaltlarda, beton zeminlerde besleyen zihniyet yünleri balkonda yıkamaya mecbur ediyor. Esasen bu yünleri bulup buluşturanlar da hâlâ toprakla irtibatını kesmemiş olanlardır. Yün yatak ile sünger yatağın farkını bilenlerdir.

Az önce beyaz dut-kara dut ile, şimdi ise yün yüzünden o çağıl çağıl akan, beyaz taşlardan sıçradıkça alâim-i semalar oluşturan serin ve berrak dereleri, o derelerin bol sularında çırpa çırpa yıkadığımız yünleri, yün yatakları, el işi kilimleri, domates gibi kokan domatesleri, horoz ötüşünü, mayıs kokusunu, sürülmüş toprağın buğusunu gel de hatırlama.

Ama biz Ortaköy'de değil miyiz? O zaman kendimize gelelim ve yürüyüşümüze devam edelim.

KÖPRÜNÜN ALTI VE DEFTERDAR BURNU

Beşiktaş'tan gelip Bebek'e doğru giden yolun Ortaköy önünde aldığı isim: *Muallim Naci Caddesi.*

Tabela metruk bir Rum ilkokulunun müştemilatına çakılı. Kim hatırlar acaba Naci'yi? Edebiyat Fakültesi öğrencileri mi? *Ateşpâre, Şerare, Fürûzan, Sünbüle* gibi kitaplarındaki şiirleri okuyanlar mı? Evet, gerçekten bunları okuyan kaldı mı? Divanyolu'nda II. Mahmut Türbesi haziresinde bulunan mezar taşı üzerinde şu beyit yazılıdır:

Hakperestim arz-ı ihlas ettiğim dergâh bir
Bir nefes tevhitten ayrılmadım Allah bir

Yolun sağında, duvar yıkılmış ama mihrap yerinde der gibi bir bahçe. Bir ulu fıstık çamı (çok az kalmıştır bu yörede, kıyıda), baştan ayağa çiçeğe kesmiş sarışın bir akasya, şakayıklar ve beyaza boyalı bir eski zaman yalısı. Bu ahşap bina Gazi Osman Paşa Ortaokulu'dur.

Ortaköy'de Gazi Osman Paşa Ortaokulu.
Eski Fehime Sultan Yalısı. (Temmuz 1992).
Bu ahşap bina daha sonra yandı.

Şimdi mektep tatil; denize nazır bahçesinde masalar, sandalyeler...

Çay bahçesi olarak hizmet veriyor. Oturup terli alnımı boğazdan esen yele uzatıyorum. Karşıda nefis bir manzara. Arada bir kuğu gibi yatlar geçiyor. Etrafta kimsecikler yok.

Çaydan sonra eski bir öğretmen olarak açık kapısından okula şöyle bir burnumu uzatıyorum. Kapıdaki yaşlı müstahdem gülerek karşılıyor beni. Ahşap bina muhteşem. Tavanlar kalem işi nefis tablolarla süslü. Bu binayı okul olarak kullanmak insafsızlık. Ama doğrusu akıp giden Boğaz sularına baka baka bu dersliklerde ömür boyu edebiyat okutmayı isterdim.

Efendim bu bina esasen Fehime Sultan Yalısı imiş. Fehime Sultan, V. Murat'ın kızlarındandır.

İstanbul'da 1875'te doğmuş, 1929'da Nis'te vefat etmiştir. Babasının tahttan indirilmesinden sonra Dolmabahçe Sarayı'ndan Çırağan'a götürülmüş, burada özel öğrenim görmüş. II. Abdülhamit tarafından Ali Galib Bey ile evlendirildi. Bir süre sonra boşanarak subaylıktan ayrılan Mahmut Bey ile izdivaç etti. Hanedanın yurt dışına çıkarılması üzerine Nis'e giderek oraya yerleşmiştir.

Yalıdan çıkıp Fatih Köprüsü'nün altına doğru gidiyorum.

Köprünün böyle aşağıdan ve yakından görünümü korkutucu. Nedir bu köprü diye düşünüyorum. Bence bir meydan okuyuş. Boğaz'a ve tabiata. Hani bizlere ilkokuldan itibaren insan hayatını *tabiatla mücadele* diye öğretirler ya, işte o zihniyetin galibiyet sembolü. Evet, muzaffer teknoloji çelik kılıcını suların üzerine attı, insanlar bu kılıca basa basa öte yakaya geçsinler diye.

Köprü, altındakileri, üstündekileri, kubbeleri, minareleri, çatıları, ağaçları ve insanları eziyor. Ezici bir karakteri var onun; ya baş eğersiniz ya da kaldırıp üzerinden atarsınız kendinizi.

Köprü, Boğaz'ın tabi yapısına, dokusuna, kendi medeniyetimize, ölçülerimize açıkça bir taarruz, bir müdahale. Onu "aldık ve kabul ettik".

Niçin? Çünkü ekonomi böyle buyuruyor.

Bence tüp geçit yapılmalı idi, derken ikincisini inşa ettik. Belki ekonomiyi öne alanlar üçüncüsünü düşünüyordur.

Köprünün tam altında durup başımı yukarı kaldırıyorum. Ve görüyorum ki, bulutlara, ufuklara, tepelere ve gökyüzüne de müdahale ediyor. O koca, kara cüsse. Haddi aşan bir anlayışın ürünüdür bu. Açık konuşmak istiyorum. Hani yüz metreyi 9 saniyede, 8 saniyede koşmak isteyen zihniyet var ya; insanların 200 kilo, 500 kilo ağırlık kaldırmasını düşleyen, uzayı fethe çalışan, ölüme çare bulmaya uğraşan zihniyet, işte onun bir parçası bu. Ufkumuza uzanan bu çizgi, bakış açımızı bir baştan bir başa karalamıştır. Ya İstanbul'u bizim yapan kubbelerin, minarelerin, çınarların âhengi önemlidir ya da bu. Tercih okuyucunun. Lütfen bir sentez ihtimalini aklınızdan çıkarın.

Belki bu yüzden ülkemizin en ünlü İstanbul ve Boğaziçi ressamı, irfan sahibi Ahmet Yakupoğlu yaptığı Boğaziçi resimlerinde "köprüyü" çizmemiştir.

Artık bundan böyle denizle yol arasında, yüksek duvarların, bekçilerin, çelik kanatlı kapıların çeper çektiği bir özel alanlar silsilesi başlıyor. Kurumlar, kuruluşlar, barlar, gazinolar, restaurantlar vb.

Az ilerisi Defterdar Burnu.

Defterdar Burnu, Boğaz'ın en güzel manzaralı yerlerinden biri. Ne yazık ki pek değerlendirilmemiş. Oysa vaktiyle burada padişahlara mahsus yazlık binalar varmış, yer darlığı sebebi ile terk edildiği söyleniyor. Tam burunda, deniz kenarında cemaatı kalmamış bir cami var:

Defterdar İbrahim Paşa Camii (XVII. a.)
Kıyıda, cemaatını kaybetmiş, hüzünlü, yalnız, garip ve harap bir cami.

Defterdar İbrahim Paşa Camii. 17. yüzyıldan kalma ahşap bir cami. Evliya Çelebi vaktiyle burada pek çok ev ve dükkân olduğunu kaydediyor. Ancak şimdiki manzara içler acısı.

Caddeden camiye iniyorum. Beni müezzinin iki küçük kızı karşılıyor. Belli ki camiye insan gelmesi nadirattan. Müezzin Gönenli. On bir yıldır görev yapıyormuş orada. Yalnızlıktan, bakımsızlıktan, cemaatsizlikten pek çok şeyden yakınıyor. Eşi de katılıyor bu yakınmalara. Adam o kadar bunalmış ki, elimden tutup, gel bey, gel de şu kaldığımız yerin hâlini gör, diye beni camiye bitişik üst kattaki evine götürüyor.

Kapı aralığından şöyle bir bakıyorum. Tavanda yer yer delikler, her yan rutubet, küf. Gerçekten orada çoluk-çocuk barınmak bir mesele.

Diyanet görevlileri himmet etseler bari. Çünkü cemaat yok ki, işe bir çözüm getirsin. Yazık Gönenli müezzine, onun küçük kızlarına.

Vedalaşıp yeniden caddeye çıkıyorum. Sol yanda bu noktadan itibaren Naile Sultan Korusu (veya Enver Paşa Korusu) ile köşkler uzanıyor. Bu köşklerin önünden başlayan yolculuğumuz Kuruçeşme'ye kadar sürecek.

Kazanmak ve kaybetmek

Arnavutköy-Akıntıburnu'nu dönmüş Bebek'e doğru gidiyorum.

Yolun denize düşen tarafında ağaçlar, rıhtım boyunca balık tutmaya çalışan çocuklar, yaşlı insanlar. Vakit öğleye yakın, güneş tepeye dikiliyor, Temmuz sıcağı bastırıyor. Bu sıcakta balık falan çıkmaz. Semt sakinlerinden olduğu her hâlinden belli olan yaşlı bir bey toplamış takımlarını önüm sıra yürüyor. Selamlaşıp, konuşuyoruz. "Balık falan kalmadı" diyor.

Karşı sahildeki tepeleri göstererek, yeşil örtüyü bir baştan bir başa kaplayan beton inşaatlara işaret ediyor: "Yeşil bitti, bu gidişle mavi de kalmayacak" diyor. Dönüp o villalara bakıyorum. Aman Allahım dayanılır gibi değil. Bir zamanlar gecekondulardan şikayet edilir ve bunların şehri zapt ettiğinden yakınılırdı. Ya şimdi!

Şimdi kimi, kime şikayet edeceksiniz?

Gazetelerde Boğaziçi'ni korumak amacı ile yeni bir "Boğaziçi Yasası"nın hazırlandığını okuyoruz. Bu kaçıncı yasa acaba?

Büyükşehir Belediyesi'nce hazırlanan yeni yasada Boğaziçi öngörünüm, geri görünüm ve SİT alanlarının kaldırılması, bölgenin bir bütün olarak değerlendirilmesi öngörülüyormuş. Hatta bu yasanın maddeleri arasında *yapı polisi* oluşturulması da yer alıyormuş.

1980 öncesinde Sarıyer, Üsküdar ve Beykoz'un mahallelerinde inşaatlar muhtarlardan izin alınarak yapılıyordu. Boğaziçi'nin planları 12 Eylül yönetiminin atadığı Belediye Başkanı Abdullah Tırtıl'ın emri ile 1983'te hazırlandı. Buna göre Boğaziçi öngörünüm, geri görünüm ve etkilenme bölgesi olarak üçe ayrılmıştı. 2960 sayılı yasa ile bu planlar kabul edildi ama maalesef başarılı olamadı. 1985 yılında 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 47. maddesi ile 5 bin metrekare üzerindeki yeşil alanlar yapılanmaya açıldı. Böylece yüzlerce villanın Boğaziçi sırtlarında boy verdiğine şahit olduk.

Bu belki de bir nevi gecekondu önleme uğraşı olmuştur. Garip değil mi, Boğaziçi'ni gecekonducular ile villacılar aynı zaman diliminde paylaştılar. Herkes kendine düşen alana yayılıverdi. Adını koyalım artık, ülkeyi teslim alan "rant ekonomisi"dir. Yağmalanacak arazi kalmayıncaya kadar bu böyle devam edecek.

İnsanlar buralarda bir konut elde ederek kazanç hanelerine ne yazıyorlar acaba? Herhâlde yüksek rakamlardır bunlar. Ama ben size Arnavutköy'ün arka sokaklarında gördüğüm bir evden bahsetmek istiyorum. Bu oldukça eski bir ahşap yapı. Döneminin mimari özelliklerini taşıyor, bulunduğu sokağın köşesinde yer alıyor.

Bu binayı yapanlar ve içinde barınanlar belli ki sokakla, komşularla, diğer binalarla, sokaktan geçenlerle, o binaya girip çıkanlarla âhenkli bir ömür sürmüşler. Bu âhengi oluşturan zihniyet bu binayı eğip bükerek ondan bir kazanç elde etmeyi hiç hatıra getirmemiş. Ama zaman ve zihniyet değişince, yani sokak ve mahalle değişince, dahası oradaki düzen ve insanlar değişince ortaya ucube denecek bir oluşum çıkıvermiş. Adam önce ahşabın üzerine betonarme benzeri, sıvalı falan bir kat çıkmış. Herhâlde bakmış ki kazanç fena değil, aynı şekilde ve fakat bu defa sıvalı ama badanasız bir kat daha ilave etmiş. Eh böylece kazanç hanesine çok şeyler yazmış demektir.

Peki kayıplar nedir?

Kayıplar orada yaşayan insanların, bütün şehir ahalisinin ve hatta bir baştan bir başa bütün memleketindir. Bu fotoğrafı görenlerindir. Peki nedir o? O bala tuz katmaktır, altı kaval üstü şeşhanedir, o bir zihniyet ve bunun oluşturduğu medeniyeti hiçe saymaktır. O milletin değerler manzumesine aldırış etmemenin resmidir. O güzeli saf dışı etmektir; hayatımızdan duygu ve dengeyi kaldırıp atmaktır.

Ortada yakışıksız bir iş vardır ve bunun sorumlusu kimdir?

Evet ortada yakışıksız bir iş vardır ve bunun sorumlusu garip bir vahşet duygusu ile bakir kalan son güzelliklere de saldırıp bütün bunları kazanca tahvil etmek isteyen zihniyettir. Bu zihniyetin dayandığı bir dünya görüşü, bir felsefe, bütünlük arz eden bir düşünce olduğunu zannetmiyorum. Haksız kazancın mazur görüleceği hiçbir alan olmadığını düşünüyorum.

Biz niçin acaba bu kadar fırsatçı, bu kadar materyalist, bu kadar görgüsüz ve bu kadar güzellik düşmanı olduk?

Bu zihniyet değişikliği herhâlde durup dururken ortaya çıkmadı. Elbette bunun pek çok sebebi var, ama bunları tartışmanın yeri burası değil. Bebek'e doğru yürürken bir an durup Boğaz'ın karşı yakasını, yağmalanmış tepeleri seyredin. Orada müstevli ordularının saldırısına benzer bir beton ormanı ile karşılaşacaksınız. İşte o sırada kendinizi hesaba çekerek bir imtihandan geçmeyi deneyebilirsiniz. Şöyle düşünün: siz olsaydınız ne yapardınız acaba? Benim elimden bir şey gelmiyor elbette... İşte şu satırları yazıyor ve yürüyüşüme devam ediyorum.

BEBEK

Böyle de semt ismi olur mu? Oluyor işte. İstanbul'da sokak ve semt isimleri olağanüstü bir çeşitlilik arz ediyor.

Bu semtin bilinen en eski adı "İskele" mânasına gelen *Kallae* (Challae)'dir. R. E. Koçu'nun *İstanbul Ansiklopedisi*'nde verilen bilgilere göre Hıristiyanlık öncesinde Bebek'te avcıların ve balıkçıların koruyucusu Diana adına kurulmuş bir putperest mabedi bulunuyordu. Bugün yeri kesin olarak bilinmiyor. Hıristiyanların hâkimiyetinden sonra ise St. Michel veya muhtemelen St. Gabriel adına bir kilise inşa edilmiştir. Bu kilisenin yeri de belli değil.

Ben Bebek'i dolaşırken bir Rum kilisesi gördüm: Haralambos Kilisesi. İçeriye girmedim, sadece kapısından baktım ve o misler gibi avluyu seyrettim. Kıskandım desem doğrudur. Pırıl pırıl taşlık, yıkanmış süpürülmüş; bir yanından kahkaha çiçekleri kilise duvarına tırmanıyor, öyle ki bütün duvarı çiçeğe kesmişler. Küçümen avluda onlarca çiçek

saksısı: Sardunyalar, ortancalar, açelyalar vb. Giriş kapısının karşısında gözüken cam bölme tertemiz. Her neyse. Anlatması uzun. Gönül istiyor ki bizim camilerimizin avluları, girişleri, meşrutaları, içleri, halıları, hasırları, şadırvanları, hele hele tuvaletleri de böylesine iç açıcı, gönül ferahlatıcı, göz okşayıcı, temiz ve davetkâr olsun. Bize, Müslümanlara bu temizlik, bu nezaket, bu güzellik yakışmaz mı? Şimdi bana hemen yokluktan, yoksulluktan, tahsisat noksanlığından, personel eksikliğinden falan lütfen bahsetmeyin. Bu iş en küçük mescitlerden, selatin camilere kadar yetkililer, görevliler kadar cemaatın de omuzlarındadır.

Bebek Köyü'nün adı hakkında kaydedilen rivayet şu: Fatih Sultan Mehmet buraya inzibatı sağlamak için bir bölükbaşı göndermiş. Bu zatın lakabı *Bebek* olmakla semtin adı böyle anılagelmiş.

Evliya Çelebi burada padişahlara mahsus Bebek Bahçesi'nden söz açıyor. Yavuz Selim buraya bir köşk yaptırmış ancak daha sonraları bakımsızlıktan harap olmuş. Civardaki asıl şöhretli bahçe IV. Murat'ın Yeniçeri Ağalarından Hasan Halife'ye aitmiş. Adı ve şöhreti günümüze kadar gelen kasırlardan biri de Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın yaptırmış olduğu *Hümayunâbâd Kasrı*'dır. Onunla birlikte bir cami, dükkânlar ve bir de hamam inşa edilmiş. Hümayunâbâd'ın III. Selim devrinde sarayda bulunmuş olan mimar-ressam Melling tarafından yapılmış güzel bir resmi bulunmaktadır.

Tarih ve kaybolan yapılar bir yana benim Bebek'e girerken gözüme çarpan ilk bina sağ tarafta denize nazır muazzam Mısır Konsolosluğu. Bu büyük bina Ali Paşa Yalısı veya Validepaşa Yalısı olarak biliniyor. Tanzimat dönemi vezirlerinden Mehmet Emin Ali Paşa tarafından yaptırılmış. Daha sonra Osmanlı Devleti'ne bağlı son Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'nın annesi, İstanbul'da "Validepaşa" lakabı ile meşhur Mısırlı Prenses Emine Hanım'a intikal etmiştir.

Boğaz'da XIX. asır ahşap yalılarının en güzellerinden biri olan bina Birinci Dünya Harbi yıllarında yıktırılıp yerine arnuvo üslubunda kâgir bir yalı yaptırılmış ve Emine Hanım tarafından Mısır hükümetine hibe edilmiştir.

İşte gezimiz sırasında "Ah bir de içini gezip dolaşsak ne iyi olur, amma şimdi bırakmazlar bu nöbetçiler" diye hayıflandığımız bina burası.

Onun önünde öteden beri anlatageldiğimiz "Bebek Bahçesi"nin kalıntısı uzanıyor. Yani şimdiki Bebek Parkı.

Bebek Bahçesi'ni eski İstanbullulara anlatmaya kalkışmak tereciye tere satmak olacak. Ama biz bu yazılarımızı aynı zamanda yeni İstanbullulara hitaben de yazıyoruz.

Efendim, burada, vapur iskelesinin hemen yanı başında her sınıf halkın zamanında tenezzüh, safa ve eğlence yeri olarak bildiği bahçe, bir mesire yeri

imiş. 1908 Meşrutiyetinde bu mesireye "Millet Bahçesi" unvanı da verilmiş. Daha sonra denize yakın kısmına bir gazino kurulmuş ve kısa zamanda şöhret kazanmış. Piyasanın en iyi saz takımları burada icrayı sanat ederlermiş. 1957-58 İstanbul'u imar hareketleri döneminde yıktırılmış. Bir zaman kalafat yeri, bir harabezar olarak kalmış; sonra yeniden gazino faaliyetlerine açılmış ve bugün yine bir park.

Yani Bebek Bahçesi, ta Yavuz Selim devrinden beri yeşilliğini muhafaza ede ede, asırlık çınarlarını boğaz rüzgârlarında yıkayarak günümüze ulaşmış, şimdi de parkları kollayan emeklilerin, garibanların, gölgede bir lahza dinleyip hemen kalkacak taşralıların, mektep kaçkını öğrencilerin, genç âşıkların, sepetler-dolmalar-yumurtalar ile çayırlara serilen yeni İstanbulluların dinlenme yeri.

Bahsi isterseniz Yahya Kemal ile sürdürelim:

His var mı bu âlemde nekâhet gibi tatlı
Gönlüm bu sevincin helecaniyle kanatlı,
Bir taze bahar âlemi seyretti felekte
Mevsim mütehayyil, vakit akşamdı Bebek'te.

Fuzulî'nin heykeli

Bebek Parkı'nın ortasında ünlü Divan şairimiz Fuzulî'nin bir heykeli var. Doğrusu parklarda çoğu kez rastladığımız kolu-bacağı kopuk, etrafı mısır koçanı, pet şişe, naylon ve kâğıt artıkları ile

Bebek Parkı'nın ortasında Fuzulî'nin heykeli.

kaplı gariban heykellerden biri değil bu. Açıklık bir yerde, temiz bir kaide üzerinde, hafif eğik başı ile yere doğru bakıyor. Heykele bakarken öteden beri yazmak istediğim bir meseleyi bu vesile ile kâğıda geçireyim dedim.

Efendim tarihimizde yer alan önemli şahsiyetleri yeni nesillere tanıtmak elbette ki eğitimin önde gelen unsurlarından biridir. Bu konuda pek çok şey yapıldığı gibi resim ve heykel yapma yoluna da gidiliyor. Ayrıca belli ki bir sınırlama getirilmediğinden önüne gelen kendi kabiliyet ve imkânlarına göre bir

Yunus Emre resmi, bir Alparslan heykeli, bir Koca Sinan büstü yapıveriyor. Elbette ki bu yapılanlar onu yapanın zihnindeki şahsiyetlerdir.

Şimdi o resmi ve o heykeli gören genç veya çocuk kendi muhayyilesini o tarihi şahsiyete kapatacak demektir. O resim ve o heykel artık bundan böyle o şahsı temsil etmekte, her bahis açıldıkça onlar hatıra gelmekte, başka bir yüz, başka bir şahsiyet ve vücut tahayyül edilmemektedir. Acaba buna hakkımız var mı?

Yunus Emre diye o zavallı karakalem resimlere mi mecburuz?

Ben diyorum ki, cismi bilinmeyen bu zevatın resimleri yerine hayalhanemize kilit vurmayan minyatürlerini geliştirelim. Minyatür bilindiği gibi Batı resmi uyarınca kişiyi realize etmez, ancak sembolize eder. Böylece o zatı düşünmek isteyen her fert, her çocuk kendi zihnindeki görüntüyü büyütebilir.

Rahmetli Süheyl Ünver'in bu vadide yaptığı birkaç minyatürü hatırlıyorum.

Tanpınar, Fuzulî'nin 400. ölüm yıldönümü münasebeti ile kaleme aldığı yazılarında (*Cumhuriyet*, 1957) şair için şunları söyler: "... Fuzulî'nin şiiri, Türkçenin içinde bir eski çağ trajedisinin korosu gibi döğünür.

Halk muhayyilesinde şair, bir masalı olan insandır. Aralarındaki konuşma yaşadıkları devri aşar, hatta Tanzimat'a ve bugüne kadar gelir. Bu, bütün tarih

hesaplarının dışında sanat dünyasının ritmini yapan iki ayrı anlayıştır.

Fuzulî şiiri sadece kalbe ait bir macera telakki eder ve ızdırabı şair için yaşanacak tek iklim gibi görünür."

Fuzulî'nin Divan şiirimiz içindeki yerini kavramak isteyenler, hatta günümüz Türk şiirine kadar uzanan etkilerini görmek isteyenler Tanpınar'ın Zeynep Kerman tarafından hazırlanan ve Dergâh Yayınları arasında çıkan *Edebiyat Üzerine Makaleler* kitabına bakmalıdırlar.

Ben şiirimizin bu büyük ustasını rahmetle yad ederek, heykeli geçip dilimde şu mısralar ile oradan uzaklaşıyorum:

Gam-ı eyyâm Fuzulî bize bîdâd etti
Gelmişiz acz ile dâd etmeğe sultanımıza

Parkın caddeye bakan kıyıcığında bir büfe var. Varıp iki satır oturacağım artık. Zaten ince belli çay bardakları "gel, gel" ediyor. Oracıktaki tahta sıraya çöktüm. Tokat'ın Reşadiye Kasabası'ndan Salih Kardeş tavşan kanı çayımızı yetiştiriyor. Porselen tabaklarda buğulanıyor mübarek. Aman bu ne temizlik, bu ne nezaket! Bu ne güzel çay böyle! Muhterem okuyucu, olur da, yolunuz Bebek'e düşer, yorulmuş olursunuz, orada, otobüs durağına bitişik büfede Salih Usta'nın çayını içmeden geçmeyin. Bendeniz peş peşe iki bardak içip iyice safalandıktan sonra Ya Allah deyip Bebek Camii'ne doğru yürüdüm.

Bebek Camii,
Mimar Kemalettin Bey'in eseri.
İnşa tarihi: 1910-1913

Sahilde cami olarak sadece Bebek Camii var. Burada Hümayunâbad adı ile ta Nevşehirli Damat İbrahim Paşa zamanında Bebek Mahallesi kurulurken, köşk, dükkânlar ve hamamla birlikte bir de cami inşa edilmiş. O bina asrın başında Mustafa Hayri Efendi'nin Evkaf Nazırlığı sırasında yıktırılmış. Onun yerine *Mimar Kemalettin Bey* tarafından 1910-13 arasında bugünkü cami yapılmış. Eser Türk klasik yapı sanatının ihyası yolunda atılmak istenen adımlardan biridir.

Lakin camiye şöyle alıcı bir gözle bakarsanız kendi sıkleti altında ezilen bir yapı görürsünüz.

Dört duvar üzerine oturtulmuş yüksek bir kasnak üstünde yüksek ve ağır bir kubbe yer alır. Son cema-

at yeri dört bodur ve kalın sütun üzerine atılmış kemerlere oturtulmuş üç küçük kubbeli bir revak altında durmaktadır. 34 pencereli caminin içinde pek ferahlık duyulmaz.

Ancak bahçesi için bunları söyleyemeyiz. Caminin içi ve etrafı, bahçesi ile birlikte fevkalade bakımlı ve temiz. Allah görevlilerden ve cemaatından razı olsun.

Bebek semti apartman merakının bütün ülkeyi kasıp kavurduğu yılların eseri. Eski günleri bilen ve hatırlayanlar "Eyvah" dese de artık yapacak bir şey kalmamıştır. Ha, yok, belki de vardır.

Şu Küçük Bebek ağzındaki küçümen çeşmeyi ihya etmek.

Belki böylece o çeşmecik de çöp bidonu gibi durmaktan kurtulur.

BEBEK-HİSAR ARASI

Otobüs duruyor, iniyorum. Tam Boğaziçi Üniversitesi'ne çıkacak yolun önündeyim. Güneş gözlerimi alıyor, deniz pul pul yanıyor, "Aman Yarabbi, bu ne sıcak".

Sahilde yatlar, yelkenliler. İçlerinde kaptanlar, bakıcılar. Hemen hepsi güneş yanığı. Masalar kurulu, kapılar açık. Elbette ki belli bir hayat standartını simgeliyor bu araçlar. İnsanda zevke safaya, eğlenceye, seyahat ve denize karşı nefsani duygular uyandırıyor.

Denize bakan apartmanlar, onların el içi kadar kalmış bahçeleri, kapılardaki "dikkat köpek var" levhaları işte bu yatlar ile birleştiğinde bir zamanlar zenginliğin bir çeşit göstergesi sayılıyordu. Cadillac arabaların, rock müziğin gözde olduğu yıllar. Ama şimdi bakıyorum da ne Bebek sahilindeki apartmanların ne de o yatların eski havası var. Apartmanlar, mimari yapıları, kapı ve pencereleri ile demode, kararmış sıvaları ile yer yer çaptan düşmüş gözüküyor.

Yatların bir kısmına dikkatle baktığınızda bunların şahıs malı değil de oracıkta turist avlamaya çıkmış tekneler olduğunu fark ediyorsunuz. Kibar beylerin, şık hanımefendilerin dolaştığı sahilde artık paçaları sıvalı, saç-sakal birbirine karışmış nereden geldiği belli olmayan garip tipler görülüyor.

Boğazın uzak tepelerinden, vadi arkalarından gelmiş ipince kara kuru oğlanlar, kirli mayoları ile denize ha bire dalıp çıkıyorlar. Eğilip denize şöyle bir bakıyorum, dibi gözükmüyor. Rengârenk bir mazot bulaşığı her yanı kaplamış. Pet şişeleri ve mısır koçanları burada da var. Ama umursamıyor kimse, ölçülerin değiştiği, zamanın artık o eski dokunulmaz zaman olmadığını biliyorlar sanki.

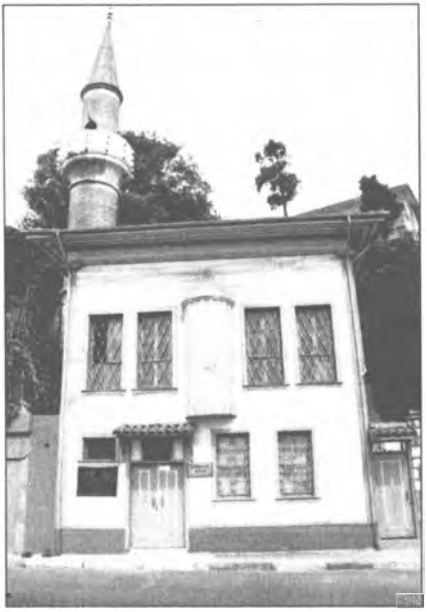
Sahil boyunca Hisar'a doğru gidiyorum.

Birden o kadar binanın arasında küçümen minareli, şirin mi şirin bir mescit yolumu kesiyor: *Kayalar Mescidi* bu.

Kitabesinden 1314'te ihya edildiği anlaşılıyor. Ne yazık ki kapalı.

Oysa o küçük avlusuna şöyle bir bakmayı çok arzuluyordum.

Eremya Çelebi bu semtle ilgili olarak hoş bir hikâye anlatıyor. Onu aynen naklediyorum: "Burada Türkler oturur. Onların orada basit bir mescitleri vardır. Birkaç bahçeyi geçtikten sonra sahilde servi ağaçlarıyla dolu mezaristanı vardır. (Kayalar Mezarlığı olacak). Çırpıcılar burada köy ve Hisar sakinlerinin

Hisar-Bebek arasında Kayalar Mescidi.

çamaşırlarını yıkarlar. Bunlar bir takım yaşlı Müslüman halayıklarıdır ve kendilerine "halva, halva" diye hitap ederiz.

Kadınlar ise alayımıza mevzu olan hadiseyi hatırlayarak buna çok kızarlar ve bize hakaret ederler. Yürürken hadiseyi anlatayım da gülelim: Günün birinde bir Türk helvacı buradan geçerken yorgunluğunu gidermek için yüksek servilerin altında uyur. Adam uyandıktan sonra tablasının boşalmış olduğunu görür. Fakat kimseye bir şey söylemez. Üzgün üzgün yoluna devam eder. Birkaç gün sonra yine oradan geçer. Bu defa helvasına bengilik ilacı (afyon) karıştırıp yine öyle servinin altına uzanıp uyur. Bir

yandan da ara sıra gözünü açıp etrafı kolaçan eder. Helvacının uyuduğunu sanan kadınlar hemen tabların başına toplanıp talan ederler. Ancak bir süre sonra her biri bir köşede uyuklamaya başlar. Helvacı onların o hâlini gördükten sonra yerinden kalkar ve kadınların yıkadığı bütün çamaşırları alarak oradan uzaklaşır. Adam bir daha helva satmaz ve buralarda gözükmez. Yedikleri helva afiyet ola!"

Kayalar Mezarlığı diye anılan bu mevkide ünlü Melâmî şeyhlerinden *İsmail Maşukî*'nin de bir makamı olduğu söylenir. İsmail Maşukî vahdet-i vücut hakkındaki görüşleri dolayısıyla At Meydanı'nda şehit edilmiştir. Rivayete göre cesedi denize atılmış, bir süre sonra bu mevkide sahile vurmuş, müritleri tarafından alınarak oracığa sırlanmıştır. Abdülbaki Gölpınarlı mezarının Sultanahmet civarında bulunduğunu söylemesine binaen kadim dost İsmail Kara ile zaman zaman siyaset çeşmesi civarında araştırma yapardık. Nihayet günün birinde, şimdi "Hipodrom" adıyla lokanta olan binanın (o zamanlar büyük bir kahve idi), arkasında bulduk mezarı.

Kahvenin içinde bir pencere. Pencereden arkaya geçit yoktu. Zar-zor adamları razı ederek pencereden çıkıp mezarın başına ulaştık. Etrafı demir parmaklıklı idi. İsmail birkaç poz resim çekti. Bayramî Melamîlerinden olan İsmail Maşukî'nin şehadeti 1529 tarihindedir.

Samiha Ayverdi *Boğaziçi'nde Tarih* adlı eserinde bu mevkide bir de *Durmuş Dede Tekkesi* olduğunu yazı-

yor. Akkirmanlı bir veli olan Durmuş Dede memleketinden İstanbul'a gelerek Kayalar Tekkesi şeyhi Ali Baba'nın terbiyesine girmiş ve orada yetişmiş.

Akkirmanlı gemiciler bu ünlü hemşehrilerini sayıp gözetmeyi unutmamış. Her İstanbul'a gelişlerinde sahile yanaşarak kendisine çeşitli hediyeler sunar, hayır duasını alırlarmış.

Bu âdet son elli yıl öncesine kadar devam ediyormuş. Karadeniz'den gelen gemiler sahilin bu noktasında durup erzak ve odun bırakırlarmış.

Biz şimdi odun ve erzaktan vazgeçtik. Çöplerini ve sintine sularını boğaza boca etmesinler yeter...

Yılanlı Yalı

Kayalar Mescidi'ni geçiyorsunuz, az ileride sizi muazzam bir yalı karşılıyor. İşte *Yılanlı Yalı* bu. Bebek ile Hisar arasındaki en görkemli yapı.

Yeniden ihya edildiği için pırıl pırıl. Restorasyon konusundaki tartışmaları uzmanlara bırakalım. Karşımızdaki bina ecdadın yalıyı deniz kıyısına, kayalar üzerine nasıl bir yumuşaklık ve nasıl ölçülü bir haşmetle yerleştirdiğini gösteriyor. Taş çıkıntı ile ahşabın oranı, pencerelerin genel satıhta kapladıkları yer, arazinin durumuna göre selamlık kısmı ve müştemilatların taksimatı, bütün bu parçaları âhenkle birleştiren bütünlük fikri içimizde hayranlık uyandırıyor. Bu yalı Boğaziçi tarihinde esasen

Reisülküttab Mustafa Efendi Yalısı olarak bilinmektedir. Rivayete göre Sultan II. Mahmut burasını pek beğenmekte ve satın almak istemektedir. Bu arzusunu bir aralık Musahib Said Efendi'ye söyler.

Yalı sahibinin dostu olan Said Efendi padişahın niyetini öğrenince onu bu işten caydırmak için "Aman Efendimiz, bu yalı yılanlıdır, size böylesi gerekmez" yolunda bir açıklamada bulunur. Böylece padişah yalıyı satın almaktan vazgeçer ama, bu defa da yalının adı "Yılanlı Yalı" olarak kalır.

Vaktiyle ardındaki korusu, üzüm bağları, meyve ve sebze bahçeleri Rumeli Hisarı'na kadar uzanırmış. Bu yeşillik içinde havuzlar, su hazneleri ve bir hamam dairesi de varmış. Öyle ki bu yalı yalnız

Boğaziçi'nde restorasyon mimari örneklerinden ünlü Yılanlı Yalı.

Bebek'te değil bütün bir Boğaziçi'nde parmakla gösterilen sivil mimari örneklerinden biri imiş.

Reisülküttap Mustafa Efendi Yalısı S. Ayverdi'nin *Boğaziçi'nde Tarih* adlı eserinde verdiği bilgilere göre I. Abdülhamid veya III. Selim döneminin mahsulüdür. Zamanla Reisülküttap Mustafa Efendi'nin elinden çıkarak Kepçe Nazırı Mustafa Efendi'ye, ondan da Raşit Efendi'ye intikal etmiştir.

Söylenildiğine göre kırk odalı olan harem kısmının kubbeli divanhaneleri, geniş sofaları arasında bir de Sakal-ı Şerif odası varmış. Kandil gecelerinde gerek aile efradı, gerek kapı halkı ve gerekse civar komşular huşu içinde bu odada toplanır, salât ü selâm getirerek Sakal-ı Şerif'i ziyaret ederlermiş. Ramazanlarda ise bu oda teravih kılınmak için tahsis edilirmiş.

Asrın başlarında yapılan tamirler ve ilaveler ile yalının orijinal biçimi bozulmaya başlamış ve nihayet bir yangın ile bütün İstanbul'un ahşap yapıları gibi bir gecede ortadan yok olmuştur.

Yılanlı Yalı, *Ahmet Aydın Bolak Bey*'in tasarrufunda şimdi. Bu son restorasyonu kendisi yaptırmış. Gönül yalının içini de görmek ve gezmek istiyor ama bu mümkün değil, kim bilir, belki bir gün duvarlarında seçkin hattatların eserleri, raflarında yazma kitaplar ve bazı köşelerinde el emeği göz nuru nadide eserler olan bu mekânı da görürüz.

Yalının az ilerisi park.

Parkta bir taşa oturmuş, þir elinde kitap, Boğaz'a doğru bakan bir heykel: Orhan Veli.

Evet, evet... Şair *Orhan Veli Kanık.*

Ben ömrümde bu kadar kaba bir heykel görmedim. Koca kalın ve uzun bacaklar, koca koca ayakkabılar, hantal bir vücut ve upuzun kollar. Ayaklarla bir ayar devasa eller. Bütün bunlara karşılık küçük, hüzünlü, çocuk yüzlü bir baş.

Heykelin yanında bir çıkıntı. Çıkıntının üzerinde bir martı heykeli. Hani neredeyse oradan sıçrayıp Orhan Veli'nin başına konacak. Bilenler elbette hatırlamışlardır. Bu heykel, Rumeli Hisarı yakınlarında bulunmakla Orhan Veli'nin meşhur *"İstanbul Türküsü"* şiirine gönderme yapıyor. Şiirin baş kısmı şöyledir.

"İstanbul'da Boğaziçi'nde
Bir fakir Orhan Veli'yim;
Veli'nin oğluyum,
Tarifsiz kederler içinde.

Rumelihisarı'na oturmuşum
Oturmuş da, bir türkü tutturmuşum

İstanbul'un mermer taşları;
Başıma da konuyor, konuyor aman, martı kuşları;
Gözlerimden boşanır hicran yaşları;
Edalım
Senin yüzünden bu halim".

Elinde kitap, başının üzerinde bir martı heykeli ile son derece primitif duruyor şair. Belki de bir kaderdir bu. Şiirden imgeyi, teşbihi, hatta sıfatları

bile atmaya kalkışan, "Rakı şişesinde balık olmayı" düşleyen, şiiri sokağa taşıyan şair sonunda ancak böyle bir şekle bürünecek, insanlara, gelip geçenlere hüzünle gülümseyecekti. Doğrusu bu heykel ne şaire, ne şiire ne de Boğaz'a yakışıyor.

Bu semtte çok şair var.

Az ileride, parkı geçip yokuşa vuran sokağa sapınca Âşiyan'a doğru çıkıyoruz demektir. Âşiyan, yani *Tevfik Fikret*'in yuvası.

Ama durun, ondan önce uğrayacağımız başka şairler var...

SERİN SERVİLER ALTINDA

Rumeli Hisarı civarında Âşiyan'a çıkan yolun ucundayım. Bir yanım mezarlık bir yanım park. Vakit öğleye yakın, güneş yakıcı, dilim-damağım kurumuş. Yahu bir bardak çay olaydı, derken tam köşede bir çay ocağı görüyorum. Esmer bıyıklı ocakçı cam fincanlara yeni açılan çaydan dolduruyor. Vücudunun belden yukarısı çıplak bir çırak çocuk kıyıdaki tentelerin altına plastik masaları yavaş yavaş yerleştiriyor. Çok geçmez kıyı boyunca arabada çay içip kâğıt helva yiyerek bir garip muhabbet oluşturan çiftler damlar buralara; arabesk müzik eşliğinde mısır kemirir, balık tutar gibi yapar. Zaten az ileride mezarlığın denize bakan kıyısı önünde, çam diplerinde mayolu delikanlılar denize girmeye hazırlanıyor. Boğaz'ın bir kısmı böyle işte, halk plajı. Orhan Veli'nin heykeline baka baka çayımı yudumluyorum. Sağ yanımda bir koca servi; gövdesinin yarısını kesmişler, geride kalan yarısı bir dönüm gölge veriyor neredeyse. Peh, peh... Ne serviler varmış buralarda vaktiyle.

Bir de o koca yalıları düşünüyorum. Kırk elli kişilik halkı olan yalıları. Elbette ki imparatorluğun çeşitli yörelerinden akan gelir ile geçiniyordu bütün bu yalılar. Refik Halit *Üç Nesil Üç Hayat* adlı eserinde nasıl tatlı tatlı anlatır bunları. O koruları, meyve ve sebze bahçelerini, hünnap reçellerini, turşuları, günün yirmi dört saati yanan hamam külhanlarını.

Çay beş bin lira, dikkatinizi çekerim. Yani bu ocak böyle benim gibi gel-geç müşteriye değil, arabalı müşterilere servis yapıyor.

Âşiyan'a çıkıyorum diye sağa sapacağım yerde sola sapmışım.

Arnavut kaldırımı kaplı dik bir yokuş. Sıcağa aldırmayarak kendimi taş dizilerinin aralarından fışkıran yeşil çimenlerin büyüsüne kaptırıp epeyce tırmanıyorum. Lüks garajlar geçiyorum, açık kapılarından içerisinin ihtişamı belli oluyor; yani birkaç yabancı marka araba birden önümü kesiyor. Kesme taştan bahçe duvarları, bakımlı bahçeler, yüzme havuzları, üniformalı şoförler falan.

Diyeceğim Boğaz'ın dün olduğu gibi bugün de mutena köşelerinde varlıklı kesim yaşıyor. Dünün ölçüleri çift atlı faytonları, lando arabaları ise bugünküler BMW, Mercedes. Ama bahçeler kalmamış, sandal sefaları, mehtap gezintileri kalmamış ne gam; geceleri Şamdansa'lar var ya. Birden kendime gelip yanlış yola girdiğimi anladım. Ortalıkta Âşiyan falan gözükmüyor. Yokuştan yüzgeri edip, "Dikkat Köpek Var"ları geçerek indim. Çaycının

köşesinden dönüp mezarlık duvarını sağıma alarak yeni bir yokuşa sardırıyorum.

Yola bakan mezar taşları bile ne gibi bir semte geldiğimizi haber veriyor sanki. Kapıya varıncaya kadar sadece sokaktan gözüken mezar taşlarından bazıları: Münir Nureddin Selçuk ve eşi, Fahri Belen, General Fahrettin Altay, Tarık Zafer Tunaya, Gündüz Kılıç.

Mezarlık kapısını geçip az ilerleyin sol tarafta *Yahya Kemal*'in kabri ile karşılaşacaksınız.

İlk gördüğüm günden beri bu kabir bana fevkalade sakin ve hüzünlü gözükmüştür. Şimdi de öyle. Kurumaya yüz tutmuş cılız, solgun bir gülfidanı beyaz mermer önünde yapraksız gövdesi ile titreyip duruyor. Her yanı ot basmış, bakımsız ve sahipsiz bir mezar bu. Cephesindeki taşın yarısı mermer, yarısı demir kafes. Kafes fikri kimden gelmiş acaba? İlginç bir mahpushane motifi bu. Bir kahkaha çiçeği umutsuzca sarılmış demirlere. Diğer yarısı mermer levhada ve üzerinde üstadın meşhur dörtlüğü:

Ölüm âsude bahar ülkesidir bir rinde
Gönlü her yerde buhurdan gibi yıllarca tüter
Ve serin serviler altında kalan kabrinde
Her seher bir gül açar, her gece bir bülbül öter

Bu dörtlük bilindiği gibi üstadın ünlü "Rindlerin Ölümü" şiirinin ikinci ve son kıtasıdır. Her gören mezar taşına çok yakıştığını söyleyecektir. Ama bu taş ve bu geometrik dizayn, hele o demir kafes üstada hiç yakışan bir üslup değil. Kabir taşında ise sadece adı ve doğum-ölüm tarihleri var. Bir Fatiha isteği

bile kaydedilmemiş. Fatiha'yı az berideki küçümen hayrat çeşmenin üzerinde gerçek bir dost istiyor. Maalesef akmayan bu çeşmede "Yahya Kemal'in ruhu için Fatiha" yazılı.

Bu modern olmaya çabalamış, ruhsuz mezar düzenlemesini geçip taşlar arasında ilerliyorum. Gönül Yahya Kemal'in mezarında şöyle dört dörtlük bir yazı ile bir güzel "Hüvelbaki" görmeyi nasıl da arzuluyor.

Başka kabristanlarda pek görmediğimiz bir uygulama var burada. Sağda solda küçük küçük tabelalar: "Filanın mezarına gider" diye işaret ediliyor. Ben eski taşları araştırıyorum ya görünürde pek yok. Oysa yukarılarda Nafi Baba Bektaşi Tekkesi yer alıyor, bu mezarlıkta bir miktar Bektaşi muhibbi bulunmalı değil mi? Her yan tantanalı, gösterişli taşlar, "aile mezarlığı" ile dolu. İnsanlar hayatlarındaki şaşaayı öldükten sonra mezarları vasıtası ile neden sürdürmek isterler bir türlü anlayamamışımdır.

Mezarlıktan çıkarken sol yandan caddeye bakan ve Yahya Kemal ile yan yana gibi duran kabir *Ahmet Hamdi Tanpınar*'ındır. Onun kabri Yahya Kemal'inkinden daha modern ve üzerinde;

Ne içindeyim zamanın
Ne de büsbütün dışında

mısraları yer alıyor.

Bu mısralar tuhaf ama kabrin bulunduğu yere çok denk düşmüş. Yani hem kabristanın içinde gibi, hem

de neredeyse oradan ayrılıp yola çıkacakmış gibi. Tanpınar'ın bütün ömrü zaten bir "eşik" motifinin peşine takılı geçmiştir. Kabir taşı dikdörtgen prizma, üzerinde sadece adı yazılı. Bir de doğum-ölüm tarihleri. Çiçek falan hak getire. Sadece üst başta genç bir erguvan fidanı var. Mezarın üzerine kolkanat germiş olan bu genç fidan, her bahar erguvan mevsiminde şairin gönlünü hoş tutmaya çabalar, ona arkadaşlık eder umarım. Yahya Kemal'in kabri başında da iki servi yer alıyor. Üstat serin serviler altında ebedi uykusunu uyuyor.

İstanbul yazılarını okuyanlar sık sık mezarlıklara daldığımızı göreceklerdir. Efendim, garip ama İstanbul'da yeşillik namına sadece mezarlıklar kaldı desek yalan söylememiş oluruz. Artık insanlar bu sıcak yaz günlerinde çoluk çocuk piknik için mezarlıklara sığınırsa şaşmamalı.

Âşiyan

Şimdi yolumuz *Tevfik Fikret*'in hem evi hem de mezarı sayılan (Çünkü Eyüp'teki kabri oradan alınıp Âşiyan'a getirildi) *Âşiyan*'a yönelmiş durumda. Yine yokuş çıkıyoruz bermutat. Ve yine sıcak, bunaltıcı bir hava var.

Nihayet gördüğümüz tabela ile oradan ayrılıp, bir patika benzeri iki tarafı ağaçlık yola giriyoruz. Bu gölgeli basamaklı yokuş bizi Âşiyan Müzesi'ne götü-

recek işte. Evet, Tevfik Fikret'in evi bilindiği gibi bir müze. *Âşiyan Müzesi.*

Pazartesi ve Perşembe günleri dışında her gün saat 9 ile 17 arasında ziyarete açık olan Âşiyan Müzesi 1940 yılında İstanbul Belediyesi tarafından şairin eşi Nazime Hanım'dan satın alınmış. 19.8.1945'te binada Tevfik Fikret ve Abdülhak Hamid'in mevcut eşyaları ile Edebiyat-ı Cedide mensuplarının fotoğraf ve eşyaları bir araya toplanarak "Edebiyat-ı Cedide Müzesi" oluşturulmuştur. 1959 yılında bu müzeye Şair Nigâr Hanım'ın kitapları ve arşivi eklendi. Müze 1961'den itibaren "Âşiyan Müzesi" adını almış, birkaç onarım ve restorasyon görmüştür.

Müzeye az bir mesafe kaldığında sağ yanımdaki ağaç dalları arasında tuhaf bir kuş gördüm. Alakarga büyüklüğünde idi. Göğsü renkli tüylerle kaplanmıştı. Bir an karşılıklı bakıştık. O bir an kendimi ıssız bir ormanda zannettim, sanki bir masal kuşu ile karşılaşmıştım.

Kuş masallardan çıkma değildi ama müze kapısında beni karşılayan tekir kedi ile yavruları masal hayvanları gibi parıltılı ve neşeliydiler. Etrafta kimse yok. Sessizlik. Binanın giriş kapısını dolanıyorum. İleride kameriyenin altında müze bekçisi, eşi ve çocukları yemek yiyorlar. Bekçi ta Sütlüce'de oturuyormuş (Söz aramızda müzenin beş-altı görevlisi var). Görevli gençlerden biri, benimle ilgilendi, müzeyi gezdirdi. Abi diyor, kışın burası korku film-

lerindeki evler gibi oluyor. Yazın, eh, tek-tük gelen var. En çok mektep çocukları geliyormuş, önlerinde öğretmenleri.

Farsça *yuva* anlamına gelen Âşiyan'ın yapımına 1905 yılında başlanmış. Fikret'in bizzat çizdiği resim ve planları üst katta görülebilir. Şair 1915 yılındaki vefatına kadar bu evde yaşamış. Tıpkı bir şiirdeki gibi

Bir ömr-i muhayyel... Hani gülbünler içinde
Bir kuşcağızın ömr-i behârîsi kadar hoş

Önceleri Eyüp mezarlığında bulunan naaşı 1961 yılında oradan alınıp Âşiyan'ın bahçesine defnedilmiş.

Üç katlı olan müzenin zemin katında idari işler bürosu var. Birinci katta Recaizâde Ekrem'in büyük boy bir yağlı boya tablosu, Edebiyat-ı Cedide Odası ve Abdülhak Hamid'e ait fotoğraflar ile kişisel eşyaları yer alıyor. Bir yandan da Şair Nigâr Hanım Odası var.

Şair-i âzam Abdülhak Hamid'in kişisel eşyalarının sergilendiği camekâna bir göz atıyorum. Mürekkep şişesi, billur bir kadeh, satranç takımı, mühürler, cüzdan, pasaport, hokka vb. Bir de Lüsyen Hanım'ın kesip şaire verdiği bir tutam saç. İşte bu enteresan.

Tevfik Fikret'e ayrılmış olan ikinci katta şairin yatak odası ve çalışma odasından kalan eşyalar sergileniyor. Aynı zamanda ressam olan Fikret'in tabloları çokluk tabiat tasvirleri. Ünlü "Sis" ve "Rücu" şiir-

Âşiyan Müzesi. Tenha, sessiz bir kır kahvesi gibi.

lerinin ortasında Şehzade Abdülmecid Efendi'nin "Sis" tablosu yer alıyor. Çalışma masasının üzerinde Âşiyan için resimler, taslaklar.

Bir yanda karısı ve Amerika'ya giderek orada papaz olan oğlu Haluk'un fotoğrafları.

Bakıyorum da cemiyetten kaçıp tabiata sığınmaya çalışan şairin çalışma odası dünyaya ve tabiata kapalı imiş. Basık ve sıkıcı bir havası var. Başımı uzatıp yatak odasının penceresinden Boğaz'a doğru eğiliyorum. Uzakta balıkçı motorlarının pat-patları. Hayat oralarda bir yerlerde olmalı.

Çankırılı bekçi bir an önce ziyareti tamamlamamı bekliyor. Eh, çoluk çocuğu ta Sütlüce'den alıp gelmiş. Biraz eğlenmeli, piknik yapmalı değil mi? Ama sağ olsun o benimle ilgileniyor, Şair Nigâr Hanım'ın odasını, arşivini gezdiriyor.

Müzeleri sevmem. Neyseki Âşiyan pek müzeye benzemiyor. Kır kahvesi gibi.

RUMELİ HİSARI VE POP MÜZİK

Evliya Çelebi Rumeli Hisarı'nı anlatırken "Dağlar üzerinde emsalsiz kiraz bağları vardır ki Hisar kirazı namıyla Rum, Arap ve Acem'de meşhurdur. Hatta Acem diyarında ismine gülnâr-ı rûm derler. İki kiraz bir dökme riyal ağırlığında gelmiştir" diyor.

Biz hisar civarında kiraz ağacına rastlamadık ama, başta çınar olmak üzere akasya, çitlembik vb. gibi gölgesi bol ağaçların dibinde serinleyip sefalandık.

Efendim Yeni Hisar (ondan önce Anadolu Hisarı yapılmıştı ya) Yenice Hisar, Boğazkesen Hisarı da denilen bu yapı 1453 Mart'ında inşa edilmeye başlandı. İstanbul'un fethini aklına koyan Fatih Sultan Mehmet böylece Bizans'ın denizden yardım almasını engelliyordu. Mimar Muslihiddin tarafından planları hazırlanan kale çok süratli bir tempo ile dört buçuk ayda tamamlanmıştır. Şimdiki inşaat hızını, şimdiki imkânlar çerçevesinde düşünürsek inanılmaz bir çalışma ve azim gösterisi oluyor.

Lakin şurasını da ilave etmemiz gerekiyor, inşaatın sürdürülmesinde pek çok kişi çalıştığı gibi, Baltaoğ-

lu Süleyman Bey'in Gelibolu'dan gelen donanması hisara lazım olan malzemeyi daha önceden o bölgeye yığmış bulunuyordu.

Bizans İmparatoru Konstantin Dragazes başına gelecekleri anlamış gibi bu hisarın inşasını engellemek için elinden geleni yapmış, çete savaşlarına girişmiş, lakin tesirli olamamıştır. O sırada şehit düşen Türk askerleri bugün dahi *Şehitlik* diye anılan Bebek-Hisar tepesinde yatmaktadırlar.

Rumeli Hisarı'nın denize bakan kalın duvarları dibinde İstanbul'un fethini düşünerek yürürken ister istemez gözlerim karşı kıyının geri planında kalan yeşil tepelere kayıyor. Orada yeşil tepelerin cetvelle çizilip ustura ile kazınmış gibi parsellendiğini, akıl almaz bir vahşet içinde işgal edildiğini, taş yığınlarından, gri lekelerden ibaret birbiri üzerine yığılmış inşaatlardan ibaret bir ordunun vadiyi siper ederek gelip geçeni izlediğini görüyorum. Bunlar villa inşaatları gibi göstermelik boşluklar da bırakmamışlar. Her yanı lebâleb doldurmuşlar. Boğaz'ın Rumeli yakasından bakıldığında, Anadolu tarafında gözüken en dehşetengiz manzara budur.

Bütün o karşı tepeler fethedilmiş durumdadır.

Hisar'ın cümle kapısı önüne geldiğimde bir başka fetih hadisesinin burada da cereyan ettiğine şahit oluyorum.

Efendim "pop müzik" bizden önce davranıp Rumeli Hisarı'nı fethetmiş bile. Kapının üzerinde fetih ordu-

Rumeli Hisarı'nın giriş kapısı.
Uzun süredir konserler veriliyor burada;
pop müziğin nağmeleri yükseliyor.

sunun muzaffer komutanlarının isimlerini havi bir bez afiş de var: *Mazhar-Fuat-Özkan.*

Bilindiği gibi bir uzunca süreden beri bazı toplulukların ve sanatçıların bir gösteri sahnesi hâline getirilen Yedikule ve Rumeli Hisarı gibi mekânlarda konserler verdiklerini, buralarda bilhassa yaz aylarının serin gecelerinde izdiham yaşandığını duyuyoruz.

Gerçekten de 1992 yılında Türkiye'de bir "pop müzik patlaması" yaşandı. Türk halk müziği ve Türk sanat müziği karşısında bu yıla kadar ancak mevzi başarılar elde etmiş olan pop müzik, arabeskin açtığı gedikten onu da yedeğine alarak geçiverdi.

Yayımlanan rakamlara bakıldığında kasetler milyonlara varan satışa ulaşmış. Ne olmuştu da böylesine bir neticeye varılmıştı? Bu konuda elbette ki uzmanlar ve bilim adamları pek çok şey söyleyeceklerdir. Bana göre Türkiye son yirmi yılda kadimden beri içinde yaşayageldiği "tarım toplumu"ndan kopuşunun finalini yaşıyor. Köyler hızla boşalıyor, şehirler tehlikeli biçimde kalabalıklaşıyor. Şehre göçen köylü ne kendi köyünün kültürünü ne de yeni taşındığı mekânın kültürünü tam mânası ile yakalayıp yansıtamıyor. Burada güçlenen medyanın, kapitalist iktisadın, tüketim ekonomisinin, dışa bağımlılığın, kültür alanında yaşanan kimlik bunalımının dahli var. Artık insanlar kitle psikolojisi içinde yaşıyor. Mahalle hayatı ve onun yaptırımları sona ermiştir. Bireyler kurumlarla karşı karşıya kalmışlardır. Fert toplum karşısında güçsüz ve iradesiz, bir çıkış yolu, bir tatmin aramaktadır. İşte genç nesillerin bu kimlik krizi içinde yapıştıkları tutamaklardan biri de pop müzik. Çünkü şehir hayatının ritmi hızlı, gürültüsü bol ve her türlü tüketime açık. Değerler, tarım toplumunun müziği eskimiş ve pörsümüş, bunlar gençliği tatmin edecek bir manevi havayı üretemiyor. Sürekli bir bekleyiş ve gerginlik. Renkli vitrinler, kolay kazançlar, gayrı meşru ilişkiler. İnsanlar sıkıntılarını giderecek, dertlerini dökecek bir mecra bulamıyor. Kuşaklar arası çatışma yaygınlaşıyor, baba-oğul birbirini anlamakta güçlük çekiyor.

Bütün bunlara artık dünyanın küçüldüğünü, bir ülkede üretilen değerlerin kolaylıkla bir başka ülkeye

transfer olabildiğini; Amerikan tarzı hayatın bütün dünyayı etkisi altına aldığını katalım. Müzik artık bir meta. Diğer sanat kolları gibi. Teknoloji ile üretiliyor, starlar elinde yükseltiliyor ve pazarlanıyor. Bu uğurda yarışmalar, gösteriler, skandallar düzenleniyor. Basın-Yayın ve TV kanalları buna hasrediliyor, reklamcılık beyin yıkamayı kolaylaştırıyor.

Kısacası mevcut düzen, kurum ve kuruluşlar pop müzikten yanadır. Hayatın gelip durduğu, belki de tıkandığı nokta pop müziğe yakındır.

Türk pop sanatçıları da kendi dillerinde bunu keşfettiler.

Üretim ve satış kanallarını kurdular; diğer türleri solladılar.

Baksanıza Rumeli Hisarı'nı bile ele geçirmişler.

Eh ne diyelim: iş bilenin, düş görenin.

Hisar'ın çay bahçeleri

Boğaz gezimiz sırasında pek çok çay bahçesine konuk olduk. Bunlar arasında mütevazı olanlar olduğu gibi, masraflı ve şatafatlı olanlar da vardı. Pek çoğu esintiye açık değildi, Ortaköy çay bahçeleri gibi.

Bir kısmı ise umuma açık değildi.

Rumeli Hisarı çay bahçeleri ise Hisar duvarlarının hemen sol yanından başlayarak artık çalışmayan iskeleye kadar ulaşıyor. Set üstünde sıralanan çınar

ağaçları o bölgeyi koyu gölgelikler altında tutuyor. Bu setler tepelere doğru birkaç kat peş peşe uzanıyor. En yukardaki hâliyle en küçük olanı. Bu kuytu ama ferah bahçenin adını *Şahin Tepesi* koymuşlar. Bir ara TV'de gösterilen dizi filmden hareket edilmiş sanki, onun da adı "Şahin Tepesi" idi.

Boğaz'ın Rumeli yakasından İstinye'ye kadar gidilecek olursa en fazla esinti ne de serinliğin bu bahçelerde olduğunu söyleyebilirim. Yazın en sıcak günlerinde bile orası püfür püfür Boğaz rüzgârlarını estirir. Bilhassa bahçelerin ucunda, o alt katında deniz antikaları satan ahşap yalının önündeki masalar.

İkindiye doğru semt sakinleri sökün ederler. Omuzları hırkalı, gelinli-kaynanalı-torunlu topluluklar, kollarında piknik sepetleri grup grup gelerek –belki de her zamanki– yerlerini alırlar. Sepetler açılır; zeytinyağlı dolmalar, su börekleri, poğaçalar, kekler envai türlü yiyecekler masaları doldurur. Çay bahçesini işletenlerin bu manzaraya âşina olduğunu biliyoruz. Onlara düşen bu manzarayı tamamlayacak olan semaver ve demliği hazır etmek olacaktır. Gerisi gelsin burcu burcu kokan çaylar, gelsin sohbet, muhabbet.

Bu noktada Boğaz'ın suları güneşin saat be saat hareketine göre renk değiştirmektedir. Bazen karşı kıyıların yeşili, bazen gelip-geçen dev tankerlerin kiremit kırmızısı, bazen burnunu kaldırmış giden deniz motorlarının beyazı, kotraların yelkeni ile birleşerek değişik renk armonileri çizer. Motorlar

karşıdan karşıya yolcu getirip götürür. Genç irisi delikanlılar ile serbest tavırlı kızlar son model arabalarda çılgın müzikler dinleyerek yel gibi savuşur. Kıranta Boğaz hovardaları voltaya çıkar, emekli ihtiyarlar ağız ağıza vererek eski günleri yâd etmeye durur, deniz kıyısı sarhoşları yalpalayarak gelip geçerler.

Mısırcılar, kâğıt helvacılar, dondurmacılar bütün sokak satıcıları o civarda pek bağırmaz. Kimin ne alacağı, ne yiyeceği, ne diyeceği belli gibidir. Tabii bütün bu söylediklerim yine semtin kendi hâline kaldığı, kendi yağı ile kavrulduğu hafta arası günlere dair.

Hafta sonlarında bütün semtler gibi Rumeli Hisarı da o renksiz ve adsız kalabalığın istilasına uğramaktadır.

Çay bahçelerini geçiyorum. Oracıkta, sahil yolunun denize en yakın virajında bir Boğaz Camii daha bulunuyor: *Hacı Kemaleddin Camii.* Ahşap binanın ikinci ihyası Sultan II. Mahmut zamanında yapılmış. Alt katında köfteci dükkânları, lokantalar sıralanıyor. En dipte de bir küçük antikacı dükkânı var. Bu sebeple caminin giriş kapısını bulmak hayli zaman alıyor. Şadırvan ve tuvaletler arka kısma sığınmışlar.

Öğle namazını beyaz sakallı bir yaşlı ihtiyar, imam ve ben, üç kişilik cemaat ile kılıyoruz. İmam 28 yıldan beri burada görev yapıyormuş.

Caminin eksiğini-gediğini bir bir sayıyor, sıvadan boya-badanaya kadar yapacak çok iş var. Boğaz'ın

Hacı Kemaleddin Camii (1992).

diğer talihsiz camileri gibi Hacı Kemaleddin Camii de cemaat bakımından şanslı değil. İş yine vakıflara, Diyanet'e düşüyor.

Alt kattan gelen yemek kokularını içimize çeke çeke konuşuyoruz.

İmam da, cemaat da bu durumdan müşteki ama yapılacak bir şey yok. Dükkânları daha önceki yıllarda şahıslara satmışlar.

Camiyi geride bırakıp ilerliyoruz. Çok ucuza fevkalade börek-pasta çeşitleri satan bir dükkânda karnımızı doyuruyoruz. Böyle işinin ehli esnaf kalmadı sanki. Oradan ilerisi içkili lokantalar, turistlere hizmet veren yerler.

Tam köşede büyükçe, fakat suyu akmayan bir çeşme var: Arpacılar Çeşmesi. Sırtını bir camiye dayamış.

Taş yapı olan bu caminin adı *Ali Pertek Camii.* Yapım yılı 1712. Küçük ve dar avlusunda bir küçük hazire birkaç mezar taşı var. Ancak sarmaşıkların, yabani otların sardığı, kapısının da açık olmadığı hazireye girip taşların kimlere ait olduğunu sökemiyoruz.

Ali Pertek Camii'nin minareleri üzerinde Boğaz'ın ve kendi mimari geleneğimizin ötesinde duran, kırmızı kiremitli bir harap, garip bina yükseliyor. Kulevari çıkıntıları, küçük pencereleri ile Hıristiyanî bir manastır havasını estiren bu binayı bir yerden tanıyorum sanki.

Evet, evet Reha'nın "A, Ay" filmini çektiği bina olmalı bu. Film Fransa'da ödül almış ama Türkiye'de pek ilgi görmemişti. Zamanı, insanı, inancı ve yalnızlığı sorgulayan entelektüel bir siyah-beyaz film idi. Oracıkta birine bu binanın kime ait olduğunu, ne zaman yapıldığını falan soruyorum. Adam yüzüme şüpheyle bakıyor ve işe yaramaz cevaplar veriyor. İnsanlar artık böyle şeyler soran kimselere pek yakınlık göstermiyor. Herkeste bir tedirginlik, bir korku var sanki. Ayrıca gazetecilerin de toplum içinde itibarlarının kaybolduğunu söylemeliyim. Bu karmaşık ve çelişik düşünceler ile Baltalimanı'na doğru yürüyorum.

BALTALİMANI SAHİLSARAYI

Rumeli Hisarı'ndan yürüyüp Baltalimanı'na doğru yaklaşırken sahilde sizi şu günlerde pembe-beyaza boyanmış harikulade bir bina karşılar.

Burası Baltalimanı Kemik Hastahanesi'dir.

Bu bina esasen XIX. asır önemli devlet adamlarından Mustafa Reşit Paşa'nın yalısıdır. Vaktiyle burada mühim siyasi müzakereler cereyan etmiş ve bazı anlaşmalar imzalanmıştır.

Reşit Paşa'nın oğlu Galip Paşa ile Sultan Abdülmecid'in kızı Fatma Sultan Kırım Harbi'ne rastlayan günlerde bu sarayda evlenmişler; hazine bu münasebetle sarayı Reşit Paşa'dan epeyce bir paraya satın almıştır. İşin şu tarafına bakın ki, Fatma Sultan Galip Paşa'yı sevememiş, mutlu bir evlilik sürdürememiş, Galip Paşa da bir gece vakti Sarıyer'den dönerken sandal kazasına uğrayıp vefat etmiştir. Bu yalı daha sonra Abdülmecid'in diğer kızı Mediha Sultan'a intikal etmiş, Mediha Sultan ise ilk kocası Necip Paşa'nın vefatından sonra Vahidettin zamanında sadarete

getirilen Damat Ferit Paşa ile evlenmiştir. Ferit Paşa yazları ekseriya Baltalimanı Sahilsarayı'nda oturur, bu yüzden burası eskiden olduğu gibi siyasi ziyaretlere ve müzakerelere sahne olurdu.

Ferit Paşa milli mücadele aleyhinde idi, sadaretten ayrılınca yalısına çekildi. Bir ara Avrupa'ya gitti, zaferden sonra İstanbul'a geldi, hazırlıklarını yaparak Türkiye'den ayrıldı.

Baltalimanı Sahilsarayı'ndaki tarihî eşyalar ile, kitaplar 1925 Ocak ayı içinde bir müzayede yapılarak satılmıştır.

Konu ile ilgili bir makale yayımlamış olan Haluk Şehsuvaroğlu (bk. *İstanbul Ansiklopedisi* ilgili madde)

Baltalimanı Kemik Hastanesi.
Temiz, ferah, iç açıcı, tarih ile denizin; denizle yeşilin birleştiği bir mekân.
(Mustafa Reşit Paşa Yalısı)

bu kitapların iki bin beş yüz liraya satıldığını kaydediyor.

Bu saray somaki mermerden yapılmış ocakları, pek itina ile hazırlanmış parkeleri ve göz kamaştıran nakışlı tavanları ile devrinde Boğaziçi'ndeki binaların en seçkinlerinden sayılırmış.

Şimdi aslına bakarsanız bu kadar tarihî malumatı edinmemiş olsanız da benim gibi Kemik Hastanesi'nin bahçesine girdiğinizde "yahu ben nereye geldim" diye şaşkınlığa düşüyorsunuz.

Bir kere o yüksek, yeşil ağaçların gölgelediği bahçe, güller, çayırlar, düzenli çiçek tarhları, temizlik, sessizlik insana bir hastane bahçesinden ziyade gerçekten bir saray bahçesinde bulunduğu hissini veriyor. Bu bakımdan geçmişte olduğu gibi günümüzde de hastane bina ve bahçesi için emeği geçen herkesi kutlamak gerekecektir.

Güneşli bir yaz öğlesinde, terlemiş ve yorulmuş olarak bu bahçeye girdim. Ağır ağır sahile doğru yürüdüm. Ağaç dalları arasından hoş kokulu, nasıl desem yosun-balık ve çiçek karışımı bir koku yayarak serin bir rüzgâr esiyor.

Hastalar koltuk değnekleri, sedyeler ve somyalar ile güneşlenmeye, denize bakarak dinlenmeye çıkmışlar. Önce içimden her biri ile ayrı ayrı konuşmak geçti. Sonra kendimi tuttum, hastalara uzaktan bakıyordum. Elbette ki hastalık psikolojisi ile bu insanlar yaşadıkları, ömürlerinden birkaç parçalık zamanı

geçirdikleri bu nefis mekânı pek fark etmiyorlar. Bacaklarından biri gözle görülür şekilde incelmiş on yedi, on sekiz yaşlarında bir delikanlı dikkatimi çekti. Umumiyetle ikişer üçer kişilik gruplar hâlinde güneşlenen hastalardan ayrı, uzakta bir ağaç altına uzanmıştı. Koltuk değneğini ağaca dayamış, uzun ve kumral saçlarını rüzgârda dalgalanmaya bırakmış, sigarasından derin nefesler çekerek akıp giden denize dalmıştı.

Neler düşünüyordu acaba?

Ömrünün baharında yakasına yapışan illeti mi, denizin mavi, yeşil suları arasında arada bir canlıymış gibi kendisine gülümseyen bir sevgili mi? Peyami Safa'nın *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu* romanını bilirsiniz. Çok güzel bir reji uygulaması ile Salih Diriklik tarafından TV'ye uyarlanmış idi. O romanın kahramanı da bacağından rahatsızdır ve aynı bu genç gibi duygusal, içe dönük biridir.

Derken garip bir şey oldu.

Bir kelebek dönüp dolaşıp gencin hasta bacağına konuverdi. Delikanlı önce tedirgin olarak bacağını çeker gibi yaptı, sonra ani bir karar değişikliği ile kıpırdamamayı tercih etti. Yüzü aydınlanmış, bütün o ıstırap bulutları dağılmıştı. Aman Allahım, sen nelere kadirsin! Bir dakika önce yeis pençesinde kıvranan, umutsuzluğa yuvarlanan genç şimdi bambaşka biri olup çıkmıştı işte.

Kelebeğe doğru gülümsediğini görüyordum.

O hasta ve cansız bacak üzerinde, o renkli kelebek elbette ki bir garip tezat ediyor. Birinde yerinde duramaz bir hareket ve kıpırtı, ötekinde sükûnet ve zafiyet. Ama olsun, kelebek o hasta bacağa konsun, az sonra isterse uçup gitsin.

Dediğim gibi de oldu. Delikanlı uçup giden kelebeği aynı canlılık, aynı gülümseme ve mutluluk ile takip etti bir zaman. Kelebek gözden kaybolunca ummadığım bir sıçrayış ile doğruldu, koltuk değneğini koltuk altına yerleştirdi ve beni hayretler içinde bırakan bir sürat ile ileride güneşlenen hasta grubuna doğru yürüdü.

Baltalimanı Kemik Hastanesi insanın içini açan, umutla dolduran, ferah, tatlı, hoş bir mekân. İnsan bütün hastahanelerin aynı güzellikte, aynı incelikte olmasını diliyor.

Çınarlar ve ihtiyarlar

Baltalimanı'nın adı Fatih Sultan Mehmet'in ilk donanma kumandanı Baltaoğlu Süleyman Bey'den geliyor. İstanbul muhasarası başladığında dört yüz küsür küçük tekneden oluşan Türk donanması bu limanda konaklamıştır.

Baltalimanı vaktiyle Boğaziçi'nin namlı mesirelerinden biri imiş.

Dere boyunun iki yanında içerilere doğru büyük bir çayır uzanır, çayırı iri çınar ağaçları süsler, civar

Boğaz köyleri ahalisi buraya kayıklarla gelirlermiş. Hatta III. Selim'in validesi Mihrişah Sultan'ın kâhyası Giritli Yusuf Ağa tarafından buraya bir küçük hünkâr kasrı dahi yaptırılmış. Sultan Selim'in tahttan indirilmesi, Yusuf Ağa'nın da idamından sonra metruk kalmış, harap olmuş ve nihayet yıktırılmış.

Baltalimanı Çayırı II. Meşrutiyet'ten sonra unutulmuş, kısmen bahçe ve bostan olmuş, daha sonra dere, bir bataklık hâlini almıştır.

Şimdilerde elbette ki çayırdan falan eser yok. Dere ise son zamanlarda ıslah ediliyor, etrafı beton setlerle kaplanıyor. Ben dere başına vardığımda bütün Boğaz'da gördüğümüz kanalizasyon çalışmaları Baltalimanı ağzında da devam ediyordu. Derede su falan kalmamıştı, yer yer yosunlar ve batak bir görüntü. Dere, Boğaz'ın suları ile birleştiği kısımda büyük bir kanalizasyon borusu patlamış gibi kirli sularını Boğaz'a fışkırtmakta. Öyle ki bu suların kirliliği çok geniş bir alana yayılmış, koku her yanı kaplamış. Petrol Ofisi Lokali'nin caddeye bakan tel örgülü kısmında denizin üzeri pet şişeler ve envai türlü çöp ile dolu. Herhâlde bütün bunlar inşaat bitimine kadar böyle devam edecek. İstanbul'un kanalizasyon ve atık su derdi öylesine büyük ki bunu bir hamlede çözüme kavuşturmak neredeyse imkânsız.

Oysa Baltalimanı ağzında eskiden kılıç balığı bile avlanır imiş.

Derenin köprü ile buluştuğu yerde bir de küçük cami var.

Hadikatü'l-Cevâmi'de cami hakkında şu bilgiler verilmektedir: "Fevkani bir camidir. Banisi Paşmakçı Şücaeddin'dir ki mihrabı önünde metfundur. Bu mescit yanında bir çemenlik mesire, bir tatlı su çeşmesi ve dut ağaçları vardır ki Sultan İbrahim'in sadrazamı Hezarpâre Ahmet Paşa'nın hayır eserleridir".

Caminin altı, vaktiyle iki göz kayıkhane imiş. Tabii pek çok imar ve ihya görmüş, defaatle yıkılıp-yapılmış. Mihrabın önünde yattığı söylenen Paşmakçı Şücaeddin'in kabrinden de eser yok. Cami 1826-27 tarihinde Zahire Nazırı Ârif Efendi tarafından yeniden yaptırılmış.

Giriş kapısı üzerindeki beş beyitlik kitabenin son beytinde şunlar yazılı:

Es'adâ tarihini kılsun musalliler salâ
Mâbed-i pâki bina itti ricâlin Ârifi

Son tamirat 1952-53 arasında Süleyman Bey adlı biri tarafından yaptırılmış. Abdest için yanaştığım şadırvanın kenarında duran bir mermer parçasında *Serhazin Süleyman Ağa Camii-Tamiri: 1826* yazısını okudum. *Baltalimanı Camii* diye bilinen caminin bir adı da böyle. Tamir yılı kitabeyi tutuyor ama, tamiratı yaptıran Süleyman değil.

Dere boyu epeyce bir yerleşim gördüğü ve buralara Anadolu'dan çok kişi gelip yerleştiği için bahçede başlarında takkeleri ile bir bölük ihtiyar oturuyor.

Baltalimanı Camii veya Serhazin Süleyman Ağa Camii.

Selam vererek yanaşıyorum. Biri Erzurum-Horasan'dan, hemen kaynaşıyoruz. Gelip burada, çınarların gölgesinde namaz vaktine kadar sohbet etmeye alışmışlar. Hem kahvelerin dumanlı havasından daha iyi. Bu ihtiyarlar ile bu çınarlar arasında mutlaka bir benzerlik var.

Konu nedense garip bir yerden açılıyor. Efendim çoğu Hac'dan alınma beyaz örgü takkelerin üzerindeki Süleyman mührü, çiçek veya Yahudi yıldızı, aralarında bir tartışma başlatmış. Kimileri bu deseni taşıyan takkeler ile namaz kılınamayacağını söylüyor, berikiler ona itiraz ediyorlarmış.

Cami avlularında, çınar gölgelerinde, bu ihtiyarlar arasında böylesine uzun süren tartışma ve çekişmeler hep olagelmiştir. Allah rahmet eylesin tanıdığımız bir Artvinli Savcı vardı. Çoluk-çocuk yok, bir Köroğlu bir Ayvaz. Savcı Bey emekli aylığından artırdığı paraları biriktirir, bu arada takvim yaprakları dahil pek çok kaynaktan kelam-ı kibar, kıssa, vecize, sohbet, dini hikâye toplar, bunları "Fıkralarım Var" başlığı ile bastırır, parasız eşe dosta, gençlere, vatandaşa dağıtırdı. Beş vakit namazında, dini bütün, dürüst ve ahlâklı bir zat olan Savcı Bey Cumhuriyet Halk Partisi'ni tutardı ve aynı zamanda da fötr şapka giyerdi.

Efendim Savcı Bey'in mahallesinde bulunan mescide devamı ile zamanla orada yarenleri peyda olmuş. Ne yazık ki bu yarenler Savcı Bey'e particilik ve fötr şapka yüzünden pek tat vermemişler. O namaza durduktan sonra şapkayı saklar veya su doldurup, adamcağızı çileden çıkarırlarmış. Savcı Bey kitabın matbaa tashihlerini almaya geldiğinde karşılaşır, mürekkep kokuları arasında karşılıklı oturup birer çay içer dertleşirdik. Bu ihtiyar cami cemaatının muzipliklerinden çok şikâyet ederdi.

ZAMANIN SESLERİ

Baltalimanı ile Emirgan arasında kalan semt *Boyacıköyü* adını taşıyor. *İstanbul Ansiklopedisi*'nde köyle ilgili şu bilgiler verilmekte:

"Köprüden yedi mil mesafededir. Şirket vapurları doğru olarak bu iskeleye 34 dakikada varırlar."

Bu tipik Boğaziçi köyünün bir zamanlar müstakil iskelesi var imiş. Lakin *İstanbul Ansiklopedisi* yazarı da kim bilir ne zaman kaldırılmış olan iskele hakkında bilgi edinememiş. Boyacıköyü vapur iskelesinin hangi tarihte kaldırıldığı tespit edilemedi; "Boyacıköyü sakinlerinden doğma-büyüme oralı olan Bay Nikoli de yirmi yedi, otuz sene evvel (1932-35 arasında) demekle yetindi" diye dert yanıyor.

Yine aynı ansiklopedi Şirket-i Hayriye tarafından neşredilen *Boğaziçi* adlı eserden naklen köyün o zamanki durumu hakkında şu bilgileri vermektedir: "Boyacıköyü'nün etrafı orman ve koruluk olup 350 Rum, 50 Ermeni haneleri ile otuz kadar sahil hane ve Müslüman meskeni, bir Rum kilisesi, kız ve erkek Rum sıbyan mektepleri vardır.

Boyacıköy sırtlarında eski mimarimize uygun ancak yeni inşa edilen bir bina. Ne dersiniz, bu anlayışa ulaşmak için biraz geç kalmadık mı?

Köyde Topal Hüsrev Paşa hayratından iki eski çeşme mevcuttur. Buranın Boyacıköyü adını almasına sebep, şayak, fes vesaire boyamak üzere 1221 senesinde (1806) Kırıkkilise tarafından *Kafkariyodi* adında bir ailenin İstanbul'a hicret ederek burada yerleşmiş olmasıdır. Sultan Selim-i Salis hicretlerinde bu sanatkâr aileye bir yer beğenmelerini irade eylemiş, her yeri dolaşmışlar Boyacıköyü mevkiini beğenmişler ve kırk hane olarak yerleşmişler."

Köye bir ara Emirgan ile birleştirilerek *Uluköy* adı verilmiş, 1934 Şehir rehberinde bu isim altında gösterilmiş, ancak Emirgan'ın şöhreti buna imkân tanımamış ve Boyacıköy yeniden eski ismi ile anılmaya başlamıştır.

Köyün sokakları dik yokuşlar hâlinde Boğaz sırtlarına doğru uzanıyor. Bu sokaklardan birinin ağzındayım. Duvarda *Hekim Ata Caddesi* yazıyor. Yorgunum, yokuş gözümde büyüyor. Oysa eczanenin ilerisinde, önü sulanmış-süpürülmüş gölgelik çay evi "gel, gel" ediyor. Bu daveti geri çevirmeyerek oracıkta bir sandalyeye çöküyorum.

Karşıda emlakçının adamı hortumla kızgın asfaltın ateşini düşürmeye çabalıyor. Dükkânın önünde Boyacıköyü kadar eski bir Desoto yatıyor. Bir miktar soluklanıp çayımı içiyorum. Kahve ve dükkân sakinleri hâlâ bir mahalle sıcaklığı taşıyan bu sulanmış-süpürülmüş sokaklarda birbirlerine takılıyor, karşıdan karşıya laf atıyor, uzun ve sıcak bir yaz öğleden sonrasını tüketmeye çabalıyorlar.

Neden sonra kalkıp yokuşu tırmanmaya başlıyorum. Tahmin ettiğim gibi yıkılmış ahşap evler, küçük bahçeler, incir ağaçları, arı ve kuş sesi. İşte bütün bunlar Boyacıköyü'nün dik sokaklarında hâlâ yaşıyor. Hâlâ ahşap evlerin komşuları, yaz öğlenden sonralarında açık pencereler, fesleğen ve sardunyalar arkasından birbirine seslenerek dolma sarmaya çağırıyor.

Derken bir büyücek mermer çeşme yolumu kesti. Sultan Mahmut zamanı eserlerine benziyor. Ter dolan gözlerimi güneşe doğru kaldırıp kitabenin hiç olmazsa son satırlarını okumaya çalışıyorum. Nefis bir talik yazı: Yesarîzâde Mustafa İzzet. Beyit ise şöyle:

Su gibi bir mısra-ı berceste aktı hâmeden
Yaptı bu nevçeşme-i pakizeyi Mahmud Han (1253)

Satırları not etmeye çabalarken sol yanımda TV dizisinden hatırlayacağınız Perihan Abla misali bir hanım peyda oluyor. Daha ben bir şey demeye kalmadan, biraz baygın, biraz peltek ve güzelim İstanbul ağzı ile "Efendim bizim muhtar çok ihmalkâr. Kaç kere söyledik, ikaz ettik. Değil mi efendim, bizim mahallemiz, çeşmemiz falan hep tarihî. Bakın işte sizin de dikkatinizi çekti. Gerçi ben okuyamıyorum ama, bu çeşme çok tarihî, çok kıymetli... Değil mi efendim... Ama durumu görüyorsunuz, etraf perişan, kirli, toz içinde... Buraları böyle mi olmalıydı... Değil mi ama... Affedersiniz, siz gazeteci misiniz?"

Konuşmanın arasına güç-bela girip gazeteci olmadığımı, İstanbul'u dolaştığımı, ilgimi çeken eserlerin fotoğraflarını falan çektiğimi söylemeye çalışıyorum. Ama nafile, o muhtara takmış bir kere. Çok geçmeden bizim bu konuşmamız karşıdaki yufkacının, manavın, pencerelerden sarkan sokak sakinlerinin toplu ilgisi ile çevriliyor. Muhatabım olan hanım o civarda çok seviliyor olmalı, herkes ondan yana. Belki seçimlerde eski muhtarı devirir.

Çeşmenin insan boyuna yakın kısımlarında mermeri oyarak pek çok isim kazmışlar. Tarihler ve isimler bu semtin künyesini ele veriyor:

Bülent, Hırant, Süreyya, Rober, 1931 vb...

İstanbul'un pek çok semti gibi burada da Rumlar ve Ermeniler artık fazla değil. Çeşmeler üzerine kazınan isimlerin aşkları da bitip gitmiştir mutlaka.

Yukarıya çıktıkça evler seyrekleşiyor. Bu civarda eski eser sayılacak binaların çoğu yenileniyor. Herhâlde sahipleri içlerinde oturuyor olmalı. Ama ne kadar güzel olmuş. Seyrek olsa da bir eski Boğaz köyünün sokak sakinleri, bahçeler ve çeşmeler ile işte karşınızda.

Demek bunun için bizim Yeşilçam filmcileri pek çok filmi bu sokakların hâlâ taşıdığı büyü yüzünden buralarda çekiyorlar.

Boyacıköyü'nün ahşap evlerinde, bahçelerinde Hüsrev Hatemi'nin deyişi ile *Zamanın Sesleri* geziniyor.

MİRGÛN BAĞÇESİ'NDEN EMİRGAN'A

Boğaziçi'nde bugün *Emirgan* diye bilinen semt Bizans döneminde bir servi ormanı imiş. XVI. asırda "Münşeat" sahibi Feridun Bey'in gayreti ile burada meşhur bir bahçe inşa edilmiş ve *Feridun Bey Bahçesi* diye anılmaya başlamış.

Sultan IV. Murat Revan Seferi'nden zaferle döndü. Revan Kalesi'ni aldığı zaman kendisinden aman dileyen iki mühim sima vardı. Kale Muhafızı Emirgûne oğlu Kuli Han ve onun kâhyası Murat Ağa.

Sultan Murat kalenin anahtarını kendisine teslim etmiş olan Kuli Han'ı affetti, ona vezaret pâyesi vererek beraberinde İstanbul'a getirdi. Bu rindmeşreb ve hoşsohbet olduğu kadar içkiye düşkün adam zamanla padişahın nedimi olacak ve onu da kendisi gibi içkiye müptela kılacaktır.

Affedilen Kuli Han'a Yusuf Paşa ismi verilmiş kendisine Kâğıthane'de bir mesire, Ahırkapı'da muhteşem bir saray ve Boğaziçi'nde Feridun Bey Bahçesi ihsan olunmuştur.

İşte bu olaydan sonra Feridun Bey Bahçesi ismi unutularak o semte *Emirgûne Bağçesi, Mirgûn Bağçesi* ve kısaca *Mirgûn* denilmiş ve zamanla halk ağzında bu kelime *Emirgan* şeklini almıştır.

Evliya Çelebi'nin Emirgan'dan bahsetmeyişine karşılık aynı asırda yaşamış olan Eremya Çelebi *İstanbul Tarihi* adlı eserinde şunları söylemektedir: "Baltaoğlu Limanı'ndan ileride Emirgün Han'ın bağçesi ve güzel köşkleri vardır. Buraya girsen güzelliğine hayran olursun. Sultan Murat, Emirgün Hanı İran'dan dönerken getirdi ve kendisine yârân yaptı. Padişah onunla gece-gündüz sohbet ederdi. Denize çıkarlar, mehtap sefası ederler, sazendelerle hanendeler karşılarında olduğu hâlde kayığın kıçına oturup mey-i nâb içerlerdi".

IV. Murat'ın 1640'ta ölümünden az sonra kirli işlere karışmış olan Kuli Han (Emirgûne Yusuf Paşa) da idam edildi. Bağçesi daha sonra Kemankeş Kara Mustafa Paşa'ya, onun idamından sonra da Şeyhülislâm Mirza Mustafa Efendi'ye geçti. Sonraki asırlarda pek çok el değiştiren arazi hazineye intikal etti.

I. Sultan Abdülhamid (Saltanatı: 1774-1787) padişahlığı zamanında buraya el atarak ihya hareketine girişti. Araziyi parselleyip halka sattı ve burada bir köyün temellerini attı. Büyükçe bir cami, bir meydan çeşmesi ve bir çarşı hamamı yaptırdı.

III. Selim zamanında köy süratle inkişaf etti. Bu gelişme II. Mahmut devrinde hızlandı. XIX. asır

ikinci yarısında Mısır Hidivi İsmail Paşa Emirgan'ı imar eden şahıslardan biri oldu.

Sahilde zarif köşkler inşa edildi, koruluk ıslah edilip bir parka dönüştürüldü, kız ve erkek çocuklar için rüştiye mektepleri açıldı. İsmail Paşa koru ve köşkleri 1943 yılında İstanbul Belediyesi tarafından satın alındı, *Emirgan Korusu* adıyla halka açık bir gezi ve dinlenme sahası hâline getirildi. Bu uygulama hâlen devam etmektedir. Şerif Abdullah Paşa da sahilde mükellef bir yalı inşa ettirmiş idi, ki *Şerifler Yalısı* adıyla anılmaktaydı. Bu yalının harem kısmı 1950'den sonra yıktırılmıştır. Selamlık kısmı ise bugün elden geçirilmiş olarak Kültür Bakanlığı'na intikal edilmiştir.

Emirgan Camii'nin inşa tarihi 1781-82'dir. Caminin Türkçe kapı kitabesinde:

> *Didi tarihi itmamın kemîne bendesi Tevfik*
> *Yapıldı mâbed-i nev Hak ide ecr ü savab ihsan* (1196)

ibaresi yer almaktadır. Büyük bir hünkar dairesi, çeşme, muvakkithane ve mektebi bulunmaktadır. I. Abdülhamid bu camiyi ölen oğlu Şehzade Mehmet ve onun annesi Hümaşah kadının ruhlarını şad etmek için inşa ettirmiş, yanı başındaki çeşmeyi de aynı gaye ile yaptırmıştır.

Emirgan Meydan Çeşmesi sekiz cepheli, geniş saçaklı, kubbeli, tipik bir meydan çeşmesidir. Türk-barok üslubunda kabartmalarla süslenmiştir. Sekiz beyitlik bir tarih manzumesi, padişahın tuğrası, âyetler

yazılıdır. Yazılar devrin önde gelen hattatlarından Yesarîzâde Mehmed Esad Efendi'ye aittir. Tarih manzumesinde padişahın ölen şehzadesi ile Hümaşah kadının adları geçmektedir:

Befermân-ı Hüda şehzadesi Sultan Mehmed'le
Hümaşah vâlide kadın çün etti cenneti mesken

Hibe etti bu çeşme ecrini anlara câmi-veş
Ola ervâhı şâd ü cennet olan kûşe-i medfen

Safâ-yı kalb ile Hak padişahı eyleyip dâim
Kederden olalar şehzadegân u duhterân eymen

Bu zîba çeşmenin her katre-i âbı hesâbınca
Vire bâr-ı Hüdâ rûz-ı cezada ecr-i müstahsen

Zebanı lülesi atşana der tarihini Tevfik
Muhammed aşkına mâ içen bu nev ayn-ı sâfiden (1197)

Çeşmenin suyu eskiden Taksim bentlerinden gelirken daha sonraları Kanlıkavak Memba Suyu'ndan temin edilmiştir. Kanlıkavak suyu hâlen Boyacıköy'de, sahilde yol kenarında bir küçük çeşmeden akmaktadır. Emirgan'a öteden beri *çay* içmeye gidilir. Biz de hatıraları yâd ederek aynı şeyi yaptık.

Çaya ve Emirgan'a dair

Attila İlhan "Bahriye Kahvesinden Ayrılış Gazeli" adlı şiirine şöyle başlar:

Gerçi su şakırtısıdır bir uzak şadırvandan gelir
Kahveler zından gibi simsiyah çaylar nerdeyse kan gelir

Gönül elbette ki öteden beri çınaraltı kahveleri ve çayı ile meşhur olan Emirgan'da böylesine çaylar içmek istiyor ama, nerde....

Emirgan da aynen Ortaköy gibi medyanın ürünü olarak gönül sohbetlerine kapısını kapatmış. Oradaki çınar gölgelerinin santimetre karesi ne kadar müşteri cezbediyor, ne kadar iş yapıyor önemli olan bu. Her şey ölçülüp biçiliyor, bütün kullanılabilir alan hassas bakışlarla hizmete sokuluyor, garsonlar kuş uçurtmuyor, müşteriler hâl ve tavırlarına, bırakacakları kâra nispetle uygun masalara konduruluyor. En hayırlı müşteri kalabalık bir grupla gelip, yiyip-içip bir an önce masasını boşaltan müşteridir. Tek başınıza veya bir arkadaşınız ile bir masaya oturup, denize karşı

Emirgan'da Çınaraltı.
Artık bu gibi mekânlarda büyük kalabalıklar toplanıyor.
Ağız tadı ile bir çay içip, sohbet etmek gittikçe zorlaşıyor.

şöyle ağız tadı ile bir sohbete koyulsanız, görevlilerin bakışlarını üzerinizde hissedersiniz. Çayların ne tadı var, ne rengi. Ancak fiyatların tuzu artmış.

Oysa vaktiyle Yahya Kemallerin, Ahmet Hamdi Tanpınarların şiir ve gönül sohbetlerine, tarih musahabelerine daldıkları bu çınar altları ve oradan sisler arasında sallanıp duran karşı kıyı ne harikuladedir! Tanpınar "Emirgan'da Akşam Saatleri"ni sanırım orada yazmıştır. Bu hikâyesini okuduğumda şaşırmıştım. Çünkü meşhur *Yaz Yağmuru* ve ondan da meşhur *Huzur* romanı birçok unsuru, ana teması ve belli başlı kişileri ile sanki bu hikâyede saklı duruyor.

Sohbet geleneği içinde şifahî olarak gelişen kültürümüz bu çay saatlerinden, bu gölgeliklerden oldukça istifade etti. Zamanla sohbet geleneği ortadan kalktı sanki. Şimdilerde insanlar arabaları ile bu aşırı makyajdan dökülecek hâle gelmiş mekânlara büyük kalabalıklar hâlinde doluşuyor. Tıkış tıkış ve her an birbirini kollayarak, kimin ne giydiğine, ne yediğine dikkat ederek, orada bulunmaktan bir statü zevki alarak ve apartmana dönüşlerinde, tıpkı yazlıktan döndükleri gibi komşularına havalar atarak çöküp-kalkıyorlar. Ayaküstü bir hayat yaşıyoruz. Ayaküstü konuşuyor, ayaküstü yemek yiyor, ayaküstü âşık oluyor ve vazgeçiyoruz. Hiçbir şey bizde kökleşmeye müsait bir zemin, bir istikrar bulamıyor. Kazara Emirgan'da çınar altına oturmuş olsak bile, daha oturmadan kalkmanın, bir yerlere yetişmenin,

trafiği atlatmanın ve benzeri belaların kurbanı olarak tedirgin sandalyemizde çivi gibi dikiliyoruz.

Sanırım altmışlı yılların sonları idi. Şimdi Derya Dağıtım'ın başında bulunan Ebubekir Erdem o günlerde İTÜ'den mezun olmak için çabalayıp duruyordu. Emirgan'daki Mehtap Gazinosu'nun sahipleri veya müstecirleri ile arkadaşlığı vardı. Galiba orada toplanıp ders de çalıştıkları oluyordu. Ben yaz tatillerinde taşradan İstanbul'a damlayan bir heves edebiyatçı olarak, bu Yahya Kemallerin, Tanpınarların mekânında heyecan ve huzur buluyordum. O yıllarda büyükçe bir kır kahvesi gibi miydi, yoksa bana mı öyle geliyordu? Şurası muhakkak ki çok tenha idi. *Gönül İşi* adlı ikinci kitabımda yer alan hikâyelerden birkaçını orada yazmıştım. Oturup tavşankanı çaylar yudumlayarak saatlerce memleket meselelerinden bahsedebiliyorduk. Şimdi böyle yerlerde memleket meselelerinden bahsetmeye kalktınız mı dudak kıvırıyorlar. Ya araba markalarından bahis açacaksınız yahut arsa fiyatlarından.

Bu çeşme, bu eski İstanbul sokağı, bu cami, bu çınarlar bana bir mahalle filmi, senaryosu ilham etmiş, seksen sonlarına doğru Diyanet İşleri Başkanlığı'nın siparişi üzerine böyle bir dizi film senaryosu yazmıştım. Mazbut, namuslu, yardımsever, dindar insanların göründüğü bir filmdi bu. Bilirsiniz dünyada ve Türk sinemasında böyle belli bir sokakta cereyan eden olayları anlatan filmler çoktur. Bu da bizim sokağımız olacaktı.

Filmi *Mesut Uçakan* ile *Salih Diriklik* birlikte çektiler. Sekiz bölüm idi galiba. Nasıl bir film oldu diye hâlâ

merak eder dururum. Ben görmedim çünkü. Diyanet bu filmleri (başka filmleri de yaptırmıştı) televizyonda gösterilmek üzere yaptırmıştı. Doğrusu ben de yazdığım metinlere dikkat etmiş, denetime takılmamasına gayret göstermiştim. Ne yazık ki aradan seneler geçtiği hâlde Diyanet İşleri Başkanlığı kendi yaptırdığı filmleri devletin bir diğer kurumu olan TRT'de göstermeyi beceremedi. Bu konuda elbette ki birtakım engellemeler ile karşılaşılmıştır. Ancak sıralanacak mazeretler bence lüzumsuz. Belli bir iktidar döneminin, belli bürokratları birbirlerini suçlamaya kalkmamalı. Hadi film televizyonda gösterilmedi, acaba kaset olarak da mı çıkmadı? Merak ediyorum doğrusu, çünkü o kadar emek verip kaleme aldığımız metinler üzerine bina edilen filmin kasetlerini de görmedim ben.

Güya Emirgan'da çay sohbeti edecektik; hatıralar bizi nerelere götürdü. İyisi mi bu bahsi Sivaslı dostumuz *Ahmet Turan Alkan*'ın o nefis *Altıncı Şehir* (Ötüken Yayınları, 1992) adlı kitabından naklen bir "Çay İlahisi" söyleyerek kapatalım:

Semaverin rengi aldan
Getir sağdan, götür soldan
Derviş çıkmaz böyle yoldan
Yan semaver, dön semaver
Limon, şeker, çay semaver

Semaverin iniliyor
Anlamıyon mu ne diyor
Daim Hakk'ı zikrediyor
Yan semaver dön semaver
Limon, şeker, çay semaver

İSTİNYE KÖRFEZİ

Emirgan'ı geçip sahil boyunca yürüyünce önünüze bir burun çıkıyor. Rumeli Sahili'ndeki bu dördüncü burnun ismi: Tokmak Burnu. Çok eski tarihlerde burası Tokmakçı denilen korsanların yatağı olduğu için bu isimle anılıyor.

Tokmak Burnu'na ağır-aksak çıkıyorum, eh, yokuş biraz. Sağ sahilde eski tersane binalarının kalıntıları var. Bahçeyi tel örgüleri, metruk nöbetçi kulübeleri, âdeta terk edilmiş bir garnizon gibi kaplayıvermiş.

Orada durup, aşağılara, sahile, bir vakitler koca gemilerin çekilip tamir edildiği tersaneye bakıyorum. Ayakta kalan iki sıralı demir kolonlar eski medeniyetlerden kalma şehirleri, merasim yollarını hatırlatıyor. Bir buldozer geride kalan yıkıntıları düzleyip durmada. Tersanenin bu hüzünlü görüntüsü bende nedense bir fanilik duygusu uyandırdı. Bir zamanlar şen-şakrak olan beldeler, yapılar, mekânlar zamanla bu özelliklerini kaybediyor. Dünyanın gidişi böyle.

Uzakta, kıpırtısız koy üzerinde kotralar, yelkenliler, balıkçı kayıkları.

İstinye'nin eski adı, Megaralı Lastenis'e izafeten "Leostenis" imiş. Bizans devrinde, Büyük Konstantin burada bulunan eski bir mabedin yerine büyükçe bir kilise yaptırmış, daha sonra Makedonyalı Basil bu yapıyı parlak bir şekilde restore ettirmiş.

Evliya Çelebi Serviburnu yönündeki bu kilise kalıntılarının kendi zamanında temellerinin hâlâ görülmekte olduğunu yazar.

Boğaz'ın en sakin koylarından biri olan *İstinye Koyu*, Bizans ve Ceneviz devirlerinden beri gemicilerin ve balıkçıların barınağı, donanmaların üssü olagelmiştir. Hemen her devirde bu koyda gemiler için kalafat yerleri yapılmış. Tersanenin son devirde de buraya kurulması bir bakıma bu geleneği göstermektedir.

Evliya Çelebi İstinye halkının Rum ve Müslümanlardan oluştuğunu kaydediyor. Ona göre burada üç cami, yedi mescit, bir hamam ve yirmi adet dükkân var imiş.

İncicyan'ın tarihinde ise İstinye'nin enteresan bir özelliğinden bahsediliyor. Efendim, bilindiği gibi eskiden çömlek imalatı İstanbul'da en ziyade Eyüp'te yapılırmış. Eyüplü çömlekçiler ise kendilerine lazım olan beyaz kili İstinye tepelerinden getirtirlermiş.

Kafamı kaldırıp tepelerden yana bakıyorum da, bırakın kili falan boş bir yer bile kalmamış, her yan yerleşime açık, her yan dolu.

İstinye deresi üstü açık bir şekilde gelerek eski ve yeni köprülerin altından geçip koya dökülüyor. Derenin suyu neredeyse lağım kadar ağır, pis kokulu ve kirli. Bu sular bütün bir koyu kirletip kokutuyor. İstinye için ilk yapılacak iş bu derenin ıslahı, suyunun kanalizasyona dâhil edilmesi ve koyun kurtarılmasıdır.

Dereyi takip ederek köy içine doğru ilerledim. Bir süre gittikten sonra gözüme eski usul bir minare takıldı. Soğan tipli bu minareyi gözeterek yürüyorum. Dere kenarında sebze bahçeleri, bostanlar. Demek zamanında burada epeyce yeşillik varmış. Neticede camiye ulaşıyorum. Bahçe kapısının sağında bir çeşme, onun sağında da eskiden kaldığı pek belli olmayan bir hamam var. Belli ki bu cami, çeşme ve hamam aynı zamanda bir hayır sahibinin himmeti ile vücuda getirilmiş.

Minare birkaç kez elden geçmiş ve özelliğini kaybetmiş gibi. Ama caminin bilhassa giriş kapısı üzerindeki çıkma görülmeye değer. Ben orada boynumda fotoğraf makinası ile bakınırken semt sakinlerinden bir ikisi yaklaşıyor. Caminin ve bilhassa minarenin elden geçmesi gerektiğini ancak ilgililerin tarihî eserdir diye müsaade etmediklerinden yakınıyorlar. Biri, "Korkarım bir gün başımıza yıkılacak" diyor. Gerçekten de cami bir yana, minarenin tarihi denecek pek bir şeyi kalmamış.

Bu cami, çeşme ve hamam *Neslişah Sultan* tarafından yaptırılmış (Hicri: 974). Bahçesi ve şadırvanı bakımlı, temiz tutuluyor.

İstinye Neslişah Sultan Camii. Küçük, şirin, temiz, ferah bir mescit. Yanında bir de hamam var.

Geri dönüp İstinye koyunun önündeki küçük meydanlığa, o kallavi ve fakat bakımsızlıktan çok derbeder duran çeşme ve meydana çıkıyorum.

İstinye ahalisi ne yapıp edip bu çeşmenin etrafını açmalı, orayı ferah güzel, bakımlı bir meydan hâline getirmelidir. Yoksa İstinye'ye gelenler gelip geçen arabaların, seyyar satıcıların, tozun dumanın ortasında kalmaktan kurtulamaz.

Meydanın tam karşısında, balıkçıların yanında, bir ağacın altında tezgâhını kurmuş olan manav tüm İstinyelilere örnek olabilir. Ağacın etrafı sulanıp

süpürülmüş, meyveler silinip parlatılmış, hemen her karpuzun üzerine bir kırmızı domates konulmuş, yeşil ile kırmızı birbirine ne güzel yakışmış! Akşamları yakılan ampuller altında kim bilir ne sihirli bir görüntü sergileyecek.

Daha ileride yolun sağ tarafında *Mahmut Çavuş Camii* yer alıyor. İlk inşa tarihi bilinmeyen bu caminin yeniden yapılışı 1974 yılında. Camiyi geçince bir hayrat çeşme ile karşılaşıyorsunuz: Rizeli Hacı Bayram Kaptan'ın Çeşmesi. 1316 tarihli. Onun ilerisinde de tıpkı Rize ile Artvin gibi Kaçkar Çay Bahçesi. Bu bahçeye girdiğimde hava serinlemişti. Bir sararmış yaprak dönüp dolaşıp masama kondu; içime doğru ince bir titreme sokuldu. Hava bulutlanmıştı, neredeyse rüzgâr üşütecekti bizi. Güzdü bunun adı, güz. İşte ömrümüzden bir yaz mevsimi daha gelip geçmişti. Bu düşünce ile karşı sahile, tersanenin bomboş kalan mekânına doğru bakmışım. Her şey, her dakika bize fani olduğumuzu fısıldıyor...

YENİKÖY'ÜN İHTİŞAMI

Sabah saatin dokuzu, İstinye İskelesi yanında balık tutanları seyrediyorum. Henüz kalabalık bastırmadı, günlerden pazar, tatil, böyle zamanlarda insanlar, şehrin insanları öğleye kadar uyumak istiyor.

Bu öğleye kadar yatma konusu gelip önümüze çıkınca hemence ninemi ve babaannemi hatırlıyorum. Sizler de hatırlarsınız. Bu üzerlerine güneş doğmamış nesiller, sabah namazına kalkmayı sekiz on yaşından beri alışkanlık hâline getirmiş kuşaklar, bu erkenden kalkıp malı-davarı gönderen, tandırı yakıp ekmeği pişiren, ortalığı toplayıp kapı önlerini sulayıp süpüren, ocağı yakıp yemeği pişiren, daha gün doğmadan tarla yoluna koyulan nesiller. Yatıp-kalma yüzünden evimizin bini-bereketi kesilecek diye kaygılanan nesiller. O çalışkan insanlar, o emeğe değer verenler ve alın terini kutsal sayanlar. Nerede onlar?..

Evet, işte bu orta yaşlı balıkçı da erkenden kalkıp gelmiş. Artık havalar serinledi, balık çıkmaya baş-

ladı. Bu adamın mesleği balıkçılık değil, ama biliyor bu işi, meraklı. Kovayı iki-üç yüz gramlık, belki de yarımşar kiloluk kefaller ile doldurmuş. Allah Allah... Bu koyda kefal çıkıyor demek. Bilumum amatör balıkçılara duyurulur.

Yeniköy'e doğru gidiyorum. Yolun solu bahçeler. Sağ taraf silme yalı. Buradan itibaren Boğaz'ın Rumeli yakasının en güzel, en gösterişli, en pahalı ve en ihtişamlı yalıları başlıyor; birbirlerine bitişerek, duvarlarını caddeye doğru yükselterek, geride kalan sınıflara arkalarını dönerek, o zenginliğin ve gösterişin tadını çıkarmak üzere denize eğiliyorlar.

Kimileri modern, betonarme binalar, bazıları ise ahşap, bakımlı. Aslına bakarsanız burada da bir prestij değişikliği oluşmuş. Eskiden bu ahşap binalara yıkıntı-köhnemiş-geride kalmış-modası geçmiş nazarı ile bakıldığı biliniyor. Bu sebeple çoğu yıkılıp, yerine yenileri inşa edilmiş. Hatta bir kısmının arsasına apartmanlar, katlar kurulmuş. Sahilde bir ahşap, eski, köhne evin olacağına; bir modern apartman katın olsun denilmiş.

Vaktaki o günler geçip, bu günlere gelinmiş, müstakil, ahşap, bahçeli ve eski yalıların yıldızı yeniden parlayıvermiş. Hani bitpazarına nur yağması gibi. Çünkü bunlar orijinal imiş, bunlar asaleti, köklülüğü, sanatı ve medeniyeti temsil ediyormuş. Ötekiler (apartmanlar) bir örnek imiş, hiçbirinin orijinal, değişik, dikkate değer bir yanı yokmuş. Hem artık betonun devri geçmiş. Eh işte... Ne demişler

"düşmez-kalkmaz bir Allah". O eski binalar elden geçmiş, ilaveler ile zenginleşmiş, beyaz martılar gibi boyanmış, yeşil bahçelerin içinde prensesler gibi salınmaya başlamıştı. Çünkü piyasa bu. Nasıl eski hatlar, madalyonlar, halı ve kilimler, daha dün çöpe atılan ahşap sandalyeler, konsollar, rahleler, kitaplar birden kıymete bindi ise, bu yalılar da öyle. Artık bunların bir geçmişe ihtiyacı var, belki de Türkiye tarihine yeni yeni ısınmaya başladı; geçmişi karalamanın pek bir itibar kazandırmadığını anladı.

Oracıkta, yolun üzerinde kuş yuvası gibi bir mescit var: *Osman Reis Camii.* Aslında sorup-soruşturup bu Osman Reis'in kim olduğunu anlamak gerekirdi. Lakin ne lüzum var dostlar, kendisi yok ama, eseri orada duruyor.

Osman Reis Camii.
Mimar Kemaleddin eseri.

Yavaşça kapısını aralayıp içeri süzülüyorum. Elli-altmış metrekarelik bir alanı var içerinin. Duvarlar tavana kadar nefis kalem-işi. Tavan bir harika. Her yan ahşap ve sağlam. Avizeler, hatlar, minber, mihrap çok çok iyi. Tavan yaldızlarla süslü. Bizim cami tezyinatında pek görülmeyen bir süsleme tarzı bu. Başınızı kaldırıp tavana baktığınızda üstünüze güller, goncalar, yapraklar ile birlikte yıldızların yağdığını sanabilirsiniz.

O küçük binaya uygun küçük de bir minaresi var.

Yalılar Durağı'nda karşıya geçip, Kapalı Bakkal Sokağı'na girdim. Az ileride bir Ermeni kilisesi: Meryem Ana-1834. Daha ileride bir Rum Ayazması: Panaiya.

Kilisenin sağlam ve bakımlı duruşuna karşılık Ayazma'nın hâli içler acısı. Zaten küçümen bir bina. Alt kat camları kırılmış, kapısı kapalı ve kapıda bir asma kilit.

Bir dede sol yandaki yamaca bostan ekmiş. Evet, evet, yanlış okumadınız. Tam bir bostan. Marullar, maydanozlar, karalahanalar. Nerede bir karış karalahana varsa orada mutlaka bir Karadenizli vardır. Dede elinde çapa, ayağında eşofman ve lastik ayakkabılar, "sağlıklı yaşam koşusu"na çıkacakmış gibi hazırlanıp bahçeye inmiş. Torun ise ondan şık. Üzerinde "Boss" yazan bir kadife eşofman takımı giymiş, ayağında Convers taklidi ayakkabılar. Onun da elinde bir tırmık dedesine yardım ettiğini görüyorum.

Bizler şehrin ortasında o kirli havayı, o tıkış tıkış sıkışıklığı yaşarken bu dede-torun yine şehrin ortasında (ama Yeniköy'de) bir bahçenin serinliğine, yeşilliğine dalıvermişler. Biz şehir ahalisi, nasıl da vuruluruz böyle manzaralara. Bir köpekle, bir inek eksik; bir de tavuklar. Hemen bir çiftlik hayali uydururuz. Çünkü aklımızın bir köşesinde hep bir kaçış planı vardır. Bir gün gelecek bu çöplükten uzaklaşıp kırların hür ve temiz havasına kavuşacağız; çiçek yetiştirip domates satacağız.

Böyle diye diye geçip gider günler.

Bir gün, ya emekli kuyruğunda; ya belediye otobüsünde ya da durup dururken geliverir o beklenmedik kriz.

Niçin böyle tatsız şeyler anlatıyorum ben. Yeniköy'de değil miyiz? Haydi kıyıya doğru inelim biraz, o güzelim sahili görelim.

"Ne yerler varmış yahu şu İstanbul'da" diyelim.

Geçmiş ve gelecek

Evliya Çelebi *Yeniköy*'ün Kanuni Sultan Süleyman'ın emri ile imar edildiğinden bu adı taşıdığını yazmaktadır. İncicyan ise köyün XVI. asırda şenlendiğini, Rumların buraya "Yeniköy" mânasına gelen Neokhorion adını taktıklarını anlatır. Aynı müellifin verdiği malumata göre Yeniköy halkı hayli kalabalık olup harp zamanında donanmaya asker vermekle

mükelleftir. Bundan başka Tokat çayırının otunu padişah ahırları için biçmekle görevlendirilmişlerdir.

Evliya Çelebi'nin anlattığına göre köy üç bin haneli, bağlı-bahçeli güzel bir yerdir. Halkı, Doğu Karadeniz sahillerinden buraya gelmiştir. Denizcilik ve ticaretle uğraşırlar. Bunlar arasında Kaylon, Şayka ve Karamürsel gibi gemilere sahip reisler bulunur. Üç mahalle Müslüman, yedi mahalle Hıristiyan vardır. Rumlar çoğunluktadır. Üç camisi olup, bunlardan kıyıda bulunan Kaptan Halil Paşa Camii gayet şirindir. Bir hamamı, bir hanı ve bekar odaları ile iki yüz kadar dükkânları vardır. Bu dükkânların yarısı sahilde olup çokluk peksimet imali ile uğraşırlar. Karadeniz'e giden gemiler peksimetlerini ya Galata'dan veya buradan alır.

Ruslar ve bilhassa Kazaklar çok eski tarihlerden beri şayka denilen kayıklarla Boğaz köylerine kadar gelip yağmacılık yapmışlar. Evliya Çelebi, II. Osman zamanında vuku bulan bir Kazak akınından söz eder. Bunlar bir bayram gününde üç yüz şayka ile gelip Yeniköy'ü başmış, bin kişi esir ve pek çok altın alarak kaçmışlar. O tarihten itibaren bu bölgede Yeniçeri Ocağı'ndan bir oda kolluk beklemeye başlamış.

1626 senesinde Halep Fransız konsolosu bulunan Gedony le Turc, aynı Kazak akınına dair Fransız Hariciye Nazırlığı'na 24 Temmuz 1624 tarihli şu raporu göndermiştir:

"19 Temmuz Cuma günü, her biri elli kişilik yetmiş kayığa binmiş Kazak ve Ruslar, Boğaziçi'ne girdiler. Bunların çoğu karaya çıkarak Yeniköy denilen büyük kasabayı yağma ettiler, yaktılar, Türk ve Grek ahalisini öldürdüler, bir milyondan fazla bir serveti alıp götürdüler."

İşte geçmişte zenginliği ve güzelliği ile dikkati çeken Yeniköy böyle bir semt imiş. Ya şimdi?..

Öğle namazını yukarıda yamaçta inşa edilmiş olan Yeni Cami'de kılıyorum. Ah bu nevzuhur camilerin garip özellikleri! Yine devasa bir kubbe. Kubbenin genişliği ve büyüklüğü ile orantısı hiç olmayan pencereler. O garip tavan süsleri, o bağıran renkler. Bayrak kırmızısı ile boncuk mavi bir arada. Hemen her yeni camide o hantal, koskoca billur taklidi avizelerden bulunuyor. Bu zevksizlik neredeyse bir yerde gösteriş merakına dönüşüyor diyesim geldi. Camiden birlikte çıktığımız bir semt sakinine Yeniköy'de hiç Osmanlı'dan kalma cami göremediğimi söylüyorum. Esefle gülümsüyor. Evet, haklısınız, diyor. Varmış ama Menderes dönemindeki imar hareketleri sırasında yıkmışlar. Sahilde şimdi kalıntısı duran çeşmenin yanında idi, diyor konuştuğumuz arkadaş, o civarda bir de hamam vardı, onu da yıktılar. Güya yol geçecekmiş falan. Sonra yol da geçmemiş, caminin olduğu mıntıkada şimdi park var.

O çeşme kalıntısına doğru yürüdüm. Bizi maziye bağlayan bu eski eserler işte. Onlardaki süzülmüş

anlayış, olgun zevk, incelmiş sanat ancak onları benimseyerek, anlayarak, koruyarak yarınki nesillere aktarılabilir ve ancak onlardan alınan ilham ile yeni eserler daha düzgün yapılabilir. Belki göç sebebi ile şehirleri kalabalıklaştıran yeni sakinler bu zevki ve görgü-bilgi birikimini tevarüs edemediklerinden bu kabil itinasız binalar yapıyor.

Bakımsız, çiçeksiz ve solgun parkı geçiyorum. Çayırların ortasında çeşme ile yüz yüze geliyorum. Paris'teki zafer takını hatırlatıyor ilk bakışta. Mihrişah Valide Sultan hayratı, akmayan bir çeşme işte. İnşa tarihi H. 1220.

Böğründe, taşlarında, kitabesinde ve hemen her yerinde yılların tahribatını gösteren yaralar var. Buna rağmen direniyor işte. Çeşmenin ön yüzüne Bosna'da direnen Müslümanlar için yapılacak mitingin afişleri yapıştırılmış. Ecdat, burada –Yeniköy'de olduğu gibi Bosna'da da– nice hayır eserleri, nice çeşmeler ve camiler yapıp gitti. Sadece camiler mi? Orada şimdi bütün Avrupa'ya hatta bütün bir Hıristiyan dünyasına, haçlı zihniyetine karşı göğsünü siper eden kahraman Müslümanlar var. Avrupa'nın ortasındaki bu Müslüman kitle gönlümde Mihrimah Sultan çeşmesi ile birleşiverdi. İkisi de direniyor.

Biraz meyus, biraz başım öne düşmüş kıyıya doğru bakıyorum. Yalı Sokak ve Yeniköy Plajı. Denizin önüne çekilmiş bir set bu. Esasen burada plajın hiç mi hiç yeri yok. O kısım tamamen açılmalı, deniz ve Boğaz semt sakinlerinin olduğu kadar Yeniköy'e

uğrayan insanların görüş sahasına dahil edilmelidir. Denizle insanların arasına çekilen bu setler ne kadar mânasız bir anlayışın mahsulüdür.

Cadde boyunca İskele'ye doğru yürüdüm. Yeniköy aynı zamanda eğlencenin; zenginlikle işretin birlikte anıldığı yerlerden. Kıyıda muhteşem yalılar ve içkili gazinolar. Burada yalı sahibi kodamanların künyelerini saymak gereksiz. Ama aralarında bütün Türkiye'nin tanıdığı çok meşhur simalar var. Şimdi bir eğlence merkezi gibi kullanılan *Sait Halim Paşa* yalısı dahi burada. Burada geçmiş ve gelecekten ziyade şimdiki zaman yaşıyor. Gün bugün, saat bu saat...

Boğaz'da bir modern cami

Yeniköy İskelesi'ne iki yanı ağaçlı dar bir yoldan iniliyor. Yol dedikse bir yanı dükkânlar (lokantalar-mezeciler-büfeler vb.) bir yanı yalı duvarı. Çınar yaprakları üzerini kapatmış, yeşil bir tünel olmuş sanki; yaz günlerinin bunaltıcı sıcağında serin serin geçilip mavi Boğaz sularına çıkılan bir tünel.

İskele'nin önünde açıklık yok, yine darlık, yine sıkışıklık. Zaten küçük, eski Boğaz köylerinin tenhalığına uygun minyatür bir iskele binası var. Sol yanından motorlar kalkıyor. Motorcuların kullandığı camlı bekleme salonuna giriyorum. Avuç içi kadar bir yer, ama kimsecikler yok, serin ve tenha. Şuracıkta tahta

kanepeler üzerinde biraz uzanmayı ne kadar istiyorum! Duvarda bir büyük Türkiye haritası ve bir de Barbaros Hayrettin Paşa'nın epeyce büyütülmüş bir resmi asılı. Hayret. Hiçbir iskelede bu resmi görmemiştim. Denizcilerin, motorcuların, iskele çalışanlarının bir ünlü Türk Kaptan-ı Deryası'nın resmini buraya asmaları sevindirici. Bir milli şuura, bir tarih şuuruna işaret ediyor. Her yan temiz, her yan pırıl pırıl. Çok sevdim bu küçümen iskeleyi.

Motorlar son yolcularını da alıp uzaklaşıyor.

Gelen bir gemi kalkıyor.

Ben de kalkıyorum.

Caddeyi geçip ileriye, Yeniköy'ün kara tarafından içlerine doğru gitmek, yalıların uzağında oluşan hayatı görmek istiyorum.

Ama ne mümkün! İskeleden çıkınca doğal hâli ile bir meydan, bir açıklık yer istiyor insan. Yeniköy'ün merkezi sayılır burası. Oysa tam karşıda yan yana, tek katlı sıralanmış dükkânlar bu imkânı size vermiyor. Bu dükkânların kaldırılıp, arkada yeni inşa edilen cami ile birlikte yeniden bir meydan düzenlemesi yapılsa; oracıkta yeşil alan ve oturulacak yerler yapılsa, mevcut dükkânlar ise bu alanı çepeçevre kuşatacak şekilde yeniden inşa edilse Yeniköy Meydanı fevkalade olgunlaşır, güzelleşir, ferahlığa kavuşur.

Sağ yanda bir sıra küçük balkonlu evleri barındıran sokağa giriyorum. Sol yanım Rum kilisesi. Epey-

Yeniköy'de yeni inşa edilen Merkez Camii.
Modern mimarinin güzel bir örneği, görülmeye değer.

ce büyük kilise, galiba kapalı. Arkasından dolaşıp Boğaz'ın Rumeli yakasında gördüğüm yeni inşa edilen en modern camiye doğru yürüdüm.

Cami'nin mimarı: Prof. Oğuz Ceylan. İlginç bir tasarım uygulamış. İlk bakışta yadırgatıcı görünüyor, çünkü alıştığımız klasik cami çizgilerini taşımıyor. Dar ve uzun pencereler, yapıya dikine bir boyut kazandırmış. Kıble duvarında bu pencerelerden bir kısmı ortasında bir küçük kare ile süsleniyor. Karenin içi vitray. İçeriden renkli cam ile yazısı işlenmiş. Lakin dışarıdan bakılınca bu yazılar ters duruyor. Gerçi yakınından seçilmiyor ama, üst baştan bakıldığında cami tavanında plastik maddeden bir küçük ve sarımtırak kubbe var. Doğrusu bu kubbeye akıl

erdiremedim. Dikdörtgenlerin hakim olduğu çizgilere bu yuvarlak hiç mi hiç yakışmamış. Üstelik hacmi, rengi ve maddesi itibarı ile su deposunu çağrıştırıyor. Herhâlde sonradan eklenmiş diyorum. İlgililerin binanın bütünlüğünü bozan bu kubbe konusunda bir kez daha düşünmelerini dilerim.

Cümle kapısının iki yanında yer alan iki minarede caminin genel yapısına uygun, köşeli hatlar ile uzanıyor. İkişer şerefesi var. Bu minarelerin dizaynında uygulanan modern anlayış klasik çizgileri bozmuyor.

Sayın Oğuz Ceylan'ın dış yüzeyde uyguladığı dikine çizgiler caminin içinde de olağanüstü bir bütünlük arz ederek devam ediyor. Mihrap ve minber kenarlarında bu çizgiler iyice belirginleşiyor. Cami tavanı düz. Lakin tam ortasında yine dikdörtgen anlayışına uygun büyükçe bir aydınlık bırakılmış. Bu alan Süleyman mührü diye bildiğimiz klasik yıldız deseninin etrafına uygulanan başka çizgilerle vitray hâline getirilmiş. Tam ortasında bir kare, karenin içinde Lafza-i celal var. Kâbe-i Muazzama'nın da küp olduğunu düşünürsek bu düzenleme fevkalade bir anlam kazanıyor. Böylece ben ilk kez yukarıdan yekpare bir aydınlıkla kuşatılmış bir cami tavanı görmüş oluyorum (Bu düz satha kubbe demek yanlış olur). Mimar caminin iç mekânını böylece gökyüzü ile birleştirmiş. Mihrabın iki yanından yukarıya doğru uzanan çizgiler üst uçta birleşerek cemaat hâlinde daha yukarılara doğru gidiyor.

Bu da cemaatın yükselen dualarını sembolize etse gerektir. Tavanda beliren boşluğun kenarları stilize süslemeler ile tezyin edilmiş. Caminin direksiz bu zemin açıklığı içeriye girene fevkalade bir ferahlık ve iç huzuru veriyor. Ancak tavanın tam ortasından sallanan yuvarlak hatlarla aşağı doğru sarkan o mutantan avize yerine bir başkası, caminin iç ve dış bütünlüğüne uyan bir ışıklandırma yapılsaydı keşke.

Çıkışta bu camiyi yaptırma yolunda büyük gayretler sarf eden dernek görevlilerinden biri ile uzun uzun konuştum. Yeniköy'de altı kilise ve dört havra olmasına karşılık hiç cami yok iken bu güzel eseri semte kazandıranlara binlerce teşekkür. Türkiye'nin en zengin insanlarından bir kısmı bu semtte ve yalılarda oturuyor. Ne yazık ki içlerinden sadece biri, o da isminin açıklanmasını istemeyen biri, Ankara'dan misafireten gelmiş bir zat epeyce yardımcı olmuş. Allah ondan razı olsun.

Kalender'e doğru

Yeniköy'ün çıkışında bir kayıkhane var. Oradan itibaren yolun sağ yanı deniz. Sol yanında ise Boğaz'da sıkça görülen hisar gibi yükselen binalar bulunmuyor. Yer yer çay bahçesi, park ve tek tük bina. Arada Avusturya Konsolosluğu var. Bu dağılım tarzı o bölgeye bir ferahlık bir tenhalık kazandırmış.

Aslına bakarsanız Boğaz'ın Rumeli yakası belki de bu noktaya kadar epeyce mahmul bir vaziyet gösteriyor. Boşluk diye kabul edilen yerler ise büyük kalabalıklar tarafından istila ediliyor. Boğaz gezisi yapanlar Emirgan'dan uzağa gitmeye çekiniyor. Bu yüzden olacak, bir şu kadar zamandır Cumartesi-Pazar dahil Boğaz'a geliyorum en tenha gördüğüm yer, Yeniköy çıkışı.

Oysa az önce belirttiğim gibi bu bölge insanların denizle buluşması, deniz kenarında oturması, balık tutması, gezinmesi, dinlenmesi için çok daha müsait.

Kayıkhanenin bitişiğinde bir balıkçı. Ne var yani, hiç mi balıkçı görmedik demeyin, bu adam *canlı balık* satıyor. Rıhtım üzerine, yol kenarına yakın bir

Yeniköy'ün çıkışında kayıklar.
Bu kayıkların yanıbaşında "canlı balık" satılıyor.
Ağzının tadını bilenlere ve kesesine güvenenlere.

tezgâh kurmuş. Camdan mamul iki depo. İkisi de denizden mi, şebekeden mi nereden geliyorsa suyla dolup taşıyor; yani bir devr-i daim var. Haznelerde canlı, yüzen balıklar: lüfer, çinekop, palamut vb. Müşteri istediği balıkları işaret ediyor, adam kafesli kepçesi ile çıkarıp temizliyor. Küçük, mütevazı bir yol kenarı tezgâhı, ama temiz, özenli. Geceleri ampul ışığında iyicene efsunkâr bir manzarası olur buranın.

İleride birkaç iri çınar, Karadeniz tarafından püfür püfür esen rüzgâr. Bu noktadan itibaren sırtlarda bina yok, hemen hemen Tarabya'ya kadar koruluk, orman.

Sahilde ahşap bir binanın önünde bir film ekibi çekim yapıyor. Galiba *Hülya Avşar*'ın oynadığı bir film. Çekim ekibinin kendi kadrosu dışında meraklı bir kalabalık yok etrafta. Sadece oracıkta çiçek satan kadınlar ve onların çocukları bir o yana bir bu yana koşuşturarak Hülya ablalarını daha yakından görmeye çabalıyor.

Türkiye değişiyor.

Eskiden bir semte, bir mahalleye bir film ekibi geldiğinde ortalık bayram yerine döner, gençler filmin starlarından imza almak, onları yakından görmek için birbirini çiğnerdi. Şimdi kimselerin umurunda değil. Bu belki de iletişim imkânlarının artması ile bu çevrelerin bilinmedik, görülmedik yönlerinin kalmaması sonucudur. İnsanlar sinemaya falan boş verdiler. Hayatın acı gerçekleri, istikbal için gençleri hülya kurmaktan alıkoyuyor olmalı.

Bir de madalyonun öbür tarafı var. Artık televizyon kanallarının artması ile İstanbul'un hemen her köşe başında bir film ekibine rastlamamız imkân dahilinde. Starlar fildişi kulelerinden çıkıp halkın arasına katıldılar. Aslında star falan da kalmadı ya. Eskiden televizyona burun kıvıran anlı şanlı artistlerimiz, işlerin Yeşilçam'da kurulması ile ekrana hücum edip, bir dizi, bir uzun rol kapmak için kuyruğa girdiler.

Bütün bu gürültünün, koşuşturmanın, kanal kapmanın, yeni kanal açmanın ardında duran ciddi ve düzeyli bir iş de ufukta gözükmüyor. Hemen bütün sektörlerde ve alanlarda görülen tereddi televizyonu kasıp kavuruyor. Sulu, zırtlak komediler, uyduruk yarışmalar, ucuza mâl edilmiş diziler, Avrupa ve Amerika'nın film çöplüklerinden devşirilmiş silik fanteziler. Yayıncılar bütün bu kofluğu milletin içinde bulunduğu mâlî şartlar ve köşe dönme psikozuna yaslanarak lotarya ile kapamaya uğraşıyor. Bu bir furyadır ve arkası çabuk gelecektir. Sahteliği, kalitesizliği, düzeysizliği insanlara sürgit yutturamazsınız.

Kalender, Farsça bir sıfattır. Yaratılış bakımından alçakgönüllü olan ve yaşama şartları üzerinde titizlik göstermeyen mânalarına gelir. Kelime XII. asır sonlarında kurulan bir tarikata da ad olmuştur. Bu tarikatın doğuşu, gelişmesi ve tesirleri üzerine Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak'ın TTK Yayınları arasında çok mükemmel bir eseri neşredildi. Osmanlı döne-

minde yoksul dervişlerin barındıkları zaviyelere de *kalenderhane* denilmiştir, hatta bu isimde bir de kiliseden çevrilme cami vardır.

Boğaz'daki Kalender'de ise orduevi yer alıyor. Yerleşim alanı fazla olmayan, sırtını tepelerdeki koruya dayamış, içinde dinlenme tesisleri yer alan bu bahçe, kuytu ve sessiz bir mekân.

Onun ilerisinde burnu döndüğünüz zaman büyük ahşap bir konakla karşılaşıyorsunuz. Avrupaî tarzda inşa edilen bu bakımlı ve gösterişli bina Damé de Sion sörlerinin yazlık oturma yeri olarak hizmet vermiş senelerce. Şimdi ise Cumhurbaşkanlığı'na ayrılmış. Kıyıda denizden gelecek yatlar için bir rıhtım inşa edilmiş.

Buradan ilerisi artık Tarabya.

Burundaki meşhur otel, koydaki yatlar, tepelerdeki binalar, balık lokantaları ve taverna müziği...

BİR OTELİN GÖLGESİNDE...

Tarabya'nın eski adı *Pharmaceus* (Farmakeus) imiş. Daha sonra Patrik Attikos bu adı "şifa" mânasına gelen *Terepya*'ya çevirmiş. Çünkü bu Rum metropolitinin hastalığına bu semtin havası çok iyi gelmiş.

Evliya Çelebi'nin anlattığına göre Tarabya'nın yerinde vaktiyle sadece bir dalyan varmış. II. Selim buraya gezmeye geldiğinde çok beğenmiş ve imar edilmesini emretmiş. Zamanla şenlenen köy daha önceki yazılarımızda anlattığımız Kazak ve Ruslar'ın Boğaz baskınları sırasında (bilhassa Yeniköy'ü talan ettiklerinde) Tarabya halkı güçlü bir direniş göstermiş. Bunun üzerine de Kazaklar köyü ateşe vermişler.

Tarabya XVIII. asırdan sonra Boğaziçi'nin meşhur sayfiyelerinden biri hâline gelmiş. Fener beyleri ve pek çok Rum zengini burada yazlık evler, yalılar yaptırmış. Bir ara Terkos Metropolitliği dahi buraya nakledilmiş.

Vaktiyle Tarabya'da bulunan İsveç ve Napoli elçilerinin yalılarından başka, İngiltere, Almanya, Roman-

ya, Danimarka sefaretlerinin de birer sayfiyeleri varmış. Bu sebeple yazları köyde hayat çok renkli geçiyormuş. Verilen kabul resimleri ve ziyaretler sebebi ile köye yabancı akınları eksik olmazmış. İsveçli seyyah Björnstahl'in *Tarabya Mektupları* bu canlı ve kıvrak hayattan çok cazip tablolar vermektedir.

XIX. asır sonları ile XX. asrın başlarında bütün Boğaziçi gibi Tarabya da yaz gecelerinin başta gelen eğlencesi *mehtap safaları*na şahitlik etmiştir. Boğaz'a çıkan kayıklar Tarabya'ya ve Kalender'e uğramadan geçmezler. Bu mehtap safalarını edebiyatımızda en iyi anlatan yazar ise kuşkusuz *Abdülhak Şinasi Hisar*'dır.

Kalender'den ayrılıp Tarabya'ya doğru yöneldiğimde beni en çok etkileyen şey hemen hemen semtin sembolü hâline gelmiş olan ünlü *Tarabya Oteli* oldu.

Otelin cesameti ve yapıldığı yer bütün bir semti ezecek güçte. Düşünüyorum da acaba böylesine yüksek ve denize böylesine yakın yapılmasa olmaz mıydı? Daha gerilerde, tepelerin eteğinde, yüksek değil de yaygın bir anlayış ile inşa edilse bu otel bu semte bu kadar baskın çıkmayacaktı.

Yapıldığı yerin bitki örtüsü, konumu ve diğer yerleşim alanlarına saygı gösterilerek, ufuk çizgisini bozmayan, siluete uygun tek otel belki de İstanbul Hilton'dur. Onun yanında İstanbul'a gökdelen biçimi ve uzantısı ile yapılan her otel İstanbul siluetini ve ufkunu hançerlemektedir.

İlk gören biri için Tarabya'nın kesin ve tek hakimi bu oteldir.

Bu bina tek başına koca bir semte hükmediyor. Otelin önünde bermutat kotralar, deniz motorları. Onların peşlerinde beyaz izler köpükten çalkantılar bırakarak, süzülüşlerini seyrederek koyun ucuna varıyorum.

Orada dişbudak ağaçlarının gölgelediği bir park yapılmış. Neden çınar değil de dişbudak bir türlü anlayamadım. Bir türlü mâna veremediğim bir başka şey ise bu parktaki garip heykeller. Bazıları tel ve çivilerle yapılmış soyut şekiller. Teller ve çiviler paslanınca çok çirkin ve pis bir görünüm kazanmış. Âdeta hurdalıktan alınıp buraya dikilmiş gibi duruyorlar. Bir başka heykel de ilk bakışta plastik mi, ağaç mı olduğu pek anlaşılmayan, birbirine sarılmış iki insan figürünü canlandıran anıt. O da hiçbir estetik duygu uyandırmıyor. Körfeze akan lağım insanda zaten estetik falan bırakmıyor. Bu canım koylar, bu güzel dere ağızları, Boğaz'ın bu en mutena semtleri ne zaman bu lağım kokusundan kurtulacak?

Bizler sadece Haliç'in kirlendiğini, simsiyah lağım suları ile kaplandığını sanıyoruz. Tarabya'ya kadarki yürüyüşümde ne kadar dere ağzı gördümse hemen hepsinin bir lağım akıntısı var.

Bu yeşillikten nasipsiz ve hoş kokulu olmayan parktan kalkıp Tarabya'nın sahildeki tek camii olan Merkez Camii'ne gidiyorum.

Tarabya Merkez Camii.

Boğaz'daki modern camilerden biri olan *Tarabya Merkez Camii* çok tuhaf bir mimari anlayışla yapılmış.

İlk bakışta bir fabrika cephesini, TMO'nun silolarını andıran bu camiyi yapan mimarlara aşk olsun. Modernlik adına böylesine garip binalar yapmak hangi akla hizmet etmektir bilemiyorum. Zaten ülkemizde modern anlayışla yapılan camilerin mimari bakımdan bir değer ifade edenleri parmakla sayılacak kadar azdır. Yetkililerin, cemaatın bu konuda duyarlı olmaları gerekiyor. Tarabya Merkez Camii'nin dışı gibi içi de bir acayip. Duvarlardan kubbeye kadar uzanan beton sütunlar, onların kubbe ile bağlantıları daha ziyade bir spor salonunun çıkıntılarını andırıyor. Ayrıca iyicene alçak ve

geniş tutulan pencerelerin üzerinde yer alan yuvarlak boşluklara da mâna vermek mümkün değil. Cami içinin bu modern görüntüsüne rağmen mihrapta Kütahya işi klasik bir çini döşeme örneği ile karşılaşıyoruz.

Namazdan sonra cemaatten birine bu civarda başka cami olup olmadığını soruyorum. "Merkezde yok ama, tepelerde çok" diyor.

Tepeler, yani gecekondu semtleri.

Boğaziçi'ni terk eden Araplar

Seksenli yıllarda Türkiye'ye ve bilhassa İstanbul'a büyük bir Arap turist akını olmuştu. Sıcak ülkelerden gelen zengin Araplar, İstanbul'un yazını, hele ki Boğaziçi'nin serinliğini keşfetmiş; evler, pansiyonlar tutarak, bütün bir mevsim avuçla para sarf ederek burada kalmaya alışmışlardı. Eh, ne de olsa Türkiye bir İslâm memleketi idi. Araplarla arasında bir şu kadar yıldır yakın münasebet olmuştu, ortak kültürel özellikler hiç de azımsanacak oranda değildi.

Arap turistlerin akını –şimdilerde Doğu bloğundan gelenlere verilen hizmet ve satılan mallar gibi– kendi piyasasını doğurdu. Laleli gibi semtlerde Arap zevkine hitap eden mağazalar açılıyor, teşvik kredileri ile oteller inşa ediliyordu. Onca senenin tatlı ve kebap satıcısı Hacıbozanoğlu bile Araplara yönelik bir konfeksiyon mağazası açmıştı.

Pahalı arabaları, kalabalık aileleri ile uzun süre kalmak için gelen Araplar daha çok Boğaziçi'ni tercih ediyor; buralarda ev, daire kiralıyordu. Boğaz'daki evini, dairesini boşaltıp mevsimlik olarak Araplara verenler büyük kira gelirleri elde etti. Boğaziçi semtleri Araplara ev, pansiyon bulmaya çalışan emlakçılarla doldu taştı. İstanbul'un hemen her yerinde Arapça ibareler yazılı ilanlar, pankartlar, afişler görür olduk. Bu yazılı malzeme, harf inkılabına meydan okur gibi süratle artıyordu.

Lakin zamanla insanımızın zengin Araplara bir İngiliz, bir Amerikalı'ya gösterdiği saygı ve hizmeti göstermediğini izlemeye başladık. Araplar hemen her yerde küçümseniyor, kendilerine fahiş fiyatlarla mal satılmaya çalışılıyor, açıkçası aptal yerine konulup dolandırılıyordu.

Araplar asla layık olmadıkları bu muamele karşısında uyanmakta gecikmedi. Evet, İstanbul çok güzeldi, yazları serin oluyordu, hele Boğaziçi'nin güzelliğini anlatmaya kelimeler yetişmezdi ama her gün her an aşağılanmaya da dayanılmazdı doğrusu.

Böylece İstanbul ve Boğaziçi'ne birkaç mevsim para yağdıran Araplar, Afrika'ya gidip geri dönmeyen kelaynaklar gibi git gide gelmez oldular. Kiralık ev ilanları, Arap zevkine uygun konfeksiyon giysiler elde kaldı; Laleli otelleri işlemez oldu, bir kısmı yeniden iş yeri, büro şekline çevrildi.

Tarabya sokaklarında dolaşırken bazı emlakçıların camekânlarına yapıştırılan Arapça ilanlar bana bun-

ları düşündürdü. Tarabyalı'nın gözleri ufukta ama nerede o eski Araplar... Gelmiyorlar artık.

Birden önüm sıra bir el arabası üzerinde iki kasa üzüm taşıyan iki küçük çocuğa takılıyorum. Dalından yeni koptuğu belli salkımlar siyah ve oldukça küçük.

– Nerenin bu üzümler delikanlı, diyorum.

İkisi birden alacağımı zannederek cevaplıyorlar:

– Bizim amca, Tarabya'nın... İşte şu tepenin eteğinde bağımız.

Bağ dedikleri birkaç kalemdir garanti. Ama olsun, İstanbul'da, bundan otuz kırk yıl önce meyvesini ve sebzesini kendi ahşap evinin bahçesinden çıkaran İstanbul'da böylesine yerli mahsul üzüm ile karşılaşmak ne kadar sevindirici.

Jaguar Galerisi'ni ve o ünlü mezeevini geçiyorum.

Sahilde içkili gazinolar yan yana sıralanıyor. Her birinin üzerinde orada çalıp-söyleyen bir şantörün adı yazılı: *Nejat Alp, Arif Susam, Metin Kaya* vb.

Belli ki akşamın bir yerinde geliniyor buralara, bermutat içiliyor, kadınlı erkekli garip bir fasıl başlıyor, taverna müziği eşliğinde kurtlar dökülüyor. Eskiden piyanist-şantörlerin gözde olduğu bu gazinolarda müşterinin değişmesi ile zevkler de değişmiş; onların yerini tek bir ud ile sahneye çıkan gençler almış.

Gazinoları geçip ünlü Tarabya Oteli'nin gölgesine giriverdim. Hadi arabaların neyse de yayaların bu otelin gölgesinden geçmeleri hayli yürek tıpırdatı-

yor. Otel o koca cüssesi ile üzerinize abanıyormuş gibi bir his duyuyorsunuz. Şık hanımlar, kıranta beyler cam gerisinden, size, denize, ufuklara doğru kayıtsız bakıyor. Belki de bir beş çayı bekleniyor.

Otelin ilerisinde eski İtalyan Konsolosluğu'nun ahşap, mutantan binası yer alıyor. Çatının kenarları her iki yana doğru kartal kanadı gibi açılıvermiş. Bu kanatların gölgesindeki pencereler koyu karanlık içinde. Bina epeyce bir zamandan beri kullanılmadığından hayli esrarlı bir görüntüye bürünmüş. Başımı kaldırıp çatının hemen altında, denize karşı bir güneş kursunun ortasında yer alan kartalı görüyorum. Kartal ve onun pençeleri ile tuttuğu haç ahşap. Onların altındaki balkon, pencere kenarları ve bütün bir cephe ahşap oymalarla süslü. Binayı gerçekten merak etmeye başlıyorum. Lakin etrafta bilgi alacak, soru soracak kimse yok.

Çaresiz yola revan oldum. Kireçburnu'na doğru valilerimizin dinlenmeleri için *Vilayetevi* adıyla bir bina kompleksi yapılmış. Doğrusu eski mimarimizi yeni bir anlayış ile yorumlayan bu eser fevkalade güzel bir görüntü veriyor. Boğaz'daki resmi inşaatlara örnek teşkil eder.

KİREÇBURNU VE SİNAGRİT

Şimdiye kadar hep tek başıma çıktığım Boğaz gezilerinde bu defa iki genç arkadaşla birlikte olacağız. İbrahim Kalın, İ.Ü. Tarih Bölümü mezunu. Şimdilerde Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi'nde çalışıyor. Sağ olsun bu gezilerde onun fotoğraf makinesini kullandım, ancak acemi olduğum için pek netice alamadım. Kireçburnu'na yakın Façyo Balık Lokantası önünde duran otobüsten birlikte iniyoruz. İbrahimle aynı araştırma merkezinde bulunan ve Malezya'dan henüz dönmüş olan Cemil Aydın oralarda bizi karşılayacak; Cemil, Sarıyer'de oturuyor.

İbrahim etrafta Cemil'i araştırırken ben lokantanın açık vitrininde, mermer tezgâh üzerinde buza yatırılmış o güne kadar görmediğim iki iri balığa takıldım.

Balıklara daldığımı gören başgarson (veya lokantanın sahibi) "Yardımcı olabilir miyim" diye soruyor. Silkinerek, bu balığın adı nedir, diyorum.

– Sinagrit, diyor. Daha çok Ege ve Akdeniz'de çıkar. Eskiden Marmara'da bulunuyormuş tek-tük, ama artık çıkmıyormuş.

Sinagrit ha, vay canına.

Sait Faik Abasıyanık'ın *Sinagrit Baba* adlı hikâyesini hatırladım. Orada öğütler veren filozof tipli bir balıktır Sinagrit. Bir de yine Sait Faik ve balıklar ile ilgili bir fıkra takılıyor zihnime. Üstada o yıllarda dergilerde hikâyeleri yayımlanan biri hakkında fikrini soruyorlar; "Nasıl buluyorsunuz" falan diye.

"Bırakın yahu" diyor. "Adam daha balıkların adlarını bilmiyor, ondan hikâyeci olur mu?"

Kireçburnu'nda Nadir Nadi Parkı'ndayız. Yanımda Cemil Aydın ile Halil (Fotoğrafı çeken: İbrahim Kalın, Ekim 1992)

Yıllardır hikâye yazıyorum. Sinagrit adını da duymuştum ama kendisini görmemiştim. Kısmet bugüneymiş. İri, etli, görkemli bir balık. Hafif kambur sanki, gerçekten de filozof tavırlı.

İbrahim, Cemil ve Cemil'in bir arkadaşı (Halil) geliyor. Nefis bir gün, gök mavi, deniz durgun. Kireçburnu'ndan ötelere doğru artık Karadeniz. Önümüz birden ufka daha da açılıyor. Evet, burada ufuk çok bariz olarak genişliyor. Kireçburnu önlerinde çay bahçeleri, parklar.

Hemen her yanda Pazar gününün hareketli havası.

Oracıkta, yol kıyısında *Gümrükçü İshak Camii*'ne doğru gidiyoruz.

Ben bu adı nerede görmüştüm? Tamam, İncicyan'ın *İstanbul* kitabında. İncicyan Kireçburnu hakkında şunları anlatıyor:

"Boğaz'ın Rumeli sahilinin altıncı burnu Kireçburnu'dur. Burası kuzey rüzgârlarına açık, serin ve çok güzel bir sayfiye yeridir. Kireçburnu adı karşı sahilde bulunan kireç ocaklarından dolayı verilmiştir. Meşhur Gümrükçü İshak Ağa, Sultan I. Mahmut devrinde burasını imar etmiş ve bir çeşme yaptırmıştır (İncicyan saymıyor ama demek bir de mescit yaptırmış İshak Ağa). Daha evvel buranın adı Hasan Ağa Bahçesi idi. Fakat sonradan İshak Ağa'nın tasarrufuna geçti. Kireçburnu'nda Azize Efimya'nın adını taşıyan bir ayazma vardır. Tepede olan ayazmanın yanında bir de mabet bakıyyesi görülür."

Kireçburnu'nda Gümrükçü İshak Camii.

İşte bu Gümrükçü İshak Camii'nde öğle namazı kılıyoruz. Caminin son ihyası 1951'de olmuş. Çıkışta karşı evlerin önünde oturan semt sakinlerine sordum. Meğerse cami önce az aşağıda imiş, sonradan şimdiki yerine inşa edilmiş.

Caminin sol yanında Kireçburnuspor'un küçümen kulüp binası bulunuyor. Biz namaza giderken kulübün minikleri formalarını giymiş, herhâlde bir mahalle maçına hazırlanıyorlardı. O çocuk yüzlerde bir heyecan, bir kızartı. Ağabeyleri kendilerini her bakımdan denetliyor. Az sonra bir minibüs gelecek ve minikleri top oynayacakları sahaya taşıyacak.

Keşke bu kapıları pek açılmayan tenha camilerin avlularında, bahçelerinde, yakınlarında gençlerin-çocukların o bitip-tükenmeyen enerjilerini yönlendi-

recek, onlara akıp gidecekleri hayırlı mecralar gösterecek kurumlar, kuruluşlar olsa. Tatil günlerinde şehrin hemen her yerinde bir hareketlilik, bir kıpırtı yükselirken camiler böyle boynu bükük durmasa. Sonra kendime kızarak mabet ile spor sahasını karıştırdığımı düşünüyorum. Acaba öyle mi? Ben bir faaliyet istiyorum, hareket istiyorum. Ama nasıl? Camiler nasıl yeniden toplumun, mahallenin, insanlarımızın günlük hayatında vazgeçilmez yerlerini alabilirler? Herhâlde futbol turnuvası düzenleyerek değil. Bunları düşünmeli işte... hem yürümeli, hem düşünmeli...

Kireçburnu'ndan Çayırbaşı'na kadar deniz sahilini elden geçiriyorlar.

Oralar dar bir şerit hâlinde dinlenme sahaları, park olarak şekil alıyor. Adı da Nadir Nadi Parkı.

Zaman zaman gördüklerime takılıyor, arkadaşlardan gerilerde kalıyorum. Bu aksaklık gezimizi bozuyor. Daha doğrusu ben şunu fark ediyorum. aslında alışkın olduğum "tek kişilik konsantrasyon" devam ediyor. Kendi yönelişlerim ile arkadaşlarınki arasında farklar beliriyor. Ortaklaşa bir hareket tutturamıyoruz. Böylesine gezilerde yazı havasından, not falan almaktan uzak durmak gerek.

Sol tarafımız caddenin hemen yanı başından yükselen dik yokuşlar, fundalıklar, orman ile kaplı. Ama tepelerin üzerlerinden nevzuhur villalar başlarını uzatmış bakıyor. Nadir Nadi Parkı'na yerleştirilen garip, metal oturak yerlerine tüneyip biraz nefes-

leniyoruz. Evet sıra niyetine metal borulardan oturulacak düzenekler kurmuşlar. Acaba iyi mi etmişler, diye düşünüyorum. Çünkü bizim millete park yerinde tahta sıra dayandırmak mesele oldu. Üç güne varmadan söküp yakıyorlar.

Karşıda Yuşa Tepesi...

İnşallah bu gezinin Anadolu yakasına da başlarız ve orayı ziyaret bize de nasip olur.

Günübirlik mesireler

Kireçburnu'ndan Büyükdere'ye doğru yaklaşırken sol yanda *Kefeliköy* bulunuyor. Eskiden burada Kefeli (Kırım) Türkler yaşarmış, adını böyle kazandığı söyleniyor. Küçük bir köy imiş, şimdi de o civarda fazla bir yerleşim yok.

Büyükdere Boğaziçi'nin en büyük koyu. Semtin adı koya dökülen derenin adından geliyor. Belgrat Ormanları'ndan gelen dere halk arasında *Bakla Deresi* diye de bilinmekte.

Derenin geçtiği yerlerde eskiden meşhur *Büyükdere Çayırı* bulunuyormuş ve bu çayırlık iri ağaçlarla kaplı imiş. Daha sonra burada Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu (Fidanlık) kurulmuş. Az ileride de zaten Orman Fakültesi yer alıyor.

Sahil Koruma ve Deniz Kuvvetleri'ne ait binaları geçtikten sonra, sol tarafta Belgrat Ormanları'na

doğru giden iki yanı iri çınarlar ile kaplı davetkâr bir yol göreceksiniz. İşte bu yol yazın sıcak günlerinde, bilhassa hafta sonlarında hemen bütün İstanbul halkının, özellikle alt gelir gruplarına mensup olanların, köylülerin, gecekondu semtleri sakinlerinin gruplar hâlinde, kamyonlarla, pikaplarla, taksilerle tıkış tıkış ter içinde koşup geldikleri, gölgesine sığındıkları Sultansuyu, Bentler vb. gibi mesire yerlerine giden yoldur.

Eğer bir Pazar yolunuz buraya düşerse hemen her virajı döndüğünüzde beyaz üzerine kırmızı yazılarla birer pankart veya afiş göreceksiniz. Şebinkarahisar filan köy, Kemaliye falan köy, Divriği feşmekân köy toplu hâlde buralarda bir yere konmuştur. Uzaklardan bir davul-zurna sesi yankılanmaktadır.

Gerçekten de köyden kente göç olgusunun kendisini en bariz biçimde gösterdiği mekân ve alanlardan biri de İstanbul'un bu günübirlik mesire yerleridir. Buralarda hemen her hafta belli bir yöremizin, belli bir köyünün ya *keşkek günü*ne, ya *kebap günü*ne katılmak işten bile değil.

İstanbul gurbeti Anadolu'dan gelenlerin bir tür dayanışma ruhu ile baş etmeye çalıştığı bir hengame olmuştur. Bu sebeple hemşehriler, aynı yöre ve köyden gelenler çokluk aynı semtlerde, aynı işlerde birbirlerinin yanı başlarında olmaya çalışırlar.

Malatyalılar meyve-sebze işlerini, Kemahlılar çayhaneleri, Eğinliler kasaplığı seçmiş gibidir. Bu alışkanlık esasen birer çalışma alanı açtığı gibi, hemşeh-

rilerin birbirleri ile irtibatını sağlamaktadır. Ayrıca bu birliktelik aynı bölgede gecekondu kurmaktan aynı semtte oturmaya kadar varacaktır. Mesela Çengelköy'ün bir yanını Sivaslılar, öbür yakasını Kemahlılar tutacaktır.

Köylerinin gürültü ve kalabalıktan uzak, hür havasına, alabildiğine geniş mekânlarına alışmış insanlar şehirlerdeki iki göz evlere, dar ve kalabalık sokaklara, yabancılığa kolay ısınamaz. Nefesleri tıkanır gün boyu. Bu sebeple böyle hep birlikte gidilen açık alanları, ağaç diplerini özleyip dururlar. Oralarda tıpkı köyde olduğu gibi sere serpe uzanacaklar, çalıp çığıracaklar, çoluk çocuk gönülleri elverdiği gibi trafik derdinden, korna sesinden uzakta oynayacaklar.

Özellikle evlerde kendilerini hapis gibi hisseden kadınlar bu gezilere daha bir itina gösterir. Lakin gidilecek yere varmak, kalabalık ev halkını götürecek taşıt bulmak, o zordur işte. Ya kayınbiraderin minibüsüne, ya komşunun kamyonetine tıkış tıkış dolmak gerekecektir. Bu imkânları bulamayanlar ise köy derneğinin ayarladığı halk otobüsüne veya köylülerden birinin kamyonunun karoserine tırmanacaktır.

Erkenden varılan çayırlıkta tüpler yanacak, çaylar demlenecek, zeytinyağlı dolmalar tencerelerden fora edilecektir.

Burada artık terk edilip gelinen sılanın bir taklidi, bir benzeri, bir denemesi yaşanmaktadır sanki. Hayal edilen hep o eski günlerdir ve pek tabii böyle biraraya

gelindiğinde o eski günlerden bahsedilecektir. Açık hava, çayır ve gölge yaşlarını ilerletmiş, hafif göbek salmış olanları bile harekete geçirecek, ya top peşinde koşacak ya da halayın bir ucundan tutacaklardır.

Beş parmağın beşi bir olmadığı gibi, insan çeşit çeşit-yer damar damar. Bir kısmı cemaatle namaz kılmaya bakarken, diğer bir kısmı da şişeleri açmaktadır.

Dönerciler, baloncular, mısırcılar, meşrubatçılar, bilumum seyyar satıcılar buralarda icra-yı sanat etmektedir. Hatta fal bakan esmer vatandaşlara bile rastlanıyor. Her ne hâl ise, ister ham vücudu yormaktan, ister koşup oynamaktan, ister yemeği biraz fazla kaçırmaktan olsun bitkin düşen gövdeler ağaç altlarındaki hasırlara, kilimlere serilip bir güzel uyku da çekecektir.

Akşam serini çökmeden, gidilecek yerin uzaklığı, trafik falan hesap edilerek dönüş havası çalmaya başlar. Gençler etraftan yeşil dallar, çiçekler toplamışlardır. Kamyonetlerin üzerinden salkım salkım sarkanlar hep birlikte el çırparak bir hareketli türküye başlamışlardır. Sarhoşların artık ne dediği bile anlaşılmaz olmuştur. Üst-baş kirlenmiş, küçük oğlan istifra etmiş, kaynananın eteğine biraz yemek dökülmüş olabilir. Bütün bunlar için can sıkmaya değmez. Artık o gece bütün kurtlar dökülmüş olduğundan nefis bir uyku çekilecektir.

Haftaya bakalım nereye gideceğiz?

Ya Sultansuyu'na, ya Bentler'e...

MEKÂN ŞUURU VE YENİLEŞME

Çayırbaşı'nı geçiyoruz, artık Büyükdere önlerindeyiz. Burada da semtin denizle olan irtibatını kesen bir "kazıklı yol" uygulanması var. Öyle ki bu yol neredeyse Büyükdere'nin denize büsbütün küsmesine, onunla olan yakın irtibatının kaybolmasına sebep olmuş.

Cerrah Mahmut Camii önünde durup baktığınız zaman eski yolun sol taraftan semte doğru gittiğini, kazıklı yolun ise semtin önündeki denizi istimlak ederek, onu insanlardan gizleyip, arabalara açarak bir ufuk katili gibi simsiyah ve geniş uzandığını göreceksiniz.

Cerrah Mahmut Camii'nin ikinci banii Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa, ihya tarihi 1781. Boğaz'da gördüğümüz en eski camilerden biri. Yanında bir de akmayan çeşmesi var. Bahçesi oldukça geniş, lakin mamur değil. Oysa burası yeşillendirilip çiçeklenebilir. Çok güzel ama oldukça harap, kuş yuvası misali bir de meşrutası bulunuyor.

Minaresi ise bütün o İstanbul'un küçük mescitlerini süsleyen bodur minarelerden.

Sola sapıp eski yoldan ilerliyoruz. Bu civarda Roman vatandaşlardan oluşan bir küçük koloni bulunuyor. Onların evlerine yakın bir uzun duvar dibinde epeyce çöp birikmiş. İşin tuhaf yanı çöp yığınlarının tam ortasında iri bir tabela duruyor. Üzerinde "Daha sağlıklı bir yaşam için çevremizi temiz tutalım-Sarıyer Belediyesi" yazılı. İnsanı gülümseten bir tabela. Hele Sarıyer Belediyesi'nin de iki adım ötede olduğunu fark ettiğinizde bu gülümseyiş acıya çevriliyor.

Çöp yığınının ortasındaki tabelanın fotoğrafını çekerken beni fark eden esmer vatandaşlar yaklaşıyor. Biri ileri çıkarak:

– Çek abim, çek... Belki derdimize derman olursun, diyor.

Aralarından bir kadın laf atıyor:

– Biz insan değil miyiz... Çoluk çocuk hastalıktan kırılıyor...

Derken çocuklar da sökün ediyor. Bu fotoğraf işi bir gösteriye dönüşmeden oradan ayrılalım diyoruz.

Eski yol ile kazıklının arasında, tam semte girişte bir kıytırık meydan ve bir o kadar tuhaf heykel yer alıyor.

Eski yolun sol yanında ahşap eski evler. Çoğunun sahibi oturmuyor, perdeleri çekilmiş. Birinden bir ihtiyar bakıyor, kucağındaki kediyi okşayarak ses-

sizce izliyor bizi. Komşu falan da kalmamış buralarda, kiminle konuşur bu ihtiyar acaba? Evlerin ardında bir yeşil alan, ağaçlar, daha ileride, tepeye doğru ağıl-ahır gibi yapılar. Adak kurbanı mı satılıyor yoksa kimbilir... Epeyce de koyun var...

Yola, kapıları kapanmış evlere, evlerin alt katlarında bir ikisi açık o küçük dükkânlara bakıyorum. Her şey birbiri ile uyum içinde. Hacimler, şekiller, renkler, ahşap malzeme, orantı ve mekân şuuru.

Sonra ne oluyor, hep biliyoruz işte. Gelip bu evleri yıkıyorlar, bu yolu genişletiyorlar, o mescidi oradan kaldırıyorlar, o mor salkımları, çınarları kesiyorlar, niçin? Yetmiyor, trafik akmıyor, eskimiş, arabalar rahat etsin, yenilik olsun, modernlik falan...

Ve bir gün bütün o semte mührünü basan mekân duygusu yok olup gidiyor. Ama dağ ve tepe orada, deniz orada, ağaçlar, bitki örtüsü orada. Yerleşimin insani ölçülerle, oradaki tabiatı yıpratmayan ölçülerle yapılışı, asırlarla kullanılışı orada. Bu imbikten geçmiş, bu ölçüleri almış, bu şuura erişmiş insanlar orada.

Hayır... Ekonomi hazretleri, nüfus patlaması, göç vb. ileri sürülerek bütün bu miras, bütün bu zenginlik, bütün bu şuur siliniyor, yok ediliyor.

Yerine geçirilen bir kaos. Hiçbir mesele çözülmüş değildir. Binalar yükselir, yollar açılır, yetmez, bu defa denize kazıklar çakılıp yollar iki katına çıkarılır (yine de yetmez ya) ve eski yapılar yıkılır, ağaçlar

kesilir, o mekân duygusunun, o yeryüzüne tasarruf etmenin ölçüsü kaybolur gider.

Bu ölçüleri kaybedenler yeryüzüne hürmet etmedikleri için, ölçülere uymadıkları için, kısacası had kavramına tecavüz ettikleri için, birbirlerine de hürmet etmeyi unutmuşlardır. Birbirlerinin hakkına riayet etmezler, bir hercümerçtir sürer gider.

Oysa Boğaz semtlerine bütün bu karışıklığa düşmeden deniz yolu ile ulaşmak gayet kolaydır. Denizcilik İşletmesi nedense bu fevkalade acil meseleye çözüm getirmeyi beceremiyor. Gazetelerde okuduğumuza göre mevcut kapasite artacağına ha bire azalıyormuş. Şirket-i Hayriye'nin vapurları bile, geçmiş günlerin imkânları içinde Boğaz sakinlerine daha fazla hizmet veriyorlardı.

Boğaziçi'nde deniz yolu ile ulaşımın ne kadar faydalı olduğuna dair bir sürü araştırma ve proje yapılmış, ama marifet bunların hayata geçirilmesinde. Hoş İstanbul'un imarı için de değişik devirlerde pek çok plan yapılmıştır. Mesele plan yapmak değil sadece, onu yerli yerince uygulayabilmekte.

Şu günlerde Londra'da bulunan dostumuz edebiyat doktoru Abdullah Uçman İngilizlerin eski şehir dokusunu nasıl koruduklarını, bu konuda nasıl titiz davrandıklarını anlatan mektuplar gönderiyor bizlere. Bu gayet tabii ki bir tarih şuurundan kaynaklanmaktadır. İngiliz, geçmişini muhafaza ederek kendini yenilemekte, yaptığı binayı bir temel üzerine oturtmaktadır. Bizler ise mevcut temelleri nasıl olur

da bir an önce yıkarız diye çareler, oyunlar, hileli yollar araştırıyoruz. Böylece içimizdeki mevcut mekân şuurunu da yok ediyoruz. Ve hayatımız gibi yaşadığımız mekânlar da her geçen gün eciş-bücüş bir yeniliğe kurban ediliyor.

BÜYÜKDERE ÇAYIRI

Evliya Çelebi Büyükdere hakkında şunları yazmaktadır: "Bu kasaba dahi Sultan İkinci Selim'in teferrücgâhı idi. Bir dağlık dere içinde bina olunmuştur. Burada çınar, kavak, servi, salkım söğüt vesair ağaçlar vardır ki, her biri gökyüzüne ulaşmış ulu ağaçlardır. Zeminine güneş tesir etmez bir cilvegâhtır. Gûnâgûn çemenzar sofraları, namazgâhları ve nice akarsularla müzeyyen bir mesire-i dilârâdır. Bin kadar haneleri vardır. Bir İslâm mahallesi, yedi mahalle de balıkçı, gemici, bahçıvan evleri vardır. İskele başında Koca Defterdar Mehmet Paşa Camii vardır (Evliya'nın zikrettiği cami yok şimdi. Belki de kendisi karıştırıyor, Cerrah Mahmut Efendi Camii yerine Koca Defterdar Mehmet Paşa diyor). Bir hamamı, birkaç muhtasar sokağı olup bağ ve bahçesi sayısızdır." Büyükdere'nin bir sayfiye yeri olarak şöhreti II. Mahmut devrinde çok artmıştır. Cevdet Paşa Abdülmecit devrini anlattığı *Maruzat*'ında bu konuda şunları yazmaktadır: "Kırım Muharebesi'nde Fransız, İngiliz, Sardunya

askerleri İstanbul'a geldiklerinde altınları su gibi akıttılar. İstanbul esnafı çok para kazandı. Saray düğünlerinde ise çarşı esnafı, bilhassa kuyumcular fevkalade faydalandı, kibarâne yaşamaya alıştılar. Boğaziçi'nde yalılar tutmaya kalkıştılar. O zaman Kadıköy'ü ve Adalar henüz mamur olmamıştı, Kızıltoprak'ın adı yoktu, şitaiye İstanbul ile Beyoğlu'na; sayfiye Boğaziçi'ne münhasırdı. Boğazda kiralık köşe bucak kalmadı, Büyükdere'de dört odalı bir kira evi bulmak büyük saadet bilindi".

Büyükdere'ye şöhret sağlayan unsurların başında meşhur *Büyükdere Çayırı*'nın geldiğini kaydetmiştik. Derenin iki yakasında yer alan bu geniş çayır Osmanlı padişahlarının ilgi gösterdikleri bir mekân olmuştur. II. Mahmut Yeniçeri Ocağı'nı kaldırıp Asakir-i Mansure-i Muhammediye'yi kurduğunda bir yıl sarayını terk etmiş ve yeni kıtalarının başında evvela Rami Kışlası'nda yatıp kalkmış, sonra da Büyükdere Çayırı'nda kurulan çadırlı ordugâhın başında bulunmak için oraya çok yakın olan Kalender Kasrı'nda oturmuştur.

Lütfi Tarihi'nde 1830 yılı Haziran ayı içinde idrak edilen Kurban Bayramı'nın tebrik merasiminin yine bu çayırda yapıldığı; hünkâr çadırının önüne bir minber ve mihrap konularak bayram namazının burada eda edildiği kaydedilmektedir.

Abdülmecit devrinde İstanbul'a gelmiş olan İngiliz yazarı Miss Pardo çayırda pehlivan güreşlerinin yapıldığından, cirit oynandığından bahseder.

Özellikle vadinin merkezinde bulunan büyük çınar ağacını uzun uzun anlatır. Başka yazarların da bahsettiği bu çınar dünya ağaç literatürüne "Büyükdere Çınarı" adı ile geçmiştir. Yalnız Türkiye'nin değil, yeryüzünün en büyük ve en yaşlı çınarı olduğu söylenir. Dört bin yaşını aşmış olan bu ağaç altmış metre boyunda olup, üçe ayrılmış dokuz gövdenin birleşmesinden oluşmaktadır. Toprak seviyesindeki çevresi 43 metredir. Ne yazık ki bu anıt ağaç I. Dünya Savaşı'ndan sonra heder edildi. Ağaç hakkında geniş bilgi orman mühendisi-folklorcu-yazar Kerim Yund tarafından *İstanbul Ansiklopedisi*'nde verilmektedir.

Osmanlı tarihinde *Kabakçı Mustafa İsyanı* adıyla anılan ve III. Selim'in tahttan indirilmesi ile sonuçlanan ayaklanma burada hazırlanmıştır. *Yamak* diye anılan Boğaz kalelerinin Laz muhafızları Nizam-ı Cedit düşmanı olan Köse Musa Paşa tarafından ayartılarak isyana teşvik edilmiştir.

25 Mayıs 1807 Pazartesi günü Boğaz yamaklarına aylıklarının verileceği sırada fitne baş gösterdi. O sırada 2000 nefer Laz uşağına Nizam-ı Cedit elbisesi giydirilecekti. Oysa Musa Paşa onları "sizi gavur yapacaklar" diye önceden kışkırtmıştı. Bu olayı bahane eden yamaklar baş kaldırıp, kendilerine nasihatçı olarak gönderilen kişileri de aralarına alarak İstanbul'a doğru yürümeye başladılar.

Büyükdere Çayırı'nda meydan yemini yapıldı. İçlerinden Kabakçı Mustafa Çavuş'u başbuğ seç-

mişlerdi. Çayırın ortasında bir kılıç konulup, asi yamaklar bunun üzerinden birer birer atlayarak şöyle yemin içtiler: "Gerek ehl-i İslâm, gerek Hıristiyan kim olursa olsun kimsenin malına, canına, ırzına dokunmayacağız. İçimizden dokunan olursa onu telef edeceğiz. Fetva almadıkça kendi başımıza bir şey istemeyeceğiz. Buradan Atmeydanına gidilecek, kazanlar çıkarılıp istediğimiz yerine gelinceye kadar, ölüm var, dağılmak yok..."

Esasen Boğaz boyunca başı kabak, ayağı yalın yürüyen kalabalık Boğaz'ın iki yakasını da tutmuş, talimli ve silahlı Nizam-ı Cedit askeri tarafından istenildiği anda dağıtılabilirdi. Ne yazık ki o devrin sorumluları bu basireti göstermemişti.

Daha sonra bu ayaklanma memleketin başına büyük gaileler açtı.

II. Abdülhamid devrinde Büyükdere Çayırı'nda meşhur bir kır kahvesi olduğu kaynaklarda kaydedilmektedir. Ayrıca yaz mevsiminde burada işret âlemlerinin yapıldığı bilinmektedir. Bu ünlü çayır, İstanbul'un diğer çayırları gibi bugün artık mevcut değildir. Ancak şurası sevinilecek bir şey ki, yerine başı göklere değen apartmanlar, iş hanları, oteller yapılmamış, oraya bir Bahçe Kültürleri İstasyonu kurularak yine yeşil kalması sağlanmıştır.

Duvar resimleri

Büyükdere'ye soldan giren eski yolu çok sevdim. Hemen bütün vasıtalar; taksiler, otobüsler kazıklı yoldan geçtiği için bu eski yol oldukça tenha. Ayrıca yolun iki yanı herhangi bir istimlaka ve yıkıma uğramadığı için eski dokusunu mümkün olduğu ölçüde koruyor. O küçük dükkânlar, çiçek saksıları, kanarya kafesleri, lavanta kokuları ile dolu ılık berberler, semt sakinlerine şifa dağıtan, günün her saatinde oturulup sohbet edilen eczaneler, sokaktan geçen herkesi bir bir tanıyan manavlar, balıkçılar, çeşme başındaki kahvenin değişmeyen müşterileri, çınar gölgeleri, huzur ve sükûnet.

Görüyorsunuz sevgili okuyucular, şehrin gürültüsü, gerginliği, şamatası, pisliği, çöplüğü, kalabalığı, çekilmez oluşu bana neredeyse Haldun Taner'in *Fazilet Eczanesi* türünden metinler yazdıracak. Kendimi bir an eski günlerin hatırası ile yaşayan bir İstanbul Efendisi yerine koyuyorum. Elbette ki, o demleri anmaktan kendimi alamam. Biz taşralılar, eski bir İstanbullu'nun etrafta olup bitenlere nasıl bir hüzün, hatta dehşet içinde baktığını kavrayamayız.

Derken sağ yanda, henüz ne yapılacağına karar verilememiş bir arsaya bakan o uzun ve yüksek duvardaki resmi fark ettim. Gerçi reklamlar dışında yakın zamanlara kadar şehirlerimizde "duvar resmi" âdeti görülmemişti. On-on beş yıldır çeşitli vesileler ile (çevre, kutlama, bayramlar, çocuk şenlikleri, anma

günleri vb.) gün geçmiyor ki şehrin münasebetli-münasebetsiz bir yerinde bir duvar ne idüğü belirsiz şekiller ve renkler ile boyanmamış olsun.

Eh, Batı'da örnekleri vardır ve hatta meşhur duvar ressamlarına da rastlanır ya, bizim niçin olmasın diyerek böyle bir uğraşa girmişiz, bari bir şeye benzese!

Şişhane'de, Bakırköy'de, Tepebaşı'nda, Taksim'de şehrin hemen her yanında rastladığımız bu boyanmış duvarların çoğunu çocuklara boyatıyorlar. Elbette ki çocuklar için bundan bir fayda bekleniyordur. İşte söz konusu edilen fikrin bir dışavurumudur bu. Mesela "Temiz bir çevre istiyoruz" gayesi ile çocuklara böylesine resimler yaptırılıyor. İyi de ortaya çıkan bu resimlerin –az sonra silinmeyeceği düşünülerek– belli bir seviye göstermesi gerekir. Aksi hâlde o boyalar o duvarlardan silininceye kadar gelip geçen bütün ahali bu garabet görüntüleri, bu tuhaf renk karmaşasını seyretmek durumunda kalacak ve belki de "yazık, duvarı berbat etmişler, boyayı da boş yere harcamışlar" diyecektir.

Hadi çocukların yaptıklarına bir derece hoşgörü ile bakalım ve bunları hemen her kutlamanın ortasına konulan çelenk çiçekleri gibi kısa ömürlü sayalım.

Ya büyüklerinkine ne diyeceğiz?

Büyükdere'de gördüğümüz duvar resmi çocuk işi değildi. Domuz mu, koyun mu olduğu belli olmayan hayvanlar, yere yan gelmiş yatan çırılçıplak figürler,

mitoloji kahramanlarını andıran savaşçılar, şaha kalkmış atlar, kaleler, kuleler, yıldızlar, bulutlar, güller, güneşler, kapılar, pencereler.

Duvar bir baştan bir başa figüratif mi, nonfigüratif mi olduğu pek kestirilemeyen, hiçbir renk anlayışına sığmayan, mânasız, düpedüz çirkin, karmakarışık bir görüntü ile kaplanmış.

Duvarın önünde bir sıra, sıranın üzerinde gözlüklü, kravatlı, efendiden bir adam. Bizim fotoğraf çektiğimizi görünce, kendisi de pirelenip "acaba arkamda ne var ki bunlar fotoğraf çekiyorlar" diyerek yarı dönüp omuzu üzerinden duvarı şöyle bir süzüyor. Pek bir şeye benzetmediği baş sallamasından anlaşılıyor.

Daha çok sosyalist ülkelerde rastlanan, belli bir motivasyon amaçlayan duvar resimlerinden; hemen her şehirde görülen reklama dönük resimlerden veya gerçekten sanat amacı taşıyan ve bunu bihakkın yerine getiren resimlerden bahsedilebilir.

Bizim bu duvarları kirletme tutkumuzun bunlarla bir ilişkisi aranmamalı.

Eski İskele'ye doğru gidiyoruz.

Sağ yanda bir kahve, ardında iri bir çeşme, onun ilerisinde ağaçlar ve en ileride bir parçası gözüken deniz.

Bütün bu mekânı Arnavut kaldırımı ile kaplamışlar, çeşmeyi ihya etmişler, meydana bakan kahve elden geçirilmiş. Buralara bu işleri bilen birinin eli değmiş, besbelli. Soruyoruz. Çelik Gülersoy diyorlar.

Çeşmeden *Molla Murat Suyu* akıyor. Bu civarda böyle daha üç çeşmeden aynı su akıyormuş. Çeşmenin ilk banisi Damatzâde Muhammed Murat. En son ihyası ile Rize eşrafından Kuvelizâde Hacı Mustafa Efendi tarafından gerçekleştirilmiş. Eğilip içiyoruz; güzel bir su.

Çelik Gülersoy, aynı şekilde bu civarda bir de park düzenlemiş. Bir çay bahçesi var sol tarafında. Kireçburnu'ndan bu parka kadar birlikte geldiğimiz arkadaşlarla (Cemil, İbrahim ve Halil) burada oturup nefesleniyoruz. Çaylar güzel. Cemil ile İbrahim modernizmden, postmodernizmden konuşuyorlar.

Ben daha çok etrafa bakıyorum, Büyükdere'de kimler oturuyor diye insanları incelemeye çalışıyorum. Sonra gözlerim tepelere doğru kayıyor. Gecekondular ile villalar kucaklaşmış.

Artık İstanbul'u ve İstanbullu'yu tanımak o kadar kolay değil...

PİYASA CADDESİ

İstanbul'un eşsiz sonbaharı. Bazı geceler yağmur mütemadiyen yağıyor, ancak sabaha şakır şakır güneşle uyanıyorsunuz. İşte böyle günlerin keyfine doyum olmuyor. Her şey, her yan pırıl pırıl yıkanmış. Zaten İstanbul'un üzerine biriken toz, toprak, duman, zifir, pislik, kâğıt, naylon öyle kolay kolay temizlenemez. Cenab-ı Hakk'ın rahmeti bol bol yağıverince bütün bunları silip süpürüyor.

Böylesi bir günde Büyükdere Eski İskele binası önünde otobüsten iniyorum. Eski İskele ile yenisi arasından "kazıklı yol" geçiyor. Pek tabii gayet uygunsuz bir durumda, Eski İskele bu yeni yolun zemininden epeyce aşağıya düşüyor. Yanında "Hotel Fuat Paşa". Eski İskele'nin girişindeki yedi heykelcik, Fuat Paşa Hotel'inin cephesini, o beyaz renk ve güneş ışığı, kolonyal bir mimari havasını gece gökyüzünde patlayan havaî fişekler gibi parlatıyor.

Eski İskele'nin inşaatı devam eden iç kısımlarını geçiyorum. Burada bir çarşı kuruluyor galiba.

Büyükdere'de epeyce kilise var. Hele İtalyan Kilisesi oldukça heybetli bir bina. Kiliseler bir yana özellikle sahile sıralanan elçilik binaları semte bir Frenk havası katmış. Sanıyorum Büyükdere'nin eski günlerinde bu hava daha yoğun idi.

Surp Bogos Ermeni Katolik Kilisesi'ne (1885) varmadan bir sokak ismi aklımı çeliyor: *Kahkaha Çiçeği Sokağı.*

Vaktiyle "Kahkaha Çiçeği" adlı bir hikâye yazmıştım, kitaplarımdan birine girmiştir ya, şimdi hangisine girdi hatırlamıyorum. Çağrışımı bol, şiir dolu bir isim bu. Lakin hangi çiçek acaba, diye günlerce aramıştım. Sonunda çıka çıka bizim ortamalı sarmaşık çiçeği, o bildiğimiz gramofon borusu gibi olan eflatun-mavi çiçekler çıkmasın mı?

İspanya Büyükelçilik binası açık yeşil-beyaz renkleri ile Boğaz sularına doğru tebessüm eden bir buket gibi. İşte oradan başlıyor *Piyasa Caddesi.*

İstanbul Ansiklopedisi'nde cadde için şu bilgiler verilmektedir:

"Büyükdere Vapur İskelesi'nden Sarıyer Vapur İskelesi'ne kadar deniz kenarında uzanan cadde Piyasa Caddesi adını taşır. Bu cadde Birinci Cihan Harbi arifesine kadar, Büyükdere'nin, belki bütün Boğaziçi'nin en namlı gece gezinti yerlerinden biri idi. Motorlu nakil vasıtalarının bulunmadığı o huzur ve sükûn devrinde, akşam yemeğinden sonra, ekseriyeti gayrimüslim kadınlı-erkekli bir kalabalık bu

Büyükdere'de Piyasa Caddesi (1992)
Nasıl bir tenhalık var, şaşırtıcı.

cadde üstüne dökülür, bir yandan derya temaşası ile bir yandan tatlı sohbetle boydan boya saatlerce dolaşılır idi. Yorulanlar cadde üzerindeki kahvehanelere, gazinolara girer otururlardı. Bu piyasalar gece yarısına kadar devam ederdi.

Yavuklular, nişanlılar daha geç vakitlere kadar da kalırlardı, kalabalığa katılan ayak takımından bile edebe aykırı hâller gözükmez ve yüz kızartıcı laflar işitilmezdi."

Herhâlde Anadolu'nun en ücra kasabalarında bile belli mekânların "piyasa" mahalli olarak adlandırılmaları; bilhassa yaz günlerinde ve gecelerinde buralarda gezintiye çıkmanın böylesine bir arka planı olsa gerektir.

Şimdi Büyükdere Piyasa Caddesi'nin o eski görkeminden pek bir şey kalmamış; hatta belki de hiçbir şey kalmamış. Yalılar yorgun, bakımsız. Ağaçlar zindeliğini kaybetmiş. Cadde fotoğrafta görüldüğü gibi garip bir tenhalığa bürünmüş.

Cadde üzerinde *Sadberk Hanım Müzesi* yer alıyor. Ahşap iki yalının birleşmesinden oluşan müze Vehbi Koç Vakfı tarafından kuruldu (1980). Müzenin ilk eserleri Sadberk Koç'un hayatı boyunca topladığı koleksiyonlardan oluşuyordu. Zaman içinde satın alma ve bağış yolu ile zenginleşti. 1983 yılında Hüseyin Kocabaş Koleksiyonu'nun satın alınması ile "özel müze" olarak önemli bir yere sahip oldu. Bugün on bini aşkın eseri bünyesinde toplamaktadır.

Deniz temiz, berrak. Kıyıda yalılar olmasına rağmen bir Bebek, bir Tarabya gibi deniz motoru, kotra bolluğu gözükmüyor. Aksine balıkçı kayıklarına, motorlara rastlıyorsunuz. Sahilde oturmak için yapılan tahta sıralar, eskimiş, kırık-dökük. Bu Piyasa Caddesi'nin iyice bir elden geçmesi gerekiyor.

Daha sonra Rus Konsolosluğu'nun etrafındaki yalılara uygun düşen alçacık ahşap binasını görüyoruz. Piyasa Caddesi'nde eski dokuyu bozacak derecede yüksek ve aykırı bir bina yok zaten. Lakin o ünlü *Kocataş Yalısı* iç sızlatıyor. Bu yalının ve yalıda yaşayanların hikâyesini nakleden az sayıda basılmış bir kitap olacaktı.

Mehmet Muhtar Kocataş, Türk siyaset adamlarından biridir. Kendisine *Necmeddin Molla* derlerdi.

Çeşitli adliye memurluklarında bulunmuş, bir ara Bağdat valiliği ve Sadrazam vekilliği yapmış, TBMM'ne Kastamonu milletvekili olarak katılmıştır. Aynı zamanda Şirket-i Hayriye'nin yöneticilerinden idi. Yalının arazisinden çıkan Kocataş Suyu da İstanbul'un ünlü memba sularındandır. Sonraları bu su ile birlikte yalının yanına bir de meşrubat atölyesi kuruldu ama galiba iyi çalışmadı.

Ben ünlü Piyasa Caddesi'nden gündüz geçtim. Belki de bu cadde yine eskiden olduğu gibi geceleri cıvıl cıvıldır. Yine sandallar mehtaba çıkmaktadır ve yine Boğaz sularında yankılanan şarkılar okunmaktadır.

SARIYER'DE YE BÖREĞİ, İÇ SUYU

Evet sevgili okuyucular gerçekten de Sarıyer denilince börek ve su akla geliyor. Birincisinin lezzeti azalıp şöhreti artarken, ikincisinin şişelere girmesi sonucu adını adresini unuttuk gibi.

Ama merak etmeyiniz, sular bahsi için müstakil bir yazı kaleme almak boynumuza borç olsun.

Efendim XVII. asırda Sarıyer bin kadar bağlı bahçeli evleri olan pek gözde bir semt imiş. Bir camii ve bir hamamı varmış. Halkını Türkler, Rumlar ve Ermeniler teşkil ediyormuş. Rumlar gemicilik, balıkçılık, meyhanecilik yaparken, Türkler bağ bahçe işleri ile uğraşırmış. Meyhaneleri o devirden beri meşhur imiş. Meraklıları taze balık ve deniz mahsullerinden tatmak için buraya gelirlermiş –ki hâlâ bu âdet devam etmektedir–.

Semtin adının burada gömülü olduğu söylenen "Sarı Baba" adlı bir veliden geldiği rivayeti varsa da, bu isim bütün eski Osmanlı kaynaklarında *Sarıyar* olarak geçmektedir. O civarda bulunan bakır madeni

sebebi ile denize inen yarlardan biri bakır rengine bürünmüş ve zamanla kelime Sarıyer olarak değişmiştir.

IV. Murat zamanında dere içinde Çelebi Solak Bahçesi hayli şöhret kazanmış, hatta padişah bunu gördüğü zaman:

– Ben padişah olduğum hâlde böyle bir bahçeye sahip değilim, diye hayretini ızhar edince, Çelebi Solak:

– Padişahım sizindir, karşılığını vermiş. Lakin IV. Murat bunu kabul etmeyerek kendisine pek çok ihsanda bulunmuştur.

Sarıyer'in vaktiyle bütün tepeleri bağlarla kaplı imiş ve burada çok güzel üzüm yetişirmiş. Ayrıca kırmızı renkli ve iri-sulu kirazı da çok tanınmış –şimdilerde ara ki bulasın–.

Sarıyer'in bir de altın madeni hikâyesi vardır. Tarihçi Midhat Sertoğlu sohbet yazılarından birinde bu madenin hikâyesini şöyle anlatmaktadır: Bu maden Bizanslılar devrinden beri işletilmiş, pek çok altın çıkarılmış, sonunda cevher tükendiği için maden terk edilmiş.

Türklerin İstanbul'u fethinden sonra bu maden yeniden ilgi görmüş, yapılan kazılar sonunda daha derinlere inilerek yeni yataklar bulunmuş ve işletmeye açılmıştır. Altın madeni I. Ahmet devrine kadar işletildi. Bu sırada vezir rütbesi ile baş defterdar olan Ekmekçizâde Ahmet Paşa padişahtan izin

alarak bu madeni kapattı. Sebep olarak o yıllarda Avrupa piyasalarında altın fiyatlarının çok düşük olduğunu göstermişti. Gerçekten de XVII. asır başlarında İspanyolların Amerika'yı yağmalamaları sonucu getirip Avrupa piyasasına sürdükleri çok miktarda altın ve gümüş, fiyatların düşmesine sebep olmuştu. Buna karşılık gıda maddeleri ve ticari eşya fiyatları artmıştı. Bütün bunları takip eden ve iyi bir maliyeci olan Ekmekçizâde madeni kapatmıştı, çünkü o günkü usullere göre madenden elde edilen altın çok pahalıya mal oluyordu.

Aradan yıllar geçer, IV. Murat padişah olur, yolu bu madene düşer ve merakla buranın ne olduğunu sorar. Cahil dalkavuklardan biri buranın zengin bir altın madeni olduğunu söyleyince, padişah:

– Peki neden terk edilmiştir, neden işletilmez, diye sorar.

Cevaben o cahil dalkavuklar:

– Efendim, maden sarraf hainlerinin hile ve fesadı ile kapatılmıştır. Ekmekçizade'yi kandırıp bu kötülüğü işlediler. Ferman buyrulursa buradan daha çok altın çıkarılır ve hazineye büyük faydası olur derler. Genç padişah o yıllarda Bağdat Seferi'ne çıkmayı tasarlamaktadır. Devletin paraya ihtiyacı vardır. Bu sebeple madenin derhâl işletmeye açılmasını emreder. Sadrazam ve defterdar işin aslını bilmekte, ama sert ve acımasız padişaha doğrudan karşı çıkmayı göze alamamaktadırlar. İşi oluruna bırakırlar.

Maden açılır, masraflar edilir, nihayet altın da bulunup çıkarılır. Hemen darphaneye götürerek IV. Murat adına dört altın basarlar. Padişah altınları görünce çok memnun olur, lakin defterdarın masraf listesi ve altının maliyeti üzerine verdiği bilgiler onu derin bir hayal kırıklığına uğratacaktır. Bu işe devam edildiğinde bir altının 730 akçaya mal olduğu görülmekte, çarşıdaki sarraflarda ise bir altın 120 akçaya alınıp satılmaktadır.

IV. Murat aldatılmış olmanın gazabı ile bu işe sebep olanları haklamak isterse de sadrazam ve defterdar mani olurlar. Böylece o cahil dalkavuklar taşra hizmeti ile saraydan uzaklaştırılır.

Maden ise kapatılır ve kaderine terk edilir.

Sarıyer İskelesi'ne yanaşıp bir dolu turist boşaltan şehir hatları gemilerine, iskelenin hemen yanında, ufacık kumlukta paçalarını sıvayarak denizde taş yüzdürmeye çalışan çocuklara, Karadeniz'e doğru genişleyen ufka, karşı kıyıların güzelliğine dalmışken dik bir ses beni uyarıyor:

– Hayde börekçiiiii....

Şöyle dönüp bu seyyar börekçiye bakıyorum. Gözüm tutmuyor. En iyisi şu oturup kaldığım park kanepesinden kalkıp semtin merkezine doğru gitmek. Oralarda hem börek yer hem de doya doya su içeriz.

Ama vakit henüz erken, Pazar gününün kalabalığı buraları istila etmeden, şu yunmuş yıkanmış Sarıyer sabahının tadını çıkaralım.

Her yerde hep aynı ses

Sarıyer Mehmet Âkif Ersoy Parkı, iskelenin sol yanında bir küçük dinlenme alanı. Önü sahil, aralıklarla sıralar ve ağaçlar, çöp kutuları falan. İskeleye bitişik bir de çay ocağı var, birkaç masa ile sandalye koymuşlar, çaylar nefis.

Boyacı çocuklar kendi vücutlarından iri sandıklarını zar-zor taşıyarak ikide bir "Boyyalım mı abi" diye sorup duruyor. Ne kadar çok çocuk var! Bunlar Sarıyer'in, bütün Boğaz sırtlarının arkalarına yerleşen, tepeleri tutan, derelere sarkan gecekonduların mahsulüdür.

Bütün bu Boğaz gezintisi sırasında tespit ettiğim şu oldu: Boğaziçi toplumun en alt ve en üst tabakaları tarafından talan ediliyor; daha doğrusu edilmiş. Tepelerin ön görünüm alanında villalar, arka tarafta ise gecekondular yer alıyor. Ne tuhaf değil mi; villa ile gecekondu yan yana.

Ben bu tuhaflığı izah etmeye çalışırken çay ocağının radyo-teybinden tempolu şarkılar, esas itibarı ile birbirinin aynısı parçalar duyulmaya başlıyor. Evde, sokakta, parkta, gazinoda, kahvede, iskelede hemen her yerde, seçim otobüslerinde, stadyumlarda, uzun yolculuklar sırasında otobüslerde, otogarlarda bu şarkıları duyuyoruz. Bunlar Batı müziğine monte edilmiş sokak ağzını, köşe dönmenin felsefesini veya muhalefetini, düşünce fukaralığını, kimlik bunalımını ve hepsinden önemlisi niceliğin egemenliği ile ayak takımının intikamını sergiliyor.

Anca gidersin, Hayret bir şey, Ayıpsın-Ayıpsın, Şov yapma, Oldu mu şimdi gibi nakaratlar beynimizi tırmalıyor.

Daha sonra peş peşe çalınan bu parçaların şimdilerde kurulan bir özel radyo istasyonundan yayımlandığını anlıyoruz. Şu gecekondular, şu villalar, şu şarkı sözleri ve şu radyo istasyonlarının hep aynı zaman dilimi içinde gerçekleşmesinde bir hikmet aranmaz mı? Evet, yerden biter gibi özel radyo ve televizyon kanalları birbiri ardı sıra kuruluyor. Yaptıkları yayınlar yine tuhaf bir biçimde birbirine benziyor. Sulu-zırtlak komediler, çoğu tek mekânda çekilen sözüm ona dramalar, yarışmalar-yarışmalar-yarışmalar, hep aynı çevrelerin yer aldığı talk-showlar vb.

Bunlar yıllar yılı polis radyosunun yayınını eleştiren kişilerdir. Şimdilerde kendileri o yayını aratacak bayağılıkta neşriyat yapıyor.

Esmer bir bahriye onbaşısı, bir eli çenesinde karşı kıyılara dalmış. Besbelli bozkır çocuğu bu, denizle fazla ilgilenmiyor. Birbirlerine tutunmaya çalışarak zar-zor bir banka oturan yaşlı çift, oralarda dolaşan güvercinlere yem atıyor. Yün ören bayanlar, genç âşıklar, mektep kaçkını öğrenciler derken kalabalık kendini hissettirmeye başlıyor. Ben de yürüyüp semtin merkezine doğru gidiyorum.

Sarıyer oldukça büyük bir Boğaz semti. Nüfusu da kalabalık. Hele Pazar günleri bu kalabalık birkaç misline çıkıyor. Semtin bir meydana ihtiyacı var.

Sarıyer'de Fırıncı Abbas Okumuşoğlu'nun yaptırdığı (1947) akar çeşme.

Taze balık ve sebze ilk göze batan şeylerden. Sonra börekçi fırınları. Ama beni asıl heyecanlandıran Sarıyer'in meydan çeşmeleri. Bilindiği gibi artık şehirlerimizde akar çeşme kalmadı. Çeşmelerimizin boynu bükük. Meyvesiz dallara, çocuksuz kadınlara döndü çeşmelerimiz.

Oysa Sarıyer'de gerek minibüsçülerin önündeki gerekse *Ali Kethüda Camii*'nin karşısındaki çeşmeler gürül gürül akıyor. Hem akıyor hem de suları içiliyor. Yine ne kadar acıdır ki akar çeşmelerin pek çoğunun üzerinde *içilmez* yazılıdır. Ya su yolları kaybolmuştur, ya kanalizasyon karışmaktadır. Sarıyer'dekiler çok şükür pırıl pırıl.

Daya avucunu kana kana iç.

Ben de öyle yaptım. *Ali Kethüda Camii*'nde öğle

namazını kıldıktan sonra hemen çeşmeye koştum, suyun sesini dinledim bir süre, sonra içebildiğim kadar içtim. İki lülesinden bilek kalınlığında sular akan bu çeşmeyi galiba bir Karadenizli, Fırıncı Abbas Okumuşoğlu yaptırmış. Çeşmenin üzerine yerleştirilen mermer levhada bu durum manzum olarak şöyle dile getiriliyor:

Halkı kurtarmak için nihayet susuzluktan
Tertemiz güzel sular akıttı şu musluktan
Yaptırdı sevabına yepyeni bir su yolu
Sarıyer'de Fırıncı Abbas Okumuşoğlu (23.9.1947)

Sarıyer esasen bir su cenneti. İstanbul'un meşhur sularının büyük bir kısmı burada. Bazıları semtin içine kadar getirtilmiş. Mesela *Aralık Suyu* gibi. İnsanlar cadde üzerinde bulunan hayrattan damacanalarını, bidonlarını dolduruyor. Her neyse, bu sular bahsini müstakil bir yazıda ele alacağız zaten.

Şimdi ağır ağır Sarıyer deresine doğru yola çıkalım. Göreceğiz ki Sarıyer modern binalarla donatılmış olmasına rağmen, arada bir gözüken ahşap evleri, ağaçları ve yeşil dokusu, aniden önünüze çıkan üzüm ve inciri, balığı ve böreği ile hâlâ karakterini muhafaza etmektedir. Bu karakterin başında havasını ve suyunu saymalı.

SARIYER'İN SULARI

Ahmet Hamdi Tanpınar beş ilimizi ele aldığı ünlü eseri *Beş Şehir*'deki "İstanbul" bölümüne şu satırlarla başlar:

"Çocukluğumda bir Arabistan şehrinde ihtiyar bir kadın tanımıştık. Sık sık hastalanır, humma başlar başlamaz İstanbul sularını sayıklardı:

– Çırçır, Karakulak, Şifa Suyu, Hünkâr Suyu, Taşdelen, Sırmakeş...

Âdeta bir kurşun peltesi gibi ağırlaşan dilinin altında ve gergin, kuru dudaklarının arasında bu kelimeler ezildikçe fersiz gözleri canlanır, bütün yüzüne bizim duymadığımız bir şeyler dinliyormuş gibi bir dikkat gelir, yanaklarının çukuru sanki bu dikkatle dolardı. Bir gün damadı babama:

– Bu onun ilacı, tılsım gibi bir şey... Onları sayıklayınca iyileşiyor, demişti.

Kaç defa komşuluk ziyaretlerimizde, döşeğinin yanı başında onun sırf bu büyülü adları saymak için, bir mahzenin taş kapağını kaldırır gibi güçlükle en dal-

gın uykulardan sıyrıldığını görmüştüm. Sıcaktan ve sam yelinden korunmak için pencereleri koyu yeşil dallarla örtülmüş odanın, berrak su ile doldurulmuş havuz gibi loşluğuna bu isimler teker teker düştükçe, ben kendimi bir büyüde kaybolmuş sanırdım. Bu mücevher parıltılı adlar benim çocukluk muhayyilemde bin çeşit hayal uyandırırdı.

Dört yanımı su sesleriyle, gümüş tas ve billur kadeh şıkırtılarıyla, güvercin uçuşlarıyla dolu sanırdım. Bazen hayalim daha müşahhas olur, bu sayıklamanın tenime geçirdiği ürperişler arasında, tanıdığım İstanbul sebillerini, siyah, ıslak tulumlarından yağlı bir serinlik vehmi sızan sakaları, üstündeki salkım ağacı yüzünden her bahar bir taze gelin edası kazanan mahallemizin küçük ve fakir çeşmesini görür gibi olurdum.

.....

Bu kadın sonra ne oldu bilmiyorum. Fakat içimde bir taraf, ölümünden sonra bir pınar perisi olduğuna hâlâ inanıyor.

İstanbul bu kadın için serin, berrak, şifalı suların şehriydi."

İstanbul'u bilmem ama Sarıyer, bu tarif edilen yerin ta kendisi. Zaten Tanpınar'ın hatıralarında yer alan yaşlı kadının adlarını andığı sulardan büyük bir kısmı Sarıyer'de bulunuyor: *Çırçır, Şifa, Hünkâr*... Hadi biz bunlara *Kestane, Aralık, Fındık, Gürcü, Ayazma, Maden* adlarını ilave edelim.

Bu ünlü kaynak suları Sarıyer'in içlerine doğru giden ve sonra bir derin vadi olarak ormanlar arasında kaybolan Sarıyer Deresi'nin iki yanından kaynamaktadır.

Civardaki yamaçlardan getirilen sular Sarıyer'in merkezinde iki büyük çeşmenin oluklarından gürül gürül akıyor. Böylesine bir çeşme galiba bir de Beykoz'da var. *Onçeşmeler*. İstanbul'un geride kalan kısmı suyu ancak şişede gördüğü gibi, yıkılmadan kalmış olan çeşmeler ise boyunlarını bükmüş çocuksuz kadınlar ve meyvesiz ağaçlar gibi bekliyor.

Suyu akmayan bir çeşme kadar insanı ne hüzünlendirebilir?

Eski eserlerimizi koruma ve kurtarma çabaları arasında çeşmelerin de anıldığını görüyoruz. Elbette ki tarihî hüviyeti ile çeşmenin bir belge, bir mimari yapı, bir sanat eseri olarak değeri inkar edilemez. Ancak ecdat onu oraya anıt olsun diye dikmemiştir. Cami, hamam, imaret, çeşme, sebil vb. gibi bütün mimari eserlerin asli görevlerini ifa etmeleri esastır. İçerisinde namaz kılınmayan cami ne mânaya gelebilir? Herhâlde bir müze olarak kabul edilecektir. Ama müzelik olan şey hayattan kopmuş demektir o artık ölüdür, seyirlik bir nesnedir.

Modern şehirlerimizde çeşmelerin fonksiyonlarını doldurmuş olduklarından bahisle, suyun zaten kıt olduğunu öne sürüp onları derin bir sessizliğe itemeyiz. Yolcunun, garibin, fukaranın, kimsesizin, bir şişe su almaya dahi gücü yetmeyenin bir yudum su

içip, yüzünü yıkayacağı, abdestini alacağı bir çeşme suyu akıtmak en ulvi görevlerdendir. Sanat eseri olarak da ancak suyu akan çeşme tamamlanmış bir manzara arz edebilir.

Bu açılardan başta Sarıyer ahalisi olmak üzere bütün İstanbul halkının son kalan akar çeşmelerini kıskançlık ile korumaları lazımdır. Kaynağından çıkan temiz, serin, berrak suyun insan tabiatı, sağlığı, ruh sağlamlığı bakımından büyük önemi vardır. Bilindiği gibi su yaratılışın özünde vardır ve insan vücudunun en önde gelen ögesi ve ihtiyacıdır. Hava ve toprak ile birlikte tabiatın temel varlığıdır. Oysa her geçen gün dünyada temiz su kaynakları hızla kirletilmekte, bununla kalmayarak hızla tüketilmektedir. İnsanlar ancak sonradan süzülüp, temizlenip, ilaçlanıp, şişelenip, depolanıp kendilerine ulaşabilen suları içmektedirler ve bu yüzden de dünyada pek çok insan temiz, berrak, serin bir kaynak suyunun tadını, rengini, kokusunu unutmuştur. Bu bir bakıma varlığının bir kısmına yabancılaşmak demektir. Yaratılışın sırrına ve âlemin ritmine uzak olmak demektir.

Doğrusunu söylemek gerekirse Sarıyer Hünkar Suyu'na, İstanbul'a ilk geldiğimiz yıllarda gitmiştim. Altmışların sonuydu galiba. Hocamız *Nurettin Topçu* yaz günleri hep birlikte su başlarına gitmeyi çok isterdi. Duru, serin, tertemiz sular ile arasında derin bir bağ vardı sanki. Erzincan'ın Eğin (Kemaliye) ilçesine gittiğinde –annesi oralı idi– gürül gürül kaynayıp akan Kadıgölü'nün başından ayrılmazmış.

Rahmetli hoca ile aramızda bu su merakı yüzünden özel bir yakınlık peyda olmuştu. Hiçbir yere gidemezsek, Gülhane'ye iner, çınar gölgeleri altında fıskiyeli havuzun kenarında otururduk.

Hünkar'a giderken aklımın bir ucunda işte bu hatıralar. Felsefe ile uğraşan *Vahap Mutal* Bey, *Fikir ve Sanatta Hareket* dergisi çevresi ve galiba hikâyeci *Şevket Bulut* da var idi. Zaman ne de çabuk geçiyor! Sarıyer'in suları esasen birbirine yakın bölgelerde toplanmış. Derenin ilk girişinde sağ tarafta *Şifa Suyu* sizi karşılıyor.

Mevsim sonbaharın son günleri.

Havada hafifçe ısıran bir serinlik.

Yine de Şifa Suyu'nun bahçesindeki ağaç altlarında, sıralarda birkaç aile oturuyor. Artık kurumaya yüz tutmuş çimenlerin üzerinde bir semaver. Teneke semaveri görünce aklıma Erzurum geliyor. Çaya, hele ki dumanı üzerinde semaver çayına düşkündür Erzurumlular. Ama doğrusu bakımsız göründü bana Şifa Bahçesi. Ağaçlar ihtiyar, etraf derbeder. Sonbaharın son günleri; neşeli çığlıklar, yeşil yapraklar, çiçekler ve o telaşlı kalabalık göçüp gitmiş.

Yola devam ettiğinizde derenin karşı yamacında *Kestane, Aralık* ve *Hünkar* sularına varabilirsiniz. Derenin sol yanını takip ederseniz önünüze *Çırçır Suyu* çıkar.

Ben hele bir Hünkar'ı görelim de, gerisini sonra düşünürüz diye çınarların gölgesine saklanmış sulara doğru gidiyorum. Fakat, heyhat...

Her ikisi de kapalı.

Her iki işletmenin de girişlerinde birer demir çit ve üzerinde "Kapalıyız-Yaklaşmayın köpek var" levhaları.

Onca yol geldikten sonra böyle bir manzara ile karşılaşmak insanı kötü etkiliyor. Etrafta kimsecikler yok. Hoş benim de bu saatten sonra kimse ile konuşmaya takatim yok. Hani sormalı yani, "niçin kapalı, ne zaman açılacak" falan. Ama bu açıklamaların bir işe yaramayacağı kesin. Buradan bir yudum su bile içmeden, kös kös geri döneceğiz.

Yaz bitti. Ve beraberinde pek çok şeyi alıp götürdü.

Artık önümüzde tek hedef kaldı, o da *Çırçır*.

Üstelik Çırçır için "İstanbul'un en güzel, en nefis suyu" derler. Bari onu görelim, bir yudum nûş edelim, diyerek tekrar yola düşüyoruz. Neyse ki fazla uzak değil. Ulu çınarların iki yana dizilerek tünel yaptığı bir köy yolunun üzerinde. Bahçe eski ihtişamını muhafaza ediyor denebilir. Teraslar hâlinde tepeye doğru yükseliyor. Birkaç müşteri de burada var. Biri şişman, bıyıklı bir adam, köpeği ile oynuyor, karısı ileride yakılan mangalda et pişiriyor. Çok uzak bir köşede de uzun pardösülü, başörtüleri rüzgârda savrulan kalabalık bir aile var. Bunlar tesadüfen gelmiş. Asıl müşteriler aşağıda, arabalı, eşofmanlı, bidonlu müşteriler. Çırçır'ın suyu serçe parmak kalınlığında zaten, ne zamana dolar bu bidonlar?

Erkekler sıkıntı ile sigaralarını somururken; kadınlar yolun karşı kıyısına tezgâh açıp, üzüm, incir, karalahana, maydanoz, kıvırcık, ahududu, ceviz vb. satan civardaki köylü kadınlarla pazarlığa tutuşuyor. Biz de bu arada bu şifalı sudan kana kana içiyoruz. Bu sular ve mesireler en revnaklı devrini geçen asrın sonlarında yaşamıştır. Ahmet Rasim bakınız, Çırçır için neler söylüyor:

"Ben Çırçır'ı severim. Sahipleri de naziktir, terbiyelidir. Temiz ve mükrimdirler. İnce saz da şık. Kemani Kirkor, Kanuni Şemsi, Hanende Karakaş, Udi Selim çalıyor. Hatta geçen Cuma günü bana bir cemile olmak üzere bir uşşak faslı okudular ki, hakikaten rânâ idi..."

Sermet Muhtar Alus da Sarıyer suları için şunları yazıyor:

"Yaz kıvamını buldu mu, temmuz ve ağustos sıcakları bastırdı mı, İstanbullular için artık var mı sular, yok mu sular... Cuma ve Pazar günleri Sarıyer'e yanaşan vapurlar tıklım tıklım müşteri indirir, caddeyi, dere boyunu tutan tutana. Art arda talikalar, sürü sürü eşekler, alay alay tabana kuvvetler... Kimi ilerideki üç yol ağzından kıvrılıp Hünkar Suyu'na gidiyor, kimi karşıki Fındık, Kestane sularına vuruyor, kimi sağı tutup Şifa'yı, Çırçır'ı boyluyor... Gidişteki şevki, cümbüşü görmeyin, talikalarda utlar, şarkılar. Eşeklerde maniler, semailer."

Bilmem ki günümüzde de böyle midir?

Ama en azından koca koca kasetçalarların ortalığı velveleye verdiğini söyleyebiliriz. Gençler ne yapar eder top koşturacak daracık bir alan bulur. Nitekim köylü kadınların tezgâh kurdukları yerin arkası top sahasına dönmüş. Biz en iyisi Çırçır'ın başına dikildiği söylenen ve fakat şimdi yerinde yeller esen bir mermer kitabede neler yazar imiş, ona kulak verelim ve bahsi burada kapatalım:

Gel Çırçır'a iç suyu / Şeh Raşid'e eyle dua
Mâü'l-hayrattır katresi / Her derde bin türlü deva.

TELLİ BABA VE RUMELİ KAVAĞI

Sarıyer'den Rumeli Kavağı'na doğru giderken yol üzerinde *Telli Baba* ile karşılaştık. Burası bir türbe ve hakkında pek çok rivayet anlatılıyor. Ne var ki bütün bunlar dönüp dolaşıp halk arasında bir noktaya teksif edilmiş. O da Telli Baba'yı ziyaret eden genç evlilerin ömür boyu mutlu olacakları. Bunun yanı sıra evde kalan kızların kısmetinin açılması için türbeye gelip dua ettikleri de vaki.

Türbe etrafında, ziyaretçilere hizmet vermek için açılmış aynı adı taşıyan bir gazino ile ufak-tefek şeyler satan kulübeler oluşmuş. Bunlardan birinde incik-boncuk, hediyelik eşya, nazarlık ve gelin teli satılıyor. Ziyaretçilerin türbedeki sandukanın üzerine bu gelin tellerinden bırakmaları âdet hâline gelmiş.

Telli Baba'yı daha çok genç evliler ziyaret ediyor demiştik. Bu âdet İstanbul'da o kadar yaygınlaştı ki, nikâh salonundan teli ve duvağı ile çıkan her gelin, arabaya atladığı gibi ver elini Telli Baba diyor.

Türbenin önünde bazen aynı anda üç dört gelin arabasının durduğunu görüyorsunuz.

Gelin ve damat, yakınları ile birlikte bu sırada pek çok resim çektiriyor. Evlilik merasimleri böylece yeni ritüeller kazanıyor. Telli-duvaklı gelinlerin, yanlarında papyon kravatlı damat ve yakınları ile sadece Telli Baba'yı değil, peş peşe pek çok yeri ziyaret etmeleri, buralarda resim çektirmeleri âdet hâline geliyor. Bu şanslı mekânlardan biri de Eyüp'teki Piyer Loti Kahvesi.

Bu kahve eskiden yıkılacak gibi duran, bakımsız, ahşap bir bina idi. İstanbul'un turizme müsait her köşesi gibi son yıllarda elden geçirilip restore edildi. Bu yaz başında kahveye turistler kadar yeni evlilerin de rağbet ettiklerine şahit oldum. Gelin ve damat birer kahve içip fotoğraf çektiriyor, bunları mutlu günlerinin renkli bir hatırası olarak saklıyorlar.

İşin ilginç tarafı turistlerin de genç evlilere aşırı ilgi göstermeleri. Bir yandan bu çiftleri küçük kameraları ile filme alırken, öte yandan onlarla resim çektirmeye can atıyorlar. Böylece iki tarafında albümlerine değişik fotoğraflar girmiş oluyor.

Aslında şehirleşme sonucu büyük kentlere taşınan taşralının bilhassa düğün törenleri konusunda gösterdiği değişik tutumlar başlı başına bir inceleme ve araştırma konusudur. En iyisi biz kendi yolumuza gidelim. Önümüzde Boğaz'ın Rumeli yakasında bulunan son yerleşim bölgesi *Rumeli Kavağı* var.

Telli Baba'dan sonra hemen her elli metrede bir sahilin dik uçurumlarına kurulmuş balık lokantalarına rastlıyorsunuz. Lokantalar bu bölgeye çekme katlar gibi inşa edilmiş âdeta. Bir kısmının birkaç arabalık park yerleri bulunuyor. İsteyenler buralarda arabadan inmeden balıklarını, midye tavalarını yiyip, Boğaz'ın o nefis Karadeniz ağzı manzarasını seyrediyor.

Rumeli Kavağı tipik bir balıkçı köyü.

Sahildeki motorlar, kıyıdaki ağlar, midye ayıklayanlar bunu ilk bakışta ziyaretçilere fısıldayıveriyor. Boğaz'ın karşı yakasında bulunan Anadolu Kavağı ile birlikte bu iki mevki, eskiden beri birer askeri üs konumundadırlar. Bizans ve Ceneviz zamanından itibaren buralarda kaleler inşa edilerek Boğaz'ın savunmasına çalışılmıştır. IV. Murat bu kaleleri yenileyerek bilhassa Boğaz köylerini yağmalayan Kazak akınlarına mani olmak istemiştir. Onun 1623'te yaptırdığı kaleyi I. Abdülhamit 1783'te ilavelerle sağlamlaştırıp genişletti. III. Selim de bu kaleler manzumesine yeni istihkâmlar ekledi.

Köyün içinde IV. Mehmet'in annesi Valide Hatice Turhan Sultan'ın kardeşi Yusuf Ağa namına yaptırdığı bir cami var: *Yusuf Ağa Camii.*

Hemen yanında aynı isimle bir de çeşme yer alıyor.

Ne var ki hayli eski tarihli olan bu cami yenilenmiş, birkaç kez ihya edilmiş.

Rumeli Kavağı'nın çınar ağaçları, midyeciler ile kaplı meydanı bana çok şirin gözüktü. 1980 yılında

inşa edilen oldukça büyük *Ulu Cami* de bu meydana bakıyor. Dış yüzeyi kesme beyaz taştan olan ve hayli metin duran bu heybetli caminin içi aynı incelikte gözükmüyor. Hantal bir iç mimarisi var, üstüne üstlük çok çiğ renkler ile bir baştan bir başa boyanmış. Caminin önündeki şadırvan ise elden geçmeyi bekliyor.

Doğrusunu isterseniz işten anlayan biri bu güzelim meydanı ele almalı. Bir kere meydana araba girişi ve araba park edilmesi yasaklanmalı. Orası baştan başa Arnavut kaldırımı ile kaplanıp pırıl pırıl bir hâl almalı. Çardaklı kahvesi, çiçekleri, midye tavaları, balıkları ile çok göz alıcı ve dinlendirici bir görünüm kazanacaktır. Hatta meydanın denize bakan kısmındaki yapılar bile gözden çıkarılıp, o bölge tamamen açılabilir. Tabii bunlar benim hayalimdeki Rumeli Kavağı Meydanı'nı oluşturuyor. İnsan bu güzel mekânların güzelliğine layık bir şekilde kullanılmasını nasıl arzu etmez?

BOĞAZİÇİ: SON İSTANBUL

Altı ay önce Beşiktaş/Yahya Efendi Dergâhı'nda başlayan yolculuğumuz Rumeli Kavağı'nda sona erdi. Geçen süre içinde günlerce, haftalarca taşınıp durduk Boğaziçi'ne. Boğaz'ın Rumeli yakasına. Her geçen gün tükenen, yozlaşan, başkalaşan İstanbul'un incisini; firuze renkli yüzük taşını görmeye gelmiştik.

Aslında İstanbul'dan geriye kala kala bir Boğaziçi kalmıştı belki; kendine has semt özelliklerini hâlâ koruyup gösterebilen. Belki sadece bunu aramaya gelmiştik; Emirgan'ın çayını, Sarıyer'in suyunu.

Evet, aziz okuyucular.

İstanbul'un binbir köşesinde yaşayan insanlar bu şehrin yorgunu olmuş durumdadır. Her geçen gün yaka silkenlerin sayısı fazlalaşmaktadır. Sabah, daha sokağa adımınızı atar atmaz başlar şikâyetler. Bir kere içinize çektiğiniz hava değil egzoz dumanıdır. Yürüdüğünüz yola dikkat edin her an bir İski veya doğalgaz çukuruna düşebilirsiniz. Gelip geçen ara-

balar hiç acımadan üzerinize yağmur sularını sıçratabilir. Hatta bu işten sadistçe zevk alanlar yolun ortası dururken kenarından gazlayıp sizi sular-seller içinde bıraktıktan sonra kahkahalar atarak uzaklaşabilir. Otobüs veya dolmuş kuyruğunda sıraya riayet edilmez belki, belki "Yallah tazyik-Haydi bastır" nidaları arasında kaba saba homurtularla araç kapılarına saldıranlar sizi ayakları altına alıp ezebilir. Diyelim ki son bir gayret içinde kendinizi araca attınız. İçerisi havasızlık, kalabalık, ter ve yıkanmamış çamaşır kokusundan durulmaz gibidir. Her an bir ağız dalaşına, bir kavgaya, yumruklaşmaya şahit olacak kertede gergin yolculuğunuz sürer gider.

Trafik hazretleri yol verirse tabii.

Tercihli yol artık otobüslere değil, tramvaya ayrılmıştır.

Ama yağmur yağdığı için tramvay yolda kalmıştır.

Kanalizasyon ve pis su teşkilatı çalışmadığından caddeleri yer yer su basmıştır.

Taksiler adam almaz olmuş, aldıklarından da fahiş fiyatlar talep eder hâle gelmişlerdir.

O anda hemen her şeyin fiyatı birkaç kat artmış gibidir. Sebebi ortada:

"Yağmur yağdı, böyle oldu..."

Aziz okuyucular, bu karanlık tabloyu, bu iç sıkan görüntüleri, daha da abartarak uzatabiliriz. Bunlar İstanbul'da, onun herhangi bir kenar veya merkez semtinde yaşayan sakininin günlük hayatından alınmadır.

Ama biz bunları birer birer geçmiştik.

Yahya Efendi Dergâhı'nda başlayan gezimizi; lalelere, ahşap köşklere, bembeyaz yalılara, nazik ve görgülü insanlara doğru yöneltmiştik.

O sevda ile entel mekânlarımızın önde gelen semti Ortaköy'ü dolaşmış artık oranın da sıradan hâle geldiğini tespit etmiştik.

Kuruçeşme Parkı'nı beğenmiş, bu küçük ve huzurlu semtin Rum Kilisesi'nde ilginç ve şifalı bir ayazma bulmuştuk. Arnavutköy'de o meşhur çileğe rastlayamadık amma, ahşap evlerle süslü sokaklar hâlâ güzel ve çekici idiler.

Bebek Bahçesi'nde eğleştik biraz, Reşadiyeli Salih Usta'nın tavşan kanı çayından içip, Mimar Kemalettin imzalı Bebek Camii'nde namaz kıldık. Semti apartmanlar istila etmişti, lüks tüketim her yandan akıyordu, kıyıda kotralar, motorlar yıkanıyordu. Kayalar Mescidi'ni gördük orada, ilk yapıldığı gibi mütevazı bekliyordu. Az ilerisinde Yılanlı Yalı vardı, yeniden ihya edilmiş, eski görkemini kazanmıştı. Fikret'in Âşiyan'ını dolaştık, Orhan Veli'nin martılı heykelini gördük, Yahya Kemal'in, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın mezarlarını ziyaret ettik.

Rumeli Hisarı'nın serin çay bahçelerinde dinlendik.

İnsanlar İstanbul'un her yerini, arabalar Boğaz'ın kıyılarını işgal etmişti, araba içinde yiyip-içmek âdet olmuştu.

Emirgan'da et et üstüne bir manzara. Aman ne kalabalık! Bu kalabalık yüzünden ne çayın tadı kalmış

ne de lalelerin. Tokmak Burnu'ndan geçip İstinye'ye indik.

İndik ki Tersane'yi sökmüşler oradan. Koy ferahlamış hâliyle, ama bütün koylar gibi oraya da lağım akıyor.

Yeniköy geçmiş günlerin ihtişamını yaşıyor ve yansıtıyor. Ahşap yalıların kıymeti yeni anlaşılır olmuş, betonarme forsunu yitirmiş.

İskelenin karşısına belki de Boğaziçi'nin en modern, ve güzel camiini inşa ediyorlar, emeği geçenlerden Allah razı olsun deyip yürüdük. Tarabya'da ise merkezde yine modern bir cami gördük ama mimarisi bir acayip idi. Kefeliköy'ü geçip Büyükdere'ye ulaştık. Piyasa caddesi eski günlerin hatıraları ile yaşayan bir matmazele benziyordu.

Sarıyer'in en çok sularını sevdik, Şifa'da, Çırçır'da âsude saatler geçirdik. Telli Baba'yı da ziyaret ettikten sonra menzile varıp Rumeli Kavağı'nda bu bereketli yolculuğa bir nokta koyduk.

Şunu gördük ki aziz okuyucular; İstanbul yaşıyorsa, havası ile suyu ile, ağacı ve insanı ile, denizi ve manzarası ile Boğaziçi'nde yaşıyor. Allah kısmet ederse bundan sonraki yolculuğumuz Boğaz'ın Anadolu yakasında devam edecek. *Anadolu Kavağı*'ndan başlayarak Üsküdar'a kadar geleceğiz.

BOĞAZ'IN İKİ YAKASI VE BOĞAZİÇİ YASASI

Artık neredeyse İzmit'ten Tekirdağ'a kadar uzanmış gibi duran İstanbul'un yeni semtlerini bir yana bırakırsanız, öteden beri bu şehir üç birim olarak mütalaa edilmiştir.

Birincisi *tarihi yarımada* (sur içi) diye de adlandırılan, surların çevirdiği bölge ki *İstanbul* denildiğinde burası akla gelir. İkinci bölge Galata ve Beyoğlu'nu içine alan, karşı anlamına gelen *Pera*'dır. İstanbul'un Müslüman-Türk kimliğine karşılık Pera, daha çok gayrımüslim-levanten yerleşim alanıdır. Üçüncü bölge Anadolu yakasında bulunan *Üsküdar* ve *Kadıköy*'dür.

Altı yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmış olan; sarayın, önemli dinî ve sivil mimari eserlerinin bulunduğu bölge (İstanbul), yine Dolmabahçe, Yıldız, Çırağan gibi sarayların bulunduğu yer Avrupa yakasındadır. Bu cümleden olarak İstanbul'un Rumeli ve Anadolu yakaları kıyaslandı-

ğında gelişkinlik ve merkez hep Avrupa yakasında kalmıştır. Kadıköy ve bilhassa Üsküdar Avrupa yakasına kıyasen mütevazı bir yerleşim bölgesi olarak gözükmüştür.

Aziz okuyucular.

Boğaz'ın Rumeli yakasını dolaştıktan sonra başladığımız Anadolu kıyıları gezisinde gördük ki, geçmişte olduğu gibi günümüzde de Anadolu kıyıları yine mütevazı kimliğini korumaktadır. Yalılar, binalar, semtlerin prestij sıralaması, bazı istisnalar haricinde fazla bir değişiklik geçirmemiş. Bu cümleyi öz olarak sarf ediyoruz, yoksa İstanbul, her karış toprağı ve her semti ile büyük istiladan ve kargaşadan nasibini almıştır.

Geçtiğimiz aylarda Boğaziçi'nin kültürel, doğal ve tarihî güzelliklerinin korunması ve geliştirilmesi amacı ile yeni bir *Boğaziçi Yasası* hazırladı (1992). İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nce hazırlanan yasa tasarısı muhtemelen önümüzdeki günlerde kamuoyuna açıklanacak. Konu hakkında tartışmalar yapılacak, ilgili kurum ve kuruluşların görüşlerine başvurulacak, daha sonra da bu yasa tasarısı TBMM'ne gönderilecek. Yasa tasarısının getirdiği en büyük yenilik şu: 1983 yılında yürürlüğe giren 2960 sayılı Boğaziçi Yasası'nda belirlenen öngörünüm, gerigörünüm ve SİT sınırları kaldırılarak Boğaziçi bir bütün olarak değerlendirilmektedir.

Yasa tasarısına göre kaçak inşaatlar Boğaziçi İmar Müdürlüğü'nce yıktırılacak, yıkım işlemlerinde güvenliği sağlamak için *yapı polisi* oluşturulacak.

Ayrıca kamulaştırma fonunun artırılması da düşünülüyor. Böylece mevcut tarihî yeşil alanların kamulaştırılması, kamulaştırılmayacak alanlara ise yeşil karakterini korumak şartıyla belli ölçüde inşaat izni verilmesi tasarlanıyor.

Boğaziçi'nin her iki yakasında cezaların, inşaat harçlarının ve vergilerin artırılması; planla verilen, ancak yasayla kaldırılan köy içi alanlarındaki parsellere inşaat hakkı vermek üzere gerekli değişikliklerin yapılması da yasada yer alan hususlardan.

Edindiğimiz bilgilere göre 1985 yılından bu yana Boğaziçi'nde 2589 adet kaçak yapının tespit edilerek bunların 1373'ü hakkında belediye ercümeninin yıkım kararı almasına karşılık, Boğaziçi İmar Müdürlüğü'nün teknik eleman ve donanım yetersizliği yüzünden bu kaçak yapıların sadece 153'ünün yıkımı gerçekleşebilmiş.

Aslında İstanbul ve Boğaziçi için bu yasa tasarısı kim bilir kaçıncıdır. Önemli olan kanun ve plan yapmak kadar onları uygulayabilmektir. Geçtiğimiz on yıl içinde mevcut planların ve yasaların varlığına rağmen Boğaziçi'ne iki buçuk milyonluk bir yeni yerleşim gerçekleşmiştir. Bu yerleşimin bütünü ile özlenen bir şey olduğu söylenemez.

Gözler şimdi son kalan yeşil alanlarda, son kalan hazine arazilerindedir. Arsa spekülasyonunun, konut ve emlâkin getirdiği rant o kadar iştah kabartıcıdır ki, bunun karşısında yasa koyan ve yürüten merciin çok güçlü olması gerekmektedir.

Daha önce belirtmiş olduğumuz gibi Anadolu kıyısı gezimiz Anadolu Kavağı'ndan başlayıp Üsküdar'a kadar gelecektir. Bu düşünce ile Besmele'yi çekip Şehir Hatları vapurlarına yöneldiğimde ilk sürpriz geçiş ücretlerinin beş bin liraya çıkmış olması idi. Her gün Üsküdar'dan, Kadıköy'den, Adalar'dan başka semtlerden Rumeli yakasına geçenlere Allah yardım etsin.

Üsküdar'a vardığımda Anadolu Kavağı'na belediye otobüsü işlemediğini öğrendim. Beykoz'a kadar gidilecek, oradan başka bir vasıta ile Anadolu Kavağı'na ulaşılacaktı.

Nüfusun büyük ölçüde kahvaltı masasında bulunduğu saatlerde bir Üsküdar-Beykoz otobüsüne binerek Anadolu Kavağı'na doğru yola çıktım. Yol boyunca Boğaziçi sahillerini seyrederken, henüz tanımaya çalıştığım bu Türkiye'nin en güzel kıyılarının akıbetini düşünüyordum. Bakalım gelen günler ne gösterecek...

ANADOLU KAVAĞI

Anadolu Kavağı'na Eminönü-Üsküdar-Beykoz yolu ile gidiyorum. Esasen Pazar günleri Eminönü'nden Kavaklara vapur seferleri olduğunu, bu mekânları görmek isteyenlerin vapurla seyahat etmelerinin daha safalı olacağını belirtmek isterim.

Beykoz'da Ortaçeşme Meydanı'nda indim. Bu *Ortaçeşme*'yi Beykoz bahsinde enine-boyuna anlatacağım ya, daha şimdiden görmeyen ve bilmeyenler için devasa bir çeşme olduğunu, sekiz-on lülesinden gürül gürül sular aktığını, İstanbul'da bir eşi daha bulunmadığını fısıldamak isterim. Hâliyle mübarek suda elimi-yüzümü yıkayarak yol yorgunluğundan kurtuluyorum.

Efendim şimdi yapacağımız iş, bizi Anadolu Kavağı'na götürecek bir vasıta bulmak. Meydandaki duraktan otobüsler kalktığını öğrenince oracıktaki tahta sıralardan birine tüneyip beklemeye başladım. Derken yanımda altmış yaş civarında, eli-yüzü düzgün, konuşması yerinde bir beyefendi peyda oldu.

Banka memurluğundan emekli bey, tanışmamız üzerinden daha beş dakika geçmeden canciğer kuzu sarması gibi bana teklifsiz dünyanın gidişatından, kanaat azlığından, bin-bereket kalmadığından, yeni yetişenlerin eskileri beğenmediğinden bahsetmeye başladı.

Ah bu bizim insanlarımızın sıcakkanlılığı ve samimiyeti...

Fazla renk vermeden "ha, hı" diye anlamsız tasdik nidaları çıkarıyor, o sırada kulağıma tatlı bir melodi gibi gelen konuşmaları dinliyorum. Beyefendi; Allah korkusu kalmadığından, insanların "köşe dönmeden" gayrı bir şey düşünmediklerinden, büyüğe saygıyı unuttuklarından bahisle sohbeti koyulaştırıyor. Lakin nedense bir süre sonra güya kendine gelerek "Efendim bu kadar Allah'tan, Peygamber'den bahsettiğime bakıp da beni dincilerden sanmayın, şükür o taifeden değilim" demez mi? Pes doğrusu.

Neticede bir belediye otobüsü geliyor, duraktaki birkaç yolcu ile birlikte biniyoruz. Makine oldukça eski, Beykoz'u çıkarken, aklımda yanlış kalmadıysa işçi evleri mi, subay lojmanları mı o muhitte bir dik yokuşta motor teklemeye başlıyor. Neyse ki usta şoför, geri gitmeye başlayan arabayı durdurup yolcuların telaşını gidererek yeni bir hamle ile tepeyi aşabildi.

Böylece sahilden yükselen tepelerin ardına doğru kıvrılarak giden, ağaçlıklar arasında kaybolan daracık bir yola vuruyoruz. Aşağılarda derelerin içinde

semtler, evler, cami minareleri, bahçeler, yol üstünde tavuklar, inekler, gübre yığınları...

Buralar köy havasını bütün yönleri ile estirdiği gibi, Anadolu'dan kopup gelen köylülere de sıla hasreti çektirmiyor. Ama düşünüyorum da bütün bu çarpık kentleşme, bu garip yapılı evler, sokaklar sonunda gelip Belediye hizmetlerine, eğitime, sağlığa dayanacaktır. Ve o zaman çık işin içinden çıkabilirsen.

Sol yanımız yol boyunca tel örgüler, "Yasak" levhaları ile süslü. Öteden beri bu bölge askerî mıntıka. Ta Anadolu Kavağı'na kadar. Askerî mıntıkanın içi ağaçlandırma, mevcut ağaçları muhafaza ile yemyeşil orman. Diğer bölgeler otundan, ağacından soyunmak üzere, belli ki toprak otuyla, ağacıyla birlikte yağmalanıyor.

O zümrüt yeşili ile uzanıp giden gencecik fıstık çamı ormanlarına baktıkça İstanbul Boğazı'nın bütün tepelerini, bütün orman alanlarını keşke uzun bir zaman askerî mıntıka olarak saklasalardı diye düşünüyorum. Evet aziz okuyucular, Boğaziçi gezimiz sırasında gördük ki, nerede büyükçe bir yeşil alan kalmış, orada ya mezarlık ya askeriye bulunuyor, yahut elçilik arazisi falandır. Acı değil mi?

Tepedeki yolun bir ayrımında "Yûşa Hazretleri"nin kabrine doğru uzanan ok işaretini gördüm. İçimden arabayı durdurup önce kabri ziyaret etmeyi geçiriyorsam da belediye otobüsü benim ricam ile duracak gibi değil.

Sonunda sahile doğru inmeye başladık. Askerî birliklerin barındığı binalar sona eriyor ve denizi görüyoruz. Kıyıda tek tük arabalar. Bu serin Aralık pazarında balık için ta buralara kadar gelmiş meraklılar oltalarını sallıyor. Uzaktan köyün iskelesi, evleri gözüküyor.

Anadolu Kavağı boğaz köyleri içinde köylüğünü en iyi muhafaza eden semtlerden biri. Bunda şehrin kalabalık ve işlek mıntıkalarından oldukça uzak olmasının, ulaşım zorluğunun, askerî bölgede bulunuşunun rolü vardır. Anadolu Kavağı esasen bu kenarda kalmışlığın karşılığını almış denebilir. Bu karşılık tabii güzelliğini muhafaza etmesi ile açıklanabilir. Boğaz'ın diğer köyleri şimdilerde artık birer lüks mekân, kalabalık yerleşim alanı olarak tamamıyla değişmiş durumda iken Anadolu Kavağı iskelesi, sokakları, birkaç kattan fazla olmayan evleri, ahşap yapıları, bahçeleri, suları, ağaçları, insanları, balıkçı ahalisi ile eski yapısını muhafaza ediyor. Bu yapı semte büyük bir sükunet bahşediyor, huzurlu bir atmosfer sağlıyor. Rumeli Kavağı'nın tam karşısında yer alan bu şirin Boğaz köyü diyebilirim ki şimdiye kadar Boğaziçi'nde gördüğüm en güzel mekân.

Balık ve incir

Evliya Çelebi, Anadolu Kavağı için ünlü *Seyahatnâme*'sinde şunları yazmaktadır: "Anadolu Kilidülbahir Kalesi'nin cenubunda, lebi deryada bir liman-ı azimin sahilinde sekiz yüz haneli, bağ ve bahçeli, serapa müslim hâneleridir. Bir camii, yedi mescidi, bir hamamı, iki yüz miktarı dükkânları ve bekarhâneleri, mekteb-i sibyanı, bir çeşmesi vardır. Suları âb-ı hayat misalidir. Halkı cümle gemici, bahçıvan ve tüccardır, cümlesi Anadolu'dandır. Üsküdar Mollası'nın bir naibi bulunur ve kalenin dizdarı da idare eder; gece ve gündüz bostancıbaşı kayıkları ile dolaşıp idaresinde istiklâle sahiptir. Yaz ve kış limanında üç yüz gemi eksik olmaz. Dağlarının kestanesi, ahlatı ve bahçelerinin armudu meşhurdur".

Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilere bakılınca Anadolu Kavağı XVII. asır ortalarında bayağı büyük ve mamur bir köy imiş. Özellikle halkının tamamının Müslüman oluşu dikkati çekiyor.

Mehmet Raif Bey'in *Mir'ât-ı İstanbul* adlı eserinde ise II. Abdülhamid devri sonlarında aynı semt hakkında şu bilgiler verilmektedir: "Sayfiye, ittihaz olunmuş yalıları ve köylü haneleri ile beş mahalledir.

Mirşah Mehmed Efendi Mahallesi: Bu ahalinin ianesi ile 1829-1830'da bina olunmuş bir mescit ile bitişiğinde bir kız mektebi ve bir de hamam vardır. Midillili Hacı Ali Reis'in hayır eseri Cami-i Şerif de bu mahallededir.

Ayazma Mahallesi: Bir ayazma bulunduğundan bu nam ile yâd olunur. Yalnız tarihsiz bir çeşme vardır.

Taşlık Mahallesi: Bu mahalle 1895'te inşa olunmuş biri büyük, diğeri küçük iki çeşme vardır. Büyük çeşmenin manzum kitabesinin son beytini veriyorum:

Yek kalem oldu revan oldu bu tarih ayan
Çeşmeden âb-ı revan, iç Muhammed aşkına

Çeşme Mahallesi: Bu mahallede 1853-54'te bina edilmiş bir büyük çeşme vardır. Bu mahalledeki fevkani camii Kösem Sultan'ın hayır eseridir.

Tolay Mahallesi: Mahallenin yalnız adı kaydedilmiştir.

Anadolu Kavağı'nın oldukça büyük bir çarşısı olup, dahilinde cesim bir çeşme ile 1861 yılında Veznedar Ali Bey tarafından hayrat edilmiş bir zincirli kuyu vardır".

Mir'ât-ı İstanbul'un verdiği malumat Evliya Çelebi'den geri kalmıyor. Demek ki bu semt II. Abdülhamit devri sonlarında bile gelişkin bir yer olmayı sürdürüyordu.

Şimdilerde çarşı içindeki o büyük çeşme restore edilmiş şekilde duruyor (Restorasyonu gerçekleştiren: Dr. Ali Gürol.) Ama bana sorarsanız bu çeşme etrafındaki sokak, meydan, ev ve dükkânlara oranla hayli büyük gözüküyor ve ciddi bir oransızlık unsuru oluyor. Restorasyonu gerçekleştirenlerin bu durumu göz önünde tutmaları gerekirdi.

Sayılan camilerden ise sadece *Midillili Ali Reis Camii* (1585) ayaktadır. Elbette pek çok kez yenilenmiştir.

Caminin bahçesinde pek çok eski harfli mezar taşının yan yana dikilip, sanki muhafaza edilmek için betonla kaynatıldığını gördüm. Bu mezar taşları herhâlde cami haziresine ait olmalılar. Cami hazirelerinin çeşitli vesileler ile (yol açma, istimlak vb.) darmadağın edildiği günümüzde bu cami cemaatının da hiç olmazsa taşları kurtaralım fikrini böylece gerçekleştirmiş oldukları düşünülebilir. Yalnız şurasını önemle vurgulamak istiyorum. Cami avlularında veya başka mekânlarda mezar taşları bir baştan bir başa yeşil boyaya bulanıyor. Bu tutum belki bu taşlara verilen ehemmiyetten ileri gelmektedir, ancak hiçbir mantığı yoktur. Belli ki bir şahsiyetin, şeyh, pir veya bir velinin mezar taşı üzerinde yeşil boya, hoş görülebilir; ancak bir hazirede veya yan yana duran bir mekânda bulunan bütün taşların böyle bir baştan bir başa yeşil boya ile badana edilmeleri akla ziyan bir iş.

Anadolu Kavağı için şimdi de Şirket-i Hayriye'nin 1914'te neşrettiği eserde verilen malumata bir göz atalım:

"Karadeniz Boğazı'nın ağzında ve boğazın hemen sonundadır. Etrafında bazı mühim istihkâmlar vardır. İki ciheti yüksekçe iki dağa dayanmış olup, köy bu dağlar arasındaki vadide kurulmuştur. Poyraza karşı olduğundan tebdilhava yerlerindendir. Kuyuları pek derin olmamakla beraber suları gayet tatlıdır

(Veznedar Ali Bey'in çarşı içindeki zincirli kuyusu hâlâ duruyor ve kullanılıyor).

Yerli ahalisi balıkçılık ve kayıkçılık ile geçinir. 180 evdir. Nüfusu bin kişi kadardır."

Şimdi bu bilgilerden önceleri pek mamur bir köy olan Anadolu Kavağı'nın bu asrın başlarında sönükleştiği anlaşılıyor. Geçerli meslekler artık balıkçılık ve kayıkçılık olmuştur. Ki bugün de köy bir balıkçı köyü olarak bilinmekte ve İstanbul ahalisi Rumeli Kavağı gibi, buraya da balık yemeye gelmektedir.

İstanbul Ansiklopedisi'nde Anadolu Kavağı'nın tanınmış bir tarafında inciri olduğu belirtiliyor. Ancak 1946'da bu incir ağaçlarının büyük bir kısmı kesilmiş Anadolu Kavağı inciri de kaybolmaya yüz tutmuştur.

Aziz okuyucular bu bilgiler ışığında İstanbul'da "Kavak inciri" diye satılan her inciri Anadolu Kavağı'ndan gelmiştir diye almayın.

İstanbul'da bir Ceneviz kalesi

Anadolu Kavağı'nın tek camisi *Midillili Ali Reis Camii*'nde namazı kıldıktan sonra, semt merkezini şöyle bir dolaşıyorum. Midyeciler, masalarını dışarı atmış balık lokantaları. Zincirlikuyu'nun içine eğilip baktım, su var; demek kuyu çalışıyor. Yanında lahit benzeri bir çeşme ama akmıyor. Kuyunun berisinde bir nine, önünde hurma, muşmula ve biraz fındık. Buranın yerli mahsulünü satıyor. Fotoğrafını çeke-

yim dedim çektirmedi, aksi aksi söylendi. Civardaki büfeciler gülerek: "Çektirmez abi, turistlerin kafasına elma fırlatıyor" diyerek ihtiyar kadının bu konudaki hassasiyetini belirtiyorlar.

Hurma sözünden bazı okuyucular Bağdat hurması gibi bir mâna çıkarmasın. Efendim bu hurma, işte, İstanbul'da Aralık ayının ilk on beşinde ancak olgunlaşan, portakal ağacı gibi bir ağacı olan, ağacın yapraklarının tümü döküldükten sonra çıplak dallar üzerinde bir zaman daha duran, bazı yörelerde *altıntop* diye bilinen mayhoş bir meyvedir. Şu günlerde manav tezgâhlarında sıra sıra duruyor, kimi onları domates, kimi portakal sanıyor (Trabzon hurması diye bilinir).

Anadolu Kavağı'na kadar gelip de kaleye çıkmamak olmaz.

Hem böyle güneşli bir Aralık gününü nereden bulacağız; diyerek yola revan oldum. Doğrusu epeyce yokuş, bu yokuşu çıkmaya nefes yetirebilecek miyim acaba diye de işkilleniyorum. Karşı yönden el ele tutuşmuş âşıklar, genç evliler, neşeli gruplar iniyor. Arnavut kaldırımı döşenmiş yokuşu ağır ağır tırmanıyorum.

Efendim, IV. Murat zamanında Anadolu ve Rumeli kavakları mevkiine aynı süre içinde karşılıklı iki kale yapılmış. Bu kaleler Karadeniz'den gelecek düşmana karşı bir savunma düşüncesi ile inşa edilmiş. Özellikle Kazak akınları böylece hafiflemiş. Evliya Çelebi "Kavak Kaleleri"nden Anadolu yakasında olanını şöyle tasvir ediyor:

"Dört köşe, çok sağlam bir kaledir. Deniz kıyısında düz bir saha üzerinde kurulmuştur. Duvarlarının yüksekliği yirmi ziradır. Cenuba doğru demir bir kapısı vardır. Çevresi sekiz yüz kademdir. Askerler için seksen hücreyi ihtiva eder. Buradaki birlik, bir komutan ve üç yüz erdir. Sultan Murat tarafından yaptırılmış bir camii vardır. İki buğday ambarı ve yüz topu bulunmaktadır."

Şimdi bu kaleden bir eser yok. Buna mukabil bundan daha eski, çok eski tarihli bir Ceneviz kalesi, bazı kapıları ve duvarları ile hâlâ duruyor. *Yoruz* veya *Yoroz* diye adlandırılan kalenin eski ismi *İeron.*

Evliya Çelebi bu kale hakkında da "içinde asker olmamakla birlikte iki yüz kadar Müslüman evini ve kaleyi fetheden Yıldırım Bayezid'in yaptırdığı bir cami" olduğunu kaydetmektedir.

Kaleyi gezmiş olan İncicyan ise iç-kale, dış-kale ve şehir olmak üzere üç bölümden oluştuğunu, büyük bir kısmı harap olan kale surlarının sahile kadar ulaştığını yazmaktadır. Müellif iç kalenin duvarlarında haç şekilleri gördüğünü de belirtiyor.

Dış-kale'nin kapılarından birini gözüme kestirip oraya yöneliyorum. Kapının sağ yanında dermeçatma bir çay bahçesi var. Kapıyı geçince solda bir ağaç ve dibinde bir yaşlı kadınla karşılaşıyoruz.

İstanbul gezilerimin çoğunda karşılaştığım sahne burada da aynen cereyan ediyor. Boynumda fotoğraf makinesi ile beni şöyle bir süzen kadın çay-kahve-meşrubat kelimelerinin İngilizcelerini sıralıyor. Eh,

bu soğuk günde buralara bizden birileri gelecek değil ya, diye düşünüyordur muhakkak. Düşüncesinde de hata etmiyor; gerçekten de kale civarında rastladığım her on kişiden sekizi turist idi.

İç-kale'nin sağlam kalan duvarlarında İncicyan'ın gördüğü haç işaretlerini ben de gördüm. Bu yükseklikten aşağıda yakamozlanan boğaz sularına bakmanın tadı tarif edilemez. Karadeniz, uzakta ufku boydan boya sise bulayarak yayılıyor. Kuzeyden sert bir rüzgâr esiyor. İki âşık fotoğraflarını çekmem için makineyi uzatıyor. Yanlarında bir köpek. Fotoğraflarını çekiyorum, köpek buna biraz darılıyor galiba, sahiplerine bir kötülük edebileceğimi falan düşünüyor herhâlde.

Kale surları (kalıntılar) gerçekten de aşağılara, ta sahile kadar uzanıyor. Aslında belki de bu kaleyi ağır ağır, her köşesini tanımak üzere iyicene bir tetkik etmek gerekecek. Ama yokuş çıktım, terledim; ayrıca bu sert rüzgâr... Gözüm kesmiyor. Bu kadarlıkla yetineceğim galiba. Yine de İstanbul gibi bir metropolün hemen başucunda, bugüne kadar yaşamış bir Ceneviz kalesini görmek, kapılarından geçmek, surları üzerinde oturmak tarifsiz bir duygu ile dolduruyor insanı. Buna tertemiz havayı, Aralık ayında bile yeşil kalan çimenleri, sükuneti eklerseniz, insana bir hafta sonu için kışkırtıcı gelebilir.

Dönüşte Kavak sokaklarını daha bir kalabalık buluyorum. Bilenler buraya balık yemeye gelir. Hafta sonları köyün nüfusu epeyce artar.

Araba sahipleri sağı solu kollayarak park yeri arıyor. Kavaklılar bunun için geniş avlularını, arsalarını park yeri olarak düzenlemiş galiba. Tabii bu kadar küçük bir mekâna, bu kadar kalabalık hücum ederse işin tadı kaçıyor.

Bir kahve önünde zar-zor bir masa buldum. Yorulmuşum iyicene. Çay çok iyi geliyor. Yan masada bulunanlar şamata içinde hangi TV kanalının daha fazla yarışma yaptığını, hangisinin daha fazla para verdiğini falan tartışıyorlar. İnsanımız garip bir şekilde böyle emeksiz yemeğe, bedavadan köşe dönmeye şartlandırıldı.

Konuşmalar daha sonra gazetelerin verdiği ansiklopedilere atlıyor. Ben de şu güzelim Anadolu Kavağı gezisini bu tatsız konularla berbat etmemek için oradan kalkıyorum.

YAĞMURDA BEYKOZ

Kış geldi. Soğuklar geldi ve bizim gezilerin tadı-tuzu kaçtı.

Ayrıca Beykoz faslına başlamak üzereyiz. Gönül isterdi ki, şu İstanbul'un su ve mesire bakımından günümüzde en zengin semti olan Beykoz'u bahar-da-yazda gezelim; ama nasip böyle imiş.

Karanlık-kapalı bir havada yola çıktım. Üsküdar'a varıp otobüse bindiğimde Karadeniz tarafından hızla gelen bulutlar Boğaz'ı tamamen kaplamıştı. Kara kara, salkım saçak yağmur bulutları. Paşabahçe'ye vardığımızda boşanmaya başladılar. Otobüsün silecekleri zor çalışıyordu, öylesine bir sağanak.

Karşı kıyı görünmez olmuştu, denizin üzeri rüzgârla salınan yağmur damlaları ile hareleniyordu. Boğaz kış mevsiminde sanki rengini açıyor, yer yer cam göbeğine, yeşile, şu bildiğimiz yosun yeşiline doğru yol alıyor.

Kıyıda oltalarını bırakanlar, piknik masasını bile kaldırmaya vakit bulamayanlar, ızgara için henüz

hazırlanan mangal, ıslanan alçak sandalyeler, yağmurun tıpırtısı ve bu tuhaf tenhalık.

Beykoz'a kadar böylece geldik işte.

Aslında Boğaziçi'nin yağmuru bile kendine has bir güzellik taşıyor. Ahmet Hamdi Tanpınar o unutulmaz "Yaz Yağmuru"nda ne güzel anlatır, her an değişen renkleri, yavaşça ortalıktan çekilen sesleri. Tabii o hikâyenin yazıldığı yıllar Boğaziçi ve bütün İstanbul henüz günümüzdeki hoyrat yıkım ve yağmadan nasibini almamıştı.

Şemsiyemi açarak iniyorum durakta, bir koşu meşhur çeşmenin yanındaki kahve. Bir süre ayakta dikilip cam kenarında bir masa kolluyorum. Kahvenin radyosundan (kim bilir hangi yeni radyodur bu) "İyisin, hadi gene iyisin" nakaratlı bir pop parça dağılıyor. Sonunda müstakil bir masa bulamayacağıma kanaat getirerek ele geçirdiğim sandalyeye ilişip, o anda garsonun elime tutuşturduğu çayla ısınarak yağmurun kırbaçladığı meydana dalıyorum.

İshak Ağa Çeşmesi işte bu meydana hakim bir noktada inşa edilmiş. Zaten su kaynağı da hemen çeşmenin ardında bulunuyor. On adet lülesinden su aktığı için çeşme *Onçeşmeler* diye de tanınıyor. Bu çeşme sadece Beykoz'un değil İstanbul'un, hatta belki de bütün Türkiye'nin en güzel, en zarif, en suyu bol çeşmesidir.

Orijinalini Kanuni ve II. Selim devri has odabaşılarından Behruz Ağa (öl. 1562-63)'nın Mimar Sinan'a

yaptırdığı rivayet edilmektedir. Bize göre gerçekten Sinan'ın eseri olmaya layık bir yapıdır. Zamanla harap olmuş, I. Sultan Mahmut zamanında gümrük emini olan *İshak Ağa* tarafından 1746 yılında yenilenmiştir. Bugün çeşmenin ön yüzünde, üç madalyon hâlinde nefis bir sülüs yazı ile şu kitabe bulunmaktadır:

Sahibü'l-hayrat ve'l-hasenat es-seyyid İshak Ağa emin-i gümrükî Asitane-Sene 1159.

Bu gümrük emini İshak Ağa'nın Beykoz'da iki çeşmesi daha bulunmaktadır. Çeşmeyi altı önde, iki ortada olmak üzere 8 ince mermer sütunla 12 kemerin yüklendiği bir sakıf örtmektedir. Eni 6, boyu 8 metre kadar, yüksekliği 4 metre civarındadır. Çeşme yol seviyesinden aşağıda olup üç taraftan dört merdiven ile zemine iniliyor. Merdivenler ve zemin yekpâre mermerdir. Zeminin ortasında bir kanalcık olup lülelerden akan su bu kanalın içinden geçer. On lülenin bulunduğu cephe tamamen ak mermerle kaplıdır. Ortada iki büyük lüle var, ama nedense birinden su akmıyor. Diğer sekiz küçük lüleden şarıl şarıl boşanıyor. Cenab-ı Allah buraya bir su bereketi vermiş. Su biraz kekremsi, lakin çok soğuk. Hele yaz günleri burası tam bir serinlik köşesidir mutlaka.

Çeşmeyi biri solda, diğeri önde iki ulu çınar ağacı kanatları altına almış sanki. Bu ağaçların yeşil gölgesinde, tavanları kalem işi tezyinatlı bu zarif yapı gerçekten görülmeye değer. Defalarca tamir gören

çeşmenin son şekli bu gibi eserleri restore etmekle müstesna bir yeri olan Ekrem Hakkı Ayverdi tarafından gerçekleştirildi. Bu şekli esas alan Beykoz Belediyesi 1986'da çeşmeyi bir kez daha elden geçirdi.

İshak Ağa Çeşmesi'nin etrafının açık oluşu, çınar ağaçlarının gölgesinde bulunması, o zarif direkleri arasından sağ ve sol yana bakıldığında semtin ahşap binaları ile karşılaşılması, ön cephesinin denizi görmesi meydanın bu köşesine tabii bir görüntü kazandırmakta, tarih ve estetik birlikte algılanmaktadır.

Çeşmeden abdest alıp, az aşağıda, sol yandaki *Beykoz Merkez Camii*'ne yöneliyorum. Bu camiyi yaptıran Bostancıbaşı Mustafa Ağa olduğundan *Serbostanî Mustafa Ağa Camii* diye de biliniyor. Bu zatın Beykoz/Yalıköy'ünde de bir mescidi var. 1809 yılında temelinden yenilenen cami ferah, güzel bir mekân. İçi bej üzerine sütlü kahve boyalı. Lakin burada da o Kütahya işi mahut mihraplardan biri yer alıyor. Monte ile bozulan hat ve aşırı boyalı tezyinat caminin sadeliğine yakışmıyor. Esasen buraya bir de ahşap minber gerekir. Cami önündeki bahçesi ve ağaçları ile meydana ayrı bir güzellik katmış.

Yağmur dinmiyor bir türlü, ben de bu kadar yol tepip gelmiş iken, çeşme ve cami ile kifaf-ı nefs edip geri dönüyorum.

İstanbul'un en şöhretli çayırı

Bilirsiniz, İstanbul'un mesire sayılan yerlerinden bazıları da geniş çayırlık alanlardan oluşmaktaydı. Büyükdere Çayırı, Kâğıthane, Göksu, Küçüksu ve elbette *Beykoz Çayırı*.

Saydıklarımızın hepsinin yerinde yeller esmese de, artık çayırdan bahsetmek mümkün değil. Ama Beykoz öyle mi? Bilmiyorum ve onu görmeye gidiyorum. Yukarı Boğaz'ın fetihten beri en şöhretli mesiresi, ulu çınarlarla süslü, ucu-bucağı olmayan bir yeşil deniz.

Daha Beylerbeyi'nden, Çengelköy'den itibaren yol kenarında nasılsa kalakalmış, beli bükülmüş, yüzü gözü yaralanmış ahşap dükkânlar dikkatimi çekiyor. Onların o tuhaf, garip, mahzun, fukara vitrinleri. Mesela "Filiz Manifatura". Birkaç çocuk elbisesi, firketeler, el aynaları, el işi dantelalar, iplik ve yün çeşidi (ama az), evde işlenip belki satılır diye oracığa özenle konulmuş yatak odası takımları, bir ucuz cam vazo, içinde yapma karanfiller.

İşte bütün bunlar Anadolu yakasının geçmişten getirdiği nohut oda-bakla sofa alışkanlıklarından kalmış, mütevazı varlığının son kırıntılarını gösteriyor. Hemen yanı başında bir parıltılı pastane veya et-market, şişinip kabararak bu zaten yaşadığımız dünyanın ötesine geçivermiş zavallı dükkâncığa homurdanıp duruyor. Çünkü hâlâ orada duruyor olması, duvar duvara yakınlaşması fiyakasını zedeliyor, fiyatını ürkütüyor.

Beykoz'dan Yalıköy'e doğru giderken; oradan Ortaçeşme'ye kadar yürürken çok gördüm bu dükkânlardan. Böylece Beykoz ahalisinin tüketim çılgınlığına henüz kâmilen teslim olmadığına inandım. Eski İstanbul'un, yoksul ama onurlu tavrını buldum orada.

Yalıköy'ünün bir cephesi çayıra açılan yokuş başında *Serbostanî Mustafa Ağa*'nın tuğla minareli küçük mescidi yer alıyor. Bu zat Beykoz Merkez Camii'ni de yaptıran kişidir. Minberini İzzet Ali Paşa koydurmuş. Cami, II. Mahmut zamanında bu padişahın kadın efendilerinden biri tarafından tecdîden tamir ettirilmiş. Tamirin kitabesi minare kaidesi üzerinde oval bir mermerde yazılıdır. Metni şöyle: "*Cennetmekân firdevsâşiyan Gazi Sultan Mahmut Han Hazretlerinin kadını devletlû Elhâce Baş Kadın Efendi Hazretlerinin hayratıdır.* 15 Receb 1269/24 Nisan 1853". Bu güzel yazılı kitabenin altında uyduruk bir düzenekten oluşan birkaç musluk ve abdest mahalli bulunmaktadır. Aziz okuyucular dikkat ettinizse kitabede kadın efendinin adı yoktur. Eskiler işte böyle, bazen yaptıkları-yaptırdıkları eserlere imza atmaktan çekinirlerdi. İçimden şöyle mırıldanıverdim nedense: "Kadının adı yok". (Malum bir hanım yazarın çok satan kitabının adı) *Beykoz Çayırı*, mekân olarak ve biraz da çayır olarak yerinde duruyor. Mucizevî bir şey değil mi? Nasıl olmuş da bugüne kadar işgale uğramamış, insan şaşıyor. Ve ne iyi ki uğramamış. Gerçi bir köşesi pazar yeri, bir diğer

köşesi futbol sahaları, bir başka köşesi bilmem ne olmuş ama, mübarek o kadar büyük ki yine de çayır diye bir şey duruyor karşımızda. Ey İstanbullu ve sen ey Beykozlu, çayırdan kalan parçanın kıymetini bil! Bil ki bu mekân ta fetihten beri burada aynen duran bir zümrüt taşı, bir mücevher, artık bir antikadır. Onu sev ve onu koru. Lakin görüntü öyle değil...

Hünkâr İskelesi tarafından gelip, Tokatköyü civarına doğru giden iki sıralı asırlık çınarlar çayırı bir baştan bir başa geçiyor. Bu ağaçların da kesilmeden kalmaları ikinci bir mucize. Ve koca ağaçların gölgesinde kalan arazi, o büyük boşluk, yer yer kuruyup toprağa dönen kısım; tek tük demir direklerin, bazı taşların, cılız ağaçların ve üzerinde bir o yana bir bu yana koşup duran çocukların şamatası altında şaşkın bakınıyor.

Bana da öyle geldi.

Yetkililer bir uzun zamandan beri buraya ne yapalım diye durup düşünmüşler herhâlde. Ama belli ki bir karara varamamışlar. Yıllar geçmiş, çayır çayırlığını kaybetmiş, ama başka bir şey de olamamış. İşte, bir açık alan, küçük çocukların küçük top sahaları.

Eskiden Beykoz Çayırı'na üç-beş gün kalmak üzere çadırla gidilirmiş. Özelikle terlikçi esnafı burayı tercih edermiş. Lonca ananesi olarak her usta, kalfa ve çıraklarını alarak burada bir süre dinlenirmiş.

II. Mahmut devrinden itibaren de yatılı askerî ve mülki mektep talebeleri Hıdrellez'de buraya eğlen-

meye ve kuzu yemeğe gelirmiş. Futbolun ülkemize girip yaygınlaşmasından sonra ilk büyük top sahalarından biri yine bu çayır olmuştur.

Elbette eski günlerin eğlenme ananesi kendine göredir. Saz ve söz olduğu gibi, Orta oyunu ve Karagöz bulunur, günlerce yeme-içme olur, güreşler yapılırmış.

Beykoz'a çok güzel çeşmeler yaptırmış olan *Gümrükçü İshak Ağa*'nın burada da bir çeşmesi bulunmaktadır. 1750 tarihinde yaptırılan çeşme hâlen akar vaziyettedir.

Tarih içinde Beykoz

Beykoz Bitinya Kralı Amycus'un başkenti olduğundan dolayı çok eski devirlerde Amicus Körfezi adını taşımıştır. Tournefort ve İncicyan Beykoz'un yanında bulunan "Yalıköy"e *Amea* denildiğini söylerler ki, bunun "Amicus"tan geldiği bellidir.

Beykoz adına gelince, İncicyan bunun vaktiyle çeşmenin yanında (Onçeşme) bulunan çok büyük bir ceviz ağacı yüzünden verilmiş olduğunu bildirir. Koz, ceviz demektir.

Beykoz'un meşhur simalarından Ahmet Midhat Efendi ise kelimenin ikinci hecesinin koz değil *kos* olduğunu iddia eder. Kos, Farsça'da "köy" mânasına geldiğinden kelimenin anlamı "Bey Köyü" şeklinde oluşacaktır.

Evliya Çelebi XVII. asır ortalarında Beykoz'u şöyle tasvir ediyor: "Leb-i deryadan, bağlar kenarından gitmek üzere Servi Burnu'nun üç bin adım cenub tarafında bir büyük limanın kenarındadır. Sekiz yüz hâneli, bağ ve bahçeler ile mamur ve müzeyyen kasabadır. Camii, mescidi, hamamı, sıbyan mektebi vardır. Cümle halkı bağçıvan, oduncu ve balıkçıdır. Gerçi Üsküdar kadılığı hükmündedir ama Âli Osman müneccimbaşılarına meşruta elli akçelik kazadır. Âb-u havası latif, şirin bir şehirdir".

Fatih Sultan Mehmet kendi devrinde sık ormanlar ile kaplı Akbaba ve Dereseki taraflarında avlanırmış. Yine böyle bir av eğlencesi sırasında o yörede bulunurken çıkagelen bir haberci Tokat'ın fethedildiğini bildirir. Sadrazam o sırada seferdedir ve böyle bir zafer kazanmıştır. Bu müjdeye çok sevinen padişah adamlarına şu emri vermiş: "Tez şurada bir güzel bahçe yapılsın ve adına da *Tokat Bahçesi* denilsin. Etrafına Tokat surlarına benzeyen bir çit çekilsin"...

Fatih Sultan Mehmet'in emri üzerine o bölgeye köşkler, havuzlar, hamamlar yapılır, bahçeler tanzim edilir; öyle bir güzel sayfiye kurulur ki dillere destan olur. O günden bugüne Tokat Bahçesi namı ile yürür gelir (Bu bahçeyi arayışımın hazin hikâyesini anlatacağım).

Akbaba-Dereseki yöresinden Hünkâr İskelesi'ne kadar gelen bölgeyi Kanuni Sultan Süleyman da pek severmiş.

Gönül Aslanoğlu Evyapan Ortadoğu Teknik Üniversitesi neşriyatı arasında yayımlanan *Eski Türk*

Bahçeleri (1972) adlı eserinde bu çevrenin imarını şöyle dile getiriyor: "Beykoz XVI. yüzyılda sığ ve bataklık olup, içinde ufak bir ada bulunan körfezi, Kanuni Sultan Süleyman doldurtarak bir düzlük şekline getirmişti. Düzlüğün üzerine poyraza karşı bir köşk, bir çeşmeyle havuz, çevreye de bahçeler yaptırmıştı. Özellikle köşk çevresi kokulu ender ağaçlarla ve servilerle kaplıydı. Köşkün karşısındaki bir ağaçtan nefis kokulu bir yağ sızardı.

Çevre *Sultaniye* diye anılırdı. Bu ad bir söylentiye göre Kanuni Sultan Süleyman'ın hasekilerinden Hançerli Sultan'dan geliyordu." Evliya Çelebi ise köşkün Şirvan ve Tebriz akınlarında ganimet aldığı bir sarayı söktüren Özdemiroğlu Osman Paşa'nın III. Murat'a sunduğu bu malzeme ile kubbesi Acem stiliyle yapıldığından Azerî kentlerinden Sultaniye'nin isminin verildiğini nakleder. Bir başka söylentiye göre bu hasbahçe II. Bayezid tarafından yaptırılmıştır.

Bahçeyle I. Ahmed, Sultan İbrahim, IV. Mehmet, III. Ahmed, IV. Murat ilgilenmişlerdir. IV. Mehmet buraya bir köşk yaptırmıştı.

I. Mahmut 1746'da Tokat Bahçesi'ndeki köşkü tamir ettirdi, devrinde bu köşk Kasr-ı Hümâyunâbad diye anılmaya başladı.

III. Selim devrinde köşk Bostancı Ocağı olarak kullanıldı, terk edilince de harap oldu.

XVII. asırda Antoinette Gallard Fransız Sefiri ile beraber bahçeyi ve köşkü gezmiş, Evliya Çelebi'nin

anlattığı o muhteşem fıskiye ile havuzu görmüştü. Duvarlarda yer alan levhalara hayran olmuş, bunlardan birinde yazılı olan kitabeyi eserine şöyle geçirmiştir:

Fikr et ey dil ki doğduğun vakt
Halk handan idi vü sen giryan
Ana şâyet ki öldüğün vakt
Halk giryan ola vü sen handan

Beykoz, Boğaz'ın Rumeli yakasında ve karşısında yer alan Sarıyer gibi suları ile ünlü bir semttir demiştik. İshak Ağa çeşmeleri dışında Dereseki civarındaki *Karakulak* Suyu ile vaktiyle Ahmet Mithat Efendi'nin çiftliğinden çıkan *Sırmakeş* Suyu bunların en meşhurlarındandır.

Vaktiyle Beykoz'da su değirmenleri de mevcut ve hatta meşhurmuş. Ustasına uncubaşı, acemi oğlanlardan oluşan ocağına da "Değirmen Ocağı" derlermiş. III. Selim devrinde Hünkâr İskelesi civarında bulunan bu değirmenlerin yerine bir *Kâğıthane* kurulmuşsa da kısa süre sonra kapanmıştır.

Aziz okuyucular... Kar yolları kapamıştır, soğuk can yakmaktadır. Bu sebeple esasen pek de hoşlanmadığım bu tarihi malumatı nakletmekle kifayet ediyorum. En kısa zamanda gezimize kaldığım yerden başlayarak size gördüğüm şeyleri, izlediğim olayları anlatacağım.

Lakin Beykoz anlatmakla bitecek gibi değil...

TOKAT BAHÇE'NİN ESRARI

Beykoz Çayırı'nın sağında, caddeyi tutmuş Ortaçeşme'ye doğru gidiyorum. Bir manav barakasının arkasında küçük bir hazire, birkaç mezar taşı, ileride eskiden tekke olduğu gün gibi âşikâr bir pembe ev. Evin önüne vardığımda üst kat duvarının pencere hizasında bir kitabe olduğu göze çarpıyor, acaba kime sorsam? Hava soğuk, yağmur çiseliyor.

Çaresiz bir başka sefere diyerek yürüdüm.

Ortaçeşme Camii'ne varmadan yol kenarındaki çınarlardan birinin yere yakın dalına bir karaltı asmışlar. Yaklaşıyorum. Koca bir yaban domuzu bu. O civarın avcıları vurmuş, üşenmeyip oraya kadar getirmişler ve şan olsun diye de asmışlar çınar dalına. Beni öyle boynunda fotoğraf makinası ile gören bir grup avcı kahveden fırladı. "Yaz abi yaz, Beykozlu avcıları yaz" diye haykırıyorlar.

Öğle namazını Ortaçeşme Camii'nde kılıyorum. 1970'te yapılmış yeni bir cami bu, dışı sade içi süslü. Bütün duvarları, pencere içlerine kadar çini ile sıva-

mışlar. Sütunlar kahverengi parçalı mermer. Ne kadar lüzumsuz. Oysa mermer mihrabı fevkalade (boyasız, neyse ki sade) ortadaki avize harika.

Namazdan sonra cemaatten yaşlıca bir beye *Tokat Bahçesi*'ni soruyorum. Eliyle çayırın ortasından geçen iki yanı ulu çınarlarla kaplı yolu gösterdi. Bakın efendim, diyor, bu yol Sultan Aziz'in sahildeki sarayından geliyor, şimdi orası çocuk hastanesi; sonra gide gide Tokat Köyü'ne varıyor. Yol üzerinde bir de Sultan Aziz Mescidi vardır. Onu bulun, az ilerisinde Tokat Bahçesi olacak. Eğer kaldı ise orada köşk, havuz falan var diyorlar. Siz gördünüz mü, diye soruyorum. Görmemiş.

Yolumun üzerinde bir köprü, köprünün altından bir dere geçiyor. Oracıkta, yağmurun altında durup, gelip geçenlere bu derenin adı nedir diye soruyorum, (kadın-erkek-çocuk 8 kişi) hiçbiri derenin adını bilmiyor; sonuncu yaşlı bey biraz tereddütten sonra "Galiba Tokat Deresi olacak" diyor. Anadolu'dan İstanbul'a akan insanlar yaşadıkları mekânın özelliklerine, tarihine, dokusuna bakmıyor. Önemli olan o mekânın iktisadi değeri.

Çınarları takip ederek, ahmakıslatanın altında, dere boyunca yürüdüm. Sağ yandaki evlerin, dükkânların gerisinde karalahanaların, marul-kıvırcık-soğan yeşilliğinin kalıntıları gözüküyor. Gecekondu ile apartmanlar yan yana.

Bir berbere, bir nalbura, bir manava ve yoldan geçenlere "Tokat Bahçesi"ni soruyorum. Kimi hiç duyma-

mış. Kimi semte yeni geldiğini söylüyor. "Sen bir de filan bakkala sor" diyenler var. Ama doğrusu dişe dokunur bir bilgi edinemedim.

Neyse sonunda bahçeyi değil ama Sultan Aziz Mescidi'ni gördüm. Minaresi hariç diğer kısmı yenilenmiş, lakin eski mütevazı yapısını kaybetmemiş bir köy mescidi. Yaklaştık demektir. Çınarlara güveniyorum. Ne demişti adam: "Bu çınarları Sultan Aziz diktirmiş, yolu takip et, çınarlar seni Tokat Bahçesi'ne götürür." Eh, gidiyoruz işte.

Sonunda çınarlar bitti. Yağmur hızlandı. Ben son çınarın duldasına girip etrafa bakınmaya başladım. Ne köşk var ne de havuz.

Boynumda fotoğraf makinesi, etrafa bel bel bakındığımı gören genç bir adam yaklaştı. Paşabahçe'de ilkokul öğretmeni imiş, ama ev bulamadığından burada oturuyor. Aslen Giresun/Görele'den. Ona da derdimi açıyorum. "Gel abi" diyerek beni bir kahveye sokuyor. Okey ve tavla şakırtıları arasında birkaç masa dolaştıktan sonra, yaşlıca bir bey, bir kaşını yıkarak bana uzun uzun baktı ve "Ne yapacaksın Tokat Bahçesi'ni" diye sordu. Hiç diyorum, İstanbul'u geziyorum da şöhretini işitmiştim. Hâ, diyor yutkunarak ve sonra eliyle camdan dışarısını göstererek: "İşte şu karşıdaki ilkokulun bahçesi imiş aradığınız yer, ama hiçbir şey kalmamış o bahçelerden, o köşklerden". Of be... Nihayet birini bulduk. Başımı kaldırıp puslu camın ardına okula doğru bakıyorum. Sonra o ilkokul öğretmeni arkadaşla

birlikte çıkıp okulun bahçesini dolaşıyoruz umutsuzca... Her şey maziye gömülmüş, üzerinden kim bilir kaç yıl geçmiş.

Çaresiz geri döneceğim.

Tam bu sırada, okulun yanındaki bir binanın alt katından, yarıya kadar kepenkleri çekilmiş bir bakkal dükkânının içinden, sakalları kırçıl olmuş bir zat çıkıyor.

Yanımdaki delikanlı meseleyi ona açtı. Adam bir bana, bir de bahçeden yana bakıyor ve sonra içini geçirerek birden dalgınlaşıyor. "Ben bir zamanlar bu okulun müdürü idim" diyor. "Memuriyete başladığım ilk yılların heyecanı ile Tokat Bahçesi hakkında araştırma yapmıştım. Bilmem ki ne oldu o çalışma, belki okulun kütüphanesinde, belki de başka bir yerde tozlanıp unutuldu"...

Evet aziz okuyucular. Fatih Sultan Mehmet'in emri ile kurulan Tokat Bahçesi, şöhretinden bir şey kaybetmeksizin geçen asra kadar yaşamış. Ondan sonrası karanlık... Şimdi ise ortada hiçbir şey yok.

Bazen böyle oluyor işte. İstanbul gezilerinde olmayan mekânların peşine düşüyoruz. Gidenleri bulamıyoruz ama, gelenleri tanımış, ne yapıp-ettiklerini görmüş oluyoruz.

MECİDİYE VEYA BEYKOZ KASRI

Beykoz'da Sultan Aziz tarafından yaptırılan kışlanın nizamiye kapısı önünde bir çınar gördüm. Hani şair Tevfik Fikret'in mektep kitaplarına girmiş ünlü "Çınar" şiirindeki gibi bir ağaç. Ne var ki gövde kısmında büyücek bir oyuk bulunuyor. Neredeyse bir aileyi barındıracak gibi.

Çınarı görünce *İstanbul Ansiklopedisi*'nde Reşat Ekrem'in anlattığı hazin hikâye gözümde canlandı. 1948 yılında geçim darlığı sebebi ile sokakta kalan Akçegüller ailesi çoluk-çocuk oracıktaki bir çınarın kovuğuna sığınmışlar. Bu fakir balıkçı ailesi şeker sandıklarından yaptıkları kapı ile çınar kovuğunu bir odaya çevirmiş ve bilinmeyen bir süre orada barınmış.

Böylece kovuğa daha dikkatli bakıyor, sanki Akçegüller ailesinden bir hatıra arıyorum.

Yukarıda kışlanın nizamiye kapısı, sapasağlam duruyor. Daha düne kadar burada inzibat birlikleri bulunuyormuş. Şimdi harabe hâlinde, sarhoşlara mesken olmuş. Kapının üzerinde Osmanlı arma-

sı, altında kitabesi. İşte Beykoz'da ele alınacak bir mekân daha. Burası tarihî kimliğine uygun bir şekilde restore edilerek çayıra nazır, denize nazır bir dinlenme, ferahlama köşesi olarak ihya edilmelidir.

Oradan ayrılıp ünlü Beykoz Kasrı, diğer adı ile Mecidiye Kasrı'na doğru gidiyorum. Şimdilerde çocuk hastanesi.

Günlerden Pazar. Giriş kapısının önünde kalabalık. Kapıcılar kuş uçurmuyor. Bozuntuya vermeden geçmek istiyorum ama, yağma yok. "Yassah hemşerim" diyerek durduruyorlar beni. "Yahu hasta ziyareti değil benimkisi, binayı görüp döneceğim" diyorum. Bu defa daha beter pireleniyorlar. "Ne yapacaksın binayı, fotoğraf mı çekeceksin" vb. gibi ahıret sualleri başlıyor.

Vatandaşın gazetecilere itimadı hiç yok.

Ben gazeteci falan değilim, dedimse de inandıramadım.

Gazetecilere güvenmiyorlar, çünkü boyalı basınımız yıllar yılı vatandaşın mahremiyetine, özel hayatına öylesine saldırdı ki, buradan çıkardığı sansasyon parıltısına o kadar güvendi ki, böylece bir prestij-tiraj kazanacağını sandı. Belki bir sürecik bunu sağladı da, ama vatandaş nezdinde bütün güvenilirliğini kaybetti.

Belki ziyaret saatini beklesem, kalabalığa karışıp binaya kadar giderdim ama, yarım saat oralarda oyalanamazdım. Her neyse...

Aziz okuyucular.

Bu Beykoz Kasrı, Meşhur Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Sultan Abdülmecid'e hediye olsun diye yaptırdığı bir binadır. Boğaziçi'nde yapılmış ilk kâgir kasırdır. 1845 yılında temeli atılmış, 1854 yılında tamamlanmıştır. İlk yapıldığında içi renkli somakiler ile kaplanmış, duvarlarına büyük endam aynaları yerleştirilmiş, zamanının en güzel eşyaları ile dekore edilmiştir. İki yüz dönümlük bir arazisi olup içinde nadide ağaçlar, manolyalar, ıhlamurlar, çamlar bulunurmuş. Sultan Abdülmecid kendisi için yapılan bu kasra pek rağbet etmemiş, kasrın sefasını süren padişah Abdülaziz olmuştur.

Prens Napoleon Karadeniz yolu ile İstanbul'a ikinci gelişinde arzusu üzerine bu kasırda ağırlandı. Aynı padişah Fransa İmparatoriçesi Eugenie'ye de burada mükellef bir ziyafet vermişti. II. Abdülhamit kasra hemen hiç uğramamış, onun döneminde ve sonraları bekçilerin elinde kalan bina mefruşatı ile birlikte yer yer dökülmeye başlamıştır.

I. Dünya Savaşı yıllarında bu kasırda bir Darüleytam (Yetimler Mektebi) açıldı. Daha sonra bina Trahom Hastanesi olarak kullanıldı. Bir ara muhacirlerin ikametine tahsis edildi. 1916-1952 arasında kendi hâline terk edildi. Bu otuz altı yıl içinde, hâliyle harap oldu. Altın yaldız nakışlı duvarları çatladı, endam aynaları kırıldı, bir kısmı söküldü. Koru ve parktaki nadide ağaçlar kesildi, bazıları kurudu. 1952 yılında o zamanın Sağlık ve Sosyal Yardım

Bakanı merhum Dr. Ekrem Hayri Üstündağ'ın himmeti ile elden geçirilerek burada bir prevantoryum açıldı. Koru-park yeniden yeşertildi.

Şimdi çocuk hastanesi.

Eğer "Yassah hemşerim" engelini aşabilseydim, sizlere binanın son durumu hakkında da malumat verebilirdim. Yine de Beykoz'u gezmeye niyet edenlere geçen asırdan kalan bu binayı görmelerini tavsiye edeceğim.

Beykoz Kasrı'nın önünde vaktiyle Beykoz'un ünlü balıkçı dalyanlarından biri kurulmuş (diğeri Beykoz İskelesi önünde). Evliya Çelebi bu dalyandan bahsediyor. Balıkçılar buralarda bilhassa kılıç balığı avlarlarmış.

Yine Beykoz Kasrı'nın bir yanında da II. Mahmut devrinde kurulmuş sonradan Sümerbank Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'na dönüşecek olan meşhur "Beykoz Debbağhanesi" bulunmaktadır. II. Mahmut bu debbağhaneyi Yeniçeri Ocağı'nı kaldırdıktan sonra kurulan Asakir-i Mansûre-i Muhammediye'nin çizme ve postallarının imalatı için yaptırmış.

Küskün ve kırılmış olarak kasrın kapısından ayrılıp, mezarlık duvarı boyunca ilerliyorum. Madem burayı göremedik, hiç olmazsa *Beykoz Korusu*'nu görelim diyerek yürüyorum. İnşallah orada "Yassah hemşerim" ile karşılaşmayız.

Beykoz Korusu

Onçeşme'den yukarı doğru giden caddeyi tutup hiç sapmadan birkaç kilometre yol yürüdüğünüzde meşhur Beykoz Korusu'na varmış olacaksınız. Yol boyunca ikişer katlı evler göreceksiniz, bunların çoğu ahşaptır. Birbirlerine yaslanmış eski zaman hikâyeleri anlatmaktadırlar. Cumbalardan yaşlı ninelerle torunlar, belki bir Ankara kedisi o beyaz tüylerini kabartarak size bakacak. Sağ kolda küçük bir Ermeni kilisesi göreceksiniz, onu geçin. Daha sonra Pratik Kız Sanat Okulu'na ait binalar, askerlik şubesi ve itfaiye görünecek. Bütün bu binaların önleri arkaları ağaçlarla kaplı. Daha önce de söyledim: Beykoz yeşilin ve mavinin henüz bizi terk etmediği ender semtlerimizden biri. İtfaiyenin karşısında "fidanlık" var. Caddeye bir baştan bir başa "Fidanda devlet garantisi" diye döviz asmışlar. Devletin garantisi nerelere uzanmış görüyorsunuz.

Lakin gönül başka şeyler de istiyor. Mesela İstanbul'un kuzeyinde yer alan yeşil kuşağın muhafaza edilmesini. Bu kuşak Sarıyer ve Beykoz'un kuzeyinde yer alıyor demiştik. Orman ve tarım alanları ile kaplı olan ve İstanbul'un nefes almasını şimdilik sağlayan bu mıntıkada *lüks villa* ticareti alıp yürüdü.

Nazım plana aykırı olarak "mevzii" ve "ıslah" imar planları ile yapılaşmaya izin verilen bu arazilerde Koç Holding'e bağlı Koza İnşaat ile bazı kooperatiflerin faaliyetleri gözleniyor.

Eğer bir de Boğaz'a üçüncü köprü yapılıverirse bu bölge tamamen elden çıkacak ve İstanbul ebediyen yeşile hasret kalacaktır.

Bu kötümser düşünceleri kafamdan silip atıyorum. Çünkü Beykoz Korusu'nun önüne gelmişiz bile. İşte korunun hemen girişinde bizleri bekleyen şirin Dilrüba Çay Bahçesi. Kış güneşinin parıltısı önündeki havuzun sularına vurmuş bile. Etrafta çıt yok. Sadece kuş ve böcek seslerini duyuyorsunuz. Aslında yoldan ayrılmadık daha. Hele şöyle korunun tepelere doğru giden patikalarından tırmanıverin sessizlik ve tabiat sizi her yanınızdan kuşatacaktır.

Kış ortasında bile bu koruda dolaşmak insanı müthiş dinlendiriyor. Şehrin bütün gürültüsü, stresi, kiripası içinizden çıkıp gidiyor.

Beykoz'un görülecek, tadılacak o kadar yönü var ki yaza yaza bitiremedik. Mesela Beykoz'un cismi pek kalmadıysa da ismi olan meşhur *cevizi*. İri ve hafif, pek lezzetli. Yeter ki kıyıda köşede kalmış olsun ve o da size rastlasın.

Mesela Beykoz'un *fasulyesi*. Elbette ki köyün, köy olduğu zamanlardan kalma bir şöhret. Bilhassa Ayşekadın cinsi. Eskiden konak mutfaklarında fasulye pişeceği zaman ne yapılır edilir Beykoz'dan getirtilirmiş.

Sonra efendim Beykoz'un *kalkan balığı*. Ancak burada bir noktaya dikkat çekmek isterim. Bu balık Beykoz önlerinde, kıyılarında, dalyanlarında yakalan-

maz aslında. Beykozlu balıkçılar bunu Boğaz dışına Karadeniz'e çıkarak avlarlar. Balıkhanede Beykozlu balıkçıların kalkanları pek makbul sayıldığından balıkçısına nispetle yerleşmiş bir şöhrettir bu.

Bir ayrı meşhur yiyecek ise Beykoz'un *paçası*dır. Ne zamandan beri bu semtte paça meşhur olmuş bilinmiyor. Lakin geçen asırdan beri İstanbul ahalisi Beykoz'a paça yemeye gelirler. Bendeniz de bu şöhretin yerinde olup olmadığını tespit için birkaç kâse yemek durumunda kaldım ve hayli safalandım. Tavsiye ederim efendim.

Gelelim Beykoz'un *testi ve küpleri*ne. Şimdilerde dahi sahil yolundan gelenler daha Küçüksu'dan itibaren Çubuklu'da, Paşabahçesi'nde yol kenarında saksı ve çömlek satan dükkânlara rastlayacaklardır. Çok eski zamanlardan beri Beykoz'un bu testi ve çömlekleri, saksıları İstanbul ahalisi tarafından tanınmakta ve satın alınmaktadır. Hayfa ki şimdilerde plastik saksılar çıktı ve bazı insanlar mübarek toprak saksıları bir yana koyup o menhus plastikleri kullanmaya başladılar.

Bitmedi. Bir de *Beykoz işi* denilen cam eşyadan söz etmeliyim. XVIII. asır sonlarında bu semtte kurulmuş olan XIX. asır başlarına kadar faaliyet gösteren bir imalathanede yapılan billur ve cam eşyaya Beykoz işi adı verilmektedir. Billur kâseler, bardaklar, sahanlar, lalelikler, gülabdanlar ve bilhassa çeşmibülbüller. Bu imalathanenin nadide eserleri bugün antika sayılmaktadır. Beykoz'daki bu cam işçiliği

şimdilerde yine Beykoz'a bağlı olan *Paşabahçe*'de ünlü Şişe-Cam Fabrikaları tarafından yürütülmektedir.

Beykoz'u size dilediğim gibi gezip anlatamadım. Malum mevsim kış, yollar yokuş. Yine de bu gri gökler ve buğulu deniz altında Beykoz benim gönlümde bir taht kurdu diyebilirim. Apartmanların, yüksek binaların, şatafatın ve asfaltın zapt edemediği bu semti umarım bundan böyle tabiatın koynundan kimseler çekip almasın.

O, öylece, Onçeşme sularının şırıltısını dinleye dinleye, korularında şakıyan bülbül sesleri ile mest, mütevazı yapısını ve halkını bağrında barındırsın.

Bizler gibi konup-göçen ihvanın ise tadı damağında kalsın.

İNCİRLİKÖY VE PAŞABAHÇESİ

Beykoz Belediye binası önünde otobüsten iniyorum. Doğrusu belediye bu kısımda denize doğru epeyce güzel işler yapmış, mezbeleyi temizlemiş, oturulacak ve gezilecek bir mekân hazırlamış. Lakin az ileride Paşabahçe'ye doğru bütün bu güzel işler birden bitiyor sanki. Sahil boyunca boş ve harap bahçeler, yalı arsaları, ne olduğu belli olmayan kulübeler, bir terk edilmişlik duygusu.

Aslında bütün bu sahil, tabii yalıları hariç mümkün olduğu kadar Belediye Binası'nın önünde olduğu gibi halka açılmalıdır.

Ayrıca Şişe-Cam Fabrikası'nın hemen önünde, denizle bitişen rıhtıma, bir depo, bir yükleme-boşaltma yeri gibi bakmak bana göre son derece yanlış. Üstelik üstü açık bir depo burası, mukavva kutular içinde cam eşya ve üzerlerinde yağmura, kara karşı naylon örtüler. Bir rivayete göre fabrikanın buradan kaldırılacağı söyleniyor ama esasen o rivayet Boğaz'daki bütün imalathaneleri kapsamalıdır. Gün

gelir o da olur, lakin iş işten geçmeden. Fabrika'nın önünde, o deniz kıyısında, o küçücük rıhtım altından denize habire lağım akıyor.

Aslına bakarsanız yalı sahipleri de bu kıyılara gereği gibi bakamamışlar, buraları mesela bir Yeniköy, Bebek gibi mamur hâle getirememişler. Eh, tabii bu bir varlık meselesi. Yine de tek tük kayda değer yalıya rastlanıyor.

Eremya Çelebi Kömürciyan'ın *İstanbul Tarihi*'nde bu bölge için şu bilgiler veriliyor:

"Kayığımızı ileri sevk ederek Hançerli Sultan denilen yere gelelim. Padişah bahçesi ve bostan olan bu yerde, denizin üzerinde bir köşk yapılmıştır. Köşkün karşısında bulunan bir ağaçtan nefis kokulu bir yağ sızmaktadır. Bu yağ ellere ve yüze sürülür. Ben de birkaç defa böyle yapmışımdır.

İncirliköy denilen köyün üst tarafında Akbaba vardır. Pek çokları buraya tenezzühe gelirler."

Kitabı yeni ilave ve notlarla baskıya hazırlayan Kevork Pamukciyan'ın belirttiğine göre *Sultaniye* adıyla tanınan bu yer bir zamanlar Kanuni'nin gözdelerinden *Hançerli Sultan*'ın ismini almış. İçinde küçük bir adası da bulunan, bataklık bir körfez imiş. Padişah burayı doldurtarak ve sahildeki düzlüklerle birleştirerek elde ettiği araziye güzel bahçeler ve bir kasr yaptırmış. Evliya Çelebi buradaki köşkün III. Murat devri vezirlerinden Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Şirvan ve Tebriz seferlerinden ganimet

olarak getirdiği cam, kapı, kepenk vb. gibi nadide parçalar ile süslendiğini kaydediyor. Çelebi köşkün nakış ve resimlerini de şöyle anlatmaktadır:

"Hele içinde nukuş ve tesavir-i hayvanat o kadar güzel tersim edilmişti ki şimdiye kadar sahil-i deryada şiddetli havadan bozulması lazım geldiği hâlde bir şeyine bile halel gelmemişti. Acib, mahir ustaların elinden çıkmış nakışlardır"

A. Galland da Kanuni'ye atfettiği mezkur köşkün denizin içine gömülü sütunlarının muhteşem Bacchus mabedine ait olup, büyük bir tarih ve sanat kıymeti taşıdığını söyler.

Paşabahçe ile Beykoz arasında pek çok incir ağacı yetiştiğinden bu bölgeye *İncirliköy* adı verilmiş. Hâlâ bu isimle yaşamaya devam etmektedir.

İncicyan bu köy hakkında şunları yazıyor: "Sultan III. Mustafa'nın nedimlerinden Tahir Ağa'nın zamanında kurulmuştur. Sahil boyuna yayılmış olan köy zamanla çok rağbet buldu. Ancak bununla birlikte köyde sık sık rezaletler vukubuluyordu. Bunun üzerine bostancıbaşı o kadar sıkı güvenlik tedbirleri aldırdı ki köy itibardan düştü, kimseler uğramaz oldu."

Buraya kadar gelmişken şişe-cam mamullerini görmeden gitmek olmaz, hem tenzilat var imiş belki bir şeyler alırız diyerek satış mağazasına giriverdim. Henüz sabah sayılır, çalışanlar rafları düzeltiyor. Mağazanın içinde iç bayıltıcı bir alay koku. Nereden

geliyor acaba diye bakınırken bunların bazı cam kâseler içinde esanslı talaşa benzer boyalı birtakım kutulardan geldiğini fark ettim. Güzel bir şey, renkler, cam ve koku. Lakin bütün kokular birbirine karıştığında ortaya tuhaf bir sentez çıkıyor.

Paşabahçe mamullerinde bir yöneliş dikkatimi çekti. Sanki en basit bardaktan, en iri tabağa kadar cam eşyada bir köşeli dizayn egemen olmuş. Çay bardaklarında bile köşeli modeller var. Cam eşyanın kendi tabiatına uygun yuvarlaklık ve ovallikten uzaklaşması onu madde olarak seramiğe, plastiğe doğru kaydırmamalı.

Paşabahçe çok eski tarihlerde kurulan ve kimliği hâlâ meçhul olan *Beykoz işi* cam eşyaları hatırlatacak kadar güzel parçalar da üretiyor. Ne de olsa burada bir gelenek saklı.

Geleneği tevarüs edebilmek. İşte bütün mesele.

Cama şekil verenler

Paşabahçe'ye adını veren Sultan İbrahim devri sadrazamlarından *Hezarpare Ahmet Paşa*'dır. Paşa'nın burada bir sarayı olduğundan semt zamanla *Paşa Bahçesi*, daha sonra da *Paşabahçe* diye anılır olmuştur. Ahmet Paşa bir sipahinin oğlu idi, 1646'da defterdar, 1648'de sadrazam oldu. Aynı zamanda saraya damat idi. Sultan İbrahim'in tahttan indirilmesi ile sonuçlanan ayaklanmada öldürülmüştür. Ahmet Paşa

dışında semti meşhur eden burada Türkiye'nin en ünlü cam eşya fabrikasının (Paşabahçe Cam Sanayi) bulunmasıdır.

Beykoz'dan bahseden yazılarımızın birinde bu bölgede geçen asrın başlarında bir cam atölyesinin mevcut olduğunu, burada yapılan eşyaların son derece kıymetli, bugün için antika değer taşıdığını, bu cam eşyalara da *Beykoz işi* denildiğini yazmış idik. Bunun dışında Paşabahçe'de 1899 yılında "Modiano" ismi ile bir cam fabrikası faaliyete geçmiş, fakat bir süre sonra kapanmak zorunda kalmıştır. Bugünkü tesislerin temeli 1934 yılında kurulan "Paşabahçe Şişe Fabrikası"dır. Bu kuruluşun ürettiği mamuller 1949 yılından itibaren yurt dışında ihraç ediliyor. Burada zamanla Türk cam sanatlarının en olgun örnekleri üretilmeye başlanır. Özellikle çeşmibülbüller çok dikkat çekmektedir.

Fabrika nihayet üç bin işçi kapasitesine kadar çıkar. Bu genişleme çevreyi de değiştirir. Civardaki boş araziler, tepeler işçi evleri ve gecekondular ile dolar. Bugün dahi Paşabahçe'ye damgasını vuran cam işçilerinin varlığıdır.

Önünde bir tır dolusu çöp duran muhteşem Davaz Yalısı'nın karşısındaki *Fenerli Bahçe Sokağı*'na giriyorum. Burada da sokaklar bütün Boğaz'da olduğu gibi tepelere doğru giden yokuşlar biçiminde sıralanıyor.

Pazar olmasına rağmen oldukça kalabalık. Yokuşun başında serviler görüyorum, herhâlde orası mezar-

lıktır. Sokağın sol yanında 1894 tarihli bir taş bina: Bir Rum kilisesi. Yokuştan inen yaşlı-sakallı birine kiliseye gidip-gelen var mı diye sordum. Pek yok, diyor.

Ama Pazar günleri açılıyormuş.

Beyaz Erguvan Sokağı, Fenerli Bahçe Sokağı'nı bir yerde kesiyor. Şu sokak isimleri bütün İstanbul'u bir baştan bir başa çiçeklerle kaplıyor. Bu defa beyaz erguvanın cazibesine kapılarak o tarafa doğru yürüdüm. Kapısının üzerinde Beykoz Spor Kulübü'nün arması olan, ahşap bir kahveye girdim. Ortada büyücek bir soba, etrafta kâğıt, okey oynayanlar. Dumandan göz gözü görmüyor. Bina vakıf malı imiş. Elden geçirilip boyansa Paşabahçe için ilginç bir yapı olacak, çünkü önü bahçe, ağaçlık, bilhassa yaz günlerinde ferah bir mekân olur.

Kahvenin ilerisi küçük bir park. Yeni düzenlenmiş. Parkın ortasında bir adam boyu, küçük bir sütun. Üzerinde bir lahana, taştan oyulmuş. Bu sütun meydanın ortasında bir çeşmeyi barındırıyor. Tek lülesinden billur gibi sular akıtan bir çeşme. Kitabesi çok güzel bir talik yazı ile olduğu gibi duruyor. En alt satırda;

Mustafa Paşa akıttı zemzem-âsâ âb-ı nâbı/1207

mısraı görülüyor. Kitabeyi okuduğumu, not aldığımı gören bir yaşlı zat yaklaştı. Kastamonulu'ymuş. Zaten bu semtte pek çok Kastamonulu var. Şişe Cam'dan emekli olmuş. Birlikte aşağı doğru yürü-

yoruz. Bir çeşme de parkın altında var. Bu da Sultan III. Mustafa'nın çeşmesi, lakin orijinali değil tabii. Yanında bir mağara gibi yer, kapısında demir parmaklık. Nedir bura, diye soruyorum, bilmiyor adam. Ayazmaya benziyor dediğimde, "Evet, öyle, ben de duymuştum. Hatta buradan o kiliseye yer altından yol gidermiş" diye malumat vermeye başlıyor.

Tam karşımızda, yolun altında, yani Paşabahçe Meydanı'nın ortasında meydana layık büyük ve güzel bir cami yükseliyor. Bu da aslında III. Mustafa'nın eseri imiş. Son olarak 1971 yılında yıkılıp yerine mimarlığını Ömer Kirazoğlu'nun yaptığı bu cami inşa edilmiş. Tuğla şeritli, yüksek, ferah bir cami. Özellikle ahşap minberi ve mermer mihrabı dikkate değer. Keşke yeni camiler hep böyle sade olabilseler. Bir de mermer taklidi yapılmaya çalışılan sütunlardan söz etmeliyim. Efendim bu beton sütunlara mermer havası vermek için boya yapıyorlar. Lakin bu havayı yansıtmak oldukça güçtür, acemi boyacının elinde çok gülünç oluyor. Koca koca fırça izleri sırıtıyor.

Camiden aşağısı iskele. Eski iskele battal olmuş, yeni iskele biraz uzakta Rakı Fabrikası'nın önünde. Onu söylemeyi unuttum. Burada Tekel'in bir ispirto ve içki fabrikası var, bu da 1930'lardan beri çalışıyor.

Paşabahçe canlı, işlek, kalabalık bir semt. ŞişeCam'ın damgasını taşıyor. Cama şekil verenler, semte de ağırlıklarını koymuşlar.

ÇUBUKLU EFSANESİ

Evliya Çelebi ünlü *Seyahatnâme*'sinde Çubuklu için şunları yazmaktadır: "Çubuklu bahçesi İncirliye muttasıldır (İncirliköy ile bitişiktir diyor. Aradaki Paşabahçesi daha sonra oluşmuştur). Beyazıd-ı Veli Şehzadesi Selim'i (Yavuz Selim) Trabzon'dan getirttiğinde kızıp burada sekiz çubuk vurmuştur ki, hilafetine işarettir. Sonra nasihat ile '– Oğlum al bu yediğin kuru çubuğu yere dik, sekiz sene kadar meyvesini yiyesin' diye nice rumuz etmiştir. O anda şehzade Selim Han çubuğu yere dikip: 'Ya Rabbi bu kuru ağaç meyve versin ve meyvesini meşhur eyle' diye dua etmiş, pederi Beyazıt Veli ve Kara Şemseddin hazretleri de 'âmin' demişler. Ol saat kızılcık çubuğu yeşerip dal hâline gelmiş ve her dane kızılcığı tartıldığında beş dirhem gelmiştir ki, bu keramet Beyazıt Han'dan mı, yoksa Şemseddin'den mi veya Şehzade Selim'den mi gelmiştir bilinmez. İşte bu sebeple o mahalle hâlâ Çubuklu-Bağçe derler. Hakikaten burada çıkan kızılcık bir diyarda çıkmaz,

her biri beşer dirhem lâl renkli olup Medine hurması kadardır."

Başka bir rivayete göre bu civarda yapılan lüle (nargile lülesi) çubukları sebebi ile semte bu isim verilmiştir.

Her ne hâl ise, Çubuklu deresi boyunca hâlâ yeşillikler, bostan kalıntıları devam ediyor. Eremya Çelebi "Çubuklu, Padişah bağçesidir. Buranın meyve ve sebze yetiştirilen bostanına bostancılar nezaret ederler" demekte, İncicyan ise, "Kıyıdaki düzlükte bir saray, bağçenin önünde de vaktiyle padişahlara mahsus bir av sahası olan küçük bir orman vardır. Eskiden burada Akimitis denilen uykusuz keşişlere mahsus bir manastır vardır" diyor. Bu "uykusuz keşişler" gece ve gündüz nöbetleşe hiç durmaksızın dua etmekle meşgul olduklarından bu adla anılmaktadırlar.

XVIII. asır başlarında İstanbul'un pek çok köşesini ihya eden Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa buraya da büyük bir havuz ve güzel bir çeşme ile namazgâh yaptırmış, böylece semtin mesire olarak şöhretini sağlamıştır. *Feyzâbâd* adı ile anılmaya başlayan bu gezinti yeri yazları çok kalabalık olurmuş.

Çubuklu'nun bir has-bahçe olmaktan çıkarak halk ile iskân edilmesi Paşabahçesi ile birlikte on sekizinci asrın ortalarındadır. Çubuklu bahçesi arazisi halka satılmış, burada diğer Boğaz köylerinde olduğu gibi yeni bir yerleşim birimi teşekkül etmiş, asayiş ve emniyet için bir Bostancı kolluğu (karakolu) kurulmuştur.

Çubuklu'nun sahildeki tek camii Çubuklu Camii de esasen o bölge has-bahçe iken, bahçede görevli Bostancı neferleri için inşa edilmiş.

Çubuklu Deresi'nin ağzında bulunan çayırlık alanda kurulu Feyzâbâd'dan kalan havuz ve çeşmeyi göremedim. Belki de o bölgeyi baştan başa kaplamış olan Petrol Ofisi depolarının, tamirhanelerinin içinde kalmıştır. Aslında okuyucularımız hoş görsünler; böyle belli kişi ve kurumlara ait, bina ve sahalara değil girmek, onlar hakkında bilgi sahibi olmak için soru sormak bile hayli muhataralı bir hâl almış. İnsanlar sizin masumane bir gezi içinde bulunduğunuza inanmıyor, bilgi vermekten kaçınıyor, hatta size şüphe ile bakıyorlar. Böyle durumlara maruz kalmamak için pek çok şeyi göremediğimi yazdığım için bu yazıları okuyan, takip edenler meseleyi anlayışla karşılayacaklardır umarım.

Yine de sizlere *İstanbul Ansiklopedisi*'nden naklen, üzerinde devrin üç şairinin üç tarih manzumesi kayıtlı bulunan meşhur çeşmeden bahsetmek istiyorum. Şairler Seyyid Vehbî, Feyzî ve Şeyhî'dir. Çeşme lülesinden Çubuklu'nun meşhur memba suyu akıyormuş. Konu hakkında bilgi veren Erdem Yücel 1965'lerde iyi bir tamir gördüğü ve Elmalı Suyu verildiğini belirtiyor. Tarih kitabelerinde Şeyhî'nin şiiri aşağıdaki şekilde okunmuştur:

Serir-ârâ-yı şevket hazret-i Ahmed Han Gâzi
Ki gâlib haşmeti dâratı İskenderle Dârâdan

Ol hakân-ı Feridun-satvetin sadr-ı keremkârı
Ki âbâd olmadık yer kalmadı ahdinde dünyadan

Hurûsa bu mahall-i dilküşâyı eyleyip mâmur
Nev dâr-ı bihişt etti bu âb-ı kevser-âsâdan

Çubuklu ravzasın görseydi şimdi Hâfız-ı Şîrazî
Geçerdi vasfı rüknâbâdın kilkişdi salâdan

O şehinşâh-ı zîşânın o sadr-ı kâm-bahşânın
Devâm-ı devletidir hep duâmız Hak Teâlâdan

Bu dilcû çeşmenin Şeyhî didi tarihin ey Vehbî
Safâ ile su iç gel ayni İbrâhim Paşadan / 1133 (1720-21)

Bu çeşme ile havuz içime dert oldu. Bir daha Çubuklu'ya gidersem onları dünya gözü ile görmeye çalışacağım.

Has bahçeden arta kalan

Çubuklu Deresi'nin gelip altından geçtiği Dedeoğlu Köprüsü'nün üzerindeyim. Aslında ne derede su, ne köprüde menfez kalmamış ama isimler devam ediyor. Derenin iki yanında mevcut olan ve denize doğru gittikçe genişleyen arazide hâlâ bostanlar, fidanlıklar mevcut. Tepeler ve derenin menbaına doğru daralan vadi evlerle, inşaatlarla dolmuş.

Çok güneşli, harika bir kış günü. Çubuklu'ya doğru yürüyorum. Yol tenha ve sabah saatleri olduğu için gelip-geçen vasıta sayısı az. Bazen durup kulak

kabartıyorum. Ağaçlardan, çalılıklardan bir kuş sesi duyar mıyım diye bekliyorum. Hani eskiler söyler ya, Çubuklu'nun bülbülü diye. Evet öyle, eskiden bülbül dinlemeye gelirlermiş buralara. Şimdi acaba düşünüyorum da, bülbülü görse tanıyacak, sesini işitse "hah bu bülbül sesi" diyebilecek kaç kişi var acaba oralarda? Bu satırları okuyanlardan bazıları belki dudak kıvırtarak "ne olmuş yani, insanlar bülbül sesini tanımasalar ne yazar" diyebilirler. Hatta bülbül denen naçiz kuşu insan hayatından, tabiatın içinden büsbütün sürüp çıkarmak isteyenler de olabilir.

Ama gülün, bülbülün, çocuğun, çiçeğin, çimenin, ağacın, toprağın, suyun ve su sesinin bütün bunların olmadığı hayatı ben ne yapayım. Alın onu tepe tepe kullanın, neye yarayacaksa.

Bence hayata insanlar müdahale edeceklerse bülbül seslerinin devam etmesi için müdahale etmelidirler; onları susturmak için değil. Etrafımızda bir dehşet ve vahşet hüküm sürüyorsa, bunu oluşturanlar insana ve tabiata düşman olanlardır.

Derken Beykoz'dan bu yana yol üzerinde zaman zaman gördüğümüz çömlekçi dükkânlarından birine daha rastlıyorum. Çömlekleri şimdi kendi tabii renginin ötesinde tuhaf, parlak, nalyonumsu, yaldızlı garip renklere boyuyorlar. Bunlar o hâlleri ile modern salonların modern köşelerini süslüyor galiba. Oysa çömleğin fırında kızarmış mat ve tabii toprak rengi ne güzeldir. Birine yaklaşıp bunların nerede imal edildiğini soruyorum. Bir kısmı (çok az)

Çubuklu'da, yani o dere içindeki atölyelerde yapılıyormuş. Asıl büyük kısım İzmir/Menemen'den geliyormuş. İşte bakınız, ben de bunların çok eski tarihlerden beri bu civarda üretildiğini sanıyordum.

Çubuklu'da eski yapı hemen hemen kalmamış. Meşhur çayırın büyük kısmı Petrol Ofisi depo ve tamirhanelerine verilmiş. Paşabahçe ve Boğaz'ın başka yerlerinde olduğu gibi fabrikalar-depolar-yükleme/boşaltma tesisleri hâlâ duruyor. Gerçi Kuruçeşme kömür depolarında olduğu gibi bir kısmı kaldırıldı ama çoğu duruyor. Bunlar Boğaz'ın en güzel kısımlarını işgal ediyor. Elbette ki belli bir plan dahilinde bu mahaller ağaçlık, halka açık parklar, güzel mekânlar olarak düzenlenmiş olsa Boğaz'ın ruhuna daha uygun bir şekil alacaktır.

Çayırın denizle birleştiği yerde kulübeler, bakımsız bahçeler, yıkıntılar, balıkçı barınakları vb. gibi hayli iç burkucu bir manzara var. Oralar belediyenin midir, vakıfların mıdır, niçin o kadar bakımsızdır? İnsan Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Feyzâbâd'ını düşününce üzülmeden yapamıyor.

İlkokulun yanından kıyıya kadar indim. Balıkçılar bira şişelerini açmış, etrafta martı sesleri. Uzakta Çubuklu İskelesi'nin minyatür silueti. Sağ yanda metruk, ahşap, küçük bir yapı. Biri oraları ve o binayı Sakıp Sabancı'nın aldığını söylüyor. Oysa ben şimdilerde muhtarlık binasının yapıldığı bu mekânı; o ulu ağaçlar, çimenler ve çiçekler, havuz, sular ile tıpkı eski günlerdeki gibi şen ve mamur ola-

rak düşünmek istiyorum. Yapılmayacak şey değil. Ama şimdiki hâli ile Çubuklu, Boğaz'ın şimdiye kadar gördüğüm en bakımsız köşesi. Yazık.

Sahildeki tek camide öğle namazını kıldım. Güzel, ahşap, oymalı ve eski bir minberi var caminin. Neyse ki ona dokunmamışlar. Ama duvarları, mihrap dahil baştan başa banyo fayansı ile kaplanmış. Olacak şey değil ama, yeni camilerde çok görüyoruz bunu. Halil Ağa Camii için *Hadikatü'l-Cevâmi*'de şu kayıt var: "İş bu mesiredeki bostancı neferlerinin kışla camiidir. Minberini bostancıbaşılardan Halil Ağa koymuştur." Demek ki o minber hayli eski ve değerli. Ben bir de iç giriş kapılarının üzerindeki kalem işi çiçek motiflerini sevdim. Nerede buradaki ince zevk, nerede içerideki fayans tuhaflığı.

Çubuklu'nun Kanlıca'ya doğru çıkışında iskelenin karşısında eskiden *Çubuklu Gazinosu* varmış ve pek de meşhur imiş. Şimdi doğrusu bol sigara dumanlı kahveleri dışında şöyle yabancının gelip de oturacağı, deniz kıyısında dinlenebileceği bir mekân yok gibi. İçim buruk ayrılıyorum Çubuklu'dan. Bu semt, bu padişahların has-bahçesi böyle mi olmalıydı sonunda: bakımsız ve taşralı. Neyse ki önümüze açılan yol, yani Çubuklu-Kanlıca yolu bir harika. Sol yan yeşillik, sağ yan deniz. Beyaza boyalı bir yalı fıstık çamlarının gölgesinde dinleniyor (Müze Müdürü Halil Bey Yalısı). Seyir-Hidrografi-Oşinografi Dairesi, Dalgıç Okulu körfezin en güzel noktasında denizi seyrediyor.

KÖRFEZDEKİ DALGIN SU

Âheste çek kürekleri mehtâb uyanmasın
Bir âlem-i hayâle dalan âb uyanmasın
Âguş-ı nevbaharda hâbîdedir cihan
Sürsün sabah-ı haşre kadar hâb uyanmasın
Dursun bu musiki-i semâvî içinde sâz
Leyl-i tarabda bir dahi mızrâb uyanmasın
Ey gül sükûta varmağı emreyle bülbüle
Gülşende mest-i zevk olan ahbâb uyanmasın
Değmez Kemal uyanmağa ikmâl-i ömr için
Varsın bu uykudan dil-i bîtâb uyanmasın.

Üstad *Yahya Kemal* "uyanmasın" diye ısrar ediyor ama, soluğu İstanbul ve dahi Kanlıca tepelerinde, tepelerin gerilerinde, uzak semtlerde almış olanlar uyku bir yana gözlerini dört açmış durumdalar. İşte size hikâyesi.

Efendim, Anadolu yakasına giderken Mecidiyeköy'den Beykoz otobüslerine biniyorum. Bu defa da öyle yapmış idim. Körüklü otobüsün en arkalarında, sırtım şoföre dönük oturmuşum. Karşımda iki yaşlı hanım. Başörtülerinden, giyim-kuşamlarından, dillerindeki tatlı şiveden Orta Anadolulu (Niğde mi

desem, Nevşehir mi?) oldukları belli oluyor. Belki aynı kasabadan, belki de aynı mahalleden bunlar. O kadar senli benli, o kadar samimi. Otobüsün hareketinden itibaren konuşmaya başladılar, hiç susmamak kaydı ile benim ineceğim durağa kadar devam ettiler. Kadın kısmının konuşkan olduğunu bilirdim ya, bu kadar değil. Peki merak etmiyor musunuz ne konuşuyorlar diye?

Sıkı durun söylüyorum: Efendim bu haminnelerimiz borsadan konuşuyorlardı. Yani kıymalı puf böreği veya yumurtalı-soğanlı ebegümeci nasıl pişirilir konusunda nasıl iştahla ve incelikle konuşuyorlarsa borsa (ve tabii Türkiye'nin iktisadi gidişatı) üzerinde de o kadar sıkı konuşuyorlardı.

Demirdöküm hisselerinden, Eczacıbaşı'nın ne kadar kazandırdığından, kızlarının, gelinlerinin, oğul ve damatlarının hangi kâğıtlara yatırım yaptıklarından, bunların hangisinden kazanıp, hangisinden zarar ettiklerinden durmaksızın bahsettiler. Borsanın böylece bu yıl pek kazandırmadığını öğrenmiş oldum. Sonra dolara ve marka geçtiler. Almanya'daki yeğenlerinin, enişte lerinin, akrabalarının yaptıkları yatırımları, bunlardan neler kazanabileceklerini irdelediler. İnşaat fiyatlarını ele aldılar bir süre. Kendi binalarına nasıl kat çıktıklarını ve daha nasıl çıkabileceklerini tartıştılar.

Aziz okuyucular, 1993 yılı Şubat ayı içinde, İstanbul'da bir Mecidiyeköy-Beykoz otobüsünde, yaşları yetmişe dayanmış iki ihtiyar köylü kadının

mübarek üç aylardan, umreden ve hacdan, benzeri konulardan dem vuracak yerde, mark mı çok kazandırıyor, borsa mı diye böylesine fikir yürütmeleri doğrusu Türkiye'de iktisadın insanlarımızı nasıl bir etki alanı içine çektiğini gösteriyor.

İstanbul'un Anadolu tarafından işgali, göç denilen olgunun bir türlü sona ermemesi, insanlarımızın öncelikle iktisadi zorlamalar ile yerinden kalkmış olmasındandır. Bu dönem (Özal dönemi) ekonominin ahlâkın önüne geçtiği bir devir oldu. Rant gelirleri, hazine arazisini işgal ile süren kazanç şehri İzmit'ten Tekirdağ'a kadar genişletecek.

Evet, böylece, sisli ve soğuk bir İstanbul sabahında *Kanlıca*'ya iniyorum. Sis İstanbul'u artık efsunlu bir tül gibi sarmıyor. Tam tersine artan hava kirliliği ile birleşerek bir felaket habercisi gibi kuşatıyor. Sisli havalarda, kirliliğin ne dereceye ulaştığını merak ediyorsunuz ve belki binlerce kişinin aniden ölümünü düşünüyorsunuz. Bu yüzden midir, yoksa şu ahmak ıslatan yüzünden midir, iskele meydanı, kıyıdaki kahveler dahi bomboş.

Kanlıca Meydanı'nın özellikle güneşli günlerdeki cıvıl-cıvıl insan kalabalığı kaybolmuş. Gazinolar sandalyeleri üst üste yığmış, martılar çığlık çığlığa iskelenin etrafında bir inip bir kalkıyor. Ben aslında kıyının bildik görüntüsünden ziyade içerileri merak ediyorum. Bu sebeple galiba *Kafadar Sokak*'tan dalıyor, tepelere doğru ağır aksak bir yolculuğu başlatıyorum.

Sahil, deniz ve görkemli yalıların oluşturduğu zenginlik ve ihtişama nispetle, Boğaz'da içerilere doğru gidildikçe, fakir ama onurlu, mütevazı bir doku ile karşılaşıyorsunuz. Kanlıca'da bu doku hâlâ varlığını koruyor. Hâlâ nohut oda-bakla sofa ahşap evler, o küçümen bahçeler, bir yeşil erik, bir kara dut ağacı, leylaklar falan duruyor. Ama tepelerde, yüzlerce penceresini, katlarını, çatılarını tehditkâr bir ifade ile yığıp duran beton kafilelere rastlıyorsunuz. Oradan, durdukları yerden bir müstevlî ordusu gibi sizi gözetliyorlar.

Körfezdeki dalgın suya bakıyorlar.

Ne görecekler acaba? Pet şişeler ve mısır koçanları, mark, dolar ve borsadan başka...

Kanlıca'nın ihtiyarları

Kanlıca'da semtin içerilerine doğru sürdürdüğüm geziden, zihnimde birkaç sararmış kartpostal görüntüsü ile dönüyor, yeniden iskele meydanına yürüyorum. Nedir bu fotoğraflar? Ahşabın penceresi (sanki başka bir ölçü ve oranı var-bunu Turgut Cansever'e sormalı), pencerenin kendisine yakışan el-işi perdesi (naylon değil, o sebeple çekiyor beni), bir de dışarıdaki yağmura dalgın gözlerle bakan bir çocuk gülümsemesi.

İskele, Boğaz semtlerinde, Boğaziçi var oldukça var olmasını istediğim gibi minyatür ve ahşap. İnşallah

bir aklıevvel çıkıp, şu iskeleleri modernize edelim diyerek bu güzelim, kuş yuvası gibi binaları yıkmaya kalkışmaz. Meydanda ağaçlar. Meydanı belediye elden geçirmiş, düzeltmiş, temizlemiş. Lakin bana sorarsanız yeşilini azaltıp, taşını artırmış. Yine de bakımlı bir mekân burası. Hatta Beykoz'dan bu yana en bakımlı ve temiz mekân diyebilirim.

Meydan'ın ortasında Osmanlı'dan yadigâr bir cami: *İskenderpaşa Camii*. İnşa tarihi Hicri 967. Bu İskender Paşa Diyarbakır ve Bağdat valiliklerinde bulunmuş bir zattır. Türbesi hemen caminin yanında. Oracıkta bir de minyatür muvakkithane var. Tabii sonradan kütüphaneye çevrilmiş. Çocuk kütüphanesi.

Cami bakımlı, boyalı. Etrafı da temiz ve düzenli.

Kanlıca'daki bu temizlik ve düzen, sanıyorum semtin İstanbul'un geneli gibi haşin bir istilaya uğramamış olmasından geliyor. Yani zaten dar bir yerleşim alanı var burada, öyle gecekondu falan yapacak hazine arazisi yok. Semtin eski sahipleri, oraya yıllar önce gelip artık İstanbullu olanlar, ağırlıkta. Böylece bir görgü ve düzen tutturulmuş oluyor.

Öğle namazı için camiye girdiğimde yine hoş bir sürpriz ile karşılaştım. Efendim bu tarihî caminin ortasında, tarihî mekâna uygun koca bir çini soba (tam antika yani) duruyor. Yanarken yanında bulunmayı çok isterdim. Çünkü odun yakıyorlar, besbelli, közleri sobanın önündeki mangala çekmiş ve üzerini biraz küllemişler. Mangalın başında kamburu çıkmış bir ihtiyar, elinde maşa.

Birden ömrümün cennetine, yani çocukluğuma dönüyorum. Sac sobada gürül gürül yanan meşe odunlarına, onların çıtırtılarına, sobanın ağzında görünen kızıl parıltıya. Dışarıda tipi-fırtına, ovaya kurtlar inmiş, ne gam. Sobanın ve üzerinde cızırdayan demliğin mırıltısı bizi masal âlemlerine sürüklemeye yeterdi.

Caminin içi de dışı gibi bakımlı ve güzel. Hatta Boğaz'da kendi asli yapısını en iyi muhafaza eden camilerden biri diyebilirim. O ürkütücü fayanslardan o kadar gözüm korkmuş ki, burada aniden karşıma çıkacaklar diye endişelendim. Ama yok. Bilakis, güzel bir ahşap minber yapmışlar. Camların vitrayları duruyor. Avizeler yerli yerinde.

Cemaat dahi belli bir seçkinliği temsil ediyor. Bir süre soba ve mangal başında alçak sesle sohbet ediyorlar. Onlara bakarken (çoğu yaşlı) Yahya Kemal'in ünlü beytini hatırlıyorum:

Günler kısaldı Kanlıca'nın ihtiyarları
Bir bir hatırlamakta geçen sonbaharları

Namazdan sonra İskele'nin yanındaki gazinoya girdim. Tenha. Birkaç aile ve gazete okuyan gençler. Çay, fincanla ve poşetle geliyor. Temiz ve kaliteli. Elbette ki ünlü *Kanlıca yoğurdu*, burada satılıyor. Soruyorum hâlâ semtin içinde imal ediliyormuş. Evliya Çelebi'nin bile bahse değer bulduğu yoğurt, hâlâ aynı lezzeti muhafaza ediyor. İstanbul semtlerinin böyle kendine mahsus özelliklerini muhafaza

etmesi ne güzel! Sarıyer'de börek (lakin eski tadı yok), Beykoz'da paça (tavsiye ederim), Kanlıca'da yoğurt vb.

Bu küçük camiler, bu küçük meydanlar, onlar gibi küçük kahveler, gazinolar eski İstanbul'un nüfusuna ve ölçülerine göre yapılmış binalar, uygulamalar. Oysa şimdi müthiş bir nüfus kesafeti. Hiçbir şey, hiçbir yer kâfi gelmiyor. Tabiatıyla haddinden fazla yüklenilen mekânlar da bu ağırlığı kaldırmıyor, orijinal hâlini kaybediyor.

Boğaz semtlerinin en fazla üzerine titrenilecek köşeleri iskele meydanları. Çünkü semtlerin kuruluşu eskiden deniz taşımacılığına göre ayarlandığından, iskele ve meydan bütün dokuya sirayet eden bir ağırlığı taşıyor. Bu ağırlığı kara taşımacılığına ve bilhassa otomobile doğru kaydırmak, mesela caddeler genişletmek, park yerleri falan açmaya kalkışmak işte bu dokunun bozulması için yeter de artar bile.

Şimdilerde moda olan bir âdet; kapalı havalarda otomobilin burnunu boğaza verip, içinde eşi veya yakınları ile oturmak bu yönelişin baş düşmanı gözüküyor. Boğaz'ın Rumeli yakasında bu âdetin getirdiği müşteriler için, mekânlar zorlanarak hayli değişiklik yapılmış. Boğaz'ın Anadolu sahilleri daha dar bir alana sahip olduğu için henüz böyle bir tehlikeden uzak. Ama otomobilin insanları nasıl esir aldığını biliyoruz. O yakında kendine bir yer açar. Korkum bu.

Kanlıca mehtabı

Kanlıca adının nereden geldiği üzerine anlatılan rivayetlerden biri şudur: Bizans döneminde burası *Glaros* ismi ile bilinirmiş ve çok meşhur bir sayfiye yeriymiş. Fetihten sonra boşalmış. Lakin halk yine de kağnılarla buraya kadar gelir, eğlenirmiş. Bu sebeple adı *Kağnılıca* olarak anılmaya başlanmış ve giderek bu kelime de *Kanlıca*'ya dönüşmüş. Doğrusu bana masumane bir rivayet olarak görünüyor bu, bu yörede bir "kanlı" olay geçip geçmediğini araştırmak daha akla yakın gibi geliyor.

Burası Kanuni Sultan Süleyman devrinden beri Osmanlıların da gözde bir mesire yeridir. Evliya Çelebi Kanlıca için: "Leb-i deryada bağlı bahçeli 1200 haneli bir şehr-i dil-nişindir. Başlıca yalıları İbrahim Çelebi yalısı, Emin Paşa yalısı, Süleyman Efendi yalısı vb.dir. Lakin ta nihayette Longazâde'nin Yalısı cümlesinden müzeyyen ve müreffahtır" demektedir.

Kanlıca Körfezi'ne XVII. asır şeyhülislâmlarından Mehmet Bahaeddin Efendi'nin buradaki yalısına nispetle *Bahaî Körfezi* de denilmiştir. Divan şiirimizin ünlü simalarından olan Şeyhülislâm Bahaî, şiirleri kadar bu bölgedeki yalısı ile de tanınıyordu. Lale Devri'nde ise semt yine eskisi gibi formunu muhafaza etmektedir. Abdullah Efendi yalısında padişah III. Ahmet ve Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın da katılması ile "Çırağan âlemleri" düzenlenir.

Bu körfez aynı zamanda I. Mahmut'un biniş yerlerinden biridir. Kanlıca ile Anadolu Hisarı arasında 1699'da Köprülü ailesinden Amcazade Hüseyin Paşa'nın yaptırmış olduğu, bugün sadece divanhanesi bulunan Meşruta Yalı fevkalade öneme haizdir.

I. Mahmut'un nedimlerinden İmrahor Sadık ve Hüseyin Ağa kardeşler kıyıda padişah binişi olan saraydan başka, yukarıda Kavacık Mesiresi'ne bir saray daha yaptırmışlardır.

Burada vaktiyle *Kavacık*'ın yanı sıra pek çok mesire yeri vardı. Kanlıca Tekkesi'nden körfeze inen bölge tamamen servi, fıstık çamı ve çınar ağaçları ile kaplı idi. Hâlen özelliğini az da olsa muhafaza eden bu bölgeye *Mihrâbâd* adı verilmekte, bugün de mesire olarak halka açık tutulmaktadır. Ayrıca havuzlu setleri ve kestaneliği ile Saffet Paşa Korusu, çevresinde çiçek ve sebze bahçeleri, Hidiv Köşkü'ne doğru ıhlamurlar, artık tamamen ortadan kalkmış olan Necip Paşa'nın bağı ve köşkü bulunmaktaydı. M. C. Vada'nın *Boğaziçi Konuşuyor* adlı eserinde ayrıca şu bağ ve bahçeler sayılmaktadır: Rifat Paşa Korusu, Ateş Bağı, Müftü Bostanı, İmamın Bağı, dut ağaçları ile tanınan Sahafın Bağı.

Kanlıca Körfezi hemen her devirde ses yansıtıcı özelliği ile de tanınmış, Boğaz'da yapılan mehtap gezintileri ve musiki âlemlerinin merkezi olmuştur. Çevre koruluk ve yeşilliklerle kaplı olduğu için daha düne kadar İstanbul halkı Kanlıca'ya bülbül dinlemeye de gelirlerdi. Mehtap âlemine çıkan saz kayıkları ve

gezinti kayıkları önce Kalender'de toplanır, sonra "âhenk kayığını" takip ederek Kanlıca'ya kadar gelirler. *Abdülhak Şinasi Hisar* bu mehtapta yapılan kayık gezintileri ve musiki fasıllarını şöyle tasvir ediyor: "Bütün Boğaziçi halkı o gece mesela Valide Paşa veya Said Halim Paşa, yahut Suphi Paşazade Sami Bey'in 'mehtabı' olduğunu öğrenirdi. O gece mehtaba çıkmak için bir hayli evvelden başlayan tatlı bir hazırlık devresi olurdu. Hemen her yalının bir kayığı yahut bir sandalı bulunurdu. Hususi sandal veya kayıkları olmayanlar da mahalledeki en alışık oldukları kira sandallarına haber gönderirler, onu o gece için peylerlerdi. Bu nazlı gecelerin hiçbir kitapta yeri olmadığı hâlde bütün Boğaziçi halkınca malûm olan ve herkesin büyük bir tesanütle riayet ettiği usulleri ve an'aneleri vardı. Bunların hemen hepsi de bu minval üzerine gelir ve geçerdi.

Boğaz'ın hemen her tarafından, her köyünden çıkıp gelen sandallar Kalender'de toplaşır, saz kayığının etrafında ışığın çevresinde dolaşan ve ondan ayrılamayan pervaneler gibi dönmeye başlar, onu kuşatarak ve ona âdeta yapışarak teşkil edilen kafile su üstünde yekpare büyük bir sal gibi bir kitle olurdu"...

Fatih Sultan Mehmet devrinden beri yapılagelen Boğaziçi mehtap gezintileri III. Selim devrinde, musikinin de çok gözde olması ve bu sahada çok kıymetli bestekârların yetişmesi ile en üst seviyesine çıkmıştır.

Cevdet Paşa ünlü tarihinde bu gezintilerden şöyle bahsetmektedir:

".... İstanbul'un pek güzel bir âlemi ve Boğaziçi'nin alelhusus mehtap gecelerinin en parlak devri idi. Tâife-rindan şöyle dursun, fırka-i riya-fürûşan bile bu devrin neşesine dayanamayıp ince eli öpülecek meşâyih-i vâlâ-cenab mustağrak-ı neşe-i âlem-âb ve nice sofi-siyret geçinen zevat makâm-ı pîr-i muganda merâkib-i devre-i mey-i nâb olmuştu". Paşa'nın anlattığı yıl 1807 senesidir. Ondan sonra yağı tükenen bir kandil gibi ağır ağır sönmüştür denebilir. Belki saz sesleri kesilmiştir ama, ben öyle umuyorum ki, mehtap Kanlıca Körfezi'nde yine parlaktır. Dileyenler seyrine çıkarabilir.

GÜZELCE HİSAR

Yıldırım Bayezid döneminde Bizans İmparatoru Manuel on bin altın cizye ile bağlanmıştı. İstanbul içinde bir Türk mahallesi kurulmuş, bir de cami inşa edilmişti. Yapılan anlaşmaya göre bu mahallede Müslümanların davalarını görecek bir kadı bulunuyordu.

Ancak çok geçmeden "Timur gailesi" devleti neredeyse parçalanacak duruma getirdi. Bunu fırsat bilen Bizanslılar Türk mahallesini yaktıkları gibi halkı da kılıçtan geçirdiler.

1396 senesinde Yıldırım Bayezid, İstanbul Boğazı'nın en dar yerine *Güzelce Hisar* adı ile bir kale yaptırdı. Böylece İstanbul'un fethinden yarım asır önce bu kalenin gölgesinde bir köy kurulmuş oldu. Camileri, mescitleri, tekkeleri, namazgâhları, bostanları, bağları, değirmenleri, Göksu ve Küçüksu isimli dereleri ile bu Anadolu Hisarı köyü Boğaziçi'nin tipik köylerindendi.

XVII. asırda Evliya Çelebi bu semt hakkında şunları yazmaktadır: "Anadolu Hisarı kasabası leb-i

deryada Göksu'nun denize karıştığı mahalde bin seksen hanedir. Kale önünde Fatih Sultan Mehmet'in yaptırdığı bir cami, azim sarayları ve yalıları vardır. Defterdar Halıcızâde Sarayı, Mustafa Paşa Sarayı, Kaftancı Ali Çelebi Sarayı, başlıca saraylardandır. Kasabada asla kefere yok. Ahalisi hep Müslümandır. Kale camiinden maada birkaç mescidi, yedi adet sıbyan mektebi, bir küçük hamamı, yirmi adet dükkânı vardır.

Halkı hep ehl-i zevk, garip dostu adamlardır. Dağlarında bağları hesapsızdır. Üsküdar Kadılığı'na bağlıdır. Ayrıca Sübaşısı vardır. Göksu Mesiresi âb-ı hayat misal bir nehirdir ki Alem Dağları'ndan cereyan edip gelir"...

Semt esasen iki kısımdan oluşmuştur. Birinci kısım Anadolu Hisarı'nın etrafında kurulan köy, öteki de Kandilli'ye yakın duran Yenimahalle. Lakin şimdilerde, bütün tepeler tutulduğu gibi, Göksu Deresi'nin çıkıp geldiği dağlarda bile başları bulutlara değen apartman orduları sıralanıyor.

Üsküdar'dan gelip, Beykoz'a doğru giden yolun inşası sırasında akıl almayacak bir biçimde kale kapıları ve kalenin bir kısım duvarları yıkılarak yol neredeyse kalenin ortasından geçirilmiştir. Bu tarihe karşı işlenmiş büyük bir cinayettir.

Hâlbuki yol kalenin etrafını dolaşarak pekala oradan geçirilebilirdi. Bu yıkım olmadan önce köyün çarşısı iki sıralı dükkânlar hâlinde kale içinde uzanıyormuş.

1946'da derlenerek *İstanbul Ansiklopedisi*'ne kaydedilen bilgilere göre Kanlıca yolunda Anadolu Hisarı Camii, Tepe Camii, Göksu kenarında Defterdar Mehmet Bey Camii ve Küçüksu'da Küçüksu Mescidi olmak üzere dört tarihi camii bulunmaktadır. Bunlardan Defterdar Mehmet Bey Mescidi haraptır (şimdi yok, demek ki yıkılmış), Küçüksu Mescidi'nin minaresi yıktırılmış içine CHP Semt Ocağı ile Anadolu Hisarı İdmanyurdu yerleştirilmiştir (Bu mescit büsbütün kaybolmuş). Benim tespitime göre Tepe Camii denilen yer de *Muhaşşi Sinan Mescidi* olsa gerektir, bugün ibadete açıktır.

Kanlıca yolu üzerindeki *Anadolu Hisarı Camii*'ne gelince: Bu cami de esasen eskiden vapur iskelesinin karşısında bulunuyormuş. Kale kapıları ve duvarlardan bir kısmı yıkılarak yol açılırken, bu cami de yerinden kaldırılarak Kanlıca yolundaki bugünkü yerine kondurulmuştur. Köyün yerlileri eski caminin yenisinden iki misli daha büyük olduğunu belirtiyorlar.

Cami eski yerinde iken yangın geçirmiş ve son olarak II. Abdülhamit'in emri ile ihya edilmiştir. İhya hadisesine düşülen tarih manzumesi bugün, minaresinin caddeye bakan yüzünde bulunmaktadır. Son iki mısraı şöyledir:

Muhtar te'sid eyledi tarih-i muaccen söyledi
Lütfetti tecdîd eyledi, bu camii şâh-ı cihan 1301 (1885)

Milli Mücadele'de bu cami İstanbul ile Anadolu arasında haberleşmeyi ve yardımlaşmayı sağlayan

önemli merkezlerden biri olmuş, cepheye koşan gönüllüler ve Anadolu'ya gönderilen cephane burada toplanarak yola çıkarılmıştır.

Bugün Kanlıca yoluna inşa edilen cami *Anadolu Hisarı Fatih Sultan Camii* adını taşımaktadır. Eski camiden sadece taş minare alınmıştır. İçindeki levhalardan bir kısmının Hattat Rakım'ın olduğu söylenmektedir. Avlusuna yeni inşa edilen şadırvan Nurettin Abeş tarafından yaptırılmıştır (1987).

Anadolu Hisarı halkı eskiden çokluk balıkçılık ve sandalcılık ile uğraşırmış. İçerilerde dere boyunca ve tepelerde bağların, bostanların varlığı ile bir miktar tarım yapıldığı da biliniyor. Daha sonra memur ve emekliler bu sakin semte yerleşmiş. Ayrıca Göksu civarındaki halat fabrikasında (hâlâ duruyor) çalışan işçiler de oraya bir renk katmışlar.

Anadolu Hisarı'nın hüznü

Anadolu Hisarı Fatih Sultan Camii'nde öğle namazını kıldıktan sonra kapı önünde cemaatten bir iki kişiye, "bu semtte Osmanlı yapısı başka cami veya mescit bulunup bulunmadığı"nı soruyorum.

Beyaz sakallı bir ihtiyar, "Yukarıda var bir tane, ben o tarafa gidiyorum, isterseniz siz de gelin" diyor, birlikte yola düşüyoruz. Otağ Tepe'ye doğru tırmanan dar, eski İstanbul sokakları. Buralara aslında Arnavut kaldırımı döşeli olmalıydı. Söküp asfaltlamışlar, lakin

asfalt yer yer delinmiş ve yamru-yumru bir şey çıkmış ortaya. İki yanımızda eski, küçük, ahşap evler. Birlikte gittiğimiz ihtiyar cami cemaatının azlığından, din görevlilerinin ihmalkârlıklarından falan bahsediyor. Kapısının önündeki mescit dururken ta aşağılara kadar indiğine göre durumdan memnun değil anlaşılan. Sonunda *Muhaşşi Sinan Mescidi*'ne varıyoruz. Tuğla renkli minaresinin dibinde bir çeşme var.

Orada ihtiyardan ayrılıp, hep o dar ve fakat her yanından hâlâ İstanbul kokan sokakları dolaşarak, bahara hazırlanan erik ve leylak dalları altından geçip yeniden iskeleye indim. Küçümen, ahşap bir çay evinde, yaşlı balıkçılar, işsizler ve emeklilerle birlikte oturuyoruz. Televizyon gün boyu açık. Yerli film seyrediyorlar. Filiz Akınlı, Ekrem Boralı filmler.

İçeriye zayıf, dişleri sigara sarısı, gözlüklü, yağlı kara saçlı bir adam girdi. Numaralı gözlük satıyormuş. Az sonra naylon çantasından gözlükleri çıkarıp bir masada silmeye başladı. Meraklı bir iki müşteri yanaşıyor. Gözlük satan çok satıcı gördüm ama, numaralı gözlük satana hiç rastlamamıştım. Adam izahatını peşin peşin veriyor. "Doktora gitseniz ne yapacak? Tak şunu, görüyor musun, yoo, öyleyse çıkar onu, tak bunu, şimdi görüyor musun, evet, hah, işte senin gözlüğün bu, deyip bir reçete yazıyor, ver beş yüz kâğıt. Bizde böyle değil abiciğim, bizde camı ile birlikte çerçeve elli beş bine". İşsiz sandığım adamlardan biri hevesli, takıyor bir gözlük, bir yandan konuşurken bir yandan masadaki

gazeteyi okumaya çabalıyor. "Siyahları görüyorum da, kırmızıyı göremiyorum," diyor. Bana dönerek "gazeteyi baştan sona okumazsam hasta oluyorum abi, ben de buna hastayım" diye gülümsüyor. Kırmızıyı göremeyen adamı seyyar gözlükçü ile baş başa bırakıp çay evinden çıkıyorum.

Anadolu Hisarı'nda iskele meydanı dar ve düzensiz. Boğaz köylerinin o âsude meydanlarından değil. Ben de orada fazla kalmadan, Hisar'ın denize bakan yüzünü görmek için dar sokaklara giriyorum.

Nedense –eski resimlerden aklımda kalan– Hisar'ın bu denize bakan kısmında bazı balıkçı kahveleri olacaktı, diyorum. Ama yok, önünde inşaatı süren birkaç yalı... Bu yalılar bitince de artık buradan deniz görülmeyecek.

Öte yana dolanıp, sur altındaki geçitten Hisar'ın içine girdim. Gerçekten bu Şubat soğuğu altında hayli hüzünlü ve bakımsız bir mekân burası. Ortada bir küçük Atatürk büstü. Sağda solda kırık-dökük boyaları çatlamış sıralar, ölgün akasyalar, yaprakları tozdan çamura dönmüş bir iki defne.

Neden, niçin böyle diye düşünürken Hisar'ın öte yakada kalan parçasını gördüm. Evet, yol, o asfalt yol, yapıyı biçip geçmiş, hiç acımadan ve Hisar bütünlüğünü, mahremiyetini, ruhunu kaybetmiş. Bir nevi yolgeçen hanı olmuş. Ne heybeti kalmış, ne asaleti. Bu sebeple o küçümen bahçede, sıralar ve ölgün ağaçlar arasında sessiz bir ağlayışın hüznünü duyuverdim. Nedense kaçıp gitmek, bir an önce uzaklaşmak geldi içimden. İleride, Boğaz'ın öte yakasında bütün gör-

kemi ile bulutlara burçlarını kaldırmış Rumeli Hisarı vakarla bu yana doğru bakıyordu.

Bildiğiniz gibi ünlü *Göksu* Deresi denize kavuşurken Anadolu Hisarı'nın yanı başından geçer. Dere ile surların arasında kalan kısımda çok hoş binalar, ahşap yalılar sıralanmıştır. Ama bunların pek azı bugüne ulaşabildi. Dere ağzını tekneler kaplamış, o resimlerde kalan güzelim kahvelerden bir tane kalmış. Karşı kıyı ise umuma açık değil zaten. Yine de eski yapılardan arta kalan ve şu günlerde tamiratı ve boyası bitecek gibi görünen Göksu ağzındaki beyaz ahşap bina içinizi ısıtacak bir görüntü sergilemektedir. Orada yine martı sesleri, sırnaşık serçelerin cıvıltısına karışır, demli çayların kırmızısı balıkçı motorlarının pat-patları ile koyulaşır.

Beni bu sırada derenin sol kıyısındaki bir sokak adı çarpar: *Kızıl Serçe Sokağı*. Bu sokağı tutar giderim. Sol yanımda Güzelce Hisar İlkokulu. Yanındaki evin küçük bahçesinde yaşlı bir çift ıhlamur fidanı dikmektedir. Çocukların uçurtmaları kuyruklarını Göksu Deresi'ne daldırarak uçar. Bu sokağı takip ederek Anadolu Hisarı Mezarlığı'na, Halat Fabrikası'na (hâlâ çalışıyor), Çömlekçilere ve Göztepe Suyu kaynağına doğru yürüyorum.

Mezarlık dere ile tepenin arasında sıkışık bir vadide kalmış. Eski taşlarından pek çoğu yok olmuş. Nâbizâde Nazım'ın bu mezarlığı anlatan uzun bir şiiri *İstanbul Ansiklopedisi*'nde yer almaktadır.

GÖKSU'DA BİR GÜMÜŞ SERVİ

Göksu ve *Küçüksu* dereleri Alemdağı'ndan doğar, Anadolu Hisarı yakınında denize dökülürler. Bu iki derenin çevresinde oluşan büyük çayırlıklar tarih boyunca ünlü birer mesire yeri olarak anılagelmiştir.

Evliya Çelebi Göksu Deresi'nden şöyle bahsetmektedir: "Âb-ı hayat-misal bir nehirdir ki Alem dağlarından cereyan edip gelir. İki tarafları yüksek ağaçlarla müzeyyen bahçelerdir. Ve ekseri yerleri Halıcızâde bağları ve değirmenleridir. Bu nehir üzerinde bir tahta köprü vardır.

Cümle erbâb-ı safâ bu nehirden ileri ferahfezâ köylere varub ağaçlar altında zevk ve safa ederler. Vacibüsseyir bir mesiredir".

XVI. asır sonlarında burada bir Hasbahçe bulunmakta ve bostancılar çalışmaktadır. Sık servilerle dolu çayırlığı çok seven IV. Murat dere kıyılarını düzenleyip, bahçeyi büyütmüş, Kandilli'ye kadar uzanan servi ormanından dolayı buraya *Gümüş Servi* adını takmıştır.

Bu mahalde, o devirlerde yerleşim pek görülmez, sadece Küçüksu'da ünlü bir yalı olarak Defterdar Halıcızade yalısı vardır. Gerilerde ise büyük konaklarla gül bahçeleri uzanmaktadır.

1752'de Sadrazam Divittar Emin Mehmet Paşa padişah I. Mahmut'u Göksu mehtabından hoşlandığını bildiği için hasbahçeyi bozdurup, yerine şehremini Yusuf Efendi'nin hazırladığı projeye göre büyük, iki katlı bir ahşap padişah sarayı ile içinde fıskiyeli havuzu ve selsebili olan bir bahçe yaptırdı. Padişah Arabî ayların onundan yirmisine kadar bu kasırda kalırdı. Devrin şairlerinden Rasih Efendi bu kasır için,

Küçüksu bir büyük nüzhetgeh-i hân-ı safâ oldu.

tarihini düşmüştür. Saray III. Selim ve II. Mahmut devirlerinde onarılmış, 1857'de Abdülmecit tarafından yıktırılıp yerine Mimar Nigagos Balian'a günümüze kadar ulaşan meşhur *Küçüksu Kasrı* yaptırılmıştır.

Bu kasrın inşası ile çevredeki mesireler bir kat daha önem kazanmıştır. Göksu'nun üzerinden geçen beton köprüde durup dereye şöyle bir bakıyorum. Sağ yanından büyükçe ve yeni bir yol dağlara doğru gidiyor. Sol kıyı ise birkaç eski ev, ileride ünlü Halat Fabrikası, büyükçe kayık leşleri, takalar, motorlar ile kaplı. Suda su rengi kalmamış. Yine de şu derenin ucuna kadar gideyim diyerek Kızıl Serçe Sokağı boyunca mezarlığa doğru yürüdüm.

Dere ile ilgili bütün çirkinlikleri bir yana atıp, bu mesirenin gözde olduğu yılları hayal etmeye çalışıyorum. Onlarca kayık, birbirlerine değer gibi yakınlaşarak, içlerindeki şemsiyeli, yaşmaklı, feraceli hanımları; ince bıyıklı, süzgün gözlü, perişan saçlı âşıkları alarak içerilere, suya eğilen salkım söğüt dallarının kuytuluklarına doğru süzülüyor. Civardan kuş sesleri geliyor ve kim bilir nerelerden bir tambur sesi bağrı yanık bir âşığın sesine karışarak yamaçlarda yankılanıyor.

Belki de gecenin bir vaktidir, mehtap Göksu Deresi'nin pırıl pırıl sularına boylu boyunca serilmiştir. Servilerin gölgeleri uzamaktadır. Kayıklar seyrekleşmiş, sesler fısıltıya dönüşmüştür. Sadece ara sıra suya dalan küreklerin çıkardığı damla tıpırtıları duyulmaktadır. Göksu sakinleri büyülü bir atmosferin derinliğinde kaybolmak üzeredirler.

Derken bir büyük şarıltı bütün bu güzel hayalleri paramparça etti. Nedir, diye eğilip baktım. Fena bir koku genzimi yakıyor. Dereye büyükçe bir borudan lağım akıyor. Ve bugün Göksu Deresi'nin hemen her yanından lağımla kucaklaştığını görüyorsunuz. Neredeyse dere yatağında sadece lağım akıyor gibi. Su simsiyah olmuş, ne salkım söğütler kalmış, ne o incecik piyade denilen kayıklar.

Ağaçlar, suya yarı batmış motor enkazları, pet şişeleri, çöp yığınları, hepsi bir arada ağır ağır çürüyor.

Mezarlığı ve Halat Fabrikası'nı geçtim. İlerlerde Göksu artık tamamen yok oluyor. Başımı kaldırıp,

yeni açılan yolun iki yanında yükselen tepelere bakıyorum. Korkutucu bir manzara: bütün tepeler çok katlı ve sıvasız binalar, pencere oyukları kara-kara, orada durmuş aşağılara doğru bakıyor. Binadan başka bir şey gözükmüyor. Ne bir ağaç, ne başka bir şey. Neredeyse ufuk kapanmış diyeceğim. Gökyüzü bile istila edilmiş.

Meyus, mahzun yeniden Göksu'ya döndüm. Sol yanda bazı metruk fabrikalar, gri suratlı resmî binalar, tel örgüler ötesinden havlayıp duran bir kurt köpeği. Buradaki köprünün az aşağısında dereye ne dökülmüşse bir martı sürüsü oraya konup kalkıyor. Kediler ve martılar arasında savaş sürüyor besbelli. Yoksa çürüyüp atılmış bir kasa balık mı var orada? Martılar da zaten renklerini değiştirmiş gibiler. Hepsi pis, vahşi ve gri. Hiç olmazsa suyun sesini duyayım diye gözlerimi kapatıyorum. Ses, bir hızar gürültüsü, gelip geçen arabaların homurtusu, ileride çalışan kompresörün çılgın temposu arasında ezilip kayboluyor.

İşte böyle. Bir zamanlar buralarda, bu çayır-çimen içinde, billur gibi sularla oynaşarak, çoluk-çocuk, genç ihtiyar, arabalara doluşarak Göksu Deresi boyunca şen-şakrak yaşarlarmış. Bütün bu görüntüler ve sözler birer masal şimdi. Sonu kötü biten bir masal. Fonda o bildik şarkı çalınacak ve bizler masallarla avunacağız.

Gidelim Göksu'ya bir âlem-i âb eyleyelim

GÖKSU'DAN KÜÇÜKSU'YA

Göksu Deresi ve çayırının serencamını dile getirmiştik. Bu ünlü mesire yerinin gördüğü rağbet 19. asrın sonuna kadar sürdü. Seçkinler ile birlikte halk, Cuma ve bayram günlerinde, yaz aylarının Çarşamba ve Pazarlarında Göksu kıyılarını doldurmuştur. O devirlerde dere kıyılarında kır kahveleri, orta oyunu sahneleri bulunmakta, çayır baştan başa ulu ağaçlarla kaplı durumda idi.

Ne var ki Göksu Deresi 1909 yılında kabarıp taştı. Bu taşkın çevrede epeyce bir tahribata sebep oldu. Daha sonra gelen savaş yıllarının etkisi ile günlük hayattaki değişiklikler bu mesireye gösterilen rağbeti azalttı. 1920'lerden sonra Göksu kıyısındaki yalılar yıkıldı, köşkler harap oldu, buraya güzelliğini veren ağaçların çoğu kesildi. Tahta köprülerin yerini beton köprüler aldı. Göksu hatıralarda, Türk edebiyatının pek çok yazarının eserlerinde ve Yahya Kemal'in şu kıtasında kaldı:

Gâh alırken hüznü eyyâm-ı hazânın Göksu'dan
Tek teselli mutribin elhân-ı nâyından gelir
Gâh aks-endaz olur âyine-i hâtırda şevk
Bir sadâdır kim Bebek sahil-serâyından gelir

Hisar'ın önündeki köprüde durup denize doğru uzanan çayıra (hoş şimdi bu tel örgüler içindeki araziye çayır denemez ya) bakıyorum. Büyükçe bir bölümü Anadolu Hisarı Spor Kulübü'ne ayrılmış. Kulübün tarihi 1913 yılına kadar uzanıyor. O zamanki adı Anadolu Hisarı İdman Yurdu. Yeşil ve sarı renkleri taşıyan bu spor ocağı uzun süre ta Beykoz'a kadar geniş bir sahanın önde gelen kulübü oldu. Geride kalan arazinin bir kısmı da o civarda fidan ve çiçek yetiştiren bir müessesenin kullanımında. Küçüksu ve Göksu çayırları arazisi ta denize kadar pek çok parsele ayrılarak tel örgüler içine alınmış. Bir yerde buranın halka açık dinlenme alanı olarak tanzim edileceğine dair bir tabela görülüyor. Herhâlde böyle bir iyi niyet vardır ama acaba bu niyet ne zaman gerçekleşebilecek? Alanda mevcut olan ağaçlar hayli yıpranmış ve bakımsız bir durumda. Bu bölgenin yeniden ağaçlandırılması gerekecek. Spor kulübünün yanında bir de antrenman sahası yapılıyor. Üst kısımda da spor akademisi bulunduğundan, semtin bundan böyle spor faaliyetleri için bir merkez olacağı beklenebilir. Lakin akademinin tesisleri, binaları, bahçesi pek bakımsız görünüyor, her yanda bir terk edilmiş kampüs hüviyeti var.

Köprüden inip denize doğru gidiyorum.

Sağ sahilde, en uçta, Sabancı'nın restore ettirdiği bir öğretmen evi var ki görülmeye değer. Büyük ve sakin bir bahçenin ortasında, önü boğaza açık, pembebeyaz, tam bir huzur köşesi. Bir an bundan yirmi yıl önce bıraktığım eski mesleği öne sürerek şu binaya kapağı atmayı, birkaç gün orada dinlenmeyi hayal ediyorum. Acaba bu güzelim tesisten İstanbul'daki öğretmenlerin kaçının haberi vardır ve acaba bunlardan kaç kişi şu yere gelip bir fincan kahve içebilmiştir?

Sahilde rüzgâr. İstanbul'un hemen her yerinde olduğu gibi burada da kazılmış çukurlar, kum yığınları, vinçler vb.

Küçüksu Kasrı'nın etrafını tahta perde ile çevirmişler. Saray yavrusu denize doğru kayıyormuş, bu inşaat ile bu kaymayı önleyeceklermiş. Kasrın yüzeyini kapsayan o lüzumsuz süslere, çıkıntılara bakıyorum. Bu süsler o küçümen binaya makyaj yapıp, annesinin ayakkabılarını giyen, çantasını alıp çarşıya çıkmaya niyetlenen küçük kızlara benzetmiş.

Aynı süsleme endişesi deniz tarafından itibaren bahçeyi çevreleyen parmaklıklar ve kapılarda da var.

Buna karşılık kasrın az ilerisindeki III. Selim yapısı *Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi*, sadeliği ve vakarı ile parıldamakta. Çatı üzerindeki dört küçük kubbe ile merkezdeki bir büyücek kubbe, bu çeşmeye ayrı bir zarafet katıyor.

Tahta perdeyi geçip içeri girmek istiyorum ama, "yasak" levhası önümü kesiyor. İnşaat ve tamirat dolayısıyla köşkü ziyaret ertelenmiş.

Bir vakitler bu çeşmenin çayıra doğru az ilerisinde bir küçük mescit de varmış ama, yakın tarihlerde, galiba ellili yıllarda harap olduğundan yıktırılmış.

Küçüksu Deresi de ağabeyi Göksu gibi lağım akıyor sanki. Etrafını çalı-çırpı, yabani ot basmış. Onları yarıp denize zor ulaşıyor. Sol yanındaki arazi boşaltılmış. Bir zamanlar burada kızağa alınmış tekneler dururdu. Şimdi yok, sadece bir tane kalmış, o da galiba sakat bir tekne.

Görünen o ki, Küçüksu ve Göksu çayırları neredeyse muallakta duruyor. İyice bir elden geçmeyi, yeniden mamur olmayı, ağaç, çiçek, çimen ile kaplanmayı ve halkın hizmetine sunulmayı bekliyorlar. Bakalım o günleri görebilecek miyiz?..

KANDİLLİ YÜZERKEN UYKULARDA...

Kandilli'ye her gelişimde, veya yolum oradan geçtiğinde kadim dost *Fatih Gökdağ*'ı hatırlıyorum (uzun süreden beri Ankara'da Ülke Yayın Dağıtım'ın başında bulunuyor). Fatih, evliliğinin ilk senesi Kandilli'de oturdu; küçük, bahçeli bir evde. Ara sıra ziyaretine gelirdik ve bu vesile ile Kandilli'ye âşina olduk. Kaç yıl öncesiydi, şimdi hatırlayamıyorum, ama bahar başlangıcıydı, bahçelerde çiçekler, galiba erguvanlar da açmıştı.

İskele kahvesinde Geyveli bir zatla tanıştım, kucağında bir demet çiçek. Bu beyaz çiçekleri bahçe duvarlarından sarkar gördüğümde hep merak etmiş, lakin bir türlü adının ne olduğunu öğrenememiştim. Mis gibi kokuyorlardı, bembeyaz.

– Nedir bunlar, diye sordum...

– Fulya, dedi...

O gün, orada, İskele Kahvesi'nde "Firak Açmadadır" başlıklı hikâyemi yazmıştım. Kitaplarımdan birinde olacak.

Böyle böyle, benim gibi bir taşralının da hayatına biraz Kandilli karışıverdi. Sonra, seneler sonra, Sayın *Ayşe Şasa* ile birlikte Tanpınar'ın *Huzur* romanının senaryosuna çalışırken (bu altı bölümlük senaryo, tamamlayıp TRT'ye teslim edildi, ama benzeri pek çok proje gibi karanlıklara karıştı) Nuran ile Mümtaz'ın gölgesi altında buluştukları ulu ıhlamur ağacını yine Kandilli'de buldum. *Kapamacı Meydanı*'ndaki bu ağaç, dibindeki kuyunun tarihi bilezik taşı ile birlikte Huzur'un başlıca kahramanlarından biri oluvermişti.

Sahi, Boğaziçi edebiyatımıza ne kadar karışmış, nelere şahit olmuş bunları bu gezilerimizde ne kadar az hatırladık, ne kadar az zikrettik. Mesela koca *Yahya Kemal*, sadece o, baştan başa bir Boğaziçi şairi değil midir?

Kandilli'ye de özel bir yer ayırmıştır şiirinde. Denildiğine göre bilhassa Kıbrıslı Yalısı'na çok sık gelir, uzun süreler kalırmış. Belki de ömrünün son yıllarındadır bu. O hüzün dolu şiirlere baktıkça "evet, gerçekten de öyledir" diyesi geliyor insanın. İyisi mi, ben aradan çekileyim; şair, şiir, Boğaz, mehtap, teşrin yaprakları ve Kandilli konuşsun sizinle:

Kandilli'de eski bahçelerde
Akşam kapanınca perde perde,
Bir hatıra zevki var kederde.

Artık ne gelen, ne bekleyen var;
Tenha yolun ortasında rüzgâr
Teşrin yapraklarıyla oynar.

Buradan şairin başka bir şiirine geçmek istiyorum. Şiirlerin tamamını vermeye gerek yok. Zikrettiğimiz mısralar atmosferi aktarmaya yeter de artar bile...

Kandilli yüzerken uykularda
Mehtabı sürükledik sularda.
Bir yoldu parıldayan gümüşten
Gittik... Bahs açmadık dönüşten.
Hülyâ tepeler, hayâl ağaçlar...
Durgun suda dinleyen yamaçlar...
Mevsim sonu öyle bir zaman ki,
Gaaib bir musikiydi sanki.
Gitmiş kaybolmuşuz uzakta
Rüya sona ermeden şafakta...

Bu şiir de bilindiği gibi üstadın pek çok şiiri yanında Münir Nurettin Selçuk tarafından nihavent makamında bestelenmiştir. Kandilli ziyaretlerinde, bilhassa Akıntıburnu'nda, denizin kaynamasına, kıpırdamasına, yakamozlanarak akmasına dalıp gittiğim zaman aşağıdaki mısraları hatırlıyorum:

Kandilli'den Çubuklu'ya çıktık gezintiye,
Yalnız kürek sadası gelen bir kayıktayız.
Bizler mi vakti hoşça geçirmekteyiz bugün?
Şüphem budur: Vakit mi geçirmektedir bizi?

Elbette ki şiir burada bitmiyor, ama herhâlde zaman kavramı ile insanoğlunun alışverişini yeterince vurguluyor.

Kandilli'ye bu defaki gidişimde de aynı sükuneti, o modern dünyanın dışında kalan âsude bakışı gördüm diyebilirim. Sadece iskele kahvelerinden biri yanmıştı. Ne yazık ki, yıllar önce, tahta sandal-

yelerine oturarak "Firak Açmadadır" adlı hikâyeyi yazdığım kahve idi bu.

Bir hasbahçenin tarihçesi

Kandilli adı nereden geliyor?

Bu konuda rivayet muhtelif. Güya Osmanlı padişahı (her kimse o) Göksu veya Çubuklu mesiresinden dönüşte, kayıkla Kandilli önlerinden geçerken köyün papazı padişaha yaranmak üzere bahçesindeki bazı ağaçlara kandiller asmış köyün adı buradan kalmış.

Hüseyin Ayvansarayî'nin *Hadikatü'l-Cevâmî'*sinde mesele şöyle izah ediliyor: "IV. Murat Revan fethine giderken burada bir saray yapılmasını emretmiş. İnşaatı biten saraya taşınırlarken bir şehzadesi dünyaya gelmiş. Dolayısıyla yedi gece kandil donanması yapılmış. Böylece 'Kandilli' adı ortaya çıkıvermiş."

Naima Tarihi, 1633 yılında gerçekleştirilen bu şenliği "Kandilli bahçede bir şehzade dünyaya gelmekle, kıyıda ve denizde mum donanmaları ve fişekler ile büyük şenlikler oldu" diye anlatmaktadır. *İncicyan*'ın verdiği bilgiler hayli değişik. Güya IV. Murat burada yüksekçe bir serviyi kandillerle süslemiş ve geceleri yaktırır olmuş. Bu sebeple semtin adı Kandilli Bahçe diye bilinirmiş.

Bir başka rivayet de şöyle: Kandilli Burnu şiddetli akıntıları ile önünden geçen deniz araçları için bir

tehlike oluşturduğundan bunları uyarmak üzere tarih boyunca burada bir ışığın yakılması semte Kandilli adının verilmesine sebep olmuştur.

Herhâlde bu sonuncu rivayet akla daha yakın görünüyor.

1719'dan itibaren tutulan Bostancıbaşı defterlerinde köyün adı *Kandilli Bahçe* olarak geçmektedir.

Şurası muhakkak ki padişahlar daha 16. asırdan itibaren Kandilli'yi bir mesire yeri olarak görmüş ve sevmişlerdi. III. Murat burada bir hasbahçe yaptırmış, IV. Murat buna bir kasır ilave etmiş, Avcı Mehmed ise zamanla harap olan bu kasrı onarmıştır. Ancak bu semtin asıl bânisi I. Mahmut'tur denilebilir.

I. Mahmut zamanla gözden düşen sahil sarayı yeniden ihya etmiş, semte cami, çeşme, hamam dükkânlar yaptırmış; bir de pazar kayığı tahsis etmiştir.

Okuyucularımızdan bir kısmı "pazar kayığı"nın ne olduğunu merak ederler. Efendim, pazar kayıkları boğaz köylerinde eşya ve insan taşımak için kullanılan kayıklardı. 1913 yılına kadar süregelen bu kayık taşımacılığında en çok Şebinkarahisarlılar çalışırdı. Her kayık bağlı olduğu köyün cami veya avarız vakıflarının malıydı. Her yıl kesim ile bir reise ihale edilirdi. Bunların köylerde özel iskeleleri bulunduğu gibi kendilerine mahsus kayıkhaneleri de vardı. Her sabah kayık hazır olduğunda reis iskele meydanına

çıkar "Gidiyoruz, gidiyoruz" diye yolcuları çağırırdı. Bu kayıklarla Kandilli'den son olarak 1 kuruşa Eminönü'ne yolcu taşınmıştır.

I. Mahmut hasbahçeyi parselleyerek halka satmış, böylece burada bir köyün teşekkülüne yol açmıştır. Bu ihya hareketi üzerine Müverrih İzzî'nin söylediği şu beyit dilden dile dolaşmıştır:

Yeter bir mısra-i berceste İzzî zabt-ı tarihe
Yeniden şûlebâr-ı sâhil oldu köhne Kandilli

I. Mahmut'un yaptırdığı çeşmeye ilaveten Divitdar Mehmet Paşa, Feyzullah Efendi ve nihayet II. Mahmut (iskele meydanına) birer çeşme yaptırarak semtin revaç bulmasına hizmet etmişlerdir.

Kandilli Hasbahçesi, Evliya Çelebi'nin kaydına göre III. Murat döneminde (1574-95) yaptırılmıştır. Akıntıburnu'ndaki kayalıklar üzerine setler hâlinde inşa edilen bahçeye zamanla köşkler yapıldı.

Daha sonra bakımsızlıktan harap olan bahçeler ve saraylar III. Ahmet devrinin zevk sahibi sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından ele alınarak, köşk, saray ve kasırlar yenilendi.

Kandilliye verilen önem, yapılan köşk ve kasırlar, kıyıdaki yalılar ile gözle görülür bir hâl almıştır. Bunlar arasından Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa, Abud Efendi, Kont Ostrorog, Edib Efendi yalıları ile tepedeki Adile Sultan Sarayı (Kandilli Kız Lisesi-ne yazık ki yandı) günümüze kadar varlıklarını korumuş, lakin bir kısmı yangından kurtulamamıştır.

Kandilli hakkında hoş bir kitap yazmış olan semtin sakinlerinden *M. Celaleddin Atasoy*, eski Kandilli Sarayı ile müştemilatının Akuntıburnunda Edip Efendi Yalısı'ndan başlayarak yukarılara doğru çıkan yerde bulunduğunu belirtiyor.

Kandilli: Rüya içinde rüya

Turing Kurumu tarafından yayımlanan M. Celalettin Atasoy'un *Kandilli'de Tarih* adlı kitabının kapağına bakıyorum. Nefis bir fotoğrafla süslü. Önde Ostrorog Yalısı, ahşap yalı mimarisinin nefis örneklerinden, kahverengiden pembeye doğru gidiyor. Onun önü deniz: yeşil-mavi karışımı, üzerinde beyaz yakamozlar parıldıyor. Yalının yanlarından ve hemen üzerinden ağaçlar, binbir renk yeşili birbirine katarak ta tepeye kadar çıkıyorlar. Demek ki erguvan mevsimi. Erguvanlar bu yeşillerin arasından parlak pembelerini çıkarmış gülümsüyor. Kestane, ıhlamur, pazı, meşe, palamut, defne, iğde kucak kucağa. Hepsinin üzerinde, bazen birbirine yapışık, bazen küsmüş gibi kıvrık tepeleri bir yana eğri, müthiş düzgün endamları ve koyu neftî gölgeleri ile serviler. Ve tepede fıstık çamları. Bahar bütün haşmeti ile patlamış boğazda. Ve Kandilli'de bu coşkunluk sanki son haddine çıkmış. Bir rüya âlemi; hatta Yahya Kemal'in deyimi ile "rüya içinde rüya"...

Bendeniz maalesef böyle şanslı bir mevsimde değil de; soğuk mu soğuk bir Şubat pazarının puslu gökleri altında vardım Kandilli'ye. Şu 1993 kışı da geçmek bilmedi yani. Hem erken bastırdı hem de uzun ve karanlık bir gece gibi İstanbul'un üzerinde asılı kaldı.

Otobüsten inince, bir koşu camiye kadar gidiyorum. Öğle namazı kılınmış, var olan cemaat dağılmış, caminin genç müezzini de kapıyı kapatmak üzere. Semt hakkında yazdığımı duyunca ilgisi artıyor delikanlının. Manisa'nın Akhisar Kasabası'ndan, temiz, kırmızı yüzlü, saygılı bir arkadaş. Boğaz'ın hemen bütün camileri gibi –gözden ırak olan gönülden de ırak olur misali– bakıma muhtaç yanları var. En başta boyaları dökülüyor duvarların.

Kandilli Camii I. Mahmut tarafından 1752 yılında yaptırılmış. Bostancıbaşı defterlerinde ismi "Sultan Mahmut Han Camii" olarak geçiyor. Kendisi ahşap, minaresi kâgirdir. Caminin Boğaz yoluna bakan köşesinin iskele tarafında küçük bir de muvakkithanesi bulunmaktadır. Bu ahşap cami ve muvakkithane 1916 yılında yanıyor. Daha sonraki inşası 1931 yılında. İç duvarlarının tezyinatı hattat Ahmet Ziya Akbulut tarafından gerçekleştirilmiş.

Caminin tavanı ahşap, ortasından 19. asır üslubunda bir avize sarkıyor. Cam kısımları çok göz alıcı. Mihrabı süsleyen çiniler de dikkat çekici. M. Celalettin Atasoy bu çinilerin Sinan Paşa Türbesi ile Mustafa Paşa Tekkesi'nden sökülüp vakıflara intikal eden,

bir süre depoda bekledikten sonra buraya getirilip monte edilen çiniler olduğunu belirtiyor. Genç müezzin çinilerin İznik işi olduğunu söylüyor; oysa Atasoy'un kaydına göre bunların bir kısmı Kütahya, bir kısmı da Eyüp Tekfur Sarayı imalathânesi ürünü.

Kandilli İskelesi tipik minyatür ahşap iskelelerden. Hemen her vesile ile bir nâdânın zuhur edip bunları ortadan kaldırmaması için dua ediyorum. İskele'den semte doğru hafif meyille geniş ve kısa bir yol var. Yolun İskele'ye yakın kısmında ve ortasında yine minyatür ve mermer bir çeşme yer alıyor. II. Mahmut'un 1818'de yaptırdığı bu çeşmenin her iki yüzünde birer musluk taşı bulunmakta, yine her iki yüzünde padişahın tuğrası yer almakta, işin güzel tarafı çeşme hâlen akmaktadır.

Daha önce söylemiştim önündeki sandalyelerden birine oturup, akıp geden Boğaz'a bakarak "Firak Açmadadır" hikâyesini yazdığım kahve yanmış. Yangın yeri iskelenin hemen sol yanında olduğu gibi duruyor, daha yıkmamışlar. Ve bu harabe, iskele meydanına tuhaf bir terk edilmişlik havası püskürtüyor.

Yolu geçip Kapamacı Meydanı'na girmeden sol yandan bir çeşme daha var. Su haznesinin yüzü beyaz mermerle kaplı bu çeşme I. Mahmut'un eseri. Sülüs yazı ile işlenmiş kitabesi olduğu gibi duruyor. Bu kitabede Şair Nimet'in düşürdüğü tarih manzumesi şöyle:

Hazret-i Sultan Mahmudü'ş-şiyem âsâr ile
Eyledi Kandilli Bahçe câygâhın pür ziyâ
Nimetâ sükkânını irvaya zîbâ tarh ile
Yaptı dilkeş çeşme icra eyledi âb-ı safâ (1751)

Civarındaki esnafın ifadelerine göre çeşmenin suyu Ayazma Sokağı'ndaki kaynaktan gelmektedir.

Orada durup *Kapamacı Meydanı*'na bakıyorum.

Küçümen bir meydan esasında. Ortasında o güzelim ıhlamur ağacı. Dallarını her bir yöne uzatarak, sanki bütün Kandilli'yi kanatları altına almak istiyor. Onu bir de baharda görmeli. Kapamacı Meydanı'nı ahşap evler çeviriyor. Bu meydanda vaktiyle pek çok kuyu varmış. Bunlardan birinin bilezik taşı hâlâ duruyor, ıhlamurun dibinde. Dört yüzü nakışlı bu bilezik taşının üzerinde şu satırlar yer alıyor:

"Tâundan vefat eden Hisarlı Hatice Hatun ruhuna" (1169/1755-56).

MAVİ İLE YEŞİLİN BULUŞTUĞU YER

Burası *Vaniköy* ve ben Vaniköy Camii'nin önündeyim.

Tepe tarafında çamlar, deniz tarafında koca bir çınar ile örtülmüş olan cami neredeyse uzaktan seçilmeyecek gibi. Bu yalı-caminin cemaatı fazla değil. Çünkü etrafta yerleşim o kadar yoğun değil.

Devrinde tasavvuf karşıtı bir cereyan başlatmış olan Vani Mehmet Efendi işi, Mevlevî ve Halvetî dergâhlarının kapatılmasına kadar götürmüş. Lakin padişahın nezdinde yüksek bir yeri olduğundan Papaz Korusu IV. Mehmet tarafından kendisine ihsan edilmiş. Mehmet Efendi de buraya 1655 senesinde bir cami ve bir ev yaptırarak ikamet etmeye başlamış. Böylece civarda yerleşim hızlanmış, küçük de olsa bir köy teşekkül etmiş.

Caminin deniz tarafındaki çınarın dibinde oturup karşı kıyıların sisler ardında yüzen manzarasına dalıyorum. Gerçekten de çok sessiz ve sakin bir yer. Âdeta gözlerden ırak bir uzlet köşesi. Lakin belki bu sessizlik kış mevsimine aittir. Yazın bu rıhtım taşları

üzerinden denize girenler çok olmalı ki çınarın gövdesine bir tabela iliştirmişler: "Bu arsa Türkiye Diyanet Vakfı'nın malıdır. Denize buradan girmek yasaktır".

Denize girilmese de, cami cemaatının bu çınar altında akşam hayatın muhasebesini yapabileceklerini düşünüyorum.

Cami ne yazık ki kapalı. Şöyle camlarından eğilip içeri baktım. Temiz, düzgün, bakımlı. Civarda sadece yalılar olduğundan, bu cami cemaatının umur görmüş insanlardan oluşacağını sanıyorum. İnşallah sadece yalıların hizmetine bakanlar gelmiyordur camiye, yalı sahipleri de geliyordur.

Caminin Boğaz Yolu'na bakan bahçesinin bir köşesinde son devirde yaptırılmış bir çeşme yer alıyor. Çeşmeden ziyade üzerindeki tarih manzumesi dikkatimi çekti. Bu manzume *Mithat Sertoğlu* tarafından söylenmiş ve çeşme üzerine italik harflerle işlenmiş:

Sunub âl-i zülâlin hayrı için atşana su
Süleymangil Bey'in hayratıdır Vaniköyün'de bu
Dedi Sertoğlu Mithat söyleyüb bir anda tarihin
Süleyman Bey yeni bir çeşme yaptı şükredin ya Hû (1398)

Çok mânalı bir gelenek olduğu hâlde giderek unutulan şu *tarih düşürme* sanatı keşke yeniden ihya edilebilse diyorum. Bu yolda istisna da olsa bazı gayretler var. Mesela Prof. Dr. *İsmail Yakıt*'ın *Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme* adlı geniş oylumlu çalışması (1992) nefis bir örnek olarak karşımızda duruyor. Burada kendimi alamayarak İsmail Bey'in düşürdüğü tarihlerden ikisini kaydediyorum.

Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu'nun vefatına:

Vah çeken ahbab güherle yazdı tarihini:
Kafesinden uçtu can kuşu Kafesoğlu'nun (1984)

Prof. Dr. Nihad Keklik Bey'in emekli oluşuna:

Emekli oldu erkenden o, yaz tarihi Yakut:
Nihat gitti hitam oldu nihadı felsefenin (1991)

Şimdi düşünüyorum da bu tarih merakı edebiyatın eskiden her vesile ile günlük hayatın içine dahil edildiğine en büyük delil. Adamın çocuğu olur tarih manzumesi söyler, çeşme yaptırır kitabesine tarih kazılır, bir mevkiye gelir öyle, bir yakını vefat eder onu hemen hiç unutulmayacak biçimde bir beytin musikisi ile hatırlamaya devam eder. Hatta daha alelâde hadiseler için tarih söyleyenler de olmuştur. Mesela görülen bir rüyaya, sakal bırakana, kahveye, hırsıza, çingeneye, aşçı dükkânına, enginara bile tarih söylendiği olmuştur. Bu kabil tarihlerin ustası *Sürurî*'nin bir kedinin ölümüne düştüğü tarih:

Nice kendi gibi iri sıçanı
Bir ısırmakla iki böldi kendi.
Kuyruğu dikti didim tarihin:
Farenin hasretinden öldi kedi

İşte bir tarih manzumesi bizi nerelere götürdü. Oysa Vaniköy'den Kuleli'ye doğru geliyoruz. Yol üzerinde, sağda, rahmetli Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu'nun leb-i derya evi var. (Unutmadan kaydedelim son devrin tarih düşürme üstadlarından biri de Prof. Dr. Mustafa Kara'dır.)

Yalı sohbetleri ve hocalarımız

Bu iki katlı, betonarme, mütevazı yalıda merhum Tahsin Bey ile çok renkli sohbetlerimiz olmuştu. Yanında bu kıyının son binası, Sabri Ülker'in yalısı bulunuyor.

Efendim, bizim kuşaktan arkadaşlar ile pek uzun zamandan beri sürdüregeldiğimiz bir bayram âdetimiz vardı. Bizler Ramazan ve Kurban bayramlarının ikinci gününde bir araya geliriz. Önce kabir ziyaretleri yapılır. Sonra bir genişçe vasıtaya binerek hocalarımızı dolaşır, hâl-hatır sorar, güzel bir bayram sohbeti yapardık.

Toplantı yerimiz genellikle Cağaloğlu'nda hamamın yanındaki Malatyalılar Kahvesi olduğundan, ilk ziyaretimiz hemen Çemberlitaş'ta oturan rahmetli hocamız *Nurettin Topçu*'ya olurdu.

Daha sonra Kadıköy tarafına geçerdik. Hocaların en yaşlısı o yıllarda Prof. Dr. *Ali Nihat Tarlan* idi. Hoca'nın Küçükbakkalköy civarındaki Kartallıköşk'ünde ne güzel hatıralarımız birikmişti. Ardı sıra yine o civarda oturan Prof. Dr. *Osman Turan*, Prof. Dr. *Mehmet Kaplan*, *Cemil Meriç* ... böylece dolaşa dolaşa Çengelköy'e ulaşırdık.

Çengelköy'de caminin yanı başında, denize uzanan o meşhur çınarın dibindeki kahvede nevaleyi düzer, sonra Tahsin Bey'in ziyaretine giderdik. (Bu bahsi Çengelköy gezisinde anlatacağım).

Şimdi bakıyorum da, ne bu geziler kaldı, ne o hocalar. Hani derler ya, "o iyi insanlar, o güzel atlara binip gittiler"...

Böyle yazdığımda kendimi hatıraları ile baş başa kalmış dedelere benzetiyorum. Bizde niçin böyle bir mazi hasreti tutuşuyor? Galiba içinden gelip geçtiğimiz hayat her geçen gün daha bir çekilmez hâl alıyor da ondan. Ve şu gezip de gördüklerimizi naklettiğimiz şehir, her geçen gün güzelliklerinden ve özelliklerinden bir şeyler kaybediyor da ondan.

Neyse ki Tahsin Banguoğlu'nun yalısı olduğu gibi duruyor.

Sadece yol kenarına bakan duvarlarını yükseltmişler biraz. İşte o mevsiminde meyvesini yediğimiz hurma ağacı, gölgesinde dinlendiğimiz sedir çamı, Boğaz'ın kaynayarak akıp giden suları.

Tahsin Bey umur görmüş bir devlet adamı olarak bizim gibi gençlerle sohbeti çok severdi. Bizim grubun ardından başka mahfillere mensup gençler de ziyaretine gelirlerdi.

Hoca'nın tam bir İstanbul hanımefendisi olan, zarif eşi, bizlere olağanüstü nefasette kekler, harikulade çaylar ikram ederdi.

Çaylardan ilk yudumlar alınıp, hâl-hatır sorulduktan sonra Tahsin Bey ilk olarak *Bekir Erdem*'e (Derya Dağıtım sahibi) dönerek:

– Eeeee, Bekir Bey!... Söyleyin bakalım Cağaloğlu'nda ne var ne yok?

Bu fasıl Cağaloğlu-Bâbıâli havadislerinin yayıncılıkla ilgili olayların değerlendirildiği bir fasıl idi.

Daha sonra *Ezel Erverdi*'ye (Dergâh Yayınları sahibi) dönerek:

– Eeeeee, Ezel Bey.... Söyleyin bakalım siyasette ne var ne yok?..

Bu fasıl da kapandıktan sonra, sıra sanat ve edebiyata gelirdi artık.

Tahsin Bey genellikle bana dönerek:

– Eeeee, Mustafa Bey... Söyleyin bakalım edebiyatta ne var ne yok?.. diye sorar, böylece uzun sürecek bir sohbeti başlatırdı.

Tahsin Bey'in engin tecrübesinden, hatıralarından çok şey öğrendik.

Allah rahmet eylesin.

İşte önünden gelip geçtiğim bu yalı, vaktiyle buraya gelen arkadaşları, yaptığımız sohbetleri hatırlattı bana. Dünya hayatı böyle; her şey sanki göz açıp kapayıncaya kadar olup bitiyor. Fanilik düşüncesi ansızın kalbimizin bir köşesinden göz kırpıyor.

Ülker Yalısı'nı da geçtiniz mi, artık deniz tarafında bina kalmıyor. Oradan ta Kaymak Mustafa Paşa Camii'ne kadar uzanan bölge Kuleli Askerî Lisesi'nin rıhtımı oluyor.

Burada vaktiyle Kanuni Sultan Süleyman'ın yaptırdığı bir saray ve bir bahçe varmış. Bu sebeple semtin adına "Kuleli Bahçe" denildiği kaynaklarda geçiyor.

Tabii zamanla saray ve bahçe harap olmuş, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Kâğıthane-Sadâbâd'da yaptırdığı saray ve köşkler için buradan arta kalan taşları götürdüğü söylenir.

II. Mahmut döneminde Çengelköy'de bulunan süvari birlikleri için yapılan ahşap kışla yanınca, aynı yere Sultan Abdülmecit tarafından bu defa kâgir bir bina yaptırıldı (1843). Kışlanın iki tarafında kuleler bulunduğu için bu binaya "Kuleli Kışla" adı verildi. Kırım Savaşı'nda (1854) Fransız ve İngiliz askerlerinin yerleştirildiği bina 1856'da yine yandı. Sultan Abdülaziz tarafından iki katlı olarak bugünkü şekli ile yeniden inşa edildi (1871).

Kışlanın bundan sonraki serüveni şöyle cereyan etmiştir: Önce Harp Okulu'na öğrenci yetiştiren bir kuruluş: Mekteb-i Fünun-ı İdadî (1846'da Maçka'da kurulmuştu, sonra Kuleli'ye taşındı), sonra hastahane (1877), okul (1913), Ermeni Yetim Yurdu (1919), Kuleli Askerî Lisesi (1924), Askerî Hastane (1941) ve nihayet yeniden Kuleli Askerî Lisesi (1947) olarak hizmet vermiştir.

Boğaz'ın kuleleri ile ünlü bu binası, semte ağırlığını koymuş, metin, sağlam, lakin bana göre cephenin ortasındaki sütunların kalınlığı ile vezinsiz bir Osmanlı yapısı olarak tarihi yaşatmaya devam ediyor.

KAYMAK MUSTAFA PAŞA CAMİİ BAHÇESİNDE

Kuleli Askerî Lisesi'nin önünden geçiyorum. Deniz sakin, pet şişeler, çöp-adacıkları akıntıya kapılmış yüzüyor, bir kısmı rıhtıma kadar ulaşıyor. Eğilip şöyle bir bakıyorum; burası da yakında dibi gözükmeyen sulardan olacak. Oysa Beykoz'dan bu yana Boğaz'ın Anadolu sahili dupduru, tertemiz idi.

Askerî Lise'nin bahçesinde üniformalı öğrenciler.

Hâki üniformaların üzerlerindeki sarı-parlak düğmeler beni ta çocukluk yıllarıma taşıyor. Ben de bir ara elbisesi üzerine bol gelen, postallarını taşımakta güçlük çeken küçük-asker oluveriyorum.

Efendim, memleketim olan Erzincan'da da bir askerî lise vardı vaktiyle. İlkokuldan mezun olduğumuz yıl, bütün dar gelirli aile çocukları o yıllarda pek de parlak olan askerlik mesleğine intisap etmek üzere askerî lise imtihanlarına girdiler. Geride mahalleden bir ben kalmıştım. Babam rahmetli nedense –belki tek erkek çocuktum ben o yüzdendir– beni

bu imtihanlara sokmadı. Ve ben orta öğrenimimi sivil mekteplerde tamamladım. Yine de üniformanın çekici parlaklığı hayallerimizi süslemeye devam etmiştir. Lakin ilkokulu bitiren bu henüz ana kuzusu yavrular, elbiselerin uzun gelen kolları, postalların iri ağırlığı, keplerin başa tam oturmayan genişliği içinde bazen pek komik dururlardı. Sonra ben, yıllar sonra bu çocukların askerliğin sıkı disiplinine nasıl tahammül ettiklerini hep düşünmüşümdür. Demek "asker ocağı" mensuplarını böyle yetiştiriyor ve ocaktan yetişme askerler böyle kavi ve mütehammil oluyorlardı.

Geçen de –sanırım "yaşlılar haftası" münasebeti ile– televizyonda bir yaşlı hanım konuşuyordu. Şimdiki gençlerin çok yorgun olduklarından bahsetti. Bu "yorgunluk" sıfatı çok ilginç geldi bana. Çünkü aynı hanım çocukların çok küçük yaşlardan itibaren büyük bir koşuşturma içine düştüklerini, çocukluklarını yaşayamadıklarını, bu stres ve çabalama içinde bütün enerjilerini yitirdiklerini ilave etti.

Ne kadar doğru bir teşhis.

Evet, yorgun bir gençliğimiz var. Ve bu gençlik eldeki bütün imkânlara, eskiye nazaran zenginliğe rağmen üretici ve gayretli olmaktan ziyade, tüketici ve tembel. Bütün bunların sebebi yaşadığımız hayatın sürati ve anlamsız koşuşturmasında. Gençler imtihan baskısından, kurs baskısından, marka bağımlılığından, statü korkusundan, işsizlikten vb. o kadar yılgınlaşıyorlar ki istikbale güvenle bakamıyorlar.

Geçmişle kıyaslandığında ortaya bir de kanaat sorunu çıkıyor. Şimdiki gençlerin soluduğu atmosfer aza kanaat etmeyi neredeyse imkânsız kılıyor.

Kuleli Lisesi'ni geçtiğinizde, sağ yanda, denize nazır bir ahşap cami ile karşılaşıyorsunuz. Bu cami *Hadikatü'l-Cevâmî*'de *Kuleli Bahçe Mescidi* adı ile kayıtlı bulunuyor. Halk arasında *Kuleli Camii* denilen bu caminin banisi Kaymak Mustafa Paşa'dır; cami ile de anılır.

Kaymak Mustafa Paşa 1721'de Kaptan-ı Derya, daha sonra Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya damat olup, 1730 Patrona İsyanı'nda şehit edilmiştir.

Caminin yine denize nazır oldukça geniş, içinde ceviz, erik, dut vb. gibi meyve ağaçları ve koca bir çınar olan bahçesi bulunuyor. Ben oraya vardığımda tuvalete bakan yaşlı çift bahçede çalışıyordu.

Cami 1988'de Vaksa tarafından tamir edilmiş; bordoya yakın bir kırmızı ile boyalı, pencere demirleri koyu yeşil. Cephe girişi deniz tarafında, kapı üzerindeki kitabenin ilk ve son beyitleri şöyle:

Sultan-ı cihan kutb-ı zaman Mahmut Han
Bir misli ne geldi ne gelir devrâna

Kıldı Kuleli semtini cây-ı Firdevs
Nevcâmi-i zîba eser-i şâhâne (1203)

Kitabeyi yaldızlayan zat bazı harflerin noktalarını boyamayı unutmuş. İçi temiz, sade, düzenli bir cami. Demek ki Sultan Mahmut devrinde yeniden ihya edilmiş.

Yeniden bahçeye dönüyorum.

Alucralı olan yaşlı temizlikçi çift ile oturup konuşuyoruz.

Hanım daha bir atik ve sözünü sakınmaz cinsten. Adı Fatma Türkdönmez. İlk sözü o alıyor ve Demirel'den şikayete başlıyor. Derdi şu: Niçin bu yıl karayolu ile hacca gitmeyi yasakladılar? Buna çok içerlemiş. Yaz bunları, diyor, benim padişahtan pervam yoktur. Vatandaş kara yolu ile hacca gidecek, yol üzerindeki ziyaretleri de görecek. Peki, diyorum ben de, söz, yazarım. Bahçeyi ekip biçiyorlarmış, işte sebze falan. On iki yıldır burada oturuyorlar. İmam efendi ise çok daha eski tam otuz küsür yıldır bu camide görevli imiş. Fatma Hanım bahçenin denize yakın kısımlarını ekime hazırlıyor, ak sakallı kocası ise odun kırmakla meşgul.

Tam bu sırada bir sığırcık ötüyor. Demek baharın eli kulağında.

Beni bu bahçeye oturmaya, çay içmeye davet ediyorlar. Fatma Hanım "Eşini al, gel, yazın burası çok serin olur" diyor.

Onlara teşekkür ederek kalkıyorum. Gerçekten de *Kaymak Mustafa Paşa Camii* bahçesi çok nefis bir yer. Uzaktan turist motorları geçiyor, rehberlerin hoparlörde yansıyan seslerinde Fransızcanın genizsi kelimeleri patlıyor. Acaba bizim yerli halk için de böyle tekne ile bilgiler verilerek boğaz gezileri tertip edilse müşteri çıkar mı?

Bastığı toprakları, ecdat yadigârlarını tanımaya talip olan çıkar mı?

Ne dersiniz?

ÇENGELKÖY'DE BAHARI KARŞILAMAK

Uzun süren bir kıştan sonra bu yıl Ramazan Bayramı Cenab-ı Hakk'ın bir lütfu olarak fevkalade mutedil, güneşli günlere rastladı. Daha sonra sanki bayram bitti, güneş çekildi.

İşte böyle yağmur yüklü bulutlar altında indim Çengelköy'e.

Aya Yorgi Rum Kilisesi'nin yanından, 1908 tarihli akmayan çeşme önünden ve birbirine neredeyse değecek gibi duran iki ahşap evin aralığından geçerek dere boyunca ilerilere doğru yürümek istiyorum.

Efendim, bilindiği gibi otuz kırk yıl öncesine kadar İstanbul ahalisi pek çok semtinde kendi sebze ve meyvesini kendi küçük bahçesinden çıkarıyordu. İnsanların tabiatla ve toprakla münasebeti henüz kesilmemişti. Hatta bu semtlerden bazıları yetiştirdikleri sebze ve meyvelerle şöhret kazanmışlardı. Bu semtleri yeri geldikçe işaret etmeye çalışmıştık.

Bunlar arasında Çengelköy'ün şöhreti hâlâ devam ediyor.

Özellikle Anadolu yakasında sokak aralarında rastladığımız sebze satıcıları salatalıklarını, marul ve kıvırcıklarını "Çengelköy'ün, Çengelköy'ün bunlar..." diye takdim etmektedirler.

Beton yığınından, karmaşadan, tozdan ve kurumdan, egzoz dumanından, asfalttan ve çöpten ibaret kalan İstanbul'un bir semtinde hâlâ yeşil salata ekildiği, üretildiği, solmadan, buruşmadan tüketiciye sunulduğu söylenirse insan merak ediyor.

Kim bunları yetiştirenler, nerede ekiyor, nasıl çalışıyorlar?

İşte bu merak ile Çengelköy Deresi boyunca ilerliyorum.

Dere ortalarda yok. Herhâlde ve mutlaka artık oradan akan su tamamen lağıma dönüştüğünden üzerini kapamış olacaklar. Genişçe bir vadi tepelere doğru uzanıyor. Lakin üzeri hayli karışık, düzensiz bir biçimde işgal edilmiş gibi. Kum-briket, kiremit depoları, çiçek seraları, iki katlı villa tipi evler, onların yanında yıkılacak gibi duran birkaç ahşap ev, gayr-i muntazam bir yerleşim. Sağda solda ihtiyar incirler, yol boyunca tepelere doğru nasılsa kalmış bir iki bostan kalıntısı. Yine de bazı evlerin küçümen bahçelerinde bayram günlerinin güneşine aldanarak parlak mavilerini fışkırtan sümbüllere, sarışın çanaklarını gelip geçenlere doğru açmış nergislere rastlıyorum. Ballı babalar kadife çıkıntıları ile onlardan önce davranmış ve baharı ilan etmişler bile. Kavakların ve söğütlerin tomurcukları patlıyor.

Hatta küçük bir şeftali fidanı gelip geçen arabaların püskürttüğü toza, dumana aldırmadan tomur uçlarından pembe çiçeklerini açmaya hazırlanıyor.

Tek tük eski konaklara rastlıyorum, elden geçirilmiş, boyanmış, fıstık çamları altında dinleniyorlar. Bunlar kıyıdaki yalıların ihtişamından uzakta, lakin belki onlardan daha asil bir tevazuyu temsil ediyor. Esnafın, üretici kesimin, memurun yüksek tabaka ve zenginler karşısındaki vakarını.

Neticede yürüdüğüm sokağın sonuna geldim. Etrafta marul bahçeleri, salata tarlaları falan yok. Dere içinde naylonlarla muhafaza edilen çiçek seraları var sadece. Demek buradan elini eteğini çekmiş yeşillik. Çaresiz derenin öbür kıyısından geçen yolu tutup geri dönüyorum. Mevcut evlerin bahçeleri de bakımsız. Belki sahipleri bir an önce bahçeyi apartmana çevirecek uygulamaları bekliyor. Bu yoldan kat sahibi, mülk sahibi, para sahibi olacaklar. Sadece dere içine inşa edilen iki katlı villa tipi evlerin bahçelerinde bir miktar bahar hazırlığı göze çarpıyor. Fidan dikenler, çapa yapanlar, asmaları budayanlar var.

Bunlar arasında ihtiyar bir karı-koca dikkatimi çekti.

Sakallı ihtiyar dede, iki dizi üzerine çökmüş, büyük bir ihtimam ile gül fidanlarının dibindeki yaprakları, çöpleri temizliyor, o buruşuk elleri ile güllerin gövdelerini okşuyordu. Eşi elinde bir plastik kova kocasının kenara çıkardığı çeri-çöpü, yaprağı topluyor.

Bu insanlar, işte bunlar toprakla, ağaçla, otla, böcekle, hava ve su ile kısacası âlemin ritmi ile olan bağlarını koparmamışlar. Onlar çevrenin, yani canlı tabiatın ne mânaya geldiğini biliyor. Kendi fani varlıklarını âlemin bu harikulade tazelenişine katıyorlar. Yaprak açan bir yeşil dal gibi Cenab-ı Hakk'a olan imanlarını tazeliyorlar.

Çengelköy Deresi içinde kayda değer bir sebze üretimine şahit olamadık.

İçime dert oldu bu. Çarşıya vardığımda ilk işim, oracıkta üç tekerli arabalarını park etmiş, üzerine yeşilliğin her türlüsünü dizmiş satıcılara Çengelköy'ün sebze bahçelerini sormak oldu.

Bu işlerin artık yukarıda Talimhane'de yapıldığını söylediler.

Talimhane'ye hiç gitmedim, bilmiyorum. Koca bir semt, dediler, minibüsler kalkıyormuş Üsküdar'dan.

Dedim ya, bu iş içime dert oldu; inşallah bir başka sefere Talimhane'ye gitmeye çalışacağım.

ÇENGELKÖYÜ'NDE TARİH

Celal Esad Arseven *Eski İstanbul* adlı eserinde fetihten önce Çengelköyü'nün bulunduğu yere Bizanslıların "Protos Distos" adını verdiklerini yazıyor.

Evliya Çelebi ise Çengelköyü'nden şöyle bahsetmektedir: "İstanbul'un fethinde buralarda Kral Yanko İbn Madyan (Nikomed) zamanından kalma birtakım çengeller bulunduğundan bu bölgeye de Çengelköy denilmiştir. Üsküdar Kadılığı hükmünde sübaşılıktır. Köy leb-i deryada olup arka tarafı bağlı bahçeli hıyabanlardır ki tavsifine dil âcizdir. Ahalisinin çoğu Rum'dur. Lakin sarayları, bahusus içindeki Has Bahçesi gayet mükelleftir, tumturaklı, revnaklı, bir Bâğ-ı İrem'dir.

Fakat Allahü âlem bu bahçenin talii Mirrih burcuna tesadüf etmiştir. Anadolu'da isyan edip Bergama Kalesi'ne kapanan İlyas Paşa'yı Küçük Ahmet Paşa tutup huzur-ı şehriyarîye getirdikde bu bahçede maiyetiyle birlikte katolundu. Daha nice böyle vakalar oldu... Köy mamurdur, cümle tahtânî, fevkânî

kâgir binalı üç bin altmış kadar evleri vardır. Sahilinde bir de küçük camisi bulunur. Çarşısından geçilerek İstavroz Bahçesi'ne gidilir".

XVIII. asır Ermeni yazarlarından İncicyan ise *İstanbul* kitabında Çengelköyü için şu malumatı vermektedir: "... Buradaki Aiyos Yorgios Rum Kilisesi çok eskimiş olduğundan yeniden yaptırıldı (bugün hâlâ duruyor). Çengelköyü'nün koyu genişlik itibarı ile Boğaziçi'nde İstinye'den sonra gelir. Münbit vadisinin içinden bir dere geçer, İkinci Teşrin (Kasım) ayında mehtapta burada balık avı yapılır."

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından az önce tanzim edilmiş olan Bostancıbaşı Defteri'nde Çengelköyü'nün yalı boyunda yer alan binalar ve sahiplerine bakıldığında halkın ekseriyetinin Rumlardan oluştuğu görülmektedir. Kuleli'den iskeleye kadar Ermenilerin yalıları, iskeleden Beylerbeyi'ne doğru Türklerin yalıları sıralanmıştır.

Mehmet Raif Bey'in *Mir'ât-ı İstanbul* adlı eserinde, "Sebeb-i tesmiyesi kariye-i şerif bina eylemesinden ileri gelmiştir" denilerek semtin ismine bir açıklama getirilmek istenmiştir. Lakin burada fahiş bir hata yapılmaktadır. Tahir Paşa'nın bu semtte bir camisi bulunmadığı gibi semtin adı ta fetihten beri Çengelköyü olarak bilinmekte, XVII. asırda Evliya Çelebi tarafından da zikredilmektedir.

Geçen asırda Rumlarla meskun olan bu bölgede pek çok meyhane açılmış olup, bu bakımdan da şöhreti olduğu kaynaklara geçmiştir. Hatta bir yangın

neticesinde bu meyhanelerin yanması sonucu şair Ayıntablı Aynî (öl. 1842) bir gazeli ile hadiseye ışık tutmuştur:

Kariye-i Çengelde yandı âh kim meyhâneler
Nere atsun kendin ol sûde olan mestâneler
Gayrı zülf-i yâr ile darüşşifâ-yı aşkda
Zabt olunmaz değme bir zencir ile dîvâneler
.....
Ayniyâ gözden geçirdim tecribe ettim bunu
Âşina-yı bîvefâdan eyidir bigâneler

Çengelköyü'nde dünden bugüne intikal eden pek çok tarihi eser, yalı, köşk, çeşme var. Biz bu gezi yazılarımızda esasen tarihî malumatı temel almadığımızdan bunların hepsi hakkında teker teker bilgi vermiyoruz. Ancak izlenimlerimizi aktarıyoruz ve dikkatimizi çeken bazı unsurlara yer veriyoruz.

İşte bunlardan biri de çarşı içinde, polis karakolu önünde yer alan *Kavasbaşı Ahmet Ağa'nın Çeşmesi*'dir.

Sütun hâlinde ve takriben bir metre yüksekliğinde olan çeşmenin üzerinde mermerden bir lahana figürü bulunmaktadır.

Okuyucularımız hatırlayacaklardır, böyle bir çeşmeye Paşabahçe İskele üzerindeki parkın ortasında da rastlamış, lakin o zaman bir mâna verememiştik. Eh, biz de bütün yeni kuşaklar gibi kendi tarih ve sanatımızın cahiliyiz. Bu lahana figürünü neden sonra öğrendik.

Efendim süvari alayları (sipahiler) Osmanlı Devleti'nin pek çok yerinde teşkil edildiği gibi Amasya ve Merzifon'da da kurulmuştur. İşte Merzifon'da

kurulan süvari alaylarına *lahanacı*, Amasya'da kurulanlarına da *bamyacı* denildiğini öğrendik. Bu isimlendirme bir gelenek olarak süregelmiştir.

Çengelköyü'de dönem dönem süvari alaylarının barındığı, talim gördüğü mekânlardan biridir. Semt ismini buradan almış: "Talimhane".

Demek ki Kavasbaşı Ahmet Ağa, lahanacı tabir edilen kısma mensup bir zat imiş, yaptırdığı çeşmenin başına mermer lahana figürünü bu sebeple koydurmuş.

Çeşmenin mermer sütununun orta yerinde güzel bir yazı ile "Sahibü'l-hayrat Serkavas Ahmet Ağa" ibaresi bulunmakta ve okunmaktadır. Bu ve meydandaki öbür çeşmenin suları köyün üzerindeki tepelerden geliyormuş, şimdi belki de Elmalı Suyu'na bağlanmıştır. Çeşme hâlen akmakta ve suyu içilmektedir.

Denize doğru giden çınar

Çengelköy'de Hamdullah Paşa (Abdullah Paşa) Camii önünde, bir dalı garip bir şekilde denize doğru uzanmış bir çınar göreceksiniz. Bu çınar ağacı belki de Çengelköy'e sembol olabilecek bir unsur. Hani bazen böylesine asırlık ağaçların gövdesine iliştirilmiş bir tabela görürüz: "Bu ağaç anıt ağaçtır" vb. gibi. Nedense bana çok komik gelir bu kabil yakıştırmalar. Bir salkım üzüm fotoğrafının altına "bir salkım üzüm" diye yazmak gibi.

Ağaçla herhâlde dikilişinden bu yana ünsiyet kesp etmiş olan semt sakinleri zaten onun anıtsal bir unsur olduğunu kavramışlardır ve buna uygun olarak denize doğru giden dalının altına, geçen uzun yıllar boyunca tam dört destek vermişlerdir.

Bu destekler olmasa ağacın o iyicene kalınlaşmış ve ağırlaşmış olan dalı kırılıp düşecekti. Dal, denize doğru giden yürüyüşünü sürdürdükçe o bölgeyi gölgesi ile kaplamış, caminin hemen yanındaki şirin kahve sakinleri bu gölgenin altına, önce bir, sonra iki, sonraları beş on masa atar olmuşlardır.

Çınar kendisine gösterilen bu ihtimama anaç bir tutum ile cevap vermeyi ihmal etmeyerek hem camiyi, hem kahveyi geniş kanatları altına almıştır.

Daha önceki yazılarımda naklettiğim gibi yakın arkadaşlarımızla yaptığımız bayram gezilerinin son durağı genellikle bu çınarın gölgesi olurdu. Bilhassa yaz Ramazanlarından sonra girdiğimiz bayramlarda, bu geziler bunaltıcı sıcak altında epeyce zorlu geçer, kan-ter içinde kendimizi gölgeye atmakta sabırsızlık gösterirdik. Hemen bir iki masa yan yana getirilir, artık mevsimine göre ne bulursak –kavun, karpuz, salata, peynir– oracıkta tadı damaklarda kalan bir sofra donatırdık. Ardından gelen tavşankanı çaylar bayramların unutulmaz hatırası olurdu.

Bu defa Mart ayının puslu bir gününde vardım çınarın altına.

Sandallar kıyıya çekilerek ters çevrilmişti. Kahvenin önünde ve çınarın altında kimsecikler yoktu. Kediler

ortalıkta gözükmeyen balıkçıları bekliyordu. Birkaç martı çığlıklar atarak kıyıdaki çöplere dalış yapıyor. Kahvenin dumanlı camları arkasında birkaç ihtiyar yorgun gözlerle dışarıya, karşı kıyılara dalmış.

Her şey ve herkes yeniden güneşin açmasını, ağacın yapraklarla donanmasını, masaların dışarıya çıkarılmasını, şenliğin ve hayatın yeniden başlamasını umuyor ve gözlüyordu. İnsan bu sessizlik ve tenhalığa baktıkça geçmişi ve gençliği hatırlıyor nedense.

Çınarın altındaki Hamdullah Paşa (Abdullah Paşa) Camii 1819 yılında inşa edilmiş küçük bir bina. Daha sonra 1835, 1963 ve 1977 yıllarında tamirat görmüş.

İleride, Kaynana Sokağı içinde bir cami daha yer alıyor. Banisine nispetle adı *Hacı Ömer Efendi Camii*. Fatih devrinde yapıldığı kaydedilen cami için *Hadikatü'l-Cevâmi'*de şu bilgiler veriliyor: "Banisi Elhac Ömer Efendi nam bir hayır sahibi olup merkadi de oradadır. Lakin gerek mezar taşında, gerekse mescidin kapısı üstünde vakti zamanı kayıtlı olmadığı için malum değildir. Sultan Mahmut Hân-ı Evvel'in validesi Saliha Sultan bu camii tamir ettirerek bir tuğla minare yaptırmıştır." Caminin minare kaidesine konulmuş manzum kitabesinde 1876'da yandığı, on altı sene sonra tamir edildiği belirtilmektedir. Bu kitabenin ilk ve son beyitlerini veriyorum:

Camii Elhac Ömer ki doksan altında yanub
Kalmış idi arsa halinde on altı yıl tamam

Söyledi Sâdî maattebşir tarih-i Güher
Lütfu Hakla buldu müjde camii Kariye hitam (1312)

Caminin bitişiğinde semt halkının katkıları ile oluşturulan bir kütüphane var. Orada bir süre dinleniyorum. Ne güzel. Böyle cami bitişiğinde hem de çalışır vaziyette, temiz düzenli bir kütüphanenin olması. Çengelköylü gençlerin burayı sadece cami cemaatından ihtiyarların oturduğu bir mekân olmaktan çıkaracaklarını umarım.

Kütüphaneye bakan zat çayı demlemiş, kendisiyle biraz konuştuk. Daha sonra Pazar gününün yaşlı cemaatı sökün etti. Ağır ağır çıktım, Seydi Ali Paşa Sokağı'nın köşesinde akmayan bir çeşme var, ona doğru yürüdüm.

Önümde Çengelköyü'nün iki yanı çınarlarla kaplı, yer yer ahşap küçük dükkânların yer aldığı, sevimli, ama bakımsız mütevazı çarşısı uzanıyor. Sağda solda marul-salatalık arabaları. Bu iş ile Cideliler uğraşıyormuş. Garip şey; gezilerimizin İstanbul yakasındaki döneminde, Yedikule'den Ayvansaray'a kadar sur boyunca yürürken yine böyle bostanlara rastlamıştım. Bir ikisinin sahibi ile oturup konuştuk. Onlar da Cideli idi.

Çengelköy eski İstanbul'un dokusundan pek çok şey barındıran bir semt. Çarşı bölgesi, çarşıya çıkan ara sokaklar, buralardaki ev ve yapılar elden geçi-

rilip, sokaklar Arnavut kaldırımı döşense, etraf bir derlenip toparlansa, hiçbir zaman ve hiçbir şekilde yüksek bina yapılmasa, daha çok yıllar bu özelliğini koruyacaktır.

Kirazını ve ayvasını kaybetmiş olsa da, yeşillikleri-salatası duruyor.

HAVUZBAŞI'NDA BİR TEKKE

Erikler çiçek açtı.

Ve nihayet Boğaziçi'nin şenliği başladı. Bundan böyle laleler yakut parıltıları ile açılır, erguvanlar alev alev yanmaya başlar, salkımsöğütler yeşil saçlarını tararken, çınar yaprakları onları alkışlamaya durur.

Çengelköyü'nün az ilerisinde, ilkokulun sağında Havuzbaşı Parkı. Çınarlar, serviler, dişbudaklar... Sessiz, sakin, sabah mahmurluğunda. Gün ışığı dallar arasından süzülüyor. İki ihtiyar bir bankta, gözleri uzaklarda, geçen günlerin ve biten bir ömrün muhasebesini yapıyor.

Sağda solda bahçeli küçümen evler. Bahçelerde çıldırmış gibi çiçeklerini köpürten erikler, kayısılar, şeftaliler.

İstanbul'a baharın gelip gelmediğini pek çok semtte oturanlar artık anlamıyor. Kimsenin önünü çiçek açmış bir dal kesivermiyor. Çoğunluk yine abus bir çehre ile egzoz gümbürtüleri arasında işe yetişmek

Havuzbaşı'nda Şeyh Nevruz Tekkesi önünde Ekrem Işın ile (1996).

için bir araca kendini atmaya çabalıyor. Bahar geçip yaza dönse bile mevsim, çoğumuzun hayatına ne bir kuş sesi, ne boynunu bükmüş bir mor sümbül karışabiliyor.

Havuzbaşı Parkı'nın sağ yanında bir ahşap tekke: *Şeyh Nevruz Tekkesi.* Dahiliye Nezareti 1885-86 tarihli istatistik cetvelinde adı Nakşî tarikatına bağlı *Afganî Kalenderhanesi* olarak geçiyor. A. Münib Efendi'nin *Mecmua-i Tekâyâ*'sında Kadirî tarikatına bağlı *Havuzbaşı Tekkesi* diye anılır. Postnişini 1889-90 arasında *Şeyh Nevruz* olduğundan bu ad ile *Özbekler Tekkesi* dahi denilmiştir. H. Vassaf'ın *Sefine*'sinde Kadirî tekkeleri arasında zikredilmektedir.

Kapı-baca kapalı, etrafta kimsecikler yok. Namaz vakti de olmadığı için mescidi göremiyoruz. Çizmeci

Ailesi tarafından 1985 yılında ihya edildiğini belirten bir tabela gözüme ilişiyor. Bu aileden Allah razı olsun. Ahşap bina herhâlde eski hâline uygun olarak elden geçirilmiş, pırıl pırıl bir eser olmuş. Küçük ahşap minaresi de gelip geçenlere gülümsüyor.

Bu tekke hakkında İ. Hakkı Konyalı'nın *Üsküdar Tarihi*'nde şu bilgiler verilmektedir.

"... Son şeyhi Afganistan'dan Türkiye'ye gelen Muhammed Veli isminde bir zat idi. Bu zat muharrir *Nurettin Artam*'ın babasıdır. (Şair ve yazar Nurettin Artam (1900-1958). Basın-Yayın Genel Müdürlüğü'nde çalışmış, Ankara Radyosu'nda on yıl süre ile *Radyo Gazetesi*'ni hazırlayıp sunmuştur. *Vakit* ve *Ulus* gazetelerinde T. İ. (Toplu İğne) imzalı fıkraları yayımlanmıştır. *Eski Yazıdan Yeni Yazıya* (1928), *Boş Saatlerde –mensur şiirler–* (1933), *Varım Yoğum –şiirler–* (1933), *Özdilimizde Sınangılar* (1934), *Varım Yoğum ve Seccade –şiirler–* (1946) isimli eserleri vardır).

Tekkeyi Sultan Vahidettin yenilemiştir. İ. H. Konyalı burada Nurettin Artam'ın da şeyhlik yaptığını kaydediyor.

Konyalı'nın notlarını aldığı sıralarda tekke harap bir hâlde imiş. Tekkelerin kapatılmasından sonra N. Artam burayı –meşrutalarını, mescit ve imarethâneyi– Vakıflar İdaresi'nden satın almış. Bina daha sonra Artam Ailesi'nden başkalarına satılmış.

İ. H. Konyalı, Havuzbaşı için de bilgiler veriyor: "... Tekkenin karşısında tarihî üç havuz vardı. Bir

pınarından gelen su arslan ağzından birinci havuza akar, bu dolduktan sonra tatlı bir şırıltı ile ikinci ve üçüncü havuza geçerdi. Burada bir kahvehane vardı (yine var). Havuzun üstünde ve etrafında muhteşem çınarlar, dişbudaklar, serviler ve çamlar vardı (yine var). Havuzlar sinek yapıyor diye doldurulmuş, suyu da dereye verilerek denize akıtılmıştır. Burası *Havuzbaşı* adı ile meşhur bir mesire idi. (Yine öyle sayılır. Güzel bir çay bahçesi var orada). Tekkenin üstündeki muhteşem fıstık ağaçlarının süslediği köşkte İslâm ve Türk şairi *Mehmet Âkif Bey* oturuyordu. Şairin bu tekkeye sık sık uğradığını yaşlı komşular söylediler". Konyalı'nın notları burada sona eriyor. Cenab-ı Hak ona rahmet eylesin.

Tekkeden ayrıldıktan sonra vaktiyle Mehmet Âkif Bey'in muhtemelen geçtiği yoldan aşağıya doğru yürüyerek oradan ayrılıyorum. Sol tarafta bir küçük ahşap ev, eski günlerinin hatırası altında ezilerek, yıkılan gövdesini, kırılan camlarının utancını, çiçek açmış erik dalları arasına gömmeye çalışıyor. Hayat her bahar kendi kendini yeniliyor. Bu ev de yok olacak, her fani varlık gibi nisyana gömülecek. Onun yerine, hatıraları üzerine, kim bilir ne biçim bir bina yükselecek.

Yalıboyu üzerinde sağ tarafta, yokuşa doğru tırmanan bir küçük sokak çıkıyor. Tomurcukları patlayan meyve dallarının üzerine eğildiği füsunkâr bir sokak: *Âsaf Hâlet Çelebi Sokağı.*

Demek ünlü şair buralarda bir yerde oturmuş.

Mehmet Âkif ile başlayan şairler resmi geçidi Beylerbeyi'ne doğru ilerledikçe Âsaf Hâlet, Cahit Zarifoğlu, İsmet Özel ile zenginleşiyor. Sonunda galiba şair Nurettin Durman'ın berber dükkânında noktalanacak. Âsaf Hâlet için *Mustafa Miyasoğlu*'nun Semih Güngör adı ile yazdığı kitabı anmak lazım. Mustafa'nın Suffe Yayınları arasında çıkan bu eseri güzel bir kadirbilirlik örneği. Böylece bu değeri pek bilinmeyen şairimizin son şiirlerinden bir dörtlüğü mırıldanarak uzaklaştım oradan.

Bir aynada bambaşka cihanlar gördüm
Geçmiş gelecek bir sürü canlar gördüm
Bazen de zamanlarla geçen ömrümde
Bir asra sığmazmış gibi anlar gördüm

KÜPLÜCE'NİN TRAJİK GÜZELLİĞİ

Çengelköy-Havuzbaşı'ndan, Yalıboyu caddesini tutarak Beylerbeyi'ne kadar yürüdüm. Beylerbeyi Camii'nin kim bilir ne zamandan beri açılmayan arka bahçe kapısı üzerinde güvercinler. Sonra Küplüce'ye çıkan Beylerbeyi-Çamlıca Caddesi. Yokuşa doğru vurup giden dar, eski, gölgeli bir yol. *Cahit Zarifoğlu*'nun kabri yukarıda, Küplüce Mezarlığı'nda. Buraya kadar gelmişken onu ziyaret etmeden geçemeyiz.

Hava sıcak, yol yokuş, varsın olsun deyip yürüyorum.

Caddenin hemen girişinde, solda, büyük, mermer bir meydan çeşmesi. Duruşu tedirgin geliyor bana, galiba yol genişletilirken bulunduğu yerden geriye doğru çekilmiş biraz. Biraz da alelusul monte edilmiş. Muslukları kör, suyu akmıyor. Üzerinde ne bir yazı, ne bir işaret. Geçmişini içine gömmüş, hüzünle bekliyor oracıkta. Başında ulu bir çınar. Kim bilir bu çınar ile bu çeşme fırtınalı gecelerde, el ayak çekilince birbirlerine hangi hatıraları naklediyor.

Caddenin iki yanında genellikle iki veya üç katlı bazıları ahşap –neredeyse yıkılacak gibi, içleri boşaltılmış– küçük, mütevazı evler. Otomobil saltanatı başlamadan önce, yani bu motorlu canavarlar orayı toza-dumana boğmadan önce nasıl şen-şakrak bir hayatı vardı diye düşünüyorum bu cadde sakinlerinin. Nineler kafesli pencereler önünde oturuyor, torunlar ellerinde testilerle çeşmeden su taşıyor, babalar akşamın önü sıra ellerinde zembiller eve dönüyorlardı.

Şimdi suskun, küskün, harap ve bitap. Her geçen araba, evlerin yüzüne doğru çamur, toz, duman püskürtüyor.

Bir süre sonra sol yanda evler tükeniyor. Tepelerin ortasında, önünde, yaşlı incir ağaçları, erikler. Bazı konak kalıntıları, bir kısmı yenilenmiş eski evler. Yokuşun yarısında durup aşağılara bakıyorum. İki dükkân kaldı zihnimde, birer silik görüntü olarak. Biri küçümen bir şekerci dükkânı. İçler acısı bir vitrin, sararmış kâğıtlı şekerler, minnacık cam kavanozlar. Sonra İstanbul gezilerimde ilk kez rastladığım bir tabela: *Hallaç*. Bu kelimenin ne mânaya geldiğini yeni nesiller biliyorlar mı acaba? Çocuklarımız genç ömürlerinde bir hallaç ile karşılaştılar mı; onu atılmış pamuk parçacıkları altında bir masal kişisi gibi seyrettiler mi?

Nihayet yokuş bitiyor...

Yeni evler, apartmanlar, Küplüce'deyim artık. Hava temiz, her yandan bahar ve çiçek kokuları geliyor.

Yorulmuşum, hemen bir kahve bulup terimi kurutmalıyım.

Cahit'in cenazesi de böyle güneşli bir günde Küplüce Camii'ne getirilmişti. Kahveden çıkınca camiye doğru ağır ağır gidiyorum. Küplüce eski hüviyetinden soyunmuş. Evleri, dükkânları, ahalisi ile tipik bir yeni İstanbul semti olmuş.

Küplüce Camii'ni görmelisiniz.

Tepe üzerinde, mezarlığın yanında, geniş ve ferah bir giriş, iki yanı bahçeler, aydınlık bir gülümseme ile bekliyor ziyaretçilerini. Etrafta kimsecikler yok, öğle ezanına daha var epeyce. Sadece avlunun sol yanında bulunan tahta sırada bir ihtiyar oturuyor. Dalgın, mütevekkil, içine gömülmüş. Caminin giriş kapısı önüne ahşap güzel bir ilave yapmışlar. Asıl binayı gölgelemeyen, o hemen her yerde rastladığımız çelik konstrüksiyon veya alüminyum soğukluğunu taşımıyor. Kapı üzerindeki kitabeyi de yukarı kaldırmışlar. Uzaktan zorla seçerek okumaya çalışıyorum.

Sonra bir sürpriz gelişme bana yardımcı oluyor. Caminin imamı *Ömer Menekşe* çok hayırlı bir iş yapmış. Cami ile ilgili bilgileri, kitabelerin metinlerini bir kâğıda geçirerek camlatıp astırmış. Buraya ilk gelenler veya cemaate karışanlar gerekli bilgileri edinebiliyorlar. Keşke bütün imamlarımız görevli oldukları cami hakkında böyle aydınlatıcı bilgileri derleyip bir köşeye asmış olsalar.

Caminin tarih kitabesini *Mehmet Âkif Ersoy* yazmış, kendisi uzunca bir süre bu semtte oturmuş. Kitabe şöyle:

Hüsn-i niyyet sa'yü himmet bir de Tevfik-i Hüdâ
Birleşip geldi vücuda böyle te'sis-i güzin
Levh-i dilden çıktı bir tarih cemalullah için
Bu mualla camii yaptırdı bak ihvan-ı din

Verilen bilgilere göre Abdülhamid devri ricalinden Fuat Paşa'nın arazisi üzerine inşa edilen cami için meşrutiyetin ilk yıllarında beşer onar kuruşluk yardım biletleri çıkarılmış, böylelikle toplanan para ile inşaata başlanmış. Tamamlanışı 1909 yılındadır. Daha sonra Remziye Hanım adlı bir hayırsever yurttaş minaresini yaptırmıştır. Bununla ilgili tarih kitabesi ise minarenin kaidesi üzerinde bulunmaktadır.

Cami 1987'de tamir görmüş ve bir de ilave kısım eklenmiş. Yan pencerelerin kapıya çevrilmesi ile bu ek kısım güzel bir geçiş teşkil ediyor. Namazdan sonra cami imamı *Ömer Menekşe* ile tanışıyoruz. Bu gayretli genç arkadaş meğerse Kemahlı değil miymiş? Hemşehri çıktık böylece, ilahiyat fakültesinde lisansını tamamlamış ve doktora yapmaya niyetli.

Tanışmamıza orada tesadüf ettiğimiz Ahmet Minder vesile oldu.

Ömer'e mezarlığı dolaşacağımı, Cahit'in kabrini ziyaret edeceğimi söylüyorum. Memnuniyetle bana katılıyor ve yol gösteriyor.

Kuş ve böcek sesleri arasında, çiçek açmış erik ağaçlarının estirdiği mis kokulu rüzgâra açık bu cami,

ve bu caminin bulunduğu tepe İstanbul'un en güzel köşelerinden biri.

Oradan ağır ağır aşağıya, mezarlığa doğru iniyoruz.

Ve ben hayatın bu cıvıl-cıvıl noktasında, ölümü niçin bu kadar munis buluyorum acaba? Galiba bizim mezarlıklarımız ölümün trajik tarafını yok ediyor.

Papatyalar ve mezar taşları

Küplüce Camii'nden aşağıya, mezarlığa doğru iniyoruz. Sol tarafta Talu ailesinin geniş arazisi. Yüksek bahçe duvarları yenileniyor, bahçe içinde ahşap bir köşk yükseliyor, yüzme havuzları falan, anlaşılan burası tam bir malikâne olacak.

Sağ yanımız mezarlık.

Duvar diplerinde papatyalar.

Henüz havalar serin sayılır, bu sebeple güneşi en fazla alan güney cephelerde açıvermişler. Birkaç güne kalmaz bunlar bütün mezarlığı kaplar. Onları seviyorum. Mezarlara getirilip bırakılan, satın alınmış çiçeklerden daha güzel ve vefalılar.

Mezarlıkta çalışan bir işçi –galiba duvara yakın bir yerde– genişçe bir mezar açıyor. Açtığı toprağın üzerinde öğle namazına durmuş. Çok dokundu bu manzara bana. Adam sanki kendi cenaze namazını kılıyormuş gibi geldi. O bizden habersiz. Yeni kazdığı topraktan buhar yükseliyor. Secdeye alnını

koyduğu yerde bir mendil. O kadar. Toprak ona yakın, o toprağa, kokusu ile mest olmuş.

Mermer mezarlar arasından geçerek *Cahit Zarifoğlu*'nun kabrine varıyoruz. Mütevazı bir taş. Üzerinde "A. Cahit Zarifoğlu, 1940-1987 – Ruhuna Fatiha" yazıyor sadece. Azgınlaşmış otlar mezarı bir baştan bir başa kaplamış. Varsın kaplasınlar. Kışın sıcak, yazın serin tutsunlar toprağı. Bu sere serpe tabiat, bu kır çiçekleri çok yakışmış bu kabre. Ömer'le birlikte dua ediyoruz. Sonra nedense Cahit'in "Hama" için yazdığı o iki mısra geliyor aklıma:

O sabah ezan sesi gelmedi camimizden
Korktum bütün insanlar, bütün insanlık adına

Cahit'in doğrudan ifadeyi hedef alan bu iki mısrası, aynı konuda yazılmış ve yazılacak kim bilir kaç mısraya bedeldir.

Kendisiyle uzun boylu bir arkadaşlığımız olmadı. İstanbul Radyosu'na tayin edildikten sonra, aynı kurumda görevli Mustafa Ruhi Şirin aracılığı ile zaman zaman buluştuk. Zikri ile fikri şair olduğunu söyleyen bir insanla karşılaşmıştım. Kitaplarımdan biri için telefon açmış, çok duygulandığını belirtmişti. Sanatçılar arasında az rastlanır bir samimiyet örneği göstermişti.

Mezarın kenarlarında yeşile boyanmış demir direkler var. Belki bunlar tellerle birbirine bağlanacak ve böylece bir koruma sağlanacaktır.

Ama şimdilik öylece duruyorlar.

Mezar kazan adam namazını bitirmiş bize bakıyor. Ağır ağır oradan ayrılıyoruz. Bu sefer dilimin ucunda şu mısralar:

Yaşamak bir sokak lambası gibi
Bir gece evden atılmış bir çocuk sanki
Tek bir damla tek bir ses gibi
Aklıma düşüyor.

Talu Ailesi'nin arazisi bitip, yüksek bahçe duvarının sonuna geldiğimizde, aşağılarda, sol tarafta harap bir ahşap binanın ardında birtakım adamların bir inşaatı yükselttiklerini görüyoruz.

Ömer Menekşe o ahşap ve harap binanın *Bedevî Ahmet Efendi Tekkesi* olduğunu, Şeyh Kıbrıslı Nazım

Bedevî Ahmed Efendi Tekkesi önünde Ekrem Işın ile (1996).

Efendi bağlılarının tekkeyi ihyaya çalıştıklarını, ancak belediye ve vakıflar ile bazı hâlledilmesi gereken meseleleri olduğunu naklediyor.

Aşağıya inip tekkeyi dolaşıyoruz. Ayakta durmaya çalışan öndeki ahşap kısmın bütün camları kırık, içinde kimse oturmuyor, oturamaz da zaten. Avluda boy boy mezar taşları, her biri birer sanat eseri. Arka kısımda galiba semahane kalıntısı. Mihrap duvarı ayakta. Onun gölgesinde üzerleri yeşil çuha kaplı sandukalar. Sandukalar arkasında bir duvar kalıntısı daha. Pencere girintisinde kitabe parçaları.

Bu sırada nereden çıktığını bilemediğimiz sakallı, nur yüzlü bir ihtiyar beliriyor. Buralara o bakıyormuş. Bir istediğimiz olup olmadığını soruyor, tam bir tekke terbiyesi ile. Ben kendisine burayı ihya edip edemeyeceklerini soruyorum. Gülerek, inşallah edeceğiz, çoğu gitti azı kaldı, diyor.

İ. Hakkı Konyalı bu tekke hakkında şu malumatı vermektedir: "–okuduğu kitabeye göre– İbrahim Ethem Efendi'nin kızı *Rabia Adviyye Hanım* 1866'da bu dergâhı Bedevî tarikatına bağlı olanlar için yaptırmış, kocası *Ahmet Efendi*'yi de buraya şeyh tayin etmiştir. Sultan Aziz'in cariyelerinden Feleksu Kalfa ise buraya su getirtmiştir." Şeyh Ahmet Efendi 1931 yılında vefat etmiş. Konyalı'nın belirttiğine göre dergâhın son şeyhi Ahmet Efendi'nin oğlu Seyfullah Bey imiş.

II. Abdülhamit tekkenin vakfına 250 kuruş ilave ederek, harem dairesini yaptırmış, semahane ve başka yerlerini de tamir ettirmiştir.

Buranın yeniden ihya edilmesi bir eserin daha kurtarılması demektir. Bu düşünceden aldığımız şevk ile Beylerbeyi'nin bu ücra köşesinde kalmış son derece güzel eski evleri, onların çiçeklere gark olmuş bahçelerini seyrederek aşağılara doğru gidiyoruz.

Son durağımız şair *Nurettin Durman*'ın dükkânı. Çaylar ve sohbet bizi bekliyor.

BEYLERBEYİ'NDE ZAMAN

Boğaziçi semtleri arasında sakinlerinin zarafeti ile şöhret kazanmış olan Beylerbeyi'nin eski adı "İstavroz".

Burada büyük kısmı sahilden tepelere doğru uzanan padişahlara mahsus *İstavroz Has Bahçesi* bulunmakta imiş.

Beylerbeyi adı tahminlere göre XVIII. asır sonlarında ortaya çıkmış.

Evliya Çelebi ünlü eserinde bu adı anmıyor. Anlaşılan İstavroz Bahçesi ve kasrı yıkıldıktan sonra arazi pek çok böyle bahçelerin akıbetinde rastlanıldığı gibi halka dağıtılmış.

İmparator İkinci Konstantin'in (316-340) burada bir kilise yaptırdığı bilinmekte ve semtin *Stauros* (İstavroz) adını bu kilisenin kubbesi üzerine konulan yaldızlı bir salipten aldığı söylenmektedir.

Beylerbeyi İskelesi'nden Havuzbaşı'na kadar olan kısımda pek çok su sarnıcı bulunuyormuş, ne yazık ki bu sarnıçlar da artık kullanılmaz hâle gelmiştir.

Nakkaş Baba kabrinin önünde, Ekrem Işın ile (1996).

Reşat Ekrem Koçu'nun *İstanbul Ansiklopedisi*'nde bu sarnıçların dokuzu sayılmakta ve yerleri gösterilmektedir.

Çaldıran Seferi'nden dönen Yavuz Sultan Selim beraberinde getirdiği Tebrizli âlimlerden *Nakkaş Baba*'ya, şimdiki Kuzguncuk'un kuzeyinde bir yer vermiş; burada Nakkaş Mescidi, Nakkaş Bahçesi ve Nakkaş Mezarlığı kurulmuştur.

III. Murat devri beylerbeylerinden olan Mehmet Paşa burada İstavroz yalı-sarayını yaptırmıştır. I. Ahmet (1603-1617) buradaki bahçe ve köşke yakın alaka gösterdi. 1613 senesinde has bahçeye kırk gün içinde bir mescit inşa edildi. I. Ahmet'in oğlu IV. Sultan Murat bu kasırda dünyaya gelmiştir.

Bostancıbaşılarından Abdullah Ağa (öl. 1592) bir cami yaptırmış (ki bu camiden ileride bahsedeceğiz); I. Sultan Mahmut ise bu camiyi tamir ettirerek bir hünkâr mahfeli ilave etmiştir. I. Mahmut'un validesi için yaptırdığı *Şevkabad Kasrı* ile *Ferahfeza Köşkü* de anılması gereken binalardandır.

Daha sonra I. Abdülhamid (1774-1789) annesi Rabia Sultan için bugün bütün haşmeti ile semti süsleyen *Beylerbeyi Camii*'ni inşa ettirdi. Yanına da güzel bir hamam yaptırdı (bu eserlerden de ayrıca bahsedeceğiz).

Semtin yine bugün ayakta olan en önemli binalarından biri II. Mahmut'un yaptırmış olduğu *Beylerbeyi Sahilsarayı*'dır. Ahşap olan bu saray Sultan Abdülmecit zamanında kısmen yanmış, yerine bugünkü *Beylerbeyi Sarayı* inşa edilmiştir.

Beylerbeyi bütün bu imar hareketleri sonucu gelişmiş ve Boğaziçi'nde ahalisinin tamamı Türk ve Müslüman olan bir semt vücuda gelmiştir.

Beylerbeyi'ne girişte otobüsten inerseniz, sağ tarafta ahşap ve zarif *Abdullah Ağa Camii* ile karşılaşırsınız. Bu cami ile Hamid-i Evvel Camii bugün için yukarıda saydığımız eski binalardan arta kalan yegane eserlerdir.

Bostancıbaşı Abdullah Ağa ayrıca Kısıklı'da da bir cami yaptırmıştır ki türbesi bu caminin haziresindedir. Bu hayırsever zat semte bir mektep ile bir de hamam kazandırmıştır. Cami, II. Mahmut devrinde

tamir edilmiştir. Giriş kapısı üzerinde bu tamiratın kitabesi bulunmaktadır. 1953 yılında gelen sel camiyi harap etmiş, daha sonra Hacı Ömer Uzun tarafından 1962 ve 1966-67 yıllarında tamir edilmiştir. Cami ile ilgili bilgileri semt sakinlerinden Emekli Albay Münip Daryal hazırlamış ve cami içine asılmıştır. Camide sakallı, orta yaşın üzerinde bir zat ile karşılaştım. Zileli Esat Şahinler. Dereden tepeden konuştuk biraz, uzun yıllar yurt dışında çalışmış, sonra temelli dönüp gelmiş. Her Pazar fahri olarak bu camiye gelip temizliğini yapıyor. Camilerimize ilgi böyle olmalı işte.

Semte başka türlü bir ilgi de Sakıp Sabancı tarafından gösterildi. Abdullah Ağa Camii'nin tam karşısında, sahilde galiba Beylerbeyi Sarayı'nın müştemilatından olan iki büyük bina Sabancı tarafından ihya edilerek biri Olgunlaşma Kız-Teknik Enstitüsü, diğeri Polis Evi olarak hizmete sokuldu. Bu binalar pembe-beyaz badanaları, mimari özellikleri ile çınarların gölgesinde birer inci gibi parlıyor.

Sahilde yalılar. Bunlardan biri *Münevver Ayaşlı*'nın olacak. Muhtemelen bir turizm şirketi tarafından hizmete açılmış. O bölge küçük dükkânları, bakır eşyaları, halıcıları ile turiste hitap eder bir hâle getirilmiş.

Eski semtlerimiz turizme açılırken, belli bölgelerin halka kapanmamasına da dikkat edilmelidir. Ayrıca o semtin özelliği sayılan bazı unsurları binalarla birlikte ihya edilse çok iyi olur. Mesela Beylerbeyi için

iki husus söylenebilir. Bunlardan biri Beylerbeyi'nin ünlü *kazandibi*si, öteki de namlı *simidi.*

Eski kaynaklarda bunların nefasetinden çok bahsedilmektedir. Şimdilerde izi bile kalmamış. Nasıl Kanlıca'nın yoğurdu bugün için insanları o semte çeken bir unsur sayılıyorsa, Beylerbeyi için bu iki yiyeceği yeniden şöhretli hâle getirmek düşünülebilir.

Derken önümüze iskele meydanı çıkıyor.

Günlerden Pazar, hava güneşli.

Meydan, kıyıdaki kahve ve gazinoların öne çıkardıkları sandalye ve masalarla donatılmış. İğne atsan yere düşmeyecek.

Beylerbeyi'nde hamam safası

Efendim, modern hayata ve apartman yaşantısına geçtikten sonra terk ettiğimiz alışkanlıklardan biri de hamama gitmek değil midir? Nerede şimdi eskinin o anlı, şanlı hamamları; nerede şimdi o hamam sefalarının ahengi...

"Temizlik imandan gelir" sözü uyarınca, haftanın belli günlerinin belli saatlerinde, her vakit gittiğiniz hamama bir tören kıtasını teftiş eder gibi gider, kendinizi tanıdık görevlilerin alışkın ellerine teslim ederdiniz. O ne maharet, o ne nezaket. Kokulu Hacı Şakir sabunlarının buğusu altında, yarı kapalı göz-

lerle dalınan hülyalar. Kabarıp kalkan deri, dökülen kirler, tertemiz, misler gibi olmanın insanı uçuran hafifliği. Sonra gelsin o hararet üstüne limonlu çaylar, mevsimine göre şerbetler, kahveler; gelsin teriniz kuruyuncaya kadar yapılan sohbetler. Elbette bu âdetin bir âdabı, bir seremonisi, bir raconu vardı. Ne demiş hamamcı:

Taharetle erer Hakk'a erenler
Şifa bulur bu hamama girenler

Biz de bu sözü dinleyerek Üsküdar'dan Beykoz'a kadar Boğaziçi'nin Anadolu Sahili'nde hemen hemen tek kalmış olan Beylerbeyi'nin ünlü hamamına giriyoruz. Hamam, Hamid-i Evvel Camii'ne bitişik. Giriş kapısı Yalıboyu Caddesi üzerinde. Bu hamam XVIII. asır Türk hamamlarının en güzellerinden biri olup, cami ile birlikte 1778 yılında yapılmıştır. Bugün için hâlâ hizmet vermesi son derece mânidardır, elde kalan bir tarih yadigârıdır.

Avlunun dar koridorunu geçip kapıya ulaştığınızda, eski ahşap kapı kanatları üzerindeki nadide oymaları fark ediyorsunuz. Ne yazık ki bu kapı çalışmıyor, üç ayak gerisinde bir alüminyum kapı takılmış. İçeri girdiğinizde zemini mermer, yüksek ahşap tavanlı ve tavanı ahşap fenerli, camekânı neredeyse olduğu gibi duran hamama hayran oluyorsunuz. Renkli camları dahi yerli yerinde. Sadece rutubeti önleyemedikleri için yıkanılan kısma bitişik duvarın yüzünü banyo fayansı ile kaplamışlar, sakil kaçmış. Ortada bir dökme soba, üzerinde cızırdayan çay

Beylerbeyi Hamamı içinde, çalışanlardan bir hatıra (1993).

demliği. Ben içeriye girdiğimde personel ile mal sahibi kahvaltı ediyorlardı.

Beni de davet ettiler, sağ olsunlar çok yakınlık gösterdiler.

Mal sahibi *İzzet Bal*, hamamı 1964 yılında Feridun Ersözlü'den satın almış. O gün, bugün meslekten biri olarak hamamı işletiyor. İstanbul'un ekseri hamamcıları gibi o da Reşadiyeli. Kendisi Cağaloğlu Hamamı'nda yetişmiş.

Hamamcı esnafının işleri pek iyi gitmiyor. Müşteri azalıyor, giderler artıyor. Neyse ki Beylerbeyi Hamamı'nın suyu mülk suyu da, oradan biraz istifade ediyorlar.

Hamama kimler geliyor daha çok, diye soruyorum.

İzzet Bey güleç bir yüz ile anlatıyor. Kadıköy'den, Ümraniye'den, her yerden meraklısı çıkıp geliyor-

muş. Lakin bu meraklıların da sayıları her geçen gün azalıyor.

Peki, diyorum, bakın buraya epeyce turist geliyor, turizme yönelseniz?

"O işi biz yapamayız" diyor. Hamamda turist ağırlamanın çok değişik çehreleri varmış ki, "bize göre değil" diyor.

Sonra dayanamayıp önüme düşerek beni gezdiriyor. İçerisi çok sıcak, ama tertemiz, pek müşteri yok. Ben elbise ile girdiğimden kendimi dışarıya zor atıyorum. Hemen oracıkta bir antika ayna. "Çerçevesini çok istediler ama vermedim" diyor İzzet Bey. Sonra birlikte avluya, oradan hamamın çatısına çıkıyoruz.

Cami, kubbeleri, minareleri, bahçesi, ötede Boğaz, manzara çok güzel.

Görevlilerden biri peştemalleri asıyor.

Rengârenk peştamaller rüzgârda uçuşuyor.

1983 yılında caminin kubbesi yandığında, İzzet Bey kendini tutamayıp dama fırlamış. Elinde hortum yangının bu tarafa atlamasına mani olmaya çalışıyormuş. Kızarıp aniden fırlayan kızgın çiviler "vınnn" diye geçip gidiyormuş başının üzerinden. "Ama" diyor, "bu yana atlamadı yangın, kurtardık". Eh, ne olacak, mal canın yongası.

Ama dertli yine de. Burası çok kıymetli bir yer. Hamamı yıkıp başka bir iş tutsa ne kadar kazanacak onun hesabını yapıyor. Aradaki fark çok büyük, hak vermemek elde değil. Lakin tarihi bir bina bu, hem

gönlü de el vermiyor, yılların mesleğini bırakmak kolay değil. Netice, çaresizlik gelip dayanıyor.

Kubbe üzerindeki camları bile bulamıyoruz kırıldığında diyor. Kubbeyi örten bir baştan bir başa malta taşı.

Neden sonra iniyoruz birlikte. İzzet Bey biraz daha kalmamı istiyor. Ben "İnşallah bir başka sefere, yıkanmak üzere gelirim" diyerek oradan ayrılıyorum. Ayrılmadan önce giriş kapısının kanatlarını göstererek: Bu ahşap parçaları sakın ziyan etme, demekten kendimi alamıyorum. Gerçekten de *Beylerbeyi Hamamı* semte tarihî özelliğini kazandıran belli başlı yapılardan biri.

Mesele onu temel fonksiyonundan ayırmadan kazançlı, bakımlı, görünür bir hâle getirmek.

BOĞAZİÇİ'NDE İSKELE KAHVELERİ

Şimdi adını hatırlayamadığım bir şairimizin iki mısrası var ki, her okuyuşumda Boğaziçi'nin eski, tenha ve huzur dolu günlerini düşündürüyor bana. Ayhan Kırdar olabilir mi?

Çoktan boşlamışlar yalan dünyayı
İskele kahvesinde kıtlama içenler

Şairin tarif ettiği insanlar çayın "kıtlama" içildiği Erzurum havalisinden olsalar gerek.

İşte böyle bir iskele kahvesi de Beylerbeyi'nde var. Hatta bir değil, birden fazla.

Efendim, bu kahvenin tarihi oldukça eski. Kadim İstavroz Has Bahçesi'nin parsellenerek halka satılmasından sonra; yani bu köşeye cami, hamam gibi binaların inşasından sonra kahvenin de açıldığını biliyoruz. Demek ki iki yüz yıllık bir geçmişi var.

Reşat Ekrem Koçu 1961 yılında kahvehanenin manzarasını şöyle çiziyor: "Dişbudak, meşe, çınar, akasya ve salkım ağaçları ile bezenmiş; önü rıhtım, deniz kenarında bir bahçe... Kâh Boğaz'dan geçen gemile-

ri, kâh iskele mendireği üzerinde oltayla balık tutan âvare çocukları seyrederek, gözü dinlendiren yeşil renk ziyafeti altında ve deniz rüzgârının serinliği içinde en yorgun kafaların huzura kavuştuğu hakikaten dil-küşâ ve ferahfezâ bir kahvehanedir. Üstelik ocağında iyi kahve ve iyi çay pişirilir, demlenir ve iyi nargile hazırlanır." Kahvehâneyi 1929 yılından altmışlara kadar Muhsin Açık isimli zat işletmiş. O yıllarda ismi "Beylerbeyi Boğaziçi Kıraathanesi" imiş. R. E. Koçu "oyun kâğıdı bulundurulmaz, sadece tavla oynanır" diye de not düşmüş.

Şimdi bu bahçeden ve bu kahveden eser yok.

Ağaçlardan sadece iskele önünde bir çınar ile camiye yakın, çeşmenin başucunda bir dişbudak duruyor. Bu ikisi arasında balıkçı barınağı, sandallar, balık-

Beylerbeyi İskelesi'nden bir görüntü (1993).

çıların satış yaptıkları mekân var. Belediyeye ait bir çay ocağı dışında pek çok kahve ve esasen *midye-tava* yapılan, kokoreç satılan yerler açılmış.

Artık Beylerbeyi iskelesi civarındaki kahve ve gazinolar *midye-tava*sı ile meşhur olmuştur. Tatil günlerinde iğne atsan yere düşmeyecek bir kalabalık orasını istila ediyor.

Camiye yakın kısmında, etrafı kapalı-camlı kahvenin yanıbaşında bu meydanın ünlü –ama şimdi suyu akmadığı için hüzünlü– çeşmesi var. Beylerbeyi Camii'ni 1820 senesinde tamir ettiren ve bu hayır eserine yeni ekler yapan II. Mahmut tarafından yaptırılan çeşme tam bir sanat eseri.

Üsluplaştırılmış yapraklardan oluşan başlıklar ile üç metre kadar yüksekliğinde dört çeşme, sütunu andıran bir mermer gibi görünüyor. Karşılıklı iki cephesi lüleli ve tekneli (ama lüleler yok artık). Deniz ve kara tarafında Sultan Mahmut'un tuğrası bulunuyor.

Tarih kitabesi Keçecizâde İzzet'in, yazı ise o devrin ünlü hattatı Yesarîzâde İzzet Efendi'ye ait. Yani iki İzzet birleşip, kendilerinden sonra gelecek nesillere bir sanat eseri armağan etmişler.

Kitabe altı beyit ve çeşmenin üst kısmını fırdolayı bir korniş hâlinde dolanıyor. Kara ve deniz tarafında ikişer, diğer taraflarda birer beyit var. İskele tarafında bulunan tarih beytini naklediyorum:

Bi hakka Merve yoktur bu sözüm İzzet bu tarihe
Safâ-yı bâl ola iç zemzeminden Han Mahmudun

Kahvenin plastik sandalyelerine tünemiş, çaylarını içip sohbet eden insanlara bakıyorum. Çeşmeyi görmüyorlar bile. Zaten kahveyi işletenler de çeşmeye gerekli ihtimamı göstermemişler. Sıkışıp kalmış biçare oracıkta. Gönül istiyor ki bu çeşmenin kitabesi yeniden boyansın, hiç olmazsa deniz tarafındaki lülesinden suyu akıtılsın.

Orada durup yüzünüzü kara tarafına döndürdüğünüzde çok hoş bir sokağa bakıyorsunuz demektir. Sağ yanda midye-tavacılar, sol yanda ünlü muvakkithane. Yeni nesiller *muvakkithane* denilen yerin ne olduğunu belki bilmezler diye bir miktar izahat verelim: Eskiden vakti tayin etmek için yapılırdı bu binalar. İçinde namaz vakitlerinin tayini için gerekli ayarlı saatler bulunurdu. Bu binaların bir veya birkaç penceresi sokağa açılır, *muvakkit* denilen görevli, bu pencerelerden devamlı olarak güneş saati ile saatleri ayar eder, müezzinlere ezan vaktini bildirirdi. Semt halkı da pencerelerden içeri bakarak kendi saatlerini ayar ederlerdi.

Çok güzel bir yapısı olan bu muvakkithane Sabancı Vakfı tarafından onarılarak "Dinî Eserler Kütüphânesi" hâline getirilmiş.

Şair *Nurettin Durman* ile balıkçıların sandallarını çektikleri barınak önünde oturup çaylarımızı içiyoruz. İleride set üstünde midyeciler midye ayıklıyor. Nurettin "Neyse ki şimdilik midye yanında bira

Beylerbeyi İskele Kahvesi'nde şair Nurettin Durman ile (1993).

verilmiyor burada" diyor. Ne de olsa cami bitişiği. Hem sonra semt halkı bu konuda çok hassas. Eğer bu işin önü açılırsa, kısa zamanda Beylerbeyi Camii'nin etrafı meyhaneye döner.

Boğaziçi'nde iskele kahveleri yine var.

Yine insanlar çaylarını yudumlayıp biraz deniz havası almak için buralara koşuyor. Lakin İstanbul'un nüfusu o kadar arttı ki, bu küçümen iskele meydanları artık bu nüfusu kaldıramıyor. Tatil günlerinde buralarda bir masa, iki sandalye bulmak neredeyse imkânsız.

Boğaz'da bir güzel mabed: Beylerbeyi Camii

Söze camiden değil de bahçesinden başlamak istiyorum. Sebebi şu: Efendim, İstanbul gezilerimizde gördük ki, camilerimizin çoğunun etrafı ve bahçesi pek bakımlı ve temiz değil. Görevliler bu durumun tahsisat noksanlığından, cemaatın azlığından ve ilgisizliğinden ileri geldiğini söylüyor. Bu izah tarzı bir yere kadar doğrudur. Ancak ben yine vazifeşinas görevlilerin hem kendi gayretleri hem de cemaatı harekete geçirme konusunda gösterecekleri performans ile bu işin altından kalkabileceklerine inanıyorum. Böyle hizmet ehli kimselere de rastladım.

İşte *Beylerbeyi Camii*'nin (nâm-ı diğer Hâmid-i Evvel Camii) etrafı ve bahçesi, böyle himmet sahibi görevli ve cemaatten kimselerin eli ile pırıl pırıl olmuş. Bahçede güller, ağaçlar, çiçekler ve çimenler. Zaten deniz tarafındaki kısma pek kimse giremiyor, çünkü kapılar kapalı o tarafta; giriş-çıkış hep kahvelere bakan yan kapıdan yapılıyor. Kara tarafındaki kapı ise kim bilir kaç yıldır açılmıyor.

Bu cami 1778'de I. Abdülhamid tarafından annesi Şermi Rabia Sultan'ın ruhunu şad etmek için, içinde bir sıbyan mektebi ve bitişiğinde bir hamam ile birlikte inşa edilmiştir.

Cami II. Mahmut döneminde önemli bir tamir görerek tadilat geçirmiş; bu sırada bir hünkâr dairesi

ilave edilerek civarına yeni bir mektep ve muvakkithane yapılmıştır.

Bu inşa faaliyetleri sırasında II. Mahmut, caminin iskele tarafındaki tek minaresini de yıktırarak iki yeni minare yaptırmış. Minarelere ait tarih kitabesinin son beyti şöyledir:

Ref eyleyip atikini tarihini didim
Mahmud Han yapdı bu mabede iki minar (1236)

Caminin içinde bulunan sıbyan mektebi zamanla oradan kaldırılmış, lakin eski mektep kapısı üzerindeki kitabesine dokunulmamıştır. Bugün de bir hatıra olarak yerinde durmaktadır. İki beyti şöyledir:

Şeh-i şâhân-ı dehr Abdülhamid'in hüsn-i etlafı
Şevk ile hatm idince bu taallümgâh-ı Kur'ânı
Tulû itdi derûne mihirveş tarih-i cevherdâr
Münevver mekteb-i nev meşrık-ı envâr-ı Furkânı

Caminin kendine has hünkâr mahfili yerinde duruyor. Namazdan sonra şair Nurettin Durman ile mahfile çıkıyoruz. Deniz tarafına bakan duvarda, tahta üzerine yağlı boya ile yapılmış son derece güzel bir manzara resmi bulunmakta. İmzasız olan bu tablo müzelik, tarihî bir eser hüviyetinde. Kıble tarafına bakan kısmın üst tarafında ise tek satır hâlinde fırdolayı giden tarih mısraları bulunmaktadır. Bu güzel talik yazı ünlü hattat Yesari Mehmet Esad Efendi'ye aittir. Ne yazık ki beyitlerin bazıları silinmiş. Bu tarih manzumesinin son beytini veriyorum:

Didi Reşid-i duâgû bu resmi tarihin
Hamid Han'ın ola Hakka mâbedi makbul

Caminin üç kapısının üçünde ve kara tarafındaki bahçe kapısının üzerinde ayrı ayrı tarih kitabeleri bulunmaktadır. 1983 yılında denize doğru sağ yanındaki yalının yanması sırasında caminin kubbesi de tutuşmuş, büyüyen yangın güçlükle söndürülmüş, daha sonra kubbe ve diğer yanan yerler tamir edilmiştir. Maalesef bu yangın sırasında kubbe göbeğinde bulunan o nefis hatlar zayi olmuş, yerine yazılanlar ise eskisi ile kabil-i kıyas olamamıştır.

Caminin mihrap duvarında ve mihrabı üzerinde çok güzel çiniler bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı İtalyan çinisi olup, bir kısmı ise (asıl kıymetli olanları) muhtemelen İstanbul'un dışında eski bir yapıdan sökülerek buraya getirilip monte edilen XVI-XVII. asır Türk çinileridir. Mihrabı üzerinde bulunan çini panoda ise İhlas sûresi bulunmaktadır.

Minber ile vaiz kürsüsü ahşap maun üzerine fildişi kakmalıdır. Her ikisinin de tamire muhtaç yerleri vardır. Beylerbeyi Camii Sultan Aziz devrinde de tamir görmüş, bu tamir sırasında muhtemelen bu minber ile vaiz kürsüsü yapılmıştır. Mihrabın iki yanında bulunan dört pirinç şamdan yine Sultan Aziz tarafından hediye edilmiş. Caminin tabanında kırmızı zeminli çok büyük bir Uşak halısı bulunmaktadır. R. E. Koçu'nun verdiği malumata göre bu halı Mısırlı Prenses Fatma Hanım'ın Kavacık'taki köşkünün salonu için dokunmuş olup, Fatma

Hanım'ın kızı ve Abdurrauf Bey'in zevcesi Münire Hanım tarafından bu camiye hediye edilmiştir. Bu tarihi ve güzel halının yangın sırasında telef olmaması çok büyük bir kazançtır. Aynı şekilde büyük kubbe ortasına asılmış olan avize de kıymetli olup, Beylerbeyli Hasippaşazade Hâmi Bey tarafından hediye edilmiş.

Nurettin'le birlikte öğle namazından çıkıyoruz. Cami ile ilgili derneğin üyelerinden bir zat oracıkta yeşermiş olan ortancaları suluyor, diplerine midye-tavacılar tarafından çöp ve kâğıt atılmamasına çalışıyor. Dernek üyeleri cami ve çevresine gözleri gibi bakıyorlar. Onların bu çabaları görevlilerin gayretleri ile birleşince Beylerbeyi Camii, Boğaz'ın Anadolu tarafında bir inci gibi parıldıyor.

Aslında Beylerbeyi'ni dolaşırken ünlü *Beylerbeyi Sarayı*'nı da ziyaret edip intibalarımızı aktarmamız gerekirdi. Ama sarayları dolaşmak biraz teşrifata tabi. Çoğunda da tamirat sürüyor. Bu yüzden biz o kısmı atlayıp, Boğaz Köprüsü'nü de aştıktan sonra Kuzguncuk'a doğru ilerleyeceğiz.

NAKKAŞ BABA MEZARLIĞI

Bu defaki gezimizde kadim dost *İsmail Kara* ile birlikteyiz. Kendisi yıllardır Üsküdar / İcadiye'de oturuyor. Allah izin verirse birlikte önümüzdeki mevsim ayrıntılı bir Üsküdar gezisi planlıyoruz. (Maalesef bu geziyi bugüne kadar yapamadık, kısmet.)

Beylerbeyi'ni ve Boğaz köprüsünü geçtik...

Üryanizâde Ailesi'nden Cemil Molla'nın Boğaz'a nazır o tek başına duran muazzam köşkünün altında, kıyıda, minyatür gibi duran *Üryanizade Camii* önündeyiz. Caminin ahşap küçük ve sanatlı minaresi dikkati çekiyor. Burası birkaç yıl önce yanmıştı; neyse ki orijinal biçimi ile yenilendi. Cami kapalı. Zaten civarında yerleşim yok. Boğaz'ın cemaatsiz kalan mahzun camilerinden biri de bu.

Tam karşısı mezarlık. Öteden beri *Nakkaş Tepe* denilen bu mevkii merak edip dururdum.

Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Seferi'nden dönerken birlikte getirdiği sanatkârlardan biri de *Nakkaş Baba*. İ. H. Konyalı'nın verdiği bilgiye göre Habib

Karamanî'ye intisap etmiş olan bu sanatkâr vefat edince bu tepeye defnedilmiş, bir türbe ve bir mescit yapılmış oraya. Zamanla bir de mezarlık peyda olmuş etrafında.

Bu türbe ve mescit neresidir acaba diyerek, İsmail ile mezarlığa girdik. Etrafta kimsecikler yok. Bildiğiniz gibi İstanbul'da yeşil alan olarak neredeyse sadece mezarlıklar ile askerî bölgeler kaldı. Burası da tam bir ağaç ve çiçek cenneti. Leylaklar, sarı papatyalar, mor zambaklar, tüm kır çiçekleri açmış. Erguvanlar pembe çiçekleri ile servilerin yeşilini kucaklıyor. Mezarlık fazla dolu değil, hatta pek çok boş alan var. Tepenin dibindeki derede zerzevat ekiyorlar. Bostancılar toprakla uğraşıyor. Nasılsa bu dere gecekondudan ve betondan kendisini kurtarmış. Sağ yanda Bağlarbaşı'na çıkan yolun üzerinde de boş arsalar var.

Havada kuş sesi ve çiçek kokusu.

Kubbeli bir mezarı merak edip başucuna kadar gidiyoruz. Kabir taşında bir küçük şiir: *Cemâl-i pâkine yoktur/Cihanda olmayan âşık/Leylâ âşık, Mecnun âşık/Bütün kevn ü mekân âşık.* İsim kısmında eski harfler ile sadece "Leylâ 1313-1376" yazıyor. Başka bilgi yok. Bu kubbeli mezarın yanı başında bir taş daha uzanıyor. Onun üzerinde de eski harfler ile sadece *Mecnun* yazıyor.

İşte size ucu kabre kadar varan meçhul bir aşk hikâyesi ve onun nisyana terk edilmiş meçhul kahramanları. Onlar burada şimdi sadece rüzgârı ve kuş seslerini dinleyerek ebedî uykularına dalmışlar.

Derenin dibinde bir su kaynağı var. Oralarda yol kenarında bir adam baharın yenilebilir yeşil otlarından topluyor. Onunla konuşuyoruz. Bostanlar hariç, tepeye doğru olan mıntıka askeriyeye ait imiş.

Yakında oraları yıkıp yeni bir düzene kavuşturacaklarmış. Kendisine Nakkaş Baba türbesi ve mescidini sorduk. Bilmiyor. Ama diyor, mezarlıkta çalışanlar vardır, onlara sorun, bilirler, diye ekliyor. Tepeye tırmanıyoruz. Mezarlıktan ilerisi Boğaz Köprüsü koruma alanı içine giriyor. Uzakta bir nöbetçi kulübesi.

Gerçekten de az sonra mezarlık işçileri ile karşılaştık. Nakkaş Baba'nın ne türbesi kalmış ne de mescidi. Mezarının aşağılarda yola yakın bir yerde bulunduğunu söylüyorlar.

Ağır ağır, eski taşların bazılarını okumaya çalışarak iniyoruz. Sağ yanımızda *Rauf Yekta*'nın mezarı, onun hemen bitişiğinde Bestekâr *Şevki Bey* yatıyor. Şevki Bey'in mezarının su kabında iki tane solgun karanfil var.

Artık Nakkaş Baba'nın kabrini bulmaktan ümidimizi kesmiş iken, birden duvar dibine yakın bir yerde, oldukça iri bir servi ağacı altında beton kısımları yeşile boyalı, demir aksamı perişan bir küçük mezara rastlıyoruz. Evet o. Demirlere iliştirilmiş küçük mermer levhada "Yavuz Selim devri ricalinden Nakkaş Baba-İstanbul Belediyesi 1953" yazısı okunuyor (Mezar başında Ekrem Işın ile beraber olduğumuz fotoğraf 312. sayfada kaldı).

Mezarın baş ve ayak uçlarında üzerinde yazı olmayan yeşil boyalı iki uyduruk taş var. Bütün bunlar, bu tepeye adını veren zat için ne kadar yetersiz. Ama belki de Nakkaş Baba'nın ruhu memnundur bu durumdan; bütün tasavvuf ehli gibi yitip gitmiş olmaktan, pek öyle ortalarda görünmemekten mutludur.

Baba'nın ve bütün bu kabirlerde yatanların ruhuna Fatihalar okuyarak aşağıya indik. Mezarlığın merdivenlerle çıkılan kapısı kenarında, o duvarın sıvasını yapan ustalar çalışırken, henüz çimento kurumamış iken, bir meçhul şahıs çivi ile duvara şu sözleri yazmış: *Kimler geldi/Ne dediler/Hepsi de bırakıp gittiler/Sen hiç gitmeyecekmiş gibi duruyordun/ Ya, işte gidenler de senin gibi idiler.*

Kimse dünyaya kazık çakacak değil.

Ancak mezarlıklar ve ardındaki ölüm, ibret alacağımız en büyük müderris.

Şimdi yolumuzun üzerinde Boğaziçi'nin gezmediğimiz son semti duruyor: *Kuzguncuk.*

İsmail ile Kuzguncuk'a doğru gidiyoruz.

CAMİ, KİLİSE VE SİNAGOG YAN YANA: İŞTE KUZGUNCUK

Kuzguncuk hakkında kaynaklarda şu bilgiler yer alıyor: "Adını yaldızlı kiremit ile kaplı II. Justinuanus tarafından yaptırılan, *Chrysokeramos Kilisesi*'nden almıştır. (M. Solmaz, *Her yönü ile Üsküdar*, 1982).

P. G. İncicyan ise ünlü eserinde Kuzguncuk adının "köyün eski ismi olan Kosinitza"nın bozuk bir şekli olduğunu kaydediyor. Evliya Çelebi konu hakkında şu bilgileri vermektedir: "Burada Fatih zamanında *Kuzgun Baba* denilen bir kimse bulunduğundan kasabaya Kuzguncuk derler. Üsküdar mevleviyatının bir subaşılığıdır".

Eremya Çelebi Kömürciyan'ın eserinde bu köyde Yahudilerin ve Rumların oturduğu kayıtlıdır. Ermeniler köye 18. asırda yerleşmeye başlarlar ve 19. asırda nüfusları artar.

Gerçekten de bugün Kuzguncuk'ta iki Rum, bir Ermeni kilisesi, iki havra ve iki de cami yer almaktadır.

Deniz kıyısında, hemen iskele karşısında yer alan Surp Kirkor Lusavaric Ermeni Kilisesi kesme taştan yapılmış büyük bir bina. 1831 tarihini taşıyor. 1861'de Hovannes Balyan tarafından yenilenmiş. Onun bitişiğinde tek minaresi ile Kuzguncuk Camii'si yer alıyor. 1952 yılında inşa edilmiş. Büyük havra İcadiye Caddesi'nin girişinde, bu iki mabede oldukça yakın bir yerde. 1818 tarihini taşıyor. Üç mabede birden baktığınızda Kuzguncuk'un kozmopolit dokusu hemen kendini belli ediyor.

1978'den beri bu semtte oturan, semtin imarına emeği geçmiş olan mimar-yazar *Cengiz Bektaş*'ın *İstanbul* dergisinde (S. 2, 1992) yayımlanan ayrıntılı makalesinde verilen bilgilere göre 1933 sayımında semtin nüfus nüfus dağılımı şöyle: O dönemde 580 hane var. En çok Yahudi, sonra Rum ve daha sonra Türk ve Ermeni.

Bugün semtte bin kadar ev var. 1989'da ancak birkaç düzine Yahudi ailesi kalmış. Rumlar daha az, Ermeni papazı neredeyse yapayalnız. 1992 Haziranı'nda Kuzguncuk'ta oturan azınlıkların sayısı şöyle: 25 Rum, 17 Yahudi, 6 Ermeni. Semtin nüfusu ise toplam 15.000.

Eskiden Ermeniler burada basma işi ile uğraşırlarmış, çok güzel nakışlı basmaların çıkarıldığı basmahane sonradan Üsküdar'a taşınmış.

Türkiye'nin en iyi ud ustalarından (yapımcı) Onnik Usta da şimdi Cengiz Bektaş'ın oturduğu evde oturmakta imiş.

Vaktiyle tepelerden gelip, muhtemelen İcadiye Caddesi'nden akan, şimdi üzeri kapanmış olan dere, kanalizasyon olmuş. İskele civarında denize akıyor ve denizi kirletiyor. İcadiye Caddesi iki yanı ıhlamur ve çınar ağaçları ile kaplı, eski evlerin karşılıklı bakışları arasında tepeye doğru tırmanıyor. Kuzguncuk eski evleri ile Boğaziçi'nin bozulmadan kalmış önemli köşelerinden biri. Cengiz Bektaş bu evler hakkında şu bilgileri veriyor: "Kuzguncuk'un orta hâlli evleri 2-4 katlıdır. Genellikle yer katları kâgirdir. Rum evlerinin üst katları ahşap çatkı üzerine ahşap kaplamadır. Ermenilerin evleri tümüyle kâgirdir. Dikdörtgen planlı evlerin ortalarında merdiven vardır. İki uçta odalar yer alır. Odalar evin genişliğine göre tek ya da çifttir. Hıristiyan evlerde banyo yoktur. (Hamama gidiyorlar). El değiştiren, Müslümanların eline geçen evlere hemen banyo ekleniyor."

C. Bektaş makalesinin ardına Kuzguncuk'ta hâlen yaşamakta olan azınlıklardan bazıları ile yaptığı konuşmaları, daha doğrusu onların bu semtteki hayatları ile ilgili anlattıklarını eklemiş. Çok ilginç olan bu konuşmalardan birinin bir bölümünü aktarıyorum:

"..... Ben Alians Mektebi'ne gittim. Orada Fransızca öğrendim. Unutmuş gibiyim şimdi. Varlıklı bir aile değildik... Yığma idi evimiz. Tek pencereli cumbası vardı. Bakkal Mehmet'in üstü... 45 yıl önce Müslüman oldum. Camiye gidiyorum. Sinagogla

ilgili bir sorunum olmadı... 1968'den beri bu evde oturuyorum. Kocamla üç yıl yaşayabildim burada. Ülseri vardı, kalpten gitti. Yaşayabilmek için çok eşya sattım. Türkler yardım ediyor, özellikle Ramazan'da öte beri yolluyorlar. Kısacası bana bakıyorlar. Eskiden çok gezerdim, çok insan tanırdım. Terzi idim, dikerek para kazanırdım... Rumlarla çok iyi geçindik. Çok güzel Rumca konuşurum. Akşamları bütün kızlar İcadiye Caddesi'nde turlardık..."

Yahudi kökenli olan 1909 doğumlu bu ihtiyar hanımın hatıraları böylece sürüp gidiyor. Bizler bu hatıralardan Kuzguncuk'ta ayrı dinlerde insanların Osmanlı'dan beri sürüp gelen, bir arada, âhenk içinde yaşayışlarının serencamını öğreniyoruz. Bu tür hayatın vaktiyle kurulan dengeleri nasıl bir çeşitlilik içinde, hangi zenginlikleri üreterek oluşturulmuştur, onları öğreniyoruz. Ama artık bütün bunlar mazide kalmış. Kuzguncuk şimdilerde daha çok Karadeniz Bölgesi'nden gelen insanların ağırlıklı olarak semte damgalarını bastıkları bir ortam. Lakin, evler ve sokaklar eski günlerin havasını yansıtmaya devam ediyor.

Kuzguncuk'ta dolaşırken birden önümüze *Perihan Abla Sokağı* çıkıyor.

Bu ismi hatırladınız değil mi? Hani şu ünlü TV dizisi.

Perihan Abla dizisi niçin bu kadar çok tutulmuştur ve niçin TV filmlerinin unutulmazları arasına girmiştir? Bu konuda çok şey yazılmış ve çok şey söylenmiş olabilir. Hülasa olarak şunu ifade etmek gerekir kanaatindeyim:

Kuzguncuk'un o eski İstanbul dokusunu yitirmemiş mekânlarında çekilen bu film esasen bir mahalle hayatını yansıtıyordu. Yani şu her hatırlayışımızda içimize ılık ılık bir şeyler akıtan eski günlerin hatırası. Evet o günlerde hiçbirimiz apartman yalnızlığına mahkum olmamıştık. Sokakta insanlar birbirlerini tanıyor, komşuluk ilişkilerini terk etmiyordu. Köşedeki berber, yanındaki manav, mahalle kahvesi hep bir aile gibiydi. Her fert diğerinin yardımına koşmaya, fedakârlığa hazırdı. Bakkalın önünde "bizim çocuklar" kim bilir yatsı vakitlerine kadar neler kaynatıyordu. Yoğurtçunun çıngırağı, sütçünün sesi eksilmemişti pencerelerden. Kimsenin ötekini kazıklamaya niyeti yoktu ve kimseler henüz köşe dönmeye soyunmamıştı. Günler bir muhallebi yumuşaklığı ile geçip gidiyordu hayatımızdan.

Belki Perihan Abla'yı bu yüzden sevmişizdir. Şimdi filmin çekildiği sokak ve köşedeki tabela hatıra kaldı.

Bu hatıranın canlı şahidi gibi duran birine rastlıyoruz. İcadiye Caddesi'ni kesen sokakların birinde, köşede sebze tezgâhını kurmuş satış yapan İnebolulu sakallı bir sevimli zat. Ispanağa benzer bir ot da satıyor. Merak edip soruyorum. Adı "ısbıt" imiş. Ta İnebolu'dan getirtip meraklılarına satıyor. Yanımızda bir yaşlıca hanım bir iki kilo almış. Nasıl pişirildiğini soruyorum. Tatlı bir gülümseme ile kırk yıllık ahbabına tarif eder gibi anlatmaya başlıyor. Efendim bunları haşlarsınız, tıpkı ıspanak gibi, sonra yoğurt dökerek yersiniz.

İnebolulu satıcıyı orada bırakarak cadde üzerindeki kiliseyi görmeye gidiyoruz. Çok bakımlı bir bahçe, çiçekler, yaprak açmaya duran ağaçlar. Pazar âyini bitmiş, içerisi dumanlı, biraz da günlük kokuyor.

Bir görevli yerleri süpürüyor.

Mutantan bir dekorla karşı karşıyayız. Yaldızlı çerçeveler, pek çok avize, resimler, tasvirler, çiçekler ve tüller.

Cami ile kilise içlerinin görünürde en büyük farkı; cami mekânı ne kadar sade ve insanı kendisi ile baş başa bırakacak bir yalınlık gösteriyorsa, kilisede bu mümkün değil. Yüzlerce ayrıntı ve aracı unsur her bakışınızı her yönden yakalıyor.

Orada bir Rum genci ile karşılaştık. Kuzguncuk'ta doğmuş ve bu kilisede vaftiz edilmiş. Eskiden deniz kıyısında bir evde oturuyorlarmış. Sonra Kadıköy'e taşınmışlar. Öğretmenlik yapıyor. Şimdi ise bu kilisede kendi çocuğu vaftiz edilecekmiş. Kuzguncuk üzerine konuşuyoruz. Buradan sevgi ve hasretle bahsediyor, Kadıköy'e taşındıklarına pişman gibi. Kilisenin cemaatı kalmamış. Pazar günleri dışarıdan gelen on, on iki kişi âyine katılıyormuş, o kadar.

Cehaletimin büyüklüğüne bakın. O gence "Burada günah çıkarılan yer yok mu?" diye soruyorum. Gülerek "Öyle yerler Katolik kiliselerinde olur, Ortodokslar papazla yüz yüze konuşur" diye cevaplıyor.

Kiliseden çıkıp İsmail ile deniz kıyısına doğru gidiyoruz. Yolda semtin meşhur kebapçısından (Adanalı) odun ateşinde pişmiş dönerlerimizi alıp, Boğaz rüzgârına karşı son bir kez nevaleyi tüketeceğiz.